

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
АЙМАҚТАНУ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “INTERNATIONAL RELATIONS AND
REGIONAL STUDIES”

I (51) 2023

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТИ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

1 (51) 2023

ISSN 2411-8753 (Print)

ISSN 2710-3633 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2023

© «Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті» Акционерлік қоғамының «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия» ғылыми журналының «Халықаралық қатынастар және аймақтану» сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзлігі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шайморданова З.Д., тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Аллез Г., PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Сан-Пабло КЭУ (Кардинал Эррера университеті) Мадрид, Испания

Аренова А.А., Алматы қаласындағы ҚР СІМ өкілдігінің саяси тобының жетекшісі, Алматы, Қазақстан

Байсұлтанова К.Ш., саясаттану ғылымдарының кандидаты, профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Гессе Р., философия ғылымдарының докторы, хабилизиттік профессор, Фрайбург университеті, Фрайбург, Германия

Дронзина Т., саясаттану ғылымдары бойынша хабилизиттік доктор, Софиялық Әулие Климент Охридский университетінің профессоры, София, Болгария

Жабина Ж.Р., саясаттану ғылымдарының докторы, доцент, Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасының кітапханасының Халықаралық қатынастар қызметі, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Зиркер Д., PhD, Вайкато Университеті, Гамильтон, Жаңа Зеландия

Исаева М. PhD, Биналы Иылдырым атындағы Эрзинджен Университеті, Эрзинджен, Түрция

МакКленнен С., PhD, Пенсильвания Университеті, Филадельфия, АҚШ

Райчев Я., PhD, София университеті 'St. Климент Охридски, Қазіргі саяси оқиғалардың талдаушысы, София, Болгария

Семедов С.А., философия ғылымдарының докторы, профессор, басқару және өңірлік даму институты, РФ Президенті жанындағы РАНХиГС, (Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік басқару академиясы) Мәскеу қ., Ресей

Хорак С., PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы

Шукыжанова А.Н., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Демирчи Садат, PhD, Экономика және әкімшілік ғылымдар факультеті, халықаралық қатынастар бөлімі, Каратекин университеті, Чанкыры, Түркия

Шығарушы редактор

Джекебаева М.А., философия ғылымдарының кандидаты, қауымдаст. профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., ректор КазУМОиМЯ им. Абылай хана, академик НАН РК,
доктор филологических наук, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шайморданова З.Д., доктор исторических наук, профессор, КазУМОиМЯ
им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Аллез Г., PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Сан-Пабло УКЭ (Университет
кардинала Эрреры), Мадрид, Испания

Аренова А.А., руководитель политической группы Представительства МИД
РК в г.Алматы, Алматы, Казахстан

Байсултанова К.Ш., кандидат политических наук, профессор, КазУМОиМЯ
им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Гессе Р., PhD, хабилитированный доктор политических наук, профессор,
Фрайбургский университет, Фрайбург, Германия

Дронзина Т., хабилитированный доктор политологии, профессор Софийского
университета Святого Климента Охридского, София, Болгария

Жабина Ж.Р., доктор политических наук, доцент, Служба международных
связей Библиотеки Первого Президента Республики Казахстан- Елбасы, Нур-
Султан, Казахстан

Зиркер Д., PhD, Университет Вайкато, Гамильтон, Новая Зеландия

Исаева М. PhD, Университет Эрзинджен имени Биналы Иылдырым,
Эрзинджен, Турция

МакКленнен С., PhD, Пенсильванский Университет, Филадельфия, США

Райчев Я., PhD, Софийский университет «Святого Климента Охридского»,
София, Болгария

Семедов С.А., доктор философских наук, профессор, Институт управления
и регионального развития, РАНХиГС (Российская академия народного хозяйства и
государственной службы) при Президенте РФ, Москва, Россия

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Университет, Прага, Чешская Республика

Шукужанова А.Н., PhD, КазУМОиМЯ им.Абылай хана, Алматы, Казахстан

Демирчи Сагат, PhD, факультет экономики и административных
наук, кафедры международных отношений Каратекинского университета,
Чанкыры, Турция

Выпускающий редактор

Джекебаева М.А., кандидат философских наук, ассоциированный профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific journal «Bulletin» of Ablai khan KazUIR&WL. Series «International Relations and Regional Studies» of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15196 – G, 10.04.2015.

Editor in chief

Kunanbayeva S.S., Doctor of Philology, Professor,
Academician of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan

Executive Editor

Shaymordanova Z.D., doctor historical sciences, professor, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Editorial team members

Hallez X., PhD, High school of social sciences, Paris, France

Antonio Alonso Marcos, PhD, Professor, Universidad San Pablo CEU (Cardinal
Herrera University), Madrid, Spain

Arenova A.A., Chief of political group, Representation of MFA of the RK in Almaty,
Almaty, Kazakhstan

Baysultanova K.Sh., candidate of political science, professor, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Hesse R., PhD, habilitated doctor of political sciences, Freiburg University,
Freiburg, Germany

Dronzina T., habilitated doctor of political sciences, professor, Sofia University St.
Kliment Ohridski, Sofia, Bulgaria

Zhabina Zh. R., Doctor of political science, associate professor, International
Cooperation Department, the Library of the First President of the Republic of Kazakhstan
– Elbassy, Nur-Sultan, Kazakhstan

Zirker D., PhD, Waikato University, Hamilton, New Zealand

Issayeva M., PhD, Erzincan Binali Yildirim University, Erzincan, Turkey

McClennen S., PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Raychev Y., PhD, Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’, Sofia, Bulgaria

Semedov S.A., Doctor of philosophical science, Professor, Institute of Management
and Regional Development, RANEPA under the President of the Russian Federation
(Russian Academy of National Economy and Public Administration), Moscow, Russia

Horak S., PhD, Charles University, Prague, Czech Republic

Shukyzhanova A., PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Demirci Sadat, PhD, Faculty of Economics And Administrative Sciences,
Department of International Relations, Karatekin University, Çankırı, (Chankyry, Turkey)

Commissioning Editor

Jekebayeva M.A., candidate of philosophical science, associate professor, Ablai
khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

bulletin-irr.ablaikhan.kz

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

І БӨЛІМ. ДҮНИЕЖҰЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР РАЗДЕЛ I. МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ I PART. WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

Iztaeva V., Abzhaparova L. Internal political changes in Afghanistan.....	8-26
Изтаева В., Абжапарова Л. Внутривполитические изменения в Афганистане	8-26
Изтаева В., Абжапарова Л. Ауғанстандағы ішкі саяси өзгерістер	8-26
Байсултанова К.Ч. Концептуальные основы экономической дипломатии государств Центральной Азии	26-39
Байсултанова К.Ч. Орталық Азия елдерінің экономикалық дипломатиясының концептуалдық негіздері	26-39
Baissultanova K.Ch. Conceptual foundations of economic diplomacy of Central Asian States	26-39
Устемирова А.О. «Бір белдеу, бір жол» жобасының мәдени-гуманитарлық аспектілері мен бағыттары	40-50
Устемирова А.О. Культурно-гуманитарные аспекты и направления проекта «Один пояс, один путь»	40-50
Ustemirova A.O. Cultural and humanitarian aspects and directions of the project» One belt, one road»	40-50

ІІ БӨЛІМ. ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР РАЗДЕЛ II. ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ PART II. FORIEGN RESEARCHS

Efe N., Issayeva M., Muratova M. Theoretical foundations of the concept of civil society	51-60
Ефе Х., Исаева М.И., Муратова М. Теоретические основы концепции гражданского общества	51-60
Ефе Х., Исаева М.И., Муратова М. Азаматтық қоғам тұжырымдамасының теориялық негіздері	51-60
Туртугулова Д.М., Ли Синьвэй. Китайско-Американские отношения в Центральной Азии	60-73

Тұртығұлова Д.М., Ли Синьвэй. Орталық Азиядағы Қытай-Америка қатынастары	60-73
Turtugulova D.M., Li Xinwei. Sino-American relations in Central Asia	60-73
Badloon B., Tastemirova G.A., Gabitova V.A. Political factors of the collapse of the Afghanistan Republic in 2021	73-94
Бадлон Б., Тастемирова Г.А., Габитова В.А. 2021 жылы Ауғанстан Ислам Зеспубликасының ыдырауының саяси факторлары	73-94
Бадлон Б., Тастемирова Г.А., Габитова В.А. Политические факторы распада Исламской Республики Афганистан 2021 года	73-94

III. БӨЛІМ.
ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ III.
ГЕОПОЛИТИКА И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART III.
GEOPOLITICS AND REGIONAL STUDIES

Chukubayev Ye., Ismagulov N.N. Astana as an actor in world politics	95-109
Чукубаев Е.С., Исмагулов Н.Н. Астана как актер мировой политики	95-109
Чукубаев Е.С., Исмагулов Н.Н. Астана әлемдік саясаттың акторы ретінде	95-109
Russakova O.Ph., Zhakyanova A.M. The evolution of the concept of soft power in the work of Joseph Nye: analysis of the main stages	110-121
Русакова О.Ф., Жакьянова А.М. Джозеф Най жұмысындағы жұмсақ күш концепциясының эволюциясы: негізгі кезеңдерді талдау	110-121
Русакова О.Ф., Жакьянова А.М. Эволюция концепции мягкой силы в творчестве Джозефа Ная: анализ основных этапов	110-121
Хусаинова Г.Д., Нуралина Б.А. Терроризм как социальный феномен	121-137
Хусаинова Г.Д., Нұралина Б.А. Терроризм әлеуметтік құбылыс ретінде	121-137
Khusainova G.D., Nuralina B.A. Terrorism as a social phenomenon	121-137

Рахматулина Д.М., Исова Л.Т., Самай А.Д. Теневая экологическая миграция в Приаралье как новый ареал экологических проблем	138-155
Рахматулина Д.М., Исова Л.Т., Самай А.Д. Арал өңіріндегі көлеңкелі экологиялық көші-қон экологиялық проблемалардың жаңа ауқымы ретінде	138-155
Rahmatulina D.M., Isova L.T., Samay A.D. Shadow environmental migration in the Aral region as a new areas of environmental problems	138-155
Jekebayeva M.A., Nassyrova M.U., Manapbayev N.B. Civil society institutions	156-168
Жекебаева М.Ә., Насырова М.Ю., Манапбаев Н.Б. Азаматтық қоғам институттары	156-168
Джекебаева М.А., Насырова М.Ю., Манапбаев Н.Б. Институты гражданского общества	156-168
Даркембаев А.Е., Ермекбаев А.А., Алипқызы Р. Социальное измерение проблемы продовольственной безопасности в Индии	168-183
Даркембаев А.Е., Ермекбаев А.А., Алипқызы Р. Үндістандағы азық-түлік қауіпсіздігінің әлеуметтік көлемі	168-183
Darkembayev A., Yermekbayev A., Alipkyzy R. Social dimension of food security in India	168-183
Ахапов Е.А., Ашинова Ж.Е., Қуатова Х.Р. Жапониядағы депопуляцияны шешу жолындағы инновацияның рөлі	183-197
Ахапов Е.А., Ашинова Ж.Е., Қуатова Х.Р. Роль инновации в решении депопуляции в Японии	183-197
Akharov Ye.A., Ashinova Zh.Ye., Kumatova Kh.R. The role of innovation in resolving the depopulation in Japan	183-197
Әбдірахманов Қ.А., Мұқашева А.Д. Қазақстан мен Ресей шекарасындағы экономикалық ынтымақтастық	198-211
Абдрахманов К.А., Мукашева А.Д. Приграничное сотрудничество Казахстана и России в сфере экономики	198-211
Abdrakhmanov K.A., Mukasheva A.D. The economic border cooperation between Kazakhstan and Russia	198-211

**І БӨЛІМ.
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
РАЗДЕЛ I.
МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
I PART.
WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS**

UDC 327.7

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.001>

IRSTI 11.25

INTERNAL POLITICAL CHANGES IN AFGHANISTAN

*Iztaeva V.¹, Abzhaparova L.²

*¹Candidate of Political Sciences, associate professor of the Department of Modern History of Kazakhstan and worldview disciplines, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: iztaeva.venera@mail.ru

²doctor PhD, associate professor, Professional department of international relations, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan.
e-mail: laura_zh83@mail.ru

Annotation. The article analyzes the current political situation in Afghanistan, the rise of the Taliban, the emergence of ISIS in Afghanistan and the activation of al-Qaeda, the mass infiltration of ISIS-linked militants into Afghanistan. The article discusses the ideological basis of the extremist organization of the Taliban. The analysis shows that the Taliban ideology is based on the fundamentalist theories of the Deobandi school and the radical views of the Tablighi Jamaat movement.

The stages of the study in our article cover the history of the creation of the Taliban and the scale of the seizure of Afghanistan and its rise to power as an organization. Our article used various scientific analysis, description, comparison, forecasting, comparative-historical method system and historical approach, content analysis, which allowed us to analyze in detail the most important processes and trends in the modern history of the situation in Afghanistan.

Such issues will become the main ones in the near future, and it is quite possible that the internal situation of Afghans will remain secondary, or it will become a derivative of international topics, which will determine

the specifics of the approach to the development of events in Afghanistan. There is an opinion that the main role in the problem of Afghanistan is played by external actors. It is possible that in the near future the Talibs will become not only the main subject of the state, but also independent in their own way. This may decide what the international aspect of events in Afghanistan will be. At the same time, what is happening adds a new exclamation to the discussion about the basis of modern international relations, especially regarding the interaction of large powers with small and medium-sized states.

Key words: Taliban, Mujahideen, Pashtun, Batken war, cross-border criminal groups, Khorosan factor, Pashtunwali, regional security

Basic provisions

The introduction justifies the choice of the topic, its relevance and novelty, the scientific and practical significance of the study, sets out the goals and objectives, defines the methodological foundations of the work, and analyzes the degree of development of the topic. Over the past four decades, Afghanistan has been in the spotlight of the world's leading media outlets. As the situation in this country escalates, the attention of the world's leading publications has shifted to this country. Events in Afghanistan are so rapid and dramatic that the focus is on the country dimension of the Afghan problem – the transfer of power, the fate of refugees, the beginning of political and humanitarian crises, and the likelihood of civil war. However, we must not forget that the situation in Afghanistan has a broader regional and global significance.

Introduction

Will the external project, which will be implemented with the sponsorship of international organizations related to Afghanistan, remain in a modified form? Is there a classic great-power rivalry where Pakistan, China, and Russia simply pushed the country out of America's sphere of influence? Will the United States and its allies fight for influence in Kabul, or will the Taliban again turn Afghanistan into a foreign country and try to "poison" the joy of its competitors? Are they Partners in transnational transport projects, or do neighbors, on the contrary, prefer to be ambushed and surrounded? What is the crisis in Afghanistan and the threat to Central Asian countries? Our research questions are.

Description of materials and methods

The stages of the study in our article cover the history of the creation of the Taliban and the scale of the seizure of Afghanistan and its rise to power as an organization. Our article used various scientific analysis,

description, comparison, forecasting, comparative-historical method system and historical approach, content analysis, which allowed us to analyze in detail the most important processes and trends in the modern history of the situation in Afghanistan.

Such issues will become the main ones in the near future, and it is quite possible that the internal situation of Afghans will remain secondary, or it will become a derivative of international topics, which will determine the specifics of the approach to the development of events in Afghanistan. There is an opinion that the main role in the problem of Afghanistan is played by external actors. It is possible that in the near future the Talibs will become not only the main subject of the state, but also independent in their own way. This may decide what the international aspect of events in Afghanistan will be. At the same time, what is happening adds a new exclamation to the discussion about the basis of modern international relations, especially regarding the interaction of large powers with small and medium-sized states.

For a long time, experts considered the Taliban mainly as an independent force in itself. Journalism and expert assessments have shown the Taliban's ties to Pakistan [1]. As a result, they became known as the "tool" (reputation) of Islamabad. However, there were circumstances that did not correspond to this concept. For example, in the second half of September 2001, the Taliban, with the approval of the United States, refused to extradite or eliminate Osama bin Laden and his closest associates, as well as all intermediaries who tried to negotiate with them. At that time, they were not perceived as a group capable of making decisions on their own, they seemed incapable of Fair Political Play, unable to get out of what al-Qa'ida said.

In 1992, the regime of President Mohammed Najibullah was overthrown. A new government appeared in Kabul, and the Mujahideen leaders became the leaders of the country. Then, for two years, a bloody battle took place in Afghanistan between various militant groups: the commanders who came to power shared power. This is stated by Deputy Director of the Institute of history and politics of Moscow State Pedagogical University, candidate of historical sciences Vladimir Shapovalov [1]. In fact, it was one of the most difficult times in the recent history of Afghanistan, when the country was divided into separate parts, dominated by chaos and anarchy. Kabul was also divided into separate quarters controlled by separate groups of Mujahideen.

It is no coincidence that Gulbeddin Hekmatiyar, one of the leaders of the Mujahideen, entered the country's history under the name «Kabul Butcher». At the same time, the commanders who shared power, relatively speaking, did not pay attention to the fact that their soldiers rebelled. In

the 1980s, Muslim educational institutions were established on the territory of Pakistan, where young people who emigrated from Afghanistan were trained, Makarkin explained. These young people began to learn Islam there. And the student who studies Islam is called The Talib. Of course, they studied not only Islam.

Their ideologically charged commanders and Pakistan were perceived as future soldiers. They went to war and fought against the communist regime,» the source said. The reason for the emergence of the Taliban was the war. It began in the 1980s, when a significant part of Afghanistan's population fought against the USSR. At the same time, Western countries and Pakistan supported the opponents of the Union. This was stated during an interview by Alexey Makarkin, vice-president of the Center for Political Technologies [2].

For two years, while the Mujahideen commanders shared power, the Taliban saw that their real leadership did not live according to the laws taught them. After all, corruption began in the country, and the population was practically not paid attention. Imbued with ideology, the Taliban has become a mass movement that defends pure Islam. It was an attempt to create a Sharia state in Afghanistan without communists, without the West, without the corrupt Mujahideen, based on Islamic values. And the poor peasants of Afghanistan liked it very much.

Results

The beginning of the Taliban movement

The Taliban movement began in the 1990s. Its main goal was to create a state that was subject to the laws of Islamic Sharia. The history of the Taliban began in the 1990s, after the end of the Afghan war of 1979-1989, which also included troops from the USSR and Western countries. "Taliban "in Pashto (the language of the dominant people of Afghanistan) means" students "or" madrasa students". This is because the movement originated among Afghan refugees who were educated at a madrasa in neighboring Pakistan. The leader of the Taliban movement was Mullah Mohammad Omar, who fought for the creation of a" truly Islamic "State.

In 1996, the Taliban seized power with the military and financial support of Pakistan and declared the Islamic Emirate of Afghanistan. The new state was recognized only by Pakistan, Saudi Arabia and the United Arab Emirates. The Taliban have established their regime in most of the country, and the lives of Afghans living in Taliban-controlled countries are now subject to Sharia law. A person was sentenced to death for murder or adultery, and the sentence was carried out without a public trial.

The hands of those arrested for theft were cut off as punishment. Men were obliged to wear beards, and women to wear traditional braids;

for disobedience, they were threatened with prison or whip. Television, photography, music and cinema, which "awaken the mind", were banned. Local residents were forbidden to go out on the streets without the men of close relatives. At that time, women, who made up a quarter of the entire employed population of Afghanistan, were forbidden to work for hire, and only girls under eight were allowed to study. This was explained by the fact that the woman devoted her time exclusively to home and family.

In the first year of its creation, 25 thousand people joined the movement. Subsequently, their number varied from 12 to 60 thousand in different years. Since 1996, the Taliban have effectively ruled Afghanistan, occupied the capital Kabul, and introduced Sharia law in controlled territories. Under the Taliban regime, Afghanistan has become a center of terrorism and drug trafficking. The international community could not do anything about this, because no one wanted to interfere in the affairs of Afghanistan. The Mujahideen leaders, who were driven north from Kabul, were weakened and could not return the capital, which continued until 2001, that is, until September 11. Only after four coordinated terrorist attacks by Al-Qaeda members took place in the United States, the American side asked where the founder of the organization was, and it turned out that he was in Afghanistan. After that, the United States asked the Taliban to hand over Osama bin Laden. The militants, referring to the local code of Hospitality, did not give it away.

Then the Americans hit the Taliban and returned the Mujahideen leaders to Kabul. Everything changed after the terrorist attacks organized by the terrorist organization Al-Qaeda in the United States on September 11, 2011. Its leader, Osama bin Laden, took refuge in Afghanistan. In response, the United States and Britain launched a military operation against the Taliban and overthrew their regime in Afghanistan in December. Hamid Karzai came to power. He stated that the main goal of his government would be to establish peace in the country and create a democratic society.

Since then, the Taliban has been waging a civil war for 20 years, relying heavily on the sentiments of poor peasants. Moreover, the newly arrived regime was also corrupt, which, according to the Taliban, was actually established by foreigners, who said that they should fight them. Their struggle consisted of simple slogans: "we will live with pure Islam", "we will live without thieves", "we will live according to Sharia law", "we will live without foreigners".

Attempts by the Americans to modernize the system did not bring any results. People were primarily interested in the topics of theft and fair trial. The Americans could not provide for this. The monarchical legitimacy was

destroyed, and the external legitimacy – the Americans were tired and gone. There was a vacuum, “ Makarkin said [3].

The Taliban organization is recognized by the vast majority of countries and the UN Security Council as terrorist. The world community has condemned them for granting asylum to the notorious terrorist Osama bin Laden, who in 2001 destroyed Buddhist monuments in the Bamiyan Valley. In addition, the Taliban has committed at least 15 terrorist attacks. Among them are explosions in mosques and mass events with high casualties, attacks on police stations, hotels where UN employees live, the international aid mission that provided medical assistance to Afghans, the murder of members of the charity Christian Mission, etc.

And the Taliban, not giving up their desire to regain power, switched to guerrilla warfare. Here they were greatly helped by the inaccessible mountainous terrain, which helped them successfully hide from opponents. As a result, the military operation in Afghanistan continued. Residents of Western countries were dissatisfied with the fact that they were forced to sacrifice the lives of their soldiers in a “foreign” war. In addition, taxpayers had to spend a lot of money on the maintenance of the state, which is located thousands of kilometers from them. In 2015, most of the international forces withdrew from Afghanistan, which eventually led to the activation of the Taliban.

US political position on Afghanistan

US President Joe Biden announced that the US Army will completely withdraw from Afghanistan by August 31. According to him, the United States first invaded Afghanistan to protect its national security. “We have spent more than a trillion dollars, trained and equipped about 300,000 Afghan soldiers. We gave them all the necessary tools that the Taliban did not have. We have given them every opportunity to determine their future. But we cannot give them their will to fight for freedom. American troops will not be able to fix the American in Afghanistan for one year, five years, or 20 years,” Biden said [4]. He said that Washington does not plan to create and support Afghan statehood. Therefore, only Afghans can take responsibility for what is happening in their country.

In a short time, the Talibs quickly took control of the entire territory of Afghanistan. Afghan President Ashraf Ghani left the country in a hurry, and government troops surrendered en masse to the militants, leaving American military equipment at their disposal. The UN said that the situation in Afghanistan is getting out of control: since the beginning of this year, 400,000 Afghans have fled the war and left their homes. At the same time, 80 percent of migrants are women and children. Now the future fate of thousands of civilians who were in solidarity with the Americans and could

not leave their homeland before the arrival of the Taliban was difficult.

The Taliban promised to respect women's rights and allow them to study and work if they wear masks in accordance with Sharia law. In addition, the Taliban promised not to take revenge on the soldiers and officials who served the fallen Afghan government. However, according to some media reports, in some regions of the country, the Talibs have banned girls over the age of Eleven from attending classes. The Taliban and Al-Qaeda are religious terrorist organizations banned in Kazakhstan, Russia and a number of other countries. Kazakhstan “ recognized the Taliban as a terrorist organization, its activities are prohibited on the territory of the Republic.

At the same time, there are practically no real leaders of the movement. There is a group of political, military leaders and a political office of the movement, which conducts a dialogue with the outside world in Doha. No one even saw the press secretary. He speaks only on the phone, no one can understand whether it is the voice of one person or The Voice of 11 different people. In fact, the two provinces are fighting the Taliban. It is not known how long it will last. And the rest of the country is already under their rule.

After more than 40 years of continuous hostilities, a quarter of it went to the Soviet war, a quarter to the civil wars between the victorious mujahideen, then to them and the Taliban, and half to the American and NATO military. In India, this country is often called the “heart of Asia” - it combines the nodes of many regional and global problems. All this can create a lot of security problems for Russia, as well as for the post-Soviet Central Asian countries, where Moscow guarantees its security within the framework of the CSTO (this is Tajikistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan) or close bilateral relations (Uzbekistan and Turkmenistan). In early July 2021, the Tajik authorities officially turned to the CSTO to guard the border with Afghanistan.

Discussions

We can mention three main episodes that reflect the connection with Afghanistan:

1. Well-known experience of the Soviet-Afghan war (1979-1989).
2. Intervention of the parties during the Tajik civil war in the 1990s, followed by the participation of Russian border guards in conflicts on the Afghan-Tajik border. A memorable episode of that war was the destruction of 25 Russian border guards by militants at the 12th outpost of the Moscow border detachment on July 13, 1993. In the same battle, one of the commanders of the terrorists was Khattab, the future head of Chechen soldiers.

3. The “Batken war” in Kyrgyzstan within the framework of the collective security treaty of the CIS. In the Batken region of Kyrgyzstan, representatives of the terrorist group “Islamic Movement of Uzbekistan”, associated with Al-Qaeda, who tried to invade the country after violent terrorist attacks organized in Tashkent during the same war, were stuck. To this can be added the close ties of the most radical wing of the North Caucasus militants with the Taliban through Al-Qaeda. The latter took an active part in the two Chechen wars. The bombers, which carried out numerous terrorist attacks in Russia, were trained by instructors sent by Al-Qaeda from Afghanistan. The main person who carried out the communication between Afghanistan and Chechnya was the famous field commander, the main ally of Shamil Basayev, who previously fought with the USSR in Afghanistan (1987-1992), then transferred to The Post Amir Ibn Al-Khattab, who continued his jihad” to Tajikistan (1993) and Chechnya (1994-1995).

The Taliban’s ties to ISIS and Al-Qaeda

In addition, militants in Syria who fought against Russia (primarily from the post-Soviet space) through the territorial division of the Islamic State of Khorasan in Afghanistan connect with Al-Qaeda in Afghanistan through ethnic extremist groups.

Instability in Afghanistan due to the withdrawal of American troops and the intensification of the civil war creates serious security problems for Central Asian countries. Despite the fact that many of the statements of the Taliban representatives that they will not attack Central Asian countries are true (the latter was announced by representatives of this organization in Moscow on July 8, 2021), this threat cannot be ruled out, at the moment these groups include citizens of former post-Soviet countries, who are located in the north of Afghanistan near the border of Central Asian countries, since northern Afghanistan is the historical site of the emirate of Bukhara, inhabited by the same Tajiks, Uzbeks, Turkmens and Kyrgyz people who live on the other side of the border of the former Soviet Union. The involvement of regional players in the conflict in Afghanistan is already underway.

On July 8, 2021, Taliban representatives announced in Moscow that they control 90% of Afghanistan’s border, as well as 85% of its territory (although it is still disputed that they control many districts and provincial administrative centers). According to the state committee for national security of Tajikistan, the Talibs have taken control of more than 70 percent of the Tajik-Afghan border with a length of 1,430 km. More than 2 thousand Afghan soldiers retreated to the territory of Tajikistan from the invasion of the talibs. About 1,500 residents of Badakhshan, Afghanistan, also fled

from the Taliban to Tajikistan, including not only Tajiks, but also Kyrgyz.

Under the influence of these events, on July 5, at a meeting of the country's Security Council, Tajik President Rahmon instructed to mobilize 20 thousand reserve soldiers to strengthen the border with Afghanistan. Tajikistan is preparing to accept thousands of Afghan refugees. Defense Minister Sergei Shoigu said that Russia is ready to provide military assistance to Tajikistan in the event of a threat from Afghanistan.

The threat to Russia is increasing due to the interest of terrorist groups (in particular, ISIS) defeated in Syria and Iraq to migrate to Afghanistan and Central Asia (along with Africa). As S. Shoigu noted: "We, of course, have high hopes that some consensus and interethnic harmony will be reached in Afghanistan. But at the same time, we see how actively they are moving from different regions, including Syria, Libya, and ISIS units" [5].

In addition, there is a problem of "terrorist emigration" of militants from Central Asia, who can return home from the Middle East (where there is a threat of terrorist attacks) or go to fight in neighboring Afghanistan. Central Asian militants pose a threat of terrorism not only in the region, but also on a global scale. Only in 2017, they carried out four major terrorist attacks in the United States, Turkey, Sweden and Russia. Therefore, our country, like the entire international community, will ensure that terrorist groups in Central Asia and Afghanistan do not spread their roots.

According to the Soufan Center report, the total number of militants who left Central Asia for Syria and Iraq exceeds 5 thousand [6]. If they are divided by country of origin, the following data can be traced: Kazakhstan – more than 500 people (11.90%), Kyrgyzstan-more than 500 people (11.90%), Tajikistan – more than 1300 people (30.95%), Turkmenistan-more than 400 people (9.52%), Uzbekistan – more than 1500 people (35.71%).

Central Asian militants, along with North Caucasians from Russia and Uighurs from China, fought for the ISIS in the Middle East. Among the most prominent ISIS commanders were Abu Omar al-Shishani, a semi-Georgian semi-Chechen, and Gulmurod Halimov, a Tajik, former colonel of OMON. Immigrants from Central Asia also supported other small terrorist groups in the Middle East banned in Russia - Jamaat Imam Bukhari, Jaish Al-Muhajirin, Jamaat Saifullah Shishani, Tawhid Val-jihad, etc. the activities of cross-border criminal groups also pose a threat to control the flow of smuggling, especially from Afghanistan through Central Asia to Russia, and further along the "northern route" to Eastern and Northern Europe. The latter, especially terrorist activities, were financed from drug revenues.

The threat posed by the Taliban to Central Asian countries and Russia

In addition to the above problems, we can add the following factors that pose a threat to Russia in the Afghanistan-Central Asia direction:

Widespread spread of Islamist propaganda in Central Asia using the latest means of communication.

Identity crisis that developed in the region after the collapse of the USSR. The famous Kyrgyz theologian Kadyr Malikov emphasizes: “the reason for this crisis is the dissatisfaction with the work of secular authorities and traditional religious institutions traditional clergy cannot give a decent answer to current political questions, they are limited only to performing rituals [7]. They cannot answer questions related to politics, jihad, they are not capable in these areas. In addition, we can note the high level of corruption, especially in law enforcement agencies, unfairness of the court, general weakness of the state, and current social problems. In this regard, all conditions for radicalization are being created in Central Asia.”

There is a “risk group” for Islamist recruitment, which includes millions of migrant workers from Central Asian countries who travel to Russia for work. These people are particularly prone to jihadist propaganda a number of factors force some countries in the region to be classified as “fragile states”. The “fragility” of states creates a potential for the formation of “failed states” [8].

The link between extremely high corruption in the region and drug trafficking in the northern route of drug transportation from Afghanistan to Russia is obvious. Moreover, corruption in secular institutions in the region is the main target of Islamist propaganda. The expansion of poverty, the overpopulation of the agricultural population due to the lack of water and fertile land, the degradation of the Social Security, Education and medical systems established during the Soviet era. The population density in the Ferghana Valley is one of the highest in the world. Over the past 10 years, demographic growth here has shown 32 percent. Today, the teachings of Salafism and Wahhabism are widespread in the Valley, and foreign preachers and recruiters are actively working [9].

Complex interstate conflicts, especially in the Ferghana Valley, in the spring of 2021, escalating contradictions between Tajikistan and Kyrgyzstan led to large-scale military conflicts. In some cases, conspiracies and further radicalization become the only means of supporting supporters of political Islam. In Kyrgyzstan, the authorities allowed the functioning of the Pakistani Islamic organization Tablighi Jamaat, which is banned in many CIS countries.

The threat to the post – Soviet countries of Central Asia is usually

associated with the activities of the two most evil global terrorist groups—the ISIS and Al-Qaeda. In this regard, in our article, we will link the emergence of ISIS in Afghanistan and the activation of Al-Qaeda in the context of the situation in northern Afghanistan and on the borders of Central Asian countries. In the fall of 2014, separate small groups of ISIS supporters appeared in Pakistan and Afghanistan. The first carriers of extremist ideology in Afghanistan may be foreign fighters from among Pakistanis, Arabs, Chechens and other immigrants from the Russian North [10].

Representatives of the Caucasus, Central Asia (Uzbeks, Tajiks, Kyrgyz) and China (Uighurs). In the following period, the groups separated from the Pakistani Taliban influenced the formation of the ISIS in Afghanistan and Pakistan.

A large-scale operation of the Pakistani Army Zarb-e-Azb contributed to the massive penetration of ISIS-related militants into Afghanistan and the change of direction of part of the Pakistani Taliban, as a result of which many representatives of the Pakistani Taliban and other terrorist groups were expelled from Pakistan's Waziristan and Baluchistan into Afghanistan a group of Pakistani Taliban who emigrated to Afghanistan began taking the oath of office under the ISIS leader Abu Bakr al-Baghdadi [11].

As noted in the report of Russian and Tajik experts: “in Afghanistan, in the spring and summer of 2014, an agreement was signed between representatives of the Pakistani intelligence service (ISI) and the CIA, and then between ISI and the leadership of the Taliban of Afghanistan and Pakistan on the resettlement of secret militants. As part of this Agreement, armed groups “squeezed out” of Pakistani territory left a corridor to retreat to Afghanistan, they moved to the north-eastern northern and western provinces of the country “in general, the ISIS settled in Afghanistan for a short time and became one of the most important local players [13]. According to the press secretary of the Ministry of foreign affairs of Afghanistan, Dr. Mirvaiz Balkh.

ISIS-Khorasan differs from other terrorist structures, including the Taliban and Al-Qaeda, in the following characteristics: it is able to provide more military and economic independence; it mainly attracts more pragmatically educated young people on a number of issues, organizes effective decentralized terrorist networks, and uses the Internet more.

In the winter and spring of 2015, at the same time as the relocation of militants from northern Pakistan to Afghanistan, logistics corridors were built to provide these groups. Representatives of the Afghan security forces are convinced that Pakistan's interdepartmental Intelligence Service (ISI) is involved in both the emergence and support of ISIS militants in Afghanistan. According to the deputy head of the Lower House of the

Parliament of Afghanistan A. Kadir, the transportation of militants was carried out by mysterious helicopters, which did not show signs of detection in January 2016, an unknown 4 helicopter landed in one of the militant-controlled areas of Ghazni province in eastern Afghanistan. In the summer of 2021, S. Shoigu reported on the “highly organized Organization of the ISIS movement”.

The entry of the ISIS into Afghanistan was financed by the Middle East. Special representative of the president of the Russian Federation for Afghanistan Zamir Kabulov, in particular, said that the dais receives up to 70% of the funds for its activities from abroad, and the income from its activities in Afghanistan (including related to drug trafficking) will be covered many Afghan observers say that the ISIS are very well provided. For example, First Deputy Speaker of the Lower House of the Afghan Parliament Abdul Zahir Kadir expressed concern about the high level of equipment of ISIS militants in Nangarhar province.

According to him, “they didn’t have enough tanks and helicopters, they have everything else”. The process of ISIS penetration into Afghanistan is not accidental, it is supported by regional global forces. Therefore, it is impossible to ignore the ISIS-Khorasan factor as the main threat to regional security. The transition from the Taliban to the ISIS ranks was especially marked by a number of groups of foreign fighters associated with post-Soviet countries.

In August 2015, some representatives of the Islamic Movement of Uzbekistan, which is part of al-Qaeda, released a video announcing their involvement in the ISIS. The penetration of this terrorist organization into Kunduz province was accompanied by the passage of a part of the Jundullah group under the ISIS flag (originally the group was funded from Saudi Arabia and located on the territory of Pakistan). Reports from Baglan province (Borka district) at the end of 2015 also indicate the presence of ISIS militants here, and Jundullah fighters also played an important role in this process.

The Afghan authorities also attributed the ISIS’s interest in northern Afghanistan to the operation of the Russian Aerospace Forces in Syria. In October 2016, the First Vice President of Afghanistan, Abdul Rashid Dustum, citing intelligence data, warned that by the spring of 2017, the ISIS were planning to deploy thousands of militants from Iraq and Syria to northern Afghanistan. According to him, we are mainly talking about people from Tajikistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan and the North Caucasus. Foreign fighters play an important role in the penetration of the ISIS into northern and eastern Afghanistan. In particular, in the province of Kunduz, according to Governor Mohammad Omar Safi, there are militants from

Tajikistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkey and the North Caucasus.

Currently, after the defeat of the ISIS in Syria and Iraq, interest in Afghanistan and Central Asia has increased. In fact, due to the growing instability in Afghanistan, the ISIS have plans to acquire a territorial base that they have lost in the Middle East. According to the Russian President's special envoy for Afghanistan, Zamir Kabulov, several provinces in northern Afghanistan have established training centers for militants with links to various international terrorist groups. The Taliban, ISIS, Al-Qaeda, have ties to various ethnic groups (immigrants from Central Asia, Uighurs, Caucasians, Arabs).

Even in northern Afghanistan, which was previously quiet, the increase in chaos is confirmed by the fact that the Taliban and ISIS flags are still hanging along with the ISIS, various ethnic groups associated with Al-Qaeda pose a serious threat to the post-Soviet space. In this context, it should be noted that the Afghan authorities and representatives of the international coalition reported the activation of Al-Qaeda in the country in 2015-2016, which was confirmed by Russian and Central Asian experts [12].

Currently, there is a lot of evidence that al-Qaeda militants took part in battles with government forces, including in northern Afghanistan. At the same time, the Taliban has not officially announced that it will break off relations with Al-Qaeda, and the representatives themselves in Afghanistan have repeatedly sworn in the Taliban leaders.

As for the security issues of post-Soviet Central Asian countries, the main question is: does the Taliban interact with ISIS Al-Qaeda and many ethnic groups from post-Soviet countries with whom it has ties or not? At a press conference in Moscow on July 8, the Talibs repeatedly repeated that they are against the ISIS and will not attack Central Asian countries, this thesis does not apply to Al-Qaeda and ethnic post-Soviet groups. If the Talibs can really effectively resist the ISIS, this could become one of the positive aspects of solving the Afghan problem for Russia. This was stated, in particular, by Special Representative for Afghanistan Zamir Kabulov [13].

The future of Afghanistan is difficult to predict. Therefore, here we will only analyze the theses of expert discussions about the confrontation between the Taliban and the ISIS, or vice versa, about cooperation between them.

With the advent of militants expelled from Pakistan, a ISIS propaganda campaign began in Afghanistan, during which the Afghan Taliban began to persuade them to join the ISIS on January 25, 2015, the ISIS "caliph" Abubakr Baghdadi called Taliban leader Molla Omar an "illiterate and

uneducated militant.” Then it was announced the creation of the ISIS province “Khorasan”, which includes Afghanistan, Pakistan, part of India and Iran, the post-Soviet states of Central Asia and Xinjiang of China [14].

After the appearance of ISIS-Khorasan, a number of Taliban militias began to take his side. In addition to the flow of funds from the Middle East and support for the ISIS through logistics channels from northern Pakistan, this was facilitated by clashes between various Taliban militias related to the control of revenues from poppy plantations and heroin laboratories. There has been terror and intimidation by the Taliban for the entry into the ISIS. Currently, there is a debate in expert circles around the world about the fundamental factors that prevent or vice versa support the transition of the former Taliban to the ranks of the ISIS on the one hand, most experts note that there are significant ideological differences between the Taliban and the ISIS, as well as in this regard, both in Afghanistan as a whole, including the Pashtun people,

The Taliban are adherents of the Hanafi branch of Islam, which recognizes folk traditions. Moreover, for the Taliban, along with Islam, the traditional Pashtun code of Honor (Pashtunwali) plays a crucial role in their ideology.

ISIS is one of the most uncompromising Salafists, hiding the name” pure “ Islam and denying all folk traditions and Customs. There are also many political contradictions between the ISIS and the Taliban. In general, the goals of the Taliban do not go beyond Afghanistan. It is actually a Pashtun nationalist movement (Afghan or Pakistani Taliban).

The Taliban’s mission was to create a Pashtun Islamic Emirate, expel foreigners, and establish Pashtun dominance in non-Pashtun territories in Afghanistan. ISIS is the most radical direction of jihadism and Salafism, and its goal is to create a global Islamic caliphate that requires an irreconcilable struggle with both external infidels and internal “bigots”. At the same time, the essence of ISIS ideology is to wait for the “light of the world”, which makes the Taliban’s State-Building tasks generally meaningless however, does this mean that interaction between the Taliban and the ISIS is completely impossible? In more detail, we can see that there are many indirect links between their ideologies and political goals. Therefore, an alliance between the Taliban and individual groups within the ISIS, which seems impossible, is actually very likely.

Conclusion

First, the Talibs fought against “non-Islamic” folk traditions and cultural monuments during their rule, such as al-Qaeda and the ISIS. In particular, it can be said that historical monuments have been destroyed,

especially Buddha statues in Bamiyan province. Secondly, neither the Taliban nor the taqfir Salafist groups have ever hesitated to carry out mass terror against their opponents in Islam. Especially harsh were the actions against the Afghan Shiite Khazars, as well as some other representatives of non-Pashtun minorities. The penetration of the ISIS into Afghanistan, in particular, was actively carried out, among other things, terrorist attacks against Shiites (especially the Khazars associated with Iran).

Third, the process of “afghanization” and “pashtunization” of the ISIS in Afghanistan is now underway. An important role in the leadership of the” Khorasan Province “ is played not by Arabs, but by Pashtuns (primarily Pakistanis). Already in a” pashtunized “ form, the ideology and practice of ISISISM turned out to be much more favorable for Afghan Pashtuns.

Fourth, there has been a long-standing process of interaction and mutual influence between the Taliban and the ISIS, and these two structures are historically closely related. We are talking about numerous training camps organized by bin Laden in Pakistan during the war against the USSR. Later, on the basis of these camps in the Arab world, Al-Qaeda emerged, from which the ISIS split in Iraq. In Afghanistan, such camps were a precursor to the formation of the Taliban movement in the 1990s. Initially, al-Qaeda and the Taliban were closely associated with Pakistan’s intelligence services and sponsors of radical Arab Islamic foundations. Many elements of ISIS ideology are welcomed by Al-Qaeda because it is known that ISIS is separated from Al-Qaeda. At the same time, Al-Qaeda cooperates with the Taliban quite successfully.

The Taliban did not want to limit themselves to Afghanistan and the Pashtun territories of Pakistan. In a short time, the Taliban did not have the strength to do much, but they still have plans for expansion (at least indirectly - through assistance to Al-Qaeda) officially, the Taliban declares that it will not fight against regimes located in Central Asia, such a statement was repeated during the visit of Talip representatives to Moscow in the summer of 2021. Indeed, Central Asia was not directly invaded by the Taliban when it reached the borders of the former Soviet republics in the 1990s. However, the Taliban movement, including through Al-Qaeda, has actively supported the IDU and other Central Asian extremist groups, while maintaining allied relations with them over the years. And they, in turn, organized invasions and terrorist attacks in Central Asia, in particular, the terrorist attacks in Tashkent and the “Batken war” in Kyrgyzstan in 1999.

Sixth, the ISIS still have a certain advantage over Al-Qaeda in northern Afghanistan and the Taliban in Central Asia. This terrorist organization has the opportunity to appeal not only to Pashtuns, but also to others, so it can attract representatives of non-Pashtun ethnic groups of Afghanistan to its

ranks, as well as a large number of international terrorists who have been expelled from the northern regions of Pakistan. Therefore, in the north, the ISIS are becoming a valuable ally for the Taliban, and it is no coincidence that the conflict between these two organizations concerns only the east of the country.

Seventh, there is already a suspicion that the Taliban and the ISIS are fighting to control the flow of drugs in only one very limited area – in eastern Afghanistan, purely Pashtun territory. And in the north, where there are no Pashtuns, there is no confrontation between them, on the contrary, both organizations oppose the government forces and the remnants of the Northern Alliance. In September 2015, the commander-in-chief of NATO's combined armed forces in Europe, Philippe Breedlaw, acknowledged this fact. During a multimedia round table in Kabul, he noted: “the Afghan Taliban, who do not share the ideology of the ISIS, oppose the strengthening of the influence of this group. However, there are areas where the two terrorist organizations prefer not to engage in confrontation, and this should be taken into account in the future.

In the end, both the ISIS and the Taliban are provided through the same logistics corridors through the territory of Pakistan, and in general these corridors are in the hands of the Taliban, not the ISIS. Thus, the appearance of a ISIS detachment in any region of Afghanistan, especially far from Pakistan, means that ISIS members have agreed with the Talib to allow their armed caravans to pass through the territory under their control. This leads to the emergence of many rumors about collusion between the ISIS and the Taliban in Afghanistan. The presence of ISIS and Al-Qaeda will give an additional impetus to the radicalization of the Taliban. If the leadership of the Taliban movement comes to terms with the government, it is quite possible that the process of transition of the most radical part of it, especially young people, to the dais will be like an avalanche.

REFERENCES

[1] Afghanistan: 30 years later. <http://www.prisp.ru/opinion/1791-shapovalov-ob-afganistane-30-let-spustya-1602>

[2] The entire modernist educated stratum of Afghanistan is on the brink of disaster. <https://vecherka.tj/archives/50286>

[3] Afghanistan: 30 years later. <http://www.prisp.ru/opinion/1791-shapovalov-ob-afganistane-30-let-spustya-1602>

[4] Biden in his speech on Afghanistan announced a new era in foreign policy <https://www.dw.com/ru/bajden-rasskazal-ob-oshibkah-sshav-afganistane/a-59046348>

[5] Russia will help Tajikistan in case of a security threat <https://ria.ru/20210728/pomosch-1743224455.ht>

[6] Beyond the caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees. <https://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/11/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017-v3.pdf>

[7] To Malikov. Central Asia provides excellent conditions for the radicalization of Muslims. <http://www.islamsng.com/authors/Malikov/9334>

[8] Residents of Central Asia heed the calls of IS.)

[9] Own game in Central Asia. <https://expert.ru/expert/2015/46/svoya-igra-v-srednej-azii/>

[10] Campbell D. The Islamic State expects to create a foothold in the east of Afghanistan. <https://afghanistan.ru/doc/92795.html>

[11] Nurul Hak Ulumi. Pakistani operations in Waziristan increase the flow of militants to Afghanistan. <https://afghanistan.ru/doc/86847.html>

[12] Iskandarov A., Iskandarov K., Safranchuk I. A new stage of the crisis in Afghanistan and the security of Tajikistan. Report of the Valdai International Discussion Club. - Moscow, 2016. -S.4-5.

[13] Afghanistan Situation Report. - New Delhi, 2016.

[14] Pakistani Taliban are trying to privatize the Afghan Taliban through the Islamic State. <https://afghanistan.ru/doc/88188.html>

АУҒАНСТАНДАҒЫ ІШКІ САЯСИ ӨЗГЕРІСТЕР

*Изтаева В^{1.}, Абжапарова Л.²

¹Саяси ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ-нің Қазіргі Қазақстан тарихы және дүниетанымдық ғылымдар кафедрасының доценті, Алматы, Қазақстан, e-mail: iztaeva.venera@mail.ru

²PhD доктор, Абылай хан атын. ҚазХҚжӘТУ-нің Кәсіби халықаралық қатынастар кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан, e-mail: laura_zh83@mail.ru

Андатпа. Мақалада Ауғанстандағы қазіргі саяси жағдай, «Талибан» қозғалысының күшеюі, Ауғанстанда ДАИШ-тің пайда болуы және «Әл-Каиданың» белсенділенуі, ДАИШ-пен байланысы бар содырлардың Ауғанстанға жаппай енуі талданады. Мақалада «Талибан» экстремистік ұйымының идеологиялық негіздері талқыланады. Талдау «Талибан» идеологиясының негізі Деобанди мектебінің фундаменталистік теориялары мен «Таблиғи жамағат» қозғалысының радикалды көзқарастарына негізделгенін көрсетеді.

Біздің мақаламыздағы зерттеу кезеңдері Талибанның құрылу тарихын және Ауғанстанды басып алудың ауқымын және оның ұйым ретінде билікке келуін қамтиды. Біздің мақалада Ауғанстандағы жағдайдың қазіргі тарихындағы ең маңызды процестер мен тенденцияларды егжей-тегжейлі талдауға мүмкіндік беретін әртүрлі ғылыми талдау, сипаттау, салыстыру, болжау, салыстырмалы-тарихи әдіс жүйесі мен тарихи көзқарас, мазмұнды талдау қолданылды.

Мұндай мәселелер жақын болашақта басты мәселелерге айналады және ауғандықтардың ішкі жағдайы екінші орында қалуы әбден мүмкін, немесе ол оқиғалардың даму тәсілінің ерекшеліктерін анықтайтын халықаралық тақырыптардың туындысына айналуы әбден мүмкін. Ауғанстанда. Ауғанстан мәселесінде басты рөлді сыртқы субъектілер атқарады деген пікір бар. Таяу болашақта тәліптер мемлекеттің басты субъектісі ғана емес, өз алдына дербес мемлекетке айналуы әбден мүмкін. Бұл Ауғанстандағы оқиғалардың халықаралық аспектісінің қандай болатынын шешуі мүмкін. Сонымен бірге, болып жатқан жағдай қазіргі халықаралық қатынастардың негізі туралы, әсіресе ірі державалардың шағын және орта мемлекеттермен өзара әрекеттесуіне қатысты пікірталасқа жаңа леп қосады.

Тірек сөздер: Талибан, моджахедтер, пуштун, Баткен соғысы, трансшекаралық қылмыстық топтар, хоросон факторы, пуштунвали, аймақтық қауіпсіздік

ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В АФГАНИСТАНЕ

*Изтаева В.¹, Абжапарова Л.²

*¹Кандидат политических наук, доцент кафедры Современной истории Казахстана и мировоззренческих наук КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: iztaeva.venera@mail.ru

²доктор PhD, ассоциированный профессор кафедры профессиональных международных отношений КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: laura_zh83@mail.ru

Аннотация. В статье анализируется текущая политическая ситуация в Афганистане, подъем талибов, появление ИГИЛ в Афганистане и активизация «Аль-Каиды», массовое проникновение в Афганистан боевиков, связанных с ИГИЛ. В статье рассматривается идеологическая основа экстремистской организации Талибан. Анализ показывает, что в основе идеологии Талибана лежат фундаменталистские теории школы Деобанди и радикальные взгляды движения Таблиги Джамаат.

В данной статье авторы исследовали историю создания движения «Талибан» и масштабы захвата Афганистана и его приход к власти как организации. В статье использованы различные виды научного анализа, описания, сравнения, прогнозирования, сравнительно-исторический метод, система и исторический подход, контент-анализ, что позволило нам детально проанализировать важнейшие процессы и тенденции новейшей истории ситуации в Афганистане.

Также затрагивается рассмотрение вопросов что данная проблематика внутреннего положение афганцев в ближайшем будущем станет производным от международных тем, что и определит специфику подхода к развитию событий в Афганистане, не исключая что в ближайшем будущем талибы станут не только главным субъектом государства, но и по-своему независимыми что способствует решить, каким будет международный аспект событий в Афганистане.

Ключевые слова: талибы, моджахеды, пуштуны, Баткенская война, трансграничные преступные группировки, хоросанский фактор, пуштунвали, региональная безопасность

Статья поступила 12.01.2023

УДК 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.002>

МРНТИ 11.25.40

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Байсултанова Кулипа Чарипкановна¹

¹ кандидат политических наук, профессор КазУМОиМЯ имени
Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail.ru: baisultan_k@mail.ru

Аннотация: На современном этапе в международных отношениях наблюдается тенденция взаимовыгодного экономического сотрудничества. Аналогичные явления можно заметить и в регионе Центральной Азии, где государства Центральной Азии заинтересованы в укреплении торговых связей и расширении рынка сбыта своих товаров и услуг. Современные процессы показывают значимость экономических аспектов региональных отношений. Приоритетность экономических интересов во взаимоотношениях с другими странами

обуславливает актуализации роли экономической дипломатии, которая призвана решать задачи внешнеэкономической политики стран. Цели и задачи экономической дипломатии государств Центральной Азии определены в Концепциях внешней политики стран.

В данной статье осуществлена попытка анализа концептуальных основ экономической дипломатии стран Центральной Азии в сравнительном аспекте. В статье автор выделяет три этапа в развитии экономической дипломатии описывая каждого этапа по раздельности, опекающая экономика, обслуживающая экономика и дипломатия, поставившая экономику себе на службу. Также изучены эволюционный путь развития экономической дипломатии, ее формы, методы и инструменты подчеркивающий актуальность данной темы.

Ключевые слова: Экономическая дипломатия, Центральная Азия, регион, интересы страны, концепция, внешняя, экономическая, политика

Основные положения:

Во все времена экономические интересы государства были приоритетными. Политическая борьба и войны преследовали экономическую выгоду, с укреплением экономической мощи государства росло его политическое влияние. В XXI в. тенденция к интернационализации международных и региональных отношений привела к расширению сотрудничества во внешнеэкономической сфере.

В современных международных отношениях экономические вопросы имеют первостепенную важность, их решение входит в основную задачу государств, которые заинтересованы во взаимовыгодном сотрудничестве. Сегодня основное внимание уделяется «мягким силам», «твердые методы» в сфере международных отношений применяются в исключительных случаях.

Для реализации политических задач государством применяются экономические методы, для решения экономических проблем прибегают к политическим инструментам. Как показывает анализ, сегодня почти во всех странах разработана стратегия экономической дипломатии, объединяющие различные методы и инструменты в достижении стратегических задач государств.

В соответствии с тенденциями современных международных отношений задачами внешнеэкономической деятельности государств Центральной Азии занимается экономическая дипломатия, которая применяет эффективные инструменты для продвижения экономических интересов страны с учетом национальных приоритетов.

Введение

Географическое и геополитическое расположение Центральной Азии представляет особый интерес для внешнего мира. В данном регионе тесно сплетены общие духовные ценности, историко-культурные наследия, хозяйственно-экономические отношения народов Казахстана, Узбекистана, Кыргызстана, Таджикистана и Туркменистана.

Центральноазиатский регион является связывающим звеном между востоком и западом. Как целый регион, так и отдельные государства в регионе привлекают внешний мир, здесь переплетаются интересы крупных мировых держав. Значимость центрально-азиатского региона на мировом уровне обусловлена рядом факторов. Природные богатства, соседство с Китаем и Россией, торгово-экономический потенциал, удобный транзит, демографическая структура, культурно-религиозная составляющая региона определяет основные направления сотрудничества как между государствами внутри региона, так и в целом внешнего мира с Центрально-Азиатским регионом. Крупные «игроки», используя различные механизмы современной «мягкой силы», с помощью программ и проектов стремятся укрепить свое влияние на центральноазиатском регионе. Возросший интерес к Центральной Азии актуализирует проблему национальной защиты государств и региональной безопасности, которые стали одними из главных задач для стран региона.

После распада Советского Союза прежние тесные связи между центральноазиатскими государствами были разорваны, бывшим союзным республикам - Казахстану, Узбекистану, Кыргызстану, Таджикистану и Туркменистану необходимо было восстановить политические, экономические, культурно-гуманитарные отношения заново, в новом качестве суверенных независимых государств. В дальнейшем, целостность, безопасность и развитость региона Центральной Азии зависели от каждой страны, консолидация и внутрирегиональная интеграция была необходимостью для противостояния вызовам извне.

За 30-летний период внутрирегиональные отношения осуществляются во всех аспектах жизнедеятельности, государства региона принимают активное участие в региональном сотрудничестве. С расширением и углублением торгово-экономических отношений в условиях отсутствия выхода к морю государства Центральной Азии стремятся найти новые пути сотрудничества и переосмыслить внешнеэкономическую политику по отношению к странам региона, так же к другим внерегиональным партнерам.

Описание материалов и методов

Теоретическая база исследования:

Взаимосвязь экономики и политики наиболее выражена в сфере международных экономических отношениях, на что обращают внимание английские исследователи Н.Бейн и С.Вулкок. Первая крупная напряженность возникает между международной экономикой и международной политикой. В идеальном мире государства могли бы сохранить политику и экономику отдельно. Но государства являются скорее политическими образованиями, чем экономическими, так что политика постоянно посягает на экономику в погоне за международными целями. Правительства стремятся примирить политику и экономику, как в целях выбранные и используемые методы [1].

Несмотря на появление экономической дипломатии, как относительно новое направление науки, в научной литературе дается множество определений, ученые ее рассматривают с разных точек зрения.

Исследователи выделяют три этапа в развитии экономической дипломатии:

– первый этап – дипломатия, опекающая экономику: дипломатия стояла на страже экономики, оберегая тех, кто оказался за границей в краях не всегда безопасных, гостеприимных или цивилизованных;

– второй этап – дипломатия, обслуживающая экономику: на протяжении столетий дипломатия служила экономике самыми разными способами, первоначально обеспечивая гарантии свободы торговых путей, затем на открытие рынков сбыта, колоний и зон влияния, готовя торговые соглашения, активно поддерживая деятельность торговых фирм;

– третий – дипломатия, поставившая экономику себе на службу: дипломатия прибегает к помощи экономики, экономика, в свою очередь, приходит на помощь внешней политике. Определилось место, которое занимает экономика во всех сферах жизни общества, а дипломатия обрела в экономике и рабочий инструмент, и оружие [2].

Эволюционный путь развития экономической дипломатии, ее формы, методы и инструменты представляют большой интерес для ученых, что подчеркивает актуальность данной темы.

Экономическая дипломатия – это деятельность государственных и негосударственных субъектов в реальном мире сегодняшнего дня, считают английские ученые Н.Бейн и С.Вулкок [3].

Мнения ученых об экономической дипломатии отличаются друг от друга, одна группа ученых экономическую дипломатию представляют в виде инструментов во взаимодействии стран в сфере экспорта,

импорта и инвестиции. Другая группа исследователей экономическую дипломатию считает элементом внешней политики и деятельностью государства в внешнеэкономической сфере. Существует еще одна точка зрения о том, что экономическая дипломатия – взаимодействие и взаимосвязь экономики и политики в решении общенациональных задач на мировом уровне. По мнению других ученых, экономическая дипломатия как одно из направлений дипломатии государств в целом, при этом применяются экономические методы и рычаги во внешней политике.

В Кратком внешнеэкономическом словаре экономическая дипломатия обозначена как специфическая область современной дипломатической деятельности, связанная с использованием экономических проблем в качестве объекта, средства борьбы и сотрудничества в международных отношениях [4].

Зарубежные исследователи Г. Карон де ля Карьер выделяют микро и макроэкономические уровни экономической дипломатии. Микроэкономическая дипломатия подразумевает поддержку отдельных предприятий, фокусируется на индивидуальных действиях экономических операторов, а макроэкономическая занимается вопросами выработки и отстаивания общенациональной позиции (интереса) при решении проблем, связанных с интеграцией экономики страны в целом в мировое хозяйство, фокусируется на взаимодействии экономических систем [5].

На современном этапе отдельные бизнес-субъекты являются факторами экономической дипломатии, самостоятельно выходят на международный рынок, наращивая свою конкурентоспособность, при этом находятся под защитой представителей своей страны за рубежом. Государственные структуры занимаются вопросами защиты национального бизнеса за рубежом, решают возникшие проблемы в сфере торговли, содействуют их вхождению на мировой рынок.

Исследователи Н.Бейн и С.Вулкок в своих исследованиях отметили что, экономическая дипломатия нацелена на устранение препятствий осуществлению международной торговли и прямым иностранным инвестициям. Ее конечной целью является влияние на решения, касающиеся трансграничной экономической деятельности [6].

Как показывает практика, экономическая дипломатия призвана регулировать торговые отношения между странами с целью достижения конкретной внешнеполитической цели, применяя свои инструментари и методы. Все условия торговых отношений с помощью экономической дипломатии закрепляются соглашениями в данной сфере. Еще одной

важной функцией экономической дипломатии выступает создание благоприятного образа страны для привлечения инвестиций.

Российский ученый Лихачев А. экономическую дипломатию представляет в виде совместной деятельности государства, общественных и деловых кругов по реализации национальных экономических интересов в системе мирового хозяйства, использующую инструментарий традиционной и современной дипломатии, комплекс отечественных внешнеэкономических институтов, региональных и многосторонних структур и ставящую своей целью повышение международной конкурентоспособности страны [7].

Как мы видим, в научной литературе пока еще не сформулировано точное определение экономической дипломатии. Научные представления ученых об экономической дипломатии отличаются по ее структуре, функции, методам и формам, а также объектам и сферам деятельности.

Надо заметить также схожесть мнений и взглядов ученых в понимании экономической дипломатии, определяющей ее как деятельность государства во внешнеэкономической сфере.

Исходя из вышесказанного экономическую дипломатию можно определить как новое направление науки, изучающее внешнеэкономическую деятельность государства в целях обеспечения конкурентоспособности страны, объектами которой являются международная торговля и инвестиция, акторами выступают государственные органы и негосударственные субъекты, бизнес-структура. Экономическая дипломатия осуществляется как в двустороннем, так и в многостороннем форматах, она применяет различные методы регулирования внешнеэкономической деятельности.

Методология исследования

В данной статье был применен междисциплинарный подход, с помощью интеграции таких научных направлений как международные отношения, регионоведение, политология, экономика, что помогло автору статьи проанализировать научную базу экономической дипломатии. Междисциплинарный подход позволил переносить необходимые знания и терминологию из экономической науки в сферу региональных отношений, сглаживать противоречия в усвоении знаний, идей, методов и приемов исследования между вышеназванными науками в сфере экономической дипломатии.

Сравнительный метод исследования помог в определении общих и отличительных форм и методов экономической дипломатии в концептуальных документах пяти государств Центральной Азии,

также выявить особенности экономической политики отдельных стран.

Также был применен контент анализ содержания концепции внешней политики с целью выявления места и роли экономической дипломатии во внешней политике стран Центральной Азии. Контент анализ основополагающего документа, обозначающего выбор государствами внешнеполитических векторов, помог определить уровень значимости экономического компонента во внешней политике стран.

Результаты:

Официальное выведение экономической дипломатии как направление внешней политики отдельных государств Центральной Азии свидетельствует о приоритетности данного вопроса. В этом плане обращает на себя внимание раздел, посвященный экономической дипломатии в Концепциях внешней политики для Казахстана и Таджикистана.

Особенность экономической дипломатии государств Центральной Азии заключается в ее подчиненности современной внешней политике. Особый акцент в сфере экономической дипломатии пяти стран Центральной Азии сделан на расширение торговых связей, поиск новых партнеров и рынка, привлечение инвестиций в несырьевой сектор экономики.

Экономическая дипломатия стран Центральной Азии направлена на реализацию долгосрочного политического курса, путём выбора как новых форм сотрудничества, так и как традиционные дипломатические приёмы. В результате этого, на наш взгляд, цели экономической дипломатии будут достигнуты и потенциал центрально-азиатского региона служит повышению благосостояния народов, проживающих в этом регионе.

Обсуждение:

Цель данной статьи заключается в проведении анализа задач экономической дипломатии в концепциях внешней политики государств Центральной Азии.

С момента окончания холодной войны экономическая дипломатия была главным приоритетом для государств в большинстве регионов мира. На современном этапе возникли новые проблемы безопасности, финансовый кризис возродили приоритетность экономической дипломатии.

Экономическая дипломатия включает в себя методы поддержки отечественных компаний и их продвижение на мировой рынок, инвестиционные потоки, торгово-экономические связи, сотрудничество

с международными финансовыми, экономическими организациями и многие другие вопросы.

Основополагающим документом, обозначающий выбор государствами внешнеполитических векторов, определяющий миссию и видение своей страны в системе мировых координат, является Концепция внешней политики государств. С целью выявления роли и места экономического компонента во внешней политике государств Центральной Азии и актуальности экономической дипломатии во взаимодействии с другими государствами и акторами, автором сделана попытка анализа Концепции внешней политики центральноазиатских государств.

В Концепции внешней политики РК отмечено, что за годы независимости Республика Казахстан укрепила позиции на международной арене, утвердилась как миролюбивое и открытое государство, надежный партнер в глобальных и региональных делах. На фоне усиления межгосударственной конкуренции за политическое и экономическое влияние, международные рынки и инвестиционные потоки, Казахстан намерен закрепить статус ответственного участника мирового сообщества, ключевого элемента системы геополитических и геоэкономических координат Евразийского континента, лидирующего государства в регионе Центральной Азии [8]. В утверждённой в 2020 году Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2020-2030 годы определены цели и задачи внешней политики РК в системе мирохозяйственных связей. Второй раздел «Главы 5. Тенденции и видение развития внешней политики» посвящается экономической дипломатии, актуализируется значимость рассматриваемого вопроса в политике Республики Казахстан и обозначены приоритеты экономической дипломатии. Тем самым, экономическая дипломатия признана важным направлением внешней политики страны в реализации стратегических задач, адаптированных к современным условиям развития Казахстана.

В аналогичном документе «Концепция внешней политики Кыргызской Республики», утвержденного указом Президента Кыргызской Республики от 11 марта 2019 года УП № 37 отмечено, что сложный горный рельеф Кыргызстана и отсутствие выхода к морю обуславливают необходимость расширения всего комплекса сотрудничества с международным сообществом, в том числе в области диверсификации торгово-экономических отношений, международных транспортных сообщений и развития цифровой экономики, а также вызовы в таких сферах безопасности, как финансово-экономической, продовольственной, водно-энергетической, информационной,

экологической. Проблемы миграции требуют принятия Кыргызской Республикой соответствующих эффективных мер как на национальном уровне, так и путем продвижения активного сотрудничества с международными партнерами. В подразделе «Приоритеты в финансово-экономической и экологической сферах» «Главы 4. Приоритеты внешней политики» подчеркивается, что Кыргызская Республика выстраивает всесторонние и взаимовыгодные торгово-экономические связи с иностранными государствами, международными и региональными экономическими и финансовыми организациями и институтами. В данном разделе отмечено, что основным приоритетом внешней политики Кыргызской Республики в финансово-экономической сфере является создание благоприятных условий для реализации потенциала страны по развитию промышленности, сельского хозяйства, торговли и логистики, привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику и их защиты, повышения экспортных возможностей страны и свободного доступа отечественной продукции к мировым рынкам и другие. В кыргызской Концепции характерные элементы экономической дипломатии не обозначены четким термином, в то же время, поставлены соответствующие задачи для расширения внешнеэкономического взаимодействия.

«Концепция внешнеполитической деятельности Узбекистана» была принята в сентябре 2012 года, как полагают аналитики, с учетом современных реалий и политических изменений в стране планируются внести корректировки и изменения. Востребованность концептуализации внешнеполитической деятельности обусловлена высокой динамикой трансформации Узбекистана, переходом к новому этапу формирования демократического правового государства с развитой рыночной экономикой.

В этих условиях принятие Концепции внешнеполитической деятельности призвано ускорить последовательное формирование благоприятной внешней среды для устойчивого внутреннего развития страны, эффективного продвижения национальных интересов на международной арене и поступательного повышения конкурентоспособности экономики страны на мировом рынке.

Внешнеполитические интересы Узбекистана основываются прежде всего на приоритетах внутреннего развития, что фактически означает очевидный сдвиг в сторону экономизации международного сотрудничества страны, усиление экономического прагматизма во внешних связях. Разработка новой «Концепции внешнеполитической деятельности Узбекистана» обусловлена изменением приоритетов внешней политики страны с уклоном на экономическое развитие,

экономический компонент стал играть более важную роль в формировании новой модели развития страны. Таким образом, можно сделать вывод о возрастании актуальности экономической дипломатии в реализации поставленных задач в политике узбекского государства, а также об усилении экономической составляющей дипломатической деятельности Узбекистана.

«Концепция внешней политики Республики Таджикистан» утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 27 января 2015 года, №332, в которой экономической дипломатии посвящается отдельная глава (3.3). В данном документе обосновывается приоритетность экономического компонента внешней политики государства, ускоренная геоэкономическая эволюция современности и тенденции развития мировой экономики предопределяют все более возрастающее значение экономической дипломатии и постоянное повышение роли экономической составляющей в актуальной проблематике международной политики. В этой связи действенное и эффективное использование методов и инструментов экономической дипломатии для достижения национальных и государственных целей является одним из приоритетных направлений внешнеполитической стратегии Таджикистана [8]. В данном документе в целях расширения двусторонних и многосторонних внешнеэкономических связей и осуществления международного экономического сотрудничества, обозначены конкретные задачи, обозначающие экономическую дипломатию как отдельное направление внешней политики.

«Концепция внешней политики Туркменистана на период 2017-2023 годов» впервые была озвучена 18 февраля 2017 года во время выступления Президента Г. Бердымухамедова на расширенном заседании кабинета министров Туркменистана. В Концепции отражаются приоритетные направления внешней политики, внешнеэкономическое сотрудничество реализуется как со странами мира в двустороннем формате, так и с международными и региональными организациями. Также в данном документе обозначены вопросы содействия развитию торгово-экономических отношений с внешними партнерами, интеграция в мировую экономику и поддержка мирохозяйственных связей, привлечение инвестиции в экономику страны [9].

Краткий анализ Концепции внешней политики государств Центральной Азии показывает, что из пяти стран в документах Республики Казахстан и Республики Таджикистан экономическая дипломатия четко определена как отдельное направление внешней политики, ей посвящен раздел с обозначением приоритетов, целей

и задач перед экономической дипломатией стран. К примеру, в «Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2014-2020 годы» экономическая дипломатия упоминается в разделе «Цели реализации приоритетов внешнеэкономической политики «развивает экономическую и торговую дипломатию, обеспечивает дипломатическими средствами продвижения и защиту интересов государства и казахстанских физических и юридических лиц за рубежом, создает благоприятные условия для расширения присутствия казахстанского бизнеса и экспортной продукции на новых и традиционных мировых рынках». В обновленном варианте экономическая дипломатия выделяется отдельным разделом, что свидетельствует о возрастании экономического компонента внешней политики государства.

Также обращает внимание тот факт, что Таджикистан еще в 2015 году в «Концепции внешней политики Республики Таджикистан» выделил экономическую дипломатию, подчеркивая приоритетность экономической составляющей внешних отношений для государства.

На наш взгляд, такой подход во внешней политике позволяет применять дипломатические навыки и экономические инструменты для достижения экономических, политических и стратегических целей страны. Выдвижение экономической дипломатии отдельной структурой внешней политики содействует продвижению экономических интересов стран с учетом национальных особенностей и приоритетов, развитию внутрирегиональной интеграции.

Заключение:

Проведенный краткий анализ показал, что в концептуальных документах внешней политики стран Центральной Азии акцентируется внимание на активизацию экономического сотрудничества и экономических взаимосвязей, учитывая взаимозависимость стран региона.

Таким образом, можно отметить, что в современных условиях достижение стратегических задач государств неразрывно связано с реализацией внешнеэкономической политики страны. Экономическая дипломатия любого государства зависит от его внутренней и внешней политики, включающего в себя целый комплекс инструментов и механизмов ее реализации, направлена углублению торгово-экономических отношений между странами как внутри региона и так и вне региона.

Как показывает краткий анализ, на текущий момент странами Центральной Азии заложена основа экономической дипломатии, нацеленной на эффективное использование всех механизмов

продвижения экономических интересов для процветания государства как на международном, так и на региональном уровнях.

ЛИТЕРАТУРА

[1] The new economic diplomacy : decision-making and negotiation in international economic relations. – Routledge, 2016.

[2] Шевченко Б.И. Экономическая дипломатия в современной системе международных отношений // Экономический журнал. – 2016. - №5 (41). – С. 29.

[3] Каррон де ла Каррьер Г. Экономическая дипломатия: дипломат и рынок / МГИМО(У) МИД России. - М.: РОССПЭН, 2003. - 295 с.

[4] Лихачев А.Е. Экономическая дипломатия России. Новые вызовы и возможности в условиях глобализации/. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», - 2006. – 461 с.

[5] О Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2020-2030 годы, Указ Президента Республики Казахстан от 6 марта 2020 года № 280. <https://adilet.zan.kz>

[6] Указ Президента КР от 11 марта 2019 года УП № 37 «О Концепции внешней политики Кыргызской Республики». <http://cbd.minjust.gov.kg>

[7] Нейматов А., Каримов А. Новый Узбекистан - новая модель внешней политики. <https://e-cis.info/news/567/90061>

[8] Указ Президента Республики Таджикистан от 27 января 2015 года №332 «О Концепции внешней политики Республики Таджикистан». <https://mfa.tj/ru/main/view>

[9] Выступление Президента Гурбангулы Бердымухамедова на расширенном Заседании Кабинета Министров Туркменистана (18 февраля 2017 года). <https://www.mfa.gov.tm/ru/articles>

REFERENCES

[1] The new economic diplomacy : decision-making and negotiation in international economic relations. Routledge, 2016.

[2] Shevchenko B.I. Ekonomicheskaya diplomatiya v sovremennoi sisteme mezhdunarodnykh otnoshenii [Economic diplomacy in the modern system of international relations] // Ekonomicheskii zhurnal, 2016, № 5 (41), s. 29.

[3] Karron de la Karr'er G. Ekonomicheskaya diplomatiya: diplomat i rynek [Economic diplomacy: the diplomat and the market / MGIMO(U) MID Rossii]. M.: ROSSPEN, 2003, p.295.

[4] Likhachev A.E. Ekonomicheskaya diplomatiya Rossii. Novye vyzovy i vozmozhnosti v usloviyakh globalizatsii [Economic diplomacy of

Russia. New challenges and opportunities in the context of globalization].
M.: ЗАО «Izdatel'stvo «Ekonomika», 2006, s. 461.

[5] О Kontseptsii vneshnei politiki Respubliki Kazakhstan na 2020-2030 gody, Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 6 marta 2020 goda [On the Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020-2030, Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 6, № 280]. <https://adilet.zan.kz>

[6] Ukaz Prezidenta KR ot 11 marta 2019 goda UP № 37 «O Kontseptsii vneshnei politiki Kyrgyzskoi Respubliki». <http://cbd.minjust.gov.kg> [Decree of the President of the Kyrgyz Republic dated March 11, 2019. UP No. 37 “On the Foreign Policy Concept of the Kyrgyz Republic].

[7] Ne”matov A., Karimov A. Novyi Uzbekistan - novaya model' vneshnei politiki [New Uzbekistan - a new model of foreign policy]. <https://e-cis.info/news/567/90061>

[8] Ukaz Prezidenta Respubliki Tadjikistan ot 27 yanvarya 2015 goda №332 (Decree of the President of the Tajikistan dated 27 January 2015), “O Kontseptsii vneshnei politiki Respubliki Tadjikistan”. <https://mfa.tj/ru/main/view>

[9] Vystuplenie Prezidenta Gurbanguly Berdymukhamedova na rasshirennom Zasedanii Kabineta Ministrov Turkmenistana [President Gurbanguly Berdimuhamedov at the extended meeting of the Cabinet of Ministers of Turkmenistan] (18 fevralya 2017 goda). <https://www.mfa.gov.tm/ru/articles> [Decree of the President of the Republic of Tajikistan dated January 27, 2015 No. 332 “On the Foreign Policy Concept of the Republic of Tajikistan”].

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КОНЦЕПТУАЛДЫҚ НЕГІЗДЕРІ

*Байсултанова Қулипа Чарипкановна¹

*¹саясаттану ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы
ҚазХҚ және ӘТУ профессоры, Алматы, Қазақстан,
e-mail.ru: baisultan_k@mail.ru

Андатпа: Қазіргі кезеңде халықаралық қатынастарда өзара тиімді экономикалық ынтымақтастық үрдісі байқалады. Осыған ұқсас құбылыстарды сауда байланыстарын нығайтуға және өз тауарлары мен қызметтерін өткізу нарығын кеңейтуге мүдделі Орталық Азия өңірінде де байқауға болады. Қазіргі үрдістер аймақтық қатынастардағы экономикалық аспектілерінің маңыздылығын көрсетеді. Шетелдермен қарым-қатынастардағы экономикалық мүдделердің басымдығы елдердің сыртқы экономикалық саясатының міндеттерін шешуге

арналған экономикалық дипломатияның рөлін өзектендіріп отыр. Орталық Азия мемлекеттерінің экономикалық дипломатиясының мақсаттары мен міндеттері осы елдердің сыртқы саясатының концепцияларында айқындалған.

Бұл мақалада салыстырмалы түрде Орталық Азия елдерінің экономикалық дипломатиясының концептуалдық негіздерін талдауға талпыныс жасалды.

Тірек сөздер: Экономикалық дипломатия, Орталық Азия, аймақ, елдің мүдделері, Концепция, сыртқы, экономикалық, саясат

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC DIPLOMACY OF CENTRAL ASIAN STATES

*Baissultanova Kulipa Charipkanovna¹

*¹Doctor of Political Science, Professor of Ablai Khan KazUIR&WL
Almaty, Kazakhstan, e-mail.ru: baisultan_k@mail.ru

Annotation: At the present stage in international relations there is a trend of mutually beneficial economic cooperation. Similar phenomena can be observed in the Central Asian region, where the Central Asian states are interested in strengthening trade relations and expanding markets for their goods and services. Modern processes show the importance of economic aspects of regional relations. The priority of economic interests in relations with other countries makes the role of economic diplomacy more relevant, which is designed to solve the problems of foreign economic policy of countries. The goals and objectives of economic diplomacy of the Central Asian states are defined in the Foreign Policy Concepts of the countries.

This article is an attempt to analyze the conceptual foundations of economic diplomacy of Central Asian countries in a comparative aspect.

Key words: Economic diplomacy, Central Asia, region, country interests, concept, foreign, economic, policy

Статья поступила 20.02.2023

ЭОЖ 32.327.8

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.003>

FTAMP 11.25.67

«БІР БЕЛДЕУ, БІР ЖОЛ» ЖОБАСЫНЫҢ МӘДЕНИ- ГУМАНИТАРЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН БАҒЫТТАРЫ

*Устемирова А.О.¹

¹Абылай хан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан,
e-mail: ust_aika_86@mail.ru

Андатпа: «Бір белдеу, бір жол» жобасы «Ұлы жібек жолы» маршруты бойынша жүзеге асатынын білеміз. Ұлы Жібек жолы халықаралық қатынастардың даму тарихында ерекше орын алады. Бұл әлемдік сауда артериясы ғана емес, сонымен қатар әртүрлі елдер арасындағы мәдениаралық коммуникативті диалогты қамтамасыз ететін дипломатиялық қатынастардың этикасы (арнасы) болды. Ұлы Жібек жолы әртүрлі халықтардың мәдени интеграциясы мен моральдық дамуы үшін рухани-этникалық және эстетикалық көпір деп аталды. Жібек жолы бойындағы мемлекеттердің тауарларына, біліміне және мәдениеттеріне үлкен қызығушылық туындады. Сондықтан Ұлы Жібек жолын дамыту адамзат тарихындағы ірі мәдени оқиға болып табылады. Жібек жолы ол өткен елдердің саяси, экономикалық және мәдени құрылымының қалыптасуына үлкен әсер етті. Жібек жолының басты артықшылықтарының бірі – бұл керуен жолдарының бойында орналасқан барлық елдер ұзақ тарихи кезең ішінде олардың арасында экономикалық, мәдени қатынастар дамыды. Ғылыми мақалада «Бір белдеу, бір жол» жобасының мәдени және ғылым-білім, гуманитарлық байланыстар орнатудағы рөлі мен маңызы талданған. «Бір белдеу, бір жол» жобасының аясындағы мемлекеттердің мәдени байланыстары мен туризм саласындағы өзара дамыту ынтымақтастығы, ғылым және білім беру саласы мен адам әлеуетін дамытуға бағытталған шараларды жүзеге асырудағы маңызды қадамдар зерделенді. Жоба аясындағы өндірістен бастап қаржыға дейін және инфрақұрылымдық жобалардан бастап қоршаған ортаны қорғауға дейінгі гуманитарлық салалардағы ілгерілеу әсері сарапталды. Сонымен қатар, Қытай мемлекетінің жоба аясында ұйымдастырып отырған мәдени байқаулары мен ғылым және білім саласына бөліп отырған гранттарының игерілуі мен маңызы зерттелді.

Тірек сөздер: Жібек жолы, мәдениет, «Бір белдеу және бір жол», гуманитарлық сала, руханият, ғылым, Шанхай, Қытай

Негізгі ережелер

Қазіргі уақытта экономикалық жаһандану мен аймақтық интеграцияның дамуына байланысты Қытай мемлекеті екі жобадан тұратын «Бір белдеу – бір жол» өршіл тұжырымдамасын ұсынды. «Жібек жолының экономикалық белдеуі» және «XXI ғасырдың теңіз Жібек жолы». Орталық Азия елдерімен бірлесіп «Жібек жолының экономикалық белдеуін» қалыптастыру жөніндегі стратегиялық бастаманы алғаш рет ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин 2013 жылғы 16 қыркүйекте Назарбаев университетінде Қазақстанға сапары кезінде жариялады. 2013 ж. 3 қазанда Индонезияға сапары барысында ҚХР Төрағасы осындай іс-шараны ұсынды. Қытайдың батыс, оңтүстік және Оңтүстік-Шығыс Азия, сондай-ақ «XXI ғасырдағы Теңіз Жібек жолы» деп аталатын Шығыс Африка мен Еуропа елдерімен ынтымақтастығын кеңейту жоспары болатын [1]. Уақыт өте келе Қытайдың «Бір белдеу – бір жол» бастамасының ауқымы неғұрлым кеңейіп, құрамындағы мемлекеттер қатары көбейіп, бастаманың өзі жаңа мазмұнмен толығы бастады. Бұл бастама Қытайдың дамуына ішкі де, сыртқы да синтегеуріндерді шешуді көздейтін Қытай басшыларының бесінші буынының негізгі мемлекеттік стратегиясына айналды.

Кіріспе

«Бір белдеу, бір жол» жобасының Қазақстандағы мәдениет пен ғылым салаларының дамуына ықпалын зерделеу. «Бір белдеу, бір жол» жобасы тек Қытайдың ғана емес, бүкіл әлем бойынша елдердің экономикалық және мәдени-ғылыми дамуын ілгерілету жөніндегі мегаинициатива болғаны шындық. Тұжырымдаманың нақты мәні – ең алдымен Қытай экономикасының теңгерімсіздігін еңсеру болғанымен, осы елдермен өзара тиімді ынтымақтастық нәтижесінде мәдени-гуманитарлық, ғылыми-инновациялық жағынан да дамуға бағытталғанын аталған жоба аясында жүзеге асырылып жатқан реформалардың бағамдаймыз. «Қазақстан 2050» стратегиялық бағдарламасында «Жібек жолы» моделінің Қазақстанның экономикалық және рухани-мәдени дамуына әсері мен ықпалы болатыны жайлы айтылған [2]. Дәлірек айтсақ, «Жібек жолы» тарихына үңілсек, қазақ даласында бірқатар қалалардың пайда болып, өркениет пен мәдениеттің, ғылымның дамуына ықпалы болғанын білеміз. «Бір белдеу, бір жол» жобасының да Орта Азия мемлекеттерінде мәдени-рухани саланың дамуына ықпалы болатынын жоққа шығара алмаймыз.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

ҚР тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан 2050» стратегиялық бағдарламасында Жібек жолы моделінің Қазақстанның экономикалық және рухани-мәдени дамуына әсері мен ықпалы туралы

айтылды. Президент кітапханасында Халықаралық конференциялар ұйымдастырылды, ғылыми жинақтар жарияланды. «STRATEGY 2050» аналитикалық шолу порталы ашылды. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры С.Ш. Мұсатаев және экномист-сарапшы Жанкелді Шымшықов сынды сарапшылардың мақалалары жарияланды. Қазақ-Неміс университетінің ғылыми-зерттеу орталығында бірнеше ғылыми жинақтар жарық көрді.

Зерттеу жұмысында талдау-жинақтау, сараптау, салыстыру, тұжырымдау сынды ғылыми әдістер қолданылды.

Нәтижелері

Қазіргі кезде «Бір белдеу – бір жол» стратегиясының негізгі ойыншысы, Қытайдың маңызды серіктесі әрі Еуразияда орналасқан Ресей мемлекеті екені баршамазға аян. Ресейдің «бір белдеу – бір жол» бастамасына қатысуы үлкен экономикалық дивидендтер әкеліп, аймақтағы дәстүрлі ұстанымдарды нығайта алады. Сонымен қатар, «Бір белдеу – бір жол» тұжырымдамасын іске асыру барысында Ресейдің Қытаймен кооперациясы екі елдің саяси және экономикалық жоғары деңгейге көтерілуіне мүмкіндік береді. Еуразиялық кеңістікте лайықты орын алу. Ресейдің Орталық Азиядағы дәстүрлі жоғары ықпалын сақтау және Орталық Азия елдерімен қарым-қатынасты нығайту мақсатында Еуразиялық экономикалық одақ құруға бастамашылық еткенін атап өткен жөн. Осыған сәйкес, Ресейде Қытайдың «Бір белдеу – бір жол» бастамасы Еуразиялық экономикалық одаққа және еуразиялық интеграция процесіне зиян келтіруі мүмкін деген алаңдаушылық бар. Жан-жақты ынтымақтастықты жүзеге асыру. «Бір белдеу – бір жол» бастамасы шеңберінде Қытай мен Ресей арасында қажетті және болашағы зор Еуразиялық экономикалық одақтың ықтимал тоғысу жолдарын іздестіру болып табылады. Екі жобаны тиімді ұштастыру Қытай-Ресей жан-жақты ынтымақтастығын дамытады, сондай-ақ өңірлік интеграцияны бірлесіп ілгерілете алады. Екі елдің ғылым және білім беру саласындағы ынтымақтастықтары Қытайдың «Белдеу және жол» бастамасын ілгерілету шеңберіндегі мемлекетаралық өзара іс-қимылдың ажырамас бөлігі болып табылады. Бастапқыда «адам алмасу» блогына енгізілген «Белдеу және жол» форматы гуманитарлық ынтымақтастықтың ең табысты векторы болды. Бұл, атап айтқанда, мәдени алмасулардан немесе туризм саласындағы өзара дамыту, ғылым және білім беру ынтымақтастығы адам әлеуетінің дамуын ғана емес, өндірістен бастап қаржыға дейін және инфрақұрылымдық жобалардан бастап қоршаған ортаны қорғауға дейін барлық басқа салаларда ілгерілету үшін жағдайлар жасай отырып, мультипликативтік

әсер береді. «Белдеу және жол» бастамасын жүзеге асырудағы ғылыми-білім беру өзара іс-қимылының зор маңызын Қытай авторлары да атап өтеді. «Жібек жолы» жобасын зерттеу институтының директоры Лян Хаймин өз мақаласында былай деп жазды: «Макао университетінің ректоры Фэн Дасюань, Қытай 6 миллиард адамнан тұратын әлем тұрғындарынан «Белдеу және жол» бастамасы үшін таланттарды оқытып, жинай алады. Бұл шетелдік студенттерді Қытайда оқуға және қытай студенттерінің жоғары және орта техникалық білім алуына тарту арқылы жүзеге асады» [3].

Авторлар АҚШ-тың дамуымен ХХ ғасырдың екінші жартысында, барлық жағынан жетекші болу үшін «Бір белдеу және бір жол» бастамасы және Қытайдың Орталық Азия елдерімен ынтымақтастығын нығайту Жаңа держава ретінде мемлекеттер әлемнің түкпір-түкпірінен келген таланттарға білім береді және олардың ішіндегі ең көрнектілері АҚШ өмірінің белгілі бір салаларында өз орнын тапқанын айтады. Дәлірек айтқанда, білім алмасулары «Белдеу және жол» бастамасын бірлесіп іске асыратын мемлекеттердің адами әлеуетін дамыту үшін ғана емес, сондай-ақ бұл бастаманың өзі сапалы кадрлық және инновациялық мазмұнға ие болуы үшін де үлкен маңызға ие. «Белдеу және жол» бастамасын іске асыру шеңберіндегі білім беру саласы бірінші кезекте «Белдеу және жол» бойындағы мемлекеттердің тұрғындары үшін ҚХР-да орта, жоғары және жоғары білім алу мүмкіндігіне негізделеді. 2016 жылдың шілдесінде ҚХР білім министрлігі: ««Бір белдеу және бір жол» бірлескен білім беру құрылысын ілгерілету жөніндегі іс-шаралар» құжатын қабылдады, онда Қытайдың білім беру өзара іс-қимылын қарқындату үшін қабылдауға ниетті шаралары айтылды. Атап айтқанда, елдің барлық провинцияларының ынтымақтастық бағдарламасымен қамту, бастамаға енгізілген елдермен келісімдер жасасу, стипендиялар бөлу және т. б. қарастырылды [4]. Жыл сайын 2500-ге дейін Қытай студенттерін серіктес мемлекеттерге оқуға жіберу жоспарланып отыр, Қытай өз кезегінде ынтымақтастық шеңберінде 10000-ға дейін шетелдік студенттерді «Белдеу және жол» жобасы аясында қабылдайтын болады. Сонымен қатар 10 ғылыми және білім беру базасының құрылысы жоспарланған. Соңғы жылдары Қытай Азиядағы шетелдік студенттерді тарту бойынша көшбасшы ұстанымын бекіте түсті. 2018 жылы ҚХР білім министрлігінің мәліметінше, әлемнің 196 елінен келген шетелдік студенттердің саны жарты миллионға жуық (492 185 адам) болды. Оларды 31 провинциядағы Қытайдың 1004 жоғары оқу орны қабылдады, 2018 жылы Қытайда халықаралық студенттер саны өсті, бірақ өткен жылдармен салыстырғанда аз [5]. Негізінде, Қытайдағы шетелдік студенттер санының өсу қарқынының

пандемияға байланысты күрт төмендеуін атап өтуге болады. Егер соңғы 5 жылда бұл коэффициент 10% деңгейінде тұрақты болса, онда 2018 жылғы Ақпарат салыстырғанда 2017 жылдан бері өсім тек 0,62% - ды құрады (шамамен 3000 адам). Байланыстар географиясы өте кең, 2017 жылы «Белдеу және жол» аясында мемлекеттерден студенттер саны 317 мың адамды құрады, бұл ҚХР-дағы шетелдік студенттердің жалпы санының 64,85% - ын құрайды, пандемияның алдында олардың саны да өте жақсы қарқынмен өскен еді. Алғашқы үштікке Оңтүстік Корея, Таиланд және Пәкістан, одан кейін АҚШ, Үндістан және Ресей (2-суретті қараңыз). Қазақстан 2017 жылдың қорытындысы бойынша 9-орынға ие болды, 2016 жылы ол 8-ші болды (ол кезде біздің студенттеріміздің қытай тарапының бағалауы бойынша 13996 болды). 2018 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан 10-орында, қазақстандық студенттер саны, қытай тарапының есептеуінше, ол 11784 адамды құрады [6]. Мамандықтар арасында гуманитарлық ғылымдар көш бастап тұр олардың үлесіне 48,45% тиесілі, ал қалған жартысына инженерлік мамандықтар, менеджмент, жаратылыстану ғылымдары, өнер, Ауыл шаруашылығы және басқалары кіреді. «Бір белдеу және бір жол» бастамасы: қазіргі заманғы халықаралық қатынастарды құрудың маңызды факторы Бір қызығы, бұл блок айтарлықтай өсуде, жылдық қарқын 20% - дан асады. Бұл қазір студенттер ҚХР-ға қытай тіліне емес, нақты білімге барады және Қытай нақты ғылымдар мен жаратылыстану циклі бойынша бәсекеге қабілетті дайындықты ұсына алады дегенді білдіреді. Сонымен қатар, ҚХР-да бакалавр дәрежесін ғана емес, сонымен қатар магистратура мен докторантурада оқуды аяқтайтын студенттер саны артып келеді. 2016 жылдан бастап 2017 жылға дейін мұндай оқушылардың үлесі 18% - ға өсті, олардың саны шамамен 75 мың адамды құрады [7]. Бұл көрсеткіш сондай-ақ Қытайдағы білім берудің сапасы мен беделінің өсуін көрсетеді, бұл қазіргі уақытта бағдарламаның барлық бағыттары бойынша сапа көрсеткіштерін арттыру саласында шоғырланған «Белдеу және жол» бастамасын дамыту басымдықтарына сәйкес келеді. Сонымен қатар, Конфуций институттары желісінің дамуы туралы ұмытуға болмайды, олар 2017 жылы әлемнің 140 елін қамтыды, оларда оқитын студенттер саны 2,1 млн адамнан асты. Мұндай қамту тек қытай тілі мен қытай мәдениетінің ғана емес, сонымен бірге Қытаймен өзара іс-қимылдың маңыздылығын түсінудің маңыздылығын көрсетеді. Ғылыми ынтымақтастыққа келетін болсақ, мұнда соңғы уақыттың басты жетістігі өткен жылдың соңында құрылған «Бір белдеу және жол» ғылыми ұйымдар одағы болды. 2018 жылғы 4 қарашада 37 ғылыми-зерттеу ұйымы, оның ішінде Қазақстанның Ғылым

академиясы да ынтымақтастық туралы келісімге қол қойды. Сондай-ақ Одаққа Қытай Ғылым академиясы, Қытай университеті кірді Гонконг, Макао университеті, Ресей Ғылым академиясы, Пәкістан Ғылым академиясы, ЮНЕСКО, Қазақ академиясы ғылым, Трибхуван университеті, Непал, Бразилия академиясы енді. «Бір белдеу және бір жол» бастамасы және халықаралық тәртіпті трансформациялау Ғылым Академиясы, дамушы елдердің ғылым академиясы, Польша Ғылым академиясы, Венгрия Ғылым академиясы және т. б. ҚХР Ғылым Академиясының директоры Бай Чунли мекемеге арналған 5 қарашада өткен баспасөз конференциясында «Белдеу және жол» елдері мен өңірлерінде 9 шетелдік ғылыми-білім беру орталығы және 100-ден астам ынтымақтастық жобасы құрылды. Соның арқасында 5000-нан астам ғылыми-техникалық маман білім алды» [8].

Талқылау

Қазақстан Ғылым академиясы қытайлық әріптестерімен энергетика және жасыл технологиялар саласында белсенді ынтымақтастық орнатқан. Мәселен, бүгінгі таңда тараптардың күш-жігері, атап айтқанда, Қытай ұйымдастырған Экология және қоршаған орта саласындағы Орталық Азия зерттеу орталығын Қытай-Қазақстан ғылыми-білім беру ынтымақтастығының маңызды тұғырнамасына айналдыруға және Қытай мен Қазақстан арасындағы ғылыми-техникалық ынтымақтастықты одан әрі дамытуға бағытталған бұдан басқа, ғылыми ынтымақтастық шеңберінде Халықаралық ғылыми-білім беру үйлестіру комитеті жұмыс істейді, оған Қытай ғылым және техника қауымдастығының Жастар ғылыми-техникалық орталығы, білім беру жобалары жөніндегі Халықаралық комитет, ЭЫҰ ғылыми Қоры, ЮНИСЕФ, Африка Ғылым академияларының Одағы және т.б. кіреді [9]. Осылайша, Қытайдың «Белдеу және жол» бастамасы аясындағы ғылыми білім беру ынтымақтастығы соңғы жылдары жоғары қарқынмен дамып келеді, оған тартылған студенттер, мамандар мен ұйымдар саны ғана емес, сонымен қатар осындай байланыстардың географиясы да кеңейе түсуде. Мемлекетаралық ғылыми-білім беру өзара іс-қимылының сапалы құрамдас бөлігін күшейту соңғы жылдардағы айқын үрдіс болып отыр, бұл перспективада «Бір белдеу, бір жол» бастамасының барлық дерлік бағыттарын дамыту үшін база беруге қабілетті. Халықтардың ұмтылыстарын өзара жақындастыруды қалыптастыру, екі ел арасындағы достықты ұрпақтан-ұрпаққа жалғастыруды қамтамасыз ету бағытында болды. Соңғы жылдары Қазақстанда қытай тілін үйренуге деген қарқын артып келеді. Қазақстандық бум Қытай өміріне нық қадаммен кірді. Қазіргі уақытта

Конфуций институты Қазақстанда қытай тілінің педагогикасы бойынша жан-жақты жұмыстар жүргізіп, оқыту бағдарламалары мен типтік бағдарламалар жасауды қолға алды. Сонымен қатар, Қазақстанның 5 мәдени-лингвистикалық орталығы Қытайда орналастырған. Бұл Орталық Азия елдерінің ішіндегі үлестің басым бөлігі қазақстанға тиесілі деген сөз. Бүгінгі таңда Қытайда 14000-ға жуық студент оқиды, Қазақстанға 1400-ге жуық қытайлық студент оқуға келді [10]. Пандемияның алдында Қазақстанға үшінші мемлекеттік сапарымен келген Си Цзиньпин қазақстандық тараптың өтініші бойынша алдағы 5 жылда қазақстандық студенттерге берілетін үкіметтік гранттарды 200-ге арттыруға уәде берді. Болашақта екіжақты студенттер алмасу ауқымы кеңейетінін болжауға болады.

Қорытынды

Тағы да тарихи аспектіге назар аударар болсақ, Жібек жолы тек тауарлардың ғана емес, олардың бар болуы мен өндіріс технологиясы туралы ақпараттың да берілуіне ықпал етті. Мысал ретінде, Жібек өндірісі кеңінен таралған, ол бастапқыда тек Қытайда жасалған, содан кейін Шығыс Түркіменстанда, Иран мен Грецияда шығарыла бастады [11]. Еуропалықтар алдымен сатып алған қағазды XIII ғасырдан бастап олар өздері жасай бастады. Қытайлар, өз кезегінде, Ұлы Жібек жолының арқасында бұршақ, пияз, қияр, сәбіз және т. б. сияқты дақылдарды игерді. Осылайша, керуен саудасы кезінде Батыс өнеркәсіптік инновацияларды, ал Шығыс ауылшаруашылық инновацияларын алды, бұл орта ғасырларда XV - XIX ғасырларға дейін жартылай сақталған Шығыстың технологиялық артықшылығын көрсетеді.

Қазақ – Қытай мәдени байланысының айшықты көрініс ретінде жас әнші Димаш Құдайберген Қытайдағы «Singer 2017» музыкалық реалисти-шоуына қатысып, жүлделі орын алып, әлемге танылуын тілге тиек етеміз. Әнші елге оралғаннан кейін ол Президент Нұрсұлтан Әбішұлымен кездесуге жеке шақыру алды. Назарбаев «Қазақстан Тәуелсіздігінің нышаны» ретінде жоғары бағаланды. «Димаш феномені» - бұл жеке адамның күтпеген табысы ғана емес, сондай-ақ екі ел халықтарының жақындасуының міндетті нәтижесі. Қытай мәдени алмасу және халықтардың ұмтылыстарын жақындастыру үшін байланыстырушы көпір ретінде қызмет ету үшін осындай жарқын таланттардың пайда болуын құптайды. Екі мың жыл бұрын түйе қоңырауы шырылдады, ал Ұлы Жібек жолындағы ынтымақтастық қазіргі кезде жаңа келбетте жанданды. «Бір белдеу-бір жол» құрылысындағы Қытай - Қазақстан ынтымақтастығының соңғы

бес жылдағы жетістіктері екіжақты қарым-қатынастар шеңберінен баяғыда шығып кеткен барлық мемлекеттер үшін айқын. Олар Қытай мен Қазақстанның бірлескен дамуын ынталандырып қана қоймай, халықаралық ынтымақтастық үшін құнды тәжірибе жинақтап, табыс үлгісін көрсетті. Болашаққа көз жүгірте отырып, біз барлық кедергілерді жойып, «Бір белдеу - бір жол» бойындағы күш-жігерімізді біріктіре отырып, Қытай-Қазақстан өзара тиімді дамуы мен бірлесе өркендеуінің болашағы зор.

ӘДЕБИЕТ

[1] Нуржанов А.А., Крупко. И.В. Түркі мәдениеті: Жібек жолындағы этномәдениет өнімінің импульсі және ерекше ортасы // Евразия халықтары және діні. – 2018. - № 3 (16). – 24-29 б.

[2] «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050>

[3] Белдеу және жол бастамасы: заманауи халықаралық қатынастарды құрудың маңызды факторы. - Алматы: Қазақстан-Германия Университетінің Халықаралық және Аймақтық Ынтымақтастық Зерттеу Институты, 2019. - 176 б.

[4] Жібек жолының экономикалық дәлізі. Мақалалар жинағы. – Алматы: ҚГУҒЗИ, 2015. - 127 б.

[5] Нурғалиева М. Қазақстандықтардың өмір сүру деңгейі және проблемалары әлеуметтік теңсіздік (социологиялық зерттеу). – Алматы: ҚГУҒЗИ, 2015. – 101 б.

[6] «Қазақстандықтардың өмір сүру деңгейі және әлеуметтік теңсіздік проблемалары». Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдар жинағы, Алматы: ҚГУҒЗИ, Роза Люксембург қорының Филиалы (ГФР) РФ, 21 Қыркүйек 2015 ж. – Алматы: ҚНУҒЗИ, 2015. - 236 б.

[7] «Жібек жолының экономикалық белдеуі және Орталық Азиядағы қауіпсіздік пен ынтымақтастықтың өзекті мәселелері» / Халық. ғыл.-практ. конференция матер. жинағы. Алматы: ҚГУҒЗИ, 1 сәуір 2016 ж. – Алматы, 2016. - 130 б.

[8] Еуразиядағы интеграциялық жобалар: әлеуметтік-экономикалық даму мәселелері» / Ғыл. конф. матер.жинағы, Алматы, ҚНУҒЗИ, Роза Люксембург қорының Филиалы(ГФР) РФ, 27 мамыр 2016 ж. - Алматы: : ҚГУҒЗИ, 2016. – 248 б.

[9] «Бір белдеу және бір жол» бастамасы: жағдайы мен болашағы / Ғыл. конф. матер.жинағы,. – Алматы: : ҚГУҒЗИ, 2018. – 220 б.

[10] Бейсенбаев О. Бір белдеу бір жол: Жібек жолындағы жүздесу. [strategy2050.kz: https://strategy2050.kz/news/52773/](https://strategy2050.kz/news/52773/)

[11] Кумеков Б.Е. Ғылым мен мәдениеттің дамуы [Ғылым мен мәдениетті дамыту]. Қазақ КСР тарихы. Т. II. - Алматы: Ғылым, 1979. - С. 101-102.

REFERENCES

[1] Nurjanov A.A., Krupko. İ.V. Türki mädenietı: Jıbek jolyndağy etnomädeniet önımınıñ impülsı jäne erekşe ortasy. Evrazia halyqtary jäne dını [Turkic culture: the impulse and unique environment of ethno-cultural products on the Silk Road. Peoples and religion of Eurasia]. 2018, No.3 (16), pp. 24-29.

[2] «Qazaqstan-2050» Strategiasy qalyptasqan memlekettiñ jaña saiasi bağyty [Strategy “Kazakhstan-2050” a new political course of the established state]. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050>

[3] Beldeu jäne jol bastamasy: zamanauı halyqaralyq qatynastardy qūrudyñ mañyzdy factory [Belt and Road Initiative: an important factor in building modern international relations]. Almaty: Qazaqstan-Germania Universitetiniñ Halyqaralyq jäne Aimaqtyq Yntymaqtastyq Zertteu İnstituty, 2019, p. 176.

[4] Jıbek jolynyñ ekonomikalyq dälızı [Economic Corridor of the Silk Road]. Maqalalar jınağy, Almaty: QGUĞZİ, 2015, p. 127.

[5] Nurgaliev M. Qazaqstandyqtardyñ ömir süru deñgeiı jäne problemalary äleumettik teñsizdik (sosiologialyq zertteu) [Standard of living and problems of Kazakhstanis social inequality (sociological study)], Almaty: QGUĞZİ, 2015, p. 101.

[6] «Qazaqstandyqtardyñ ömir süru deñgeiı jäne äleumettik teñsizdik problemalary» [“Standard of living of Kazakhstanis and problems of social inequality”]. Halyqaralyq ğylymi-täjiribelik konferensianyñ materialdar jınağy [Collection of materials of the international scientific and practical conference], Almaty: QGUĞZİ, Roza Lüksemburg qorynyñ Filialy (GFR) RF, 21 Qyrküiek 2015, Almaty: QNUĞZİ, 2015, p. 236.

[7] «Jıbek jolynyñ ekonomikalyq beldeuı jäne Ortalyq Aziadağy qauypsızdıq pen yntymaqtastyqtyñ özekti mäseleleri» [“Economic Belt of the Silk Road and topical issues of security and cooperation in Central Asia”]. Halyqaralyq ğylymi-praktikalyq konferensia materialdarynyñ jınağy. Almaty: QGUĞZİ, 1 säur 2016, p. 130.

[8] «Euraziadağy integrasialyq jobalar: äleumettik-ekonomikalyq damu mäseleleri» [Integration projects in Eurasia: problems of socio-economic development”]. Ğylymi konferensia materialdarynyñ jınağy, Almaty, QNUĞZİ, Roza Lüksemburg qorynyñ Filialy (GFR) RF, 27 mamyr 2016, Almaty: : QGUĞZİ, p.248.

[9] «Bir beldeu jäne bir jol» bastamasy: jağdaiy men bolaşağy [One Belt and One Road Initiative: status and prospects]. Ğylymi konferensia materialdarynyñ jınağy. Almaty: QGUĞZİ, 2018, p.220.

[10] Beisenbaev O. Бір beldeu бір jol: Ыбек jolyndaғы жүзdesu [One Belt One Road: meeting on the Silk Road]. strategy2050.kz: <https://strategy2050.kz/news/52773/>

[11] Kumekov B.E. Ğylym men мәdeniеттіñ damuy [Development of Science and culture]. Qazaq KSR tarihy. Almaty: Ğylym, 1979. T. II. S. pp. 101-102.

КУЛЬТУРНО-ГУМАНИТАРНЫЕ АСПЕКТЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ»

*Устемирова А.О.¹

*¹докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Казахстан, г. Алматы
e-mail: ust_aika_86@mail.ru

Аннотация: Мы знаем, что проект «Один пояс, один путь» реализуется по маршруту «Великий Шелковый путь». Великий Шелковый путь занимает особое место в истории развития международных отношений. Это была не только мировая торговая артерия, но и этика (канал) дипломатических отношений, обеспечивающая межкультурный коммуникативный диалог между различными странами. Великий Шелковый путь назывался духовно-этническим и эстетическим мостом для культурной интеграции и нравственного развития различных народов. Возник большой интерес к товарам, образованию и культуре государств вдоль Шелкового пути. Поэтому развитие Великого Шелкового пути является крупным культурным событием в истории человечества. Шелковый путь оказал большое влияние на формирование политической, экономической и культурной структуры стран, в которых он проходил. Одним из главных преимуществ Шелкового пути является то, что все страны, расположенные вдоль караванных дорог, в течение длительного исторического периода между ними развивались экономические, культурные отношения. В научной статье проанализирована роль и значение проекта «Один пояс, один путь» в установлении культурных и научно-образовательных, гуманитарных связей. В рамках проекта «Один пояс, один путь» были изучены культурные связи государств и сотрудничество по взаимному развитию в сфере туризма, важные шаги в реализации мер, направленных на развитие сферы науки и образования и человеческого потенциала. Проанализирован эффект прогресса в гуманитарных областях, от производства в рамках проекта до финансов и инфраструктурных проектов до защиты окружающей среды. Кроме того, изучено значение и освоение грантов,

выделяемых китайским государством в сфере науки и образования, а также культурных конкурсов, проводимых в рамках проекта.

Ключевые слова: Шелковый путь, культура, «Один пояс и один путь», гуманитарная сфера, духовность, наука, Шанхай, Китай

CULTURAL AND HUMANITARIAN ASPECTS AND DIRECTIONS OF THE PROJECT "ONE BELT, ONE ROAD"

*Ustemirova A.O.¹

*¹Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, doctoral students, Kazakhstan, Almaty
e-mail: ust_aika_86@mail.ru

Annotation: We know that the Project "One Belt, One Road" "will be implemented along the route" the Great Silk Road". The Great Silk Road occupies a special place in the history of the development of international relations. It was not only a world trade artery, but also an ethic (channel) of diplomatic relations that ensured cross-cultural communication dialogue between different countries. The Great Silk Road was called a spiritual, ethnic and aesthetic bridge for the cultural integration and moral development of different peoples. There was a great interest in the goods, education and culture of the states along the Silk Road. Therefore, the development of the Great Silk Road is a major cultural event in the history of mankind. The Silk Road had a great influence on the formation of the political, economic and cultural structure of the countries through which it passed. One of the main advantages of the Silk Road is that all the countries located along the caravan routes have developed economic and cultural relations between them over a long historical period. The scientific article analyzes the role and significance of the Project "One Belt, One Road" in establishing cultural and scientific-educational, humanitarian ties. "Within the framework of the Project" "One Belt, One Road", the most important steps in the implementation of measures aimed at the development of cultural and tourism cooperation, science and education, as well as human potential were studied." Within the framework of the project, the impact of progress in humanitarian areas from production to finance and infrastructure projects to environmental protection was analyzed. In addition, the importance and development of cultural competitions organized by the Chinese state within the framework of the project, as well as grants in the field of Science and education were studied.

Key words: Silk Road, culture, "One Belt and one road", humanitarian sphere, spirituality, science, Shanghai, China

Статья поступила 17.02.2023

II БӨЛІМ.
ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР
РАЗДЕЛ II.
ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
II PART.
FORIEGN RESEARCHS

UDC 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.004>

IRSTI 11.1

**THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE CONCEPT OF CIVIL
SOCIETY**

*Efe H.¹, Issayeva M.², Muratova M.³

¹Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan, Turkey,
e-mail: efedaydar@gmail.com,

²Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan, Turkey,
e-mail: miraisa@mail.ru

³L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan,
e-mail: mereigegmail.com

Annotation. In today's world, the preferred regime for developed countries is democracy. The main principles of a democratic system are: equality, free elections, multi-party system, rule of law, pluralism, secularism, transparency, constitutional guarantees, separation of powers and civil society. The purpose of non-governmental organizations is to solve their problems by joining together voluntarily. Non-governmental organizations perform various activities such as political, cultural, economic, and social functions. Non-governmental organizations, which have come into being under different names as foundations, trade unions, associations and associations, have common features that are common to all, although the organizational form and activities they engage in are different. Although the organization and functions of non-governmental organizations are different, they share common characteristics. General features of civil society organizations: autonomy from the state, volunteerism, no expectation of profit and work in the collective interest. The main purpose of this study is to reveal ideas about the development of the concept of civil society in the historical process.

Key words: Civil society, Political society, Non-Governmental Organizations, democracy, multi-party system, rule of law, pluralism, secularism

Basic provisions

In the 20th century, significant changes have emerged in the structure and functions of the state. One of these changes is that the sphere of influence of the state begins to be restricted as time goes by. Today, as a result of people's search for rights in most countries of the world, the democracy regime has started to become widespread. As an extension of democracy, non-governmental organizations are becoming more and more widespread. Non-governmental organizations have the feature of self-organization and self-management in social life without the support of the state. Non-governmental organizations, known as the third sector, use non-political methods to influence the decisions to be taken by the state (authority/administration) and enable the civil activities of the society to become more active.

Introduction. The concept of civil society has primarily formed a sub-title of political philosophy. Political philosophy questioned the dual structure of State-Society in terms of management criteria and opened a space for the concept of civil society. The sociological dimension of the concept of civil society has been ignored, and the concept has been discussed with reference to the field of politics, only in the State-Society dualism and in criteria such as the characteristics of the administration, its form, and the sharing of sovereignty. However, the concept of civil society essentially constitutes a sub-title of sociology.

Sociologically, civil society primarily characterizes a social organization that emerges from the combination of a social structure, a social system and socio-cultural areas, and thus the concept of civil society gains meaning.

The main purpose of this study is to reveal the ideas that contribute to the concept of civil society in the historical process.

Description of materials and methods

In this study, general theoretical analysis methods are used, which allow to verify the general characteristics of the research topic, their relationship with individual characteristics. The study focuses on the comparison method and aims to reveal the views of many thinkers from the Ancient Age to the Modern Age on civil society, and different definitions and different perspectives brought to the concept of civil society through different social structures in different periods of history.

What is Civil Society?

The scope of the definition of civil society is very wide: political groups, labor unions, religious institutions and organizations, guilds, sports clubs, art and cultural associations, small and large private sector initiatives, unions, chambers are the organizations that belong to the content of this definition [1].

The functions of civil society are very broad; The most important thing is to establish a bridge between the state and the individual, to protect the interests of the individual, to convey the problems of different social groups consisting of individuals to state institutions, to perform different functions such as creating social control over the government.

Instead of the concept of civil society in scientific research, the terms *koinonia politice*, *societas civilis*, *societe civile* and *state*, *polis*, *civitas*, *etat*, *staat*, *stato* are used. Before talking about the contributions of non-governmental organizations to democracy in the modern world, it is necessary to reveal when the concept of civil society first emerged. The concept of civil society dates back to Ancient Greece. Aristotle defined civil society as “a community of people in friendship and solidarity with each other” and named this community as “*Koinonia Politike*”. According to Aristotle, “*Koinonia Politike*” is not separate from the state, it is synonymous with and intertwined with the state [2]. “*Politika Koinonia*” is the political society of free and equal citizens, that is, “*Polis*” within the system of rules determined by law [3].

The definition of Civil Society was translated into Latin as “*Societas Civilis*” by Cicero after the term “*Koinonia Politike*” and he defined this civil society as a city governed by laws. The distinctive feature of the concept of “*Societas Civilis*” is that it does not define a civil society separate from and opposed to political society.

The development of the historical and social origins of the concept of civil society is classified differently in scientific studies. Civil society development is generally classified into three phase:

1. The first step - the Nature Period - is ontologically argumentative.
2. The second stage - the Period of Society - the political society is a state apparatus. This stage takes its civility with the meaning of civilization and civilization, and there are social life organizations necessitated by the social structure. Social Life Organizations - are the products of a non-democratic political system, a non-secular political attitude and a social structure.
3. The third stage - the Civil Society Period - in societies that have reached this stage, there are social life organizations due to the nature of life [4].

According to Nuri Demirel, the development of civil society consists of four stages:

1. The first stage is the natural stage, that is, the period before social life. This period is characterized by simple human relations.

2. The second stage is the stage of unity, that is, the political society develops within the state apparatus. People are under state control. Society makes sense to serve the state.

3. The third stage is the civil society stage. This stage is the stage of development of social relations of individuals.

4. The fourth stage is the post-civil society stage. At this stage, the role of civil society increased and the role of the state decreased [5].

The concept of civil society reached its present form as a result of the developments that took place in the West between the 12th and 19th centuries. Changes in city life, such as the revival of trade, the provision of legal rules, the formation of its own soldiers and courts, ensured the freedom and development of the city. Social classes formed during these developments have become the most researched and discussed topic by social science thinkers, and these researches have led to a deep examination of the thought of civil society.

The definition of civil society has evolved over the course of history. In ancient times, civil society was defined as being identical with the state, and in later processes, it was defined as an autonomous area from the state, and according to some modern approaches, the idea that civil society was in opposition to the state was advocated.

16-19 centuries. Discussions about the political structure were grouped into two main groups:

1. Philosophers such as Machiavelli, J. Bodin, T. Hobbes consider the state and society as a unified, inseparable, unified phenomenon. These philosophers thought of society and the state as identical.

2. Philosophers such as J.Locke, Montesquieu, A.Smith, A.Ferguson, A.Tocqueville, B.Constant are thinkers who prioritize the individual in the social-political structure relationship and aim to make the individual autonomous against the state. These thinkers, by making the concept of civil society meaningful, elevating it to its original position in the teaching of political science, separating the state and society from each other, made the individual autonomous against the state. The developments experienced and realized in the understanding of natural law have been effective in the emergence of these views [6].

Results. Theoretical Foundations of the Concept of Civil Society

Discussions about civil society intensify between the 16th and 19th

centuries, and these debates are classified into two different groups. In the first group, thinkers consisting of Machiavelli, J. Bodin, T. Hobbes see the state and society as united and identical. The second group consists of thinkers such as Locke, Montesquieu, A. Smith, A. Ferguson, A. Tocqueville, B. Constantt. According to the aforementioned thinkers, the state and society are separate, the individual is autonomous against the state, they think that the individual should be given priority before the state.

Within the framework of the concept of civil society, thinkers such as Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau, Hegel, Karl Marx, Antonio Gramsci, A. Tocqueville have different approaches. It would be useful to briefly explain the views of the aforementioned thinkers about civil society. According to the social contract theorists, people have passed from the natural state where the freedoms and rights are unlimited to the society as a result of the contract.

According to Hobbes, one of the social contract theorists, in order to save themselves from the chaotic state of nature, which is a dangerous war for humanity, they will contract to the state of society (state) and people will transfer their natural rights to this society/state. Hobbes, who does not distinguish between state and society, underlines that in a society where there is no state, people will oppress each other and justice cannot exist. In his work “Leviathan”, Hobbes stated that the best way to protect people from the attacks of strangers and from the harm they can do to each other is to transfer all their powers and rights to a single power (state). According to Hobbes, the state is the representative of God on earth and civil society is a part of the state, its identical.

Rousseau, on the other hand, connects the emergence of society to the need to protect private property in the state of nature. According to Rousseau, the order that man puts forward with the social contract is the real freedom order. According to Rousseau, in order to live in peace and protect their own property, individuals transfer their “private” and “different” wills to the “general will”, which is encompassing and inclusive, through a contract they have voluntarily signed. While man loses his unlimited rights and demands in the state of natural freedom with the social contract, he gains the right to own what he has with social freedom.

Locke, the third thinker of social contracting, is of the opinion that a society is needed for better protection of natural rights in the state of nature. According to J. Locke, the separation between the state and civil society emerges. According to Locke, civil society is civil society. Unlike Hobbes, Locke argues that there is a change in the status of the political sphere and that the role of the state should be limited as much as possible. Contrary to the chaotic, complex warrior and belligerent nature of the natural state in

Hobbes' work, the state of nature in Locke's work is in the form of peace, tolerance, mutual aid, tranquility and human freedom, and is also a state of equality. Locke, who advocates the limitation of the power and authority of the state power, differs from Hobbes.

According to Marx, civil society is a field in which economic relations take place [7]. According to Marx, civil society is a bourgeois society based on a class that is a part of a capitalist system, the apparatus of hegemony established by the exploiters over the exploited, formed as a superstructure institution of the social life reached by humanity. By examining civil society in the context of infrastructure and superstructure, Marx deals with the State-Civil Society relationship. According to Marx, Civil Society is the infrastructure, while the State is the superstructure [8] Marx attributes the rise of civil society to the communal movements of the late Middle Ages. Communes and corporations created an autonomous field of activity by removing the pressure of political and religious tutelage. Marx sees civil society as a field produced by the bourgeoisie and explains it as a society with a propertyless mass shaped by the owners of the means of production. Civil society encompasses all of the economic relations that emerge in the particular evolutionary development of the productive forces.

Discussions

One of the thinkers who classifies civil society as a separate structure from the state is Gramsci. According to him, if the state, that is, political society, uses force through control and coercion, civil society carries out its activities through persuasion. According to Gramsci, State = civil society, leaving the model of State = civil society + political society. Gramsci accepted the concept of civil society as a cultural pillar of the hegemony of a social group over society. Hegemony has two pillars: one is political (State) and the other is cultural (Civil Society). According to Gramsci, society has two structures: political society and civil society. Here, the political society or state is the army, the police, the bureaucracy and the judiciary or prisons. Civil society, on the other hand, carries out its functions through cultural hegemony.

A. Tocqueville, on the other hand, used the term "Independent Institutions" instead of the term civil society, which means independent power that exists outside the state that operates democracy. By examining civil society in the context of democracy, Tocqueville argued that democratic culture should be centered and developed in every stage of social life. One of the thinkers who see civil society as a separate structure from the state is Tocqueville. According to him, it is necessary to establish and develop civil alliances against the oppression of a despotic state. Tocqueville noted that state power may be limited only to civil society. He is of the opinion

that the institutional structure of civil society consists of associations and organizations and that membership in unions should be voluntary [9].

Kazakh scientist R. Absattarov, while explaining the concept of civil society, deals with the concept in a narrow and a broad framework. In a broad sense, civil society is all the living areas of society that are not controlled by the state. The narrow meaning of civil society, on the other hand, is democratic institutions and operations of the rule of law that will ensure the rule of law in all spheres of society and the state, guarantee individual freedom, interests and rights, as well as the organization of people under various organizations to achieve their economic, social and spiritual işlemleridir [10].

According to Absattarov, the characteristics of civil society consist of ensuring the rights and freedoms of people and citizens as much as possible, self-government, competition between different social groups and organizations, freedom of public opinion and pluralism, legitimacy of government and democracy regime.

The role of the Industrial Revolution is also important in the development of civil society. The formation of social classes with the Industrial Revolution and the struggle for the sharing of political authority in parallel with this formation brought a different dimension to the event. The development of political liberalism in parallel with economic liberalism, thus allowing different segments of the society to organize, the spread of universal suffrage, and the development of the idea of citizenship as a result of the nation-state process contributed to the formation of civil society, as it is commonly used today. In today's world, civil society is constantly on the agenda with the theories of citizenship, public sphere and democracy, as well as ethnic conflicts, nationalism movements, globalization, multiculturalism, identity politics and the nation-state.

The development steps of civil society started to accelerate after the 1789 French Declaration of the Rights of Man and Citizen. With the French Revolution, it has been registered between civil society and the state that rights such as the freedom of speech, thought, belief and the right to own property are indispensable for individual freedom. Non-governmental organizations, known as a synonym for non-governmental organizations, differ in capacity from country to country. In the American example, religious groups are also included in non-governmental organizations.

One of the events that enabled the next rapid development of civil society was the Universal Declaration of Human Rights adopted by the United Nations General Assembly. The definition of non-governmental organizations is known as Non-Governmental Organizations in Europe and as Private Volunteer Organizations in the USA bilinmektedir.

Conclusion

Comparing the above theoretical studies, the basic characteristics of civil society are listed below:

✓ Civil Society is a field in which the citizen identity of the individual is emphasized within the framework of a democratic understanding.

✓ Civil Society is a social space where civility is essential and independent of the state, family, market and local life.

✓ It is an area where individuals can participate on a voluntary basis, where individuals are not forced to enter any structure that constitutes civil society.

✓ Civil Society sets collective goals and represents citizens.

✓ One of the features of Civil Society is pluralism (it allows a wide field of opinions, thoughts and attitudes to coexist freely).

REFERENCES

[1] Palabıyık, Âdem. Different Approaches to the Concept of Civil Society // VII International NGO Congress Proceedings, Çanakkale-Türkiye, 3-5 December, 2010. – Çanakkale, 2010.

[2] Funda Onbaşı, Sivil Toplum, L&M yaynevi. - İstanbul: Ekim, 2015.

[3] İlyas Doğan. Concept of Civil Society and Political Systems, - Astana Publications - Ankara, 2015.

[4] Gözübüyük Tamer, M. Tarihsel Süreçte Sivil Toplum // Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi – 2010. Cilt, 27.

[5] Nuri Demirel, Kuramsal ve Tarihsel Aşamaları ile Sivil Toplum ve Türkiye, Doktora Tezi. - İstanbul, 2009. - 17 p., <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/45181.pdf>

[6] Demirel Nuri. Post Sivil Toplum // Sosyal Bilimler Akademi Dergisi. – 2019. March- Cilt: 2, Special Issue.

[7] Ömer Çaha. Sivil Toplum ve Demokrasi, 1. Basım. - İstanbul, 2005.

[8] Absattarov R. Sayasattanu jane оның проблемалары [Political science and its problems]. - Almaty: “Tolganay T” press house, 2007.

[9] Seyfettin Aslan, Sivil Toplum: Kavramsal Deçim ve Dönüşüm // Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. – 2010. - Vol. 9, Issue 33.

[10] Civil Society Organizations: Textbook. – Erzurum: Atatürk University, 2017.

АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

*Ефе Х.¹, Исаева М.И.², Муратова М.³

*¹Эрзинджан Биналы Йылдырым Университетінің профессоры,
Ерзинжан, Түркия, e-mail: efedaydar@gmail.com,

² доктор PhD, Эрзинджан Биналы Йылдырым Университеті,
Ерзинжан, Түркия, e-mail: miraisa@mail.ru,

³Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ докторанты, Астана, Қазақстан,
e-mail: mereige@gmail.com

Аңдатпа. Қазіргі әлемде дамыған елдердің таңдаған режимі – демократия. Демократиялық жүйенің негізгі принциптері: теңдік, еркін сайлау, көппартиялық жүйе, заң үстемдігі, плюрализм, зайырлылық, ашықтық, конституциялық кепілдік, биліктің бөлінуі және азаматтық қоғам. Үкіметтік емес ұйымдардың мақсаты мүдделері бірдей әлеуметтік топтарды ерікті түрде біріктіру және олардың проблемаларын қайта құру болып табылады. Үкіметтік емес ұйымдар қоғамда саяси, мәдени, экономикалық, әлеуметтік қызметтерді атқарады. Қорлар, кәсіподақтар, бірлестіктер және қауымдастық ретінде әртүрлі атаулармен пайда болған үкіметтік емес ұйымдардың ұйымдастырушылық нысаны мен атқаратын қызметі әртүрлі болғанымен барлығына тән ортақ белгілері бар. Үкіметтік емес ұйымдардың ортақ белгілері: мемлекеттен тәуелсіз болу, еріктілік, пайда табуды көздемеу және ұжымдық мүдде үшін жұмыс істеу. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – тарихи үдерістегі азаматтық қоғам тұжырымдамасының дамуы туралы ойларды ашу.

Тірек сөздер: азаматтық қоғам, саяси қоғам, үкіметтік емес ұйымдар, демократия, көппартиялық жүйе, заң үстемдігі, плюрализм, зайырлылық

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОНЦЕПЦИИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

*Ефе Х.¹, Исаева М.И.², Муратова М.³

*¹ профессор Университета Эрзинджан Биналы Йылдырым,
Ерзинджан, Турция, e-mail: efedaydar@gmail.com

² доктор PhD, Университета Эрзинджан Биналы Йылдырым,
Ерзинджан, Турция, e-mail: miraisa@mail.ru

³ докторант ЕНУ имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан,
e-mail: mereige@gmail.com

Аннотация. В современном мире предпочтительным режимом для развитых стран является демократия. Основными принципами

демократической системы являются: равенство, свободные выборы, многопартийность, верховенство закона, плюрализм, светскость, прозрачность, конституционные гарантии, разделение властей и гражданское общество. Цель неправительственных организаций состоит в том, чтобы решать свои проблемы, объединяясь добровольно. Неправительственные организации выполняют различные виды деятельности, такие как политические, культурные, экономические, и социальные функции. Неправительственные организации, возникшие под разными названиями как фонды, профсоюзы, объединения и ассоциации, имеют общие черты, присущие всем, хотя организационная форма и занимаемая ими деятельность различны. Хотя организация и функции неправительственных организаций различны, они имеют общие характеристики. Общие черты организаций гражданского общества: автономность от государства, добровольчество, не ожидание прибыли и работа в коллективных интересах. Основной целью данного исследования является раскрытие представлений о развитии концепции гражданского общества в историческом процессе.

Ключевые слова: гражданское общество, политическое общество, неправительственные организации, демократия, многопартийность, верховенство закона, плюрализм, светскость

Статья поступила 07.02.2023

УДК 327.8

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.005>

МРНТИ 11.25.91

КИТАЙСКО-АМЕРИКАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Туртугулова Д.М.¹, Ли Синьвэй²

*¹PhD кандидат, магистр государственного управления, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
e-mail: dina.turt@gmail.com

²доцент, доктор исторических наук, Шэньсийкий Педагогический Университет, Сиань, Китай, e-mail: linli19831985@hotmail.com

Аннотация. В статье рассматривается геополитическая ситуация в регионе Центральной Азии, которая претерпела значительную эволюцию, начиная с американско-китайской торговой

войны, пандемии, до военного конфликта в Украине и ужесточения санкций в отношении России. Особый акцент делается на возможные пересечения интересов крупных внешних игроков, как США, Россия и Китай, а также внутривосточные изменения, происходящие в наиболее крупных странах региона – Казахстане и Узбекистане.

В статье отмечается, что государства Центральной Азии, декларирующие себя идеологически однородными в отношении приверженности идеалам демократии, имеют целые группы противоречий: а разные уровни экономического развития, национального и государственного строительства мало способствуют духу устойчивого и подлинного сотрудничества среди стран региона. Несговорчивость политических лидеров между собой, чревато доминированием интересов третьих стран в регионе.

Существующие публикации на тему американско-центральноазиатских и китайско-центральноазиатских отношений, как правило, ограничиваются обсуждением вопросов энергетики и безопасности, и в основном представляют точки зрения авторов из США, России и Китая. Соответственно, они не рассматривают возможные риски для региона, а больше озабочены интересами перечисленных держав. Цель статьи – пополнить ряды публикаций на тему геополитических интересов мировых игроков в регионе, а также рисков для самого региона, выразив точку зрения казахстанских исследователей на положение вещей. В статье использован метод сортировки разнообразных данных при изучении внешней политики и экономических отношений государств. Работа основана на качественном методе анализа данных с применением системного подхода и принципа объективности.

Ключевые слова: геополитика, Центральная Азия, США, Китай, американско-китайская торговая война, сотрудничество стран Центральной Азии, региональные и глобальные игроки, Россия

Основные положения. Современные геополитические реалии в регионе ЦА претерпели значительную эволюцию за последние годы, начиная с американско-китайской торговой войны, пандемии, до военного конфликта в Украине и ужесточения санкций в отношении России. В нынешнем высоко-конкурентном мире Центральная Азия и особенно Каспийский регион, имеют решающее стратегическое значение в мировом рынке энергоресурсов. Регион, расположенный между Европой и Азией, а также в относительной близости с Афганистаном, представляет стратегический интерес для крупных держав, включая Китай, Россию и США [1].

Тем не менее, в самих государствах Центральной Азии прослеживается ощутимая асимметрия природных ресурсов. Казахстан, Туркменистан и Узбекистан добывает значительные объемы нефти, газа и угля, в то время как Таджикистан и Кыргызстан производят гидроэнергетику. Разные уровни экономического развития, а также национального и государственного строительства, не говоря уже о наличии политических разногласий, мало способствуют духу устойчивого и подлинного сотрудничества. Государства, декларирующие себя идеологически однородными в отношении приверженности идеалам демократии, имеют целые группы противоречий [2, с.32]. Существуют разногласия по поводу управления стратегическими природными ресурсами, такими как водные и энергетические активы, а также есть существенная экономическая зависимость от вне-региональных игроков, у которых есть свои интересы в регионе. По мнению Корнелла и Старра, «... региональное сотрудничество между государствами Центральной Азии оставляет желать лучшего», в то время как К. Барфилд считает, «что источником разногласий стран региона остается тарифная политика» [3].

Введение. Несговорчивость политических лидеров между собой, чревато доминированием интересов третьих стран в регионе. Внешние долги, накопленные за годы независимости перед США, Китаем, дадут последним возможность господствовать в регионе. Чрезмерная зависимость от экспорта нефти и энергоносителей и низкий уровень экономической диверсификации подрывают экономическое здоровье региона. Для поддержки экономик Центральной Азии в долгосрочной перспективе требуются долгосрочные экономические инициативы, начиная от инвестиций в энергетику, инфраструктуру и нефтяные секторы до крупных экономических инициатив.

Согласно отчету Всемирного банка, ожидается, что «ВВП Центральной Азии сократится на 5,4 процента. Снижение цен на нефть, что само по себе представляет проблему для региона, привело к снижению цен на другие основные сырьевые товары. Цена на основные металлы снизилась на 15 процентов, тогда как цены на природный газ и сырую нефть составили 35 процентов и 65 процентов, соответственно» [4].

Существующие публикации на тему американско-центральноазиатских и китайско-центральноазиатских отношений, как правило, ограничиваются обсуждением вопросов энергетики и безопасности, и в основном представляют точки зрения авторов из США, России и Китая. Соответственно, они не рассматривают возможные

риски для региона, а больше озабочены интересами перечисленных держав. Понимание данных рисков особенно актуально сейчас, в силу внутривнутриполитических изменений, происходящих в Казахстане и Узбекистане. Транзит политической власти и передел внутриэлитных сфер влияний после январских событий в самом крупном государстве ЦА – Казахстане – могут превратить его в площадку для более выраженных столкновений интересов США, России и Китая, что может негативно сказаться на государственном суверенитете и безопасности страны. Данной статьей мы намерены пополнить ряды публикаций на тему геополитических интересов мировых игроков в регионе, а также рисков для самого региона, выразив точку зрения казахстанских исследователей на положение вещей.

Описание материалов и методов. В данной статье использован междисциплинарный подход, основанный на применении элементов различных теорий и методов. Работа основана на качественном методе анализа данных при определении различных исследовательских переменных из обзора литературы по изучаемой теме. Анализ данных также использовался при сборе данных, при котором проводилось сравнение между переменными.

Был также использован метод сортировки разнообразных данных при изучении внешней политики и экономических отношений государств, а также применен системный подход и принцип объективности в изучении международных отношений.

Результаты. Геополитические предпосылки интересов США в Центральной Азии. Некоторые источники утверждают, что в начале 1990-х годов участие США в решении проблем Центральной Азии было ограниченным из-за представления о том, что этот регион слишком удален, чтобы иметь стратегическое значение [5, p.376]. Они заявляют, что целом, политика США, в отношении Центральной Азии является частью более широкой стратегии, которая органически связана с Афганистаном, Каспийским морем, Южным Кавказом, Европейским союзом, Южной Азией и Ближним Востоком. Так, НАТО установила политические и военные связи со странами Центральной Азии в рамках программы «Партнерство ради мира» [6].

Тем не менее, бывший советник по национальной безопасности Збигнев Бжезинский писал, что главная цель Америки должна заключаться в том, чтобы постараться создать ситуацию, когда ни одна соперничающая с ней держава, не сможет контролировать пространство центрально-азиатского региона, а мировое сообщество будет иметь беспрепятственный финансово-экономический доступ к нему [7, p.123]. В результате активного участия США в делах Центральной Азии было

ликвидировано ядерное оружие в Казахстане, который в последствии стал защитником глобального договора о нераспространении ядерного оружия; страны Центральной Азии стали важными партнерами военных операций США в Афганистане; а Россия не смогла монополизировать нефтегазовые ресурсы Центральной Азии.

Вместе с тем, в США понимали, что транзитный потенциал Центральной Азии, дающий возможность провести новые трубопроводные маршруты, включая Транс-каспийский и Транс-афганский газопроводы, позволял диверсифицировать западные поставки углеводородов. Был инициирован проект «Новый шелковый путь», в рамках которого были достигнуты договоренности о строительстве автомобильных дорог, мостов, линий электропередач и железных дорог. США также поддерживали строительство газопровода Туркменистан-Афганистан-Пакистан-Индия (ТАПИ), который бы транспортировал газ из Туркменистана и других стран для удовлетворения растущих энергетических потребностей Южной Азии. В этом контексте, концепцию Нового Шелкового пути США можно интерпретировать как попытку Соединенных Штатов сместить центрально-азиатский регион с орбиты Китая и России и приблизить его к странам Южной Азии. Тем не менее, есть предположение, что новая инициатива Шелкового пути имеет лишь символическое значение, поскольку финансирования для нее проводилось недостаточно [8].

Также между США и регионом имеются разногласия в отношении вопросов по правам человека. В частности, Конгресс и Государственный департамент США критически относятся к социально-экономическому развитию стран Центральной Азии. В свою очередь, лидеры ЦА выражают озабоченность двойными стандартами подхода США к вопросам прав человека. Тем не менее, в научно-политических кругах США помелькают призывы «всемерно поддерживать продолжающиеся либеральные реформы экономики» в регионе, в частности в Узбекистане и Казахстане, где относительно недавно произошла первая передача власти [9].

Геополитические предпосылки интересов КНР в Центральной Азии. Физическое взаимодействие Китая с соседними странами Центральной Азии – Казахстаном, Кыргызстаном и Таджикистаном – происходит вдоль западной границы территории Синьцзяна с протяженностью 3300 км. Синьцзян («новая приграничная территория») будучи самой большой в географическом отношении и самой западной территорией Китая является окном страны на Запад. Это территория, которая пережила кровопролитие и нестабильность в результате напряженности между ханьскими китайцами и традиционно

доминирующими уйгурами – народами, которые культурно, лингвистически и географически ближе к Центральной Азии, чем к Восточному Китаю. Рука Пекина в Синьцзяне всегда определялась глубокими опасениями «сепаратизма», и внешняя политика Пекина в Центральной Азии в конечном итоге определяется внутренними поисками стабильности.

Центральная Азия также важна для успешного развития КНР в экономическом плане. Китай хочет быть ключевым торговым и инвестиционным партнером для государств Евразийского континента и открыть новые маршруты для торговли с Европой. Инициатива «Один пояс, один путь» направлена на стимулирование замедляющейся экономики Китая, за счет развития новых рынков и создания спроса на избыточные производственные мощности страны в алюминиевой, сталелитейной, строительной и других отраслях промышленности. В случае успеха инициативы «Один пояс, один путь», проект может стать основой для нового международного порядка, в котором Китай будет играть ведущую роль. В этом смысле Центральная Азия является испытательным полигоном для новых идей во внешней политике Китая.

В Центральной Азии основное внимание уделяется совершенствованию транспортной и энергетической инфраструктуры вдоль двух широких транспортных коридоров, которые будут стимулировать экономическое сотрудничество. Китай уделяет больше внимания развитию экономического коридора Китай – Центральная Азия – Западная Азия, который связывает Синьцзян с Кыргызстаном, Таджикистаном, Казахстаном, Узбекистаном и Туркменистаном в обход России. На этом маршруте наиболее развита северная ветка, где строятся железные дороги от нового торгового терминала в Хоргосе на китайско-казахстанской границе до казахстанского порта Актау на Каспии. Судходство из Актау обеспечивает транспортировку через Каспийское море в Азербайджан и Грузию, а также, сообщение с новой железной дорогой Баку – Тбилиси – Карс. На юге от Актау открылась новая железная дорога между Казахстаном, Туркменистаном и Ираном. В данной геополитической обстановке Китай явно имеет преимущество в реализации крупных экономических проектов.

Имея богатые месторождения урана, доказанные запасы нефти, оцениваемые в 40 миллиардов баррелей, запасы природного газа, превышающие 500 триллионов кубических м. республики Центральной Азии могут помочь Китаю снизить энергетическую зависимость от Западной Азии. В свою очередь, государствам Центральной Азии необходимы финансовые вложения для технологического и

инфраструктурного развития своих энергетических секторов. Китай, располагающий валютными резервами на сумму более 4 триллионов долларов США в дополнение к технологическому опыту, стал важным источником прямых иностранных инвестиций.

Китай инвестирует в модернизацию электроэнергетики, системы передачи, технологии производства гидроэлектроэнергии и инфраструктуры в горные районы Таджикистана и Кыргызстана [10]. Он также инвестирует в ископаемое топливо, предоставив 331 миллион долларов в виде кредитов, только Душанбинской угольной электростанции в Таджикистане [11]. Китай построил свой первый международный нефтепровод, по которому сырая нефть напрямую импортируется из Казахстана, где китайские компании имеют значительную долю в нефтяном секторе. Также построил три линии (А, В, С) газопровода Центральная Азия-Китай (САСГР), который проходит из Туркменистана через Узбекистан и Казахстан в Хоргос в китайском Синьцзяне. В 2017 году было объявлено, что в рамках казахстанско-китайской промышленной кооперации реализуется 51 (позже увеличился до 55) проект на сумму 27–28 миллиардов долларов. 15 проектов на сумму \$ 3,9 млрд были завершены, а из общей стоимости 50% приходится на нефтехимию и 22% - на горнодобывающую промышленность и металлургию.

Обсуждение. В начале XXI века в регионе Центральной Азии был образован треугольник геополитической конкуренции – США – Россия – Китай – который отошел от привычного формата и равновесия интересов, в силу активизации каждого из игроков в рамках новейших региональных и мировых политических условий. Данная тенденция приводит к обострению отношений.

Отношения США и Китая – не отношения двух глобальных лидеров, которые делят между собой мир; а отношения глобального лидера, и регионального лидера, пытающегося откусить «большой кусок от пирога», в том числе за счет региональных интересов глобального лидера. С 2019 г. между двумя лидерами начались серии торговых войн, которые привели к спаду взаимной экономической интеграции и роста противоречий. Сейчас у США существуют две концепции в отношении Китая. В рамках первой, Китай и Россия рассматриваются как партнеры по оси Пекин-Москва, и являются единой угрозой. В рамках второй – Китай и Россия рассматриваются как отдельные проблемы. Сейчас делаются все усилия, чтобы не допустить объединения России с Китаем.

Между тем, напряженность в отношениях между Пекином и Вашингтоном только усиливается. И это несмотря на то, что стороны

подписали первый этап «торгового соглашения». Данный шаг лишь сигнализируют о приближающейся конфронтации с Китаем, в рамках которой Центральная Азия может стать важным полем битвы.

Исполнительный директор Центра новой американской безопасности Эли Ратнер отметил, что «Соединенные Штаты проигрывают эту конкуренцию». Он утверждает, что при таком сценарии «регион будет менее свободным, менее открытым и менее инклюзивным, чем сегодня», и потребуются «поколения, чтобы возродить центральные элементы сегодняшнего либерального международного порядка» [12].

Данный контекст можно понимать как призыв к запуску новой стратегии США в отношении Центральной Азии, цель которой – дать отпор Китаю в регионе. Можно заметить предварительные шаги в данном направлении. Так, например, в 2018 году был подписан закон о BUILD («Лучшее использование инвестиций, ведущих к развитию»), в рамках которых создано новое агентство для помощи в обеспечении финансирования частного сектора в развивающихся странах. На недавних саммитах Большой семерки и ЕС участники, включая США, заявили о своей готовности создать механизмы финансирования для глобальных инфраструктурных инвестиций, чтобы противостоять китайской инициативе «Один пояс, один путь». Тем не менее, следует отметить, что Вашингтон может противостоять гегемонистскому движению Китая в Центральной Азии, если только выйдет за рамки программных обещаний и вложит реальные суммы денег в эффективные, хорошо продуманные и необходимые программы в Центральной Азии.

Правительство США вместе с частными корпорациями и НПО уже осуществляет инвестиции и проекты в области экономики, связи, инфраструктуры и восстановления окружающей среды, что имеет особое значение в Центральной Азии, по всему региону. Действительно, некоторые проекты, на пример проект CASA-1000 по производству электроэнергии, получили большую политическую и финансовую поддержку США. Тем не менее, они не были приоритетными инструментами политики США или политиков, которые были озабочены Афганистаном. Поражение в Афганистане может стать плацдармом для переосмысления того, что нужно Центральной Азии, в чем ее истинное и растущее значение, а также возможностей для США и их союзников усилить свои позиции и влияние в регионе посредством политики, которая отдает предпочтение экономическим и политическим инвестициям, направленным на прямую выгоду в Центральную Азию. Вашингтон полон решимости отбросить растущее

социально-экономическое и политическое влияние Китая, в то время как Пекин, стремится формализовать и расширить свои завоевания, чтобы нанести решительный удар по давнему влиянию Соединенных Штатов на их нестабильном и стратегическом вопросе, касательно Центральной Азии.

Заключение. Выход энергетических ресурсов Каспийского моря на международную арену в середине 1990-х годов превратил Центральную Азию в регион «жизненных интересов США» [13, с.70]. Несмотря на прочную позицию между Китаем и Россией, окно возможностей для Соединенных Штатов для дальнейшего использования огромного потенциала региона остается открытым. Но это не на долго. Обретет ли администрация США готовность отстаивать свои позиции на последнем международном стратегическом рубеже, от этого будут зависеть ее возможности и влияние на всем континенте в следующем столетии.

Быстрое продвижение Китая в Центральную Азию через инвестиционные проекты, связанные с Одним поясом, одним путем, сделало Центральную Азию новым авангардом глобальной торговли и взаимодействия. Но несмотря на имеющуюся выгоду и понятные преимущества сотрудничества с Китаем, политические элиты стран ЦА не заинтересованы в формировании политической и экономической зависимости от Пекина. Сдерживающим фактором выступает объективная потребность в развитии собственной производственной экономики [14].

Отныне, во многом, будущее ЦА будет зависеть от того, как поведут себя сами страны региона, которые ранее придерживались осторожной политики. В самой Центральной Азии до сих пор существует ряд внутренних проблем, которые могут препятствовать сфере безопасности, интересам стран региона и сделать их легкой добычей для внешнего вмешательства. Учитывая внутренние региональные противоречия между странами ЦА, в случае дальнейшей поляризации, каждая из них может присоединиться к разным «покровителям».

В частности, Казахстан, который имеет налаженные экономические отношения с Пекином, может склониться к Китаю. Узбекистан, возможно, изберет США, так как сотрудничество между Ташкентом и Вашингтоном, а также Ташкентом и НАТО продолжается уже долгое время. Таджикистан и Кыргызстан в своем выборе, скорее всего, будут ориентироваться на Казахстан, тогда как наиболее вероятным сценарием поведения Туркменистана будет традиционный нейтралитет.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Abdimomunova L., Boutenko V., Chin V., Nuriyev R., Perapechka S., Raji V., Rueda-Sabater E., Sokolova V., Türpitz A., Investing in Central Asia. One Region, Many Opportunities. https://web-assets.bcg.com/img-src/BCG-Investing-In-Central-Asia-report-ENG_tcm9-247778.pdf (дата обращения: 02.09.2022).

[2] Дынкин А.А., Барановский В.Г. Вызовы безопасности в Центральной Азии.-М.: ИМЭМО РАН, 2013. – 150 с.

[3] Cornell S., Starr F. Modernization and Regional Cooperation in Central Asia: A New Spring? <https://isdpc.eu/content/uploads/2018/11/Modernization-and-Regional-Cooperation-in-Central-Asia-Print-V-FINAL-wCover.pdf> (дата обращения: 10.10.2022).

[4] Гумыркина И. Как США будут развивать отношения с Центральной Азией Обновленная стратегия: безопасность, права человека, энергетика и инвестиции. <https://vlast.kz/politika/37913-kak-ssa-budut-razvivat-otnosenia-s-centralnoj-aziej.html> (дата обращения: 02.12.2022).

[5] Khan F. Post-COVID-19 Central Asia and the Sino-American Geopolitical Competition. URL: <https://www.centralasiaprogram.org/post-covid-19-central-asia-sino-american-geopolitical-competition> (дата обращения: 20.01.2023).

[6] Clarke H. An American view of Uzbekistan // Central Asia Survey – 1999. – Vol. 18. – p. 374-384.

[7] Мамадазимов А. Эволюция японского формата «С5+1» в сторону глобализации. <https://www.caa-network.org/archives/21828/evolyucziya-yaponskogo-formata-s-5-1-v-storonu-globalizaczii> (дата обращения: 07.11.2022).

[8] Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. – N.Y.: Basic Book, 1997. – 148 p.

[9] Blank S. Central Asia after 2014.b <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1511&context=monographs> (дата обращения: 02.09.2022).

[10] Вашингтон намерен создать новый фронт в Центральной Азии для противостояния России и Китаю. <https://ehonews.kz/vashington-nameren-sozdat-novuj-front-v-tsentralnoj-azii-dlya-protivostoyaniya-rossii-i-kitayu/>(дата обращения: 02.12.2022).

[11] Duarte P. China in the Hinterland: Problems and Opportunities of OBOR for Central Asia. https://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2017/12/OBOR_Book_.pdf (дата обращения: 22.09.2022).

[12] Anderson D., Risky Business: A Case Study of PRC Investment in Tajikistan and Kyrgyzstan. <https://jamestown.org/program/risky->

business-a-case-study-of-prc-investment-in-tajikistan-and-kyrgyzstan/
(дата обращения: 18.10.2022).

[13] Stallard-Blanchett K. The Coming US-China Competition in Central Asia. <https://thediplomat.com/2020/02/the-coming-us-china-competition-in-central-asia/> (дата обращения: 11.01.2022).

[14] Дарабади П. Каспийский регион в современной геополитике // Центральная Азия и Кавказ – 2003. – № 21. – С. 67-88

REFERENCES

[1] Abdimomunova L., Boutenko V., Chin V., Nuriyev R., Perapechka S., Raji V., Rueda-Sabater E., Sokolova V., Türpitz A., Investing in Central Asia. One Region, Many Opportunities. https://web-assets.bcg.com/img-src/BCG-Investing-In-Central-Asia-report-ENG_tcm9-247778.pdf

[2] Dynkin A.A., Baranovskii V.G. Vyzovy bezopasnosti v Tsentralnoi Azii [Security challenges in Central Asia], М.: IMEMO RAN, 2013, 150 s.

[3] Cornell S., Starr F. Modernization and Regional Cooperation in Central Asia: A New Spring? <https://isdpeu.org/content/uploads/2018/11/Modernization-and-Regional-Cooperation-in-Central-Asia-Print-V-FINAL-wCover.pdf> (дата обращения: 10.10.2022).

[4] Gumyrkina I., Kak SShA budut razvivat otnosheniia s Tsentralnoi Aziei Obnovlennaiia strategiia: bezopasnost, prava cheloveka, energetika i investitsii [How the US will develop relations with Central Asia Updated strategy: security, human rights, energy and investment], <https://vlast.kz/politika/37913-kak-ssa-budut-razvivat-otnosheniia-s-centralnoj-aziej.html>. (Accessed: 02.12.2022).

[5] Khan F., Post-COVID-19 Central Asia and the Sino-American Geopolitical Competition. <https://www.centralasiaprogram.org/post-covid-19-central-asia-sino-american-geopolitical-competition> (Accessed: 20.01.2023).

[6] Clarke H. An American view of Uzbekistan. Central Asia Survey, 1999, Vol. 18, p. 374-384

[7] Mamadazimov A. Evoliutsiia iaponskogo formata «S5+1» v storonu globalizatsii [The evolution of the Japanese C5+1 format towards globalization], <https://www.caa-network.org/archives/21828/evolyucziya-yaponskogo-formata-s-5-1-v-storonu-globalizaczii> (дата обращения: 07.11.2022).

[8] Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, N.Y.: Basic Book, 1997, 148 p.

[9] Blank S. Central Asia after 2014. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1511&context=monographs>

[10] Washington nameren sozdat novyi front v Tsentralnoi Azii dlia protivostoianiia Rossii i Kitaiu [Washington intends to create a new front in Central Asia to confront Russia and China], [https://ehonews.kz/washington-nameren-sozdat-novyj-front-v-tsentralnoj-azii-dlya-protivos toyaniya-rossii-i-kitayu/](https://ehonews.kz/washington-nameren-sozdat-novyj-front-v-tsentralnoj-azii-dlya-protivos-toyaniya-rossii-i-kitayu/)

[11] Duarte P. China in the Hinterland: Problems and Opportunities of OBOR for Central Asia, https://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2017/12/OBOR_Book_.pdf (

[12] Anderson D., Risky Business: A Case Study of PRC Investment in Tajikistan and Kyrgyzstan, <https://jamestown.org/program/risky-business-a-case-study-of-prc-investment-in-tajikistan-and-kyrgyzstan/>

[13] Stallard-Blanchett K. The Coming US-China Competition in Central Asia, <https://thediplomat.com/2020/02/the-coming-us-china-competition-in-central-asia/>

[14] Darabadi P. Kaspiiskii region v sovremennoi geopolitike [The Caspian region in modern geopolitics], Central Asia and Caucasus, 2003, № 21, С. 67-88

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ҚЫТАЙ-АМЕРИКА ҚАТЫНАСТАРЫ

*Тұртығұлова Д.М.¹, Ли Синьвэй²

*¹PhD кандидаты, мемлекеттік басқару магистрі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: dina.turt@gmail.com

²доцент, тарих ғылымдарының докторы, Шэньси педагогикалық университеті, Сиань, Қытай, e-mail: linli19831985@hotmail.com

Аңдатпа. Мақалада Орталық Азия аймағындағы геосаяси жағдай қарастырылған. Аймақтың АҚШ-Қытай сауда текетіресі, пандемия, Украинадағы әскери қақтығыс және Ресейге қарсы санкциялардың күшеюі сияқты факторлардың әсерінен елеулі эволюциядан өткені атап өтілген. АҚШ, Ресей және Қытай секілді сыртқы ірі ойыншылардың мүдделерінің тоғысуы мен аймақтың ірі елдері – Қазақстан мен Өзбекстанда болып жатқан ішкі саяси өзгерістерге ерекше назар аударылады.

Мақалада өздерін идеологиялық жағынан біртекті деп жариялайтын Орталық Азия мемлекеттерінің өзара қарама-қайшылықтардың бар екендігі атап өтілген. Өңір мемлекеттерінің экономикалық дамудың және мемлекеттік құрылыстың әртүрлі деңгейлері тұрақтылық рухына және өзара ынтымақтастыққа қосар үлесі аз. Өңір саяси көшбасшыларының өзара бірігіе алмайтындығы

аймақтағы үшінші елдердің мүдделерінің үстемдігіне әкеп соғу мүмкіндігі аталған.

АҚШ-Орталық Азия және Қытай-Орталық Азия қарым-қатынастары туралы бар жарияланған басылымдар әдетте энергетика және қауіпсіздік мәселелерін талқылаумен шектеледі және негізінен АҚШ, Ресей және Қытай авторларының көзқарастарын білдіреді. Олар аймақ үшін ықтимал тәуекелдерді қарастырмай, державалар өкілеттіктердің мүдделеріне көбірек алаңдайды. Мақаланың мақсаты – аймақтағы әлемдік ойыншылардың геосаяси мүдделері мен аймақтағы тәуекелдер тақырыбына арналған басылымдар қатарын қазақстандық зерттеушілердің көзқарасымен толықтыру. Мақалада мемлекеттердің сыртқы саяси және экономикалық қатынастарын зерттеуде әртүрлі деректерді сұрыптау әдісі қолданылды. Жұмыс жүйелік көзқарас пен объективтілік принципін қолдану арқылы деректерді талдаудың сапалы әдісіне негізделген.

Тірек сөздер: геосаясат, Орталық Азия, АҚШ, Қытай, АҚШ-Қытай сауда текетіресі, Орталық Азия елдері арасындағы ынтымақтастық, аймақтық және жаһандық ойыншылар, Ресей

SINO-AMERICAN RELATIONS IN CENTRAL ASIA

*Turtugulova D.M.¹, Li Xinwei²

*¹PhD candidate, Master of Public Administration, L.N. Gumilyov
Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
e-mail: dina.turt@gmail.com

²Associate Professor, Doctor of History, Shaanxi Normal University,
Xi'an, China
e-mail: linli19831985@hotmail.com

Annotation. The article examines the geopolitical situation in the Central Asian region, which has undergone a significant evolution, starting with the US-China trade war, the pandemic, the military conflict in Ukraine, and the tightening of sanctions against Russia. Emphasis is placed on the possible intersection of interests of prominent external players, such as the United States, Russia, and China in the region, as well as internal political changes taking place in the region's largest countries – Kazakhstan and Uzbekistan.

The article notes that the states of Central Asia, declaring themselves ideologically homogeneous in terms of adherence to the ideals of democracy, have whole groups of contradictions: and different levels of economic development, national and state building do little to contribute to the spirit of sustainable and genuine cooperation among the countries of the region.

The intractability of political leaders among themselves is fraught with the dominance of the interests of third countries in the region.

Existing publications on US-Central Asian and Sino-Central Asian relations tend to be limited to discussions of energy and security issues and mainly represent the views of authors from the US, Russia, and China. Accordingly, they do not consider possible risks for the region but are more concerned about the interests of the listed powers. The purpose of the article is to replenish the ranks of publications on the topic of geopolitical interests of world players in the region and risks for the region itself, expressing the point of view of Kazakhstani researchers. The article uses the method of sorting various data in studying foreign policy and economic relations of states. The work is based on a qualitative method of data analysis using a systematic approach and the principle of objectivity.

Key words: geopolitics, Central Asia, USA, China, US-China trade war, cooperation between Central Asian countries, regional and global players, Russia

Статья поступила 15.02.2023

UDC 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.006>

IRSTI 11.3

POLITICAL FACTORS OF THE COLLAPSE OF THE AFGHANISTAN REPUBLIC IN 2021

*Badloon B.¹, Tastemirova G.², Gabitova V.A.³

*¹Senior lecturer at Nangarhar University, Nangarhar, Afghanistan,
e-mail: B.Badloon@gmail.com

²Coordinator of work with Afghan students of al-Farabi KazNU,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: gulshar.t@mail.ru

³Teacher, Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: venera_gabitova@mail.ru

Annotation. The purpose of this research is to find the political factors behind the collapse of the 20-year-old republican system in Afghanistan.

In the framework of this research, it will be found that the Afghan republican system, which was in power in Afghanistan from 2001 to 2021, collapsed on the basis of a number of domestic and foreign political factors.

Differences between politicians, seeing the conflict as a business, prejudice, low level of knowledge of the people, prioritizing personal interests instead of national interests by the rulers, indifference of the president and the alternative of the West. These include not making efforts, giving power to an incompetent constituency, not working to strengthen the government system, tyranny and incompetence of the central government. The external political factors of the collapse include the role of Pakistan and the United States. The United States had two faces in Afghanistan; On the one hand, he supported the ruling system politically, economically and militarily, but on the other hand, he did not allow the political system to strengthen and self-establish itself due to its illegal interference. On the other hand, he practically provided the conditions for the downfall of this political system, he negotiated with the Taliban under the protection of the Republic of Afghanistan and signed an agreement with them, as a result of which he withdrew his support for the republican system, the republic collapsed and The Taliban took over. Throughout its history, Pakistan has pursued a policy of interference and chaos in Afghanistan, and in this 20-year period, it had provided all the facilities to the Taliban in its territory, so that the political system in Afghanistan would be restored. It may not be stable or it may be thrown away. In this research, the answer to this question has been given, which political factors caused the collapse of the Republic of Afghanistan in 2021. Using the descriptive and analytical method, an attempt has been made to examine the hypothesis of how these factors caused the collapse.

Key words: Afghanistan, 20-year system, political factors, the collapse of the state, external powers, America, Pakistan, Taliban

Basic provisions

In this article, an attempt has been made to find an answer to this central question: What are the political factors of the collapse of the Afghan republic in 2021? In addition to the central question, answers have also been found to some sub-questions such as: How was the Republic of Afghanistan established in 2001, how did Mohammad Ashraf Ghani come to power? During the reign of Mohammad Ashraf Ghani, what was the structure of the government and the implementation of the constitution?

Introduction

Afghanistan is a country rich in natural resources, with strong human resources and a strategic location. But still he is dealing with all kinds of troubles and misfortunes, the reason of which is the lack of political stability in the country. If the political history of Afghanistan is studied, it will be thought that the collapse of governments and systems in Afghanistan is a

political culture of this society, but the truth is that the collapse of each system had its own factors. The history of modern Afghanistan starts from the day when Ahmad Shah Baba laid the foundation of modern Afghanistan and decided the natural borders of Afghanistan with its neighbors. But since that time, the neighbors and the great power of the time, England, had a cunning and hostile policy towards Afghanistan and always divided the ruling family in Afghanistan. In this way, Afghanistan's political systems have collapsed.

Afghanistan, which has a strategic position as a connector between Central Asia and South Asia, and recently the importance for South Asia is increasing, this position has caused it to attract the attention of the world's major powers. On the other hand, Afghanistan's bad neighbors, especially Pakistan and Iran, who see Afghanistan's development, economic growth, legal system and political stability as their own detriment, have created obstacles for the survival of political systems in Afghanistan. , and on the basis of the ruling political system, they invented groups within the nation and supported these groups financially, militarily and politically. Recently, the republican system of Afghanistan, which was established in 2001, collapsed and dissolved in 2021 after 20 years of rule. This article also discusses the political factors of the collapse of the last republican system.

The purpose of investigating this issue is to find the political factors of the fall of the republic and to find solutions. And finally, the establishment of political systems in Afghanistan should be provided. Because the establishment and stability of the political system in Afghanistan is important for the nation of Afghanistan, it is also important for the countries of the region.

In this article, an attempt has been made to find an answer to this central question: What are the political factors of the collapse of the Afghan republic in 2021? In addition to the central question, answers have also been found to some sub-questions such as: How was the Republic of Afghanistan established in 2001, how did Mohammad Ashraf Ghani come to power? During the reign of Mohammad Ashraf Ghani, what was the structure of the government and the implementation of the constitution?

We present the hypothesis to the above questions in this way: Illegal intervention of foreigners, lack of a single political strategy for governance, and lack of a single authority for decision-making and differences between politicians.

Politicians and rulers of the time have presented their ideas about how the republic will fall in 2021, The statements of politicians and rulers and my own observations constitute the main sources for this article. Reference is given. But so far I have not found any specific research on this in various libraries and websites.

Description of materials and methods

After the defeat of the former Soviet Union in 1989, the Mujahideen gained power in Afghanistan, but the Mujahideen did not have a single leader, but were divided into seven parties; While there are still other small groups within some parties, this is why the Mujahideen were not able to gather all the parties and groups under one umbrella and create a strong, unified and centralized government in Afghanistan. This situation paved the way for the emergence of the Taliban; The Taliban did not agree with any of the seven parties and stood against them and started a war that by 2001 had brought almost 95% of the territory of Afghanistan under their control. In 2001, two buildings were attacked by airplanes in the United States of America. The United States blamed the attacks on the Al-Qaeda network, whose center was in Afghanistan, and the leader of this network, Osama bins Laden, was also based in Afghanistan. The United States declared war against the Al-Qaeda network, began bombing the Taliban centers in Afghanistan, thereby ending the Taliban's rule. And held a conference in Ban about the future government of Afghanistan, the people invited to this conference could not represent the entire nation and classes of Afghanistan. From that day, the foundation of the future government of Afghanistan could not be established properly. Based on the decision of this conference, a temporary administration was established in Afghanistan under the leadership of Hamid Karzai. After that, a transitional government was established under the leadership of Hamid Karzai. During the transitional period, the constitution was written, all elections were held for the presidency of the republic, and the president of the transitional period, Hamid Karzai, was considered the winner of the election and was sworn in as the head of the republic. After that, he was sworn in for the second time in 2009. After the re-election, Hamid Karzai was sworn in as the president for another term. But the 2014 elections became controversial again due to the interference of the United States of America and its allies. you came Power in this government was divided between two leading candidates, Mohammad Ashraf Ghani as the President and Dr. Abdullah Abdullah as the Chief Executive. This period was spent in conflict between the two political figures. In 2019, the elections were held despite the opposition of the United States of America. The level of participation in the elections was very low due to many factors. The results of this election The United States of America has also become controversial due to the conspiracies, and finally the previous experience was repeated and this time the power was divided between the two leading candidates (Mohammed Ashraf Ghani as the President and Dr. Abdullah Abdullah as the head of the Supreme Council of Reconciliation). . This five-year period of the republic was not completed, but in 2021, this system was overthrown

and the Taliban took power. In this article, we are discussing the political factors of the collapse of the republican system of Afghanistan. These factors can be divided into two parts, domestic and external factors. Since the role of external factors is stronger than domestic factors in the downfall of the republic, we will discuss the external factors first.

Results

4. The external political factors of the collapse of the Republic of Afghanistan

The external political factors of the collapse of the Republic of Afghanistan in 2021 are directly related to United State of America and Pakistan.

The role of the United States in the downfall of the republic is the most effective, as it was mentioned before, that the United States started the war against the Taliban in Afghanistan, and established a government under the leadership of Hamid Karzai, who from the beginning of this government Economic, political and military support. But they did not have a systematic and effective policy to win or end the war in Afghanistan [1]. This is the reason why the war lasted for two decades. Similarly, America made ethnic differences in Afghanistan a part of its policy, and during this 20-year period, it divided political power based on ethnic structures. As a result, it will have a negative impact on the delivery of government services.

The soldiers of the United States of America and their allies who were stationed in Afghanistan and conducting military operations in Afghanistan did not pay attention to the culture of Afghans. Sensitivities against America arose and became the cause of discontent among the nation, and as a result, the ranks of the Taliban were strengthened.

In addition to this, the US was feeding more money to Afghanistan than its capacity. Former USAID employee David Marsden said in an interview that during the height of this mission, a huge amount of people and money was sent to Afghanistan. He adds that it is like pouring water into a funnel. We did the same in Afghanistan. Dollars exceeded the capacity of the funnel and spilled on the ground. American officials spent a lot of money on projects that Afghans either didn't need or didn't want. Most of this money went into the pockets of a few limited contractors or corrupt government officials. While the condition of the schools, roads and hospitals built with American money was such that year after year they were all destroyed due to poor quality. Also, the US would bring the warlords to power and make them pay ransom, and would provide the ground for corruption. America was one of the countries that gave warlords high positions in the country, and pressured

the government to give them a share in the government. With the entry of warlords into the government, America made these people a component and a part of the new political system and thus laid the foundation stone of a permanent problem. The warlords were the ones who used to get a lot of customs and taxes through illegal means, for example, through drug trafficking or bribery. It reached its peak. The United States made the same mistake by strengthening the ranks of the Taliban day by day, widening the gap between the people and the government, and finally laying the groundwork for the downfall of the republic [1].

Since all the affairs of Afghanistan's governance were based on foreign aid, the consent of the donor countries was essential to carry out the affairs in every area. Thus, there was no sound policy for peace and reconciliation between Afghans. These affairs were mostly related to the US and its allies because they were involved in the war against the Taliban. In the first step, there was no opinion of the Republic of Afghanistan in opening an office for the Taliban in Qatar, and thus the will of a large-scale and ruling system of Afghans was not respected. Also, the negotiations that took place between the United States and the Taliban in Qatar did not involve the intention of the Afghan government until the end, nor were they aware of the developments. As a result, the republican system of Afghanistan collapsed and the power came to the hands of the Taliban.

One of the election slogans of former President Muhammad Ashraf Ghani was to create peace, for which he made some efforts and promoted a peaceful movement that drew the attention of the United States and many foreign countries to the government of national unity. Support peaceful efforts [1].

Any opportunities for peace that existed were wasted by the Americans one after the other. The Taliban could not be included in the framework. Another opportunity for peace was lost when the first presidential election of Afghanistan was held three years later and eight million Afghans went to the polls and cast their votes to determine their political fate. Karzai won transparently and easily, and the Taliban, despite having ordered the people not to vote, faced public disobedience and thus felt weak. This was the time that could be used as a good opportunity for peace talks, but Karzai and Bush did not go beyond their political interests and did not extend a hand of peace to the Taliban.

The Americans made contradictory announcements and propaganda for the withdrawal of foreign forces from Afghanistan, the announcement of the final schedule for the withdrawal of foreign forces from Afghanistan, a significant decrease in the joint intelligence operations of international forces and Afghan forces, and the foreign forces Stopping or turning away

aid to the Afghan security forces also encouraged the Taliban to continue their regular activities.

After 2001, the dubious and duplicitous activities of the international community and the international coalition against terrorism led by the United States caused the Taliban to strengthen their hopes and intensify their war [1]. For the Afghan government, the recent news that the Taliban had been invited to Camp David was shocking. On the other hand, the game of cat and mouse and the signing of the agreement between the Taliban and the US was so beneficial for the Taliban that even the Taliban themselves found it hard to believe. In fact, this agreement was a guarantee for the re-establishment and revival of the Islamic Emirate.

The resumption of peace talks took place when, in February 2018, Afghan President Ashraf Ghani proposed unconditional talks to the Taliban and said that he is willing to recognize the Taliban as a political group. But the Taliban rejected this proposal and their leaders wanted direct talks with the United States and the withdrawal of foreign troops.

Four months later, the Taliban softened. Afghan President Ashraf Ghani has announced that he will announce a unilateral ceasefire at the end of the holy month of Ramadan and the arrival of 'Eid.

Taking advantage of this opportunity, the Trump administration ordered high-level and face-to-face talks with the Taliban for the first time. In July 2018, the senior American diplomat Alice Wells met with the Taliban at the office in Qatar. As a concession to the Taliban, no one from the Afghan government was invited to the meeting. America, especially Trump, looked at the war in Afghanistan from an economic point of view. The determinants of Trump's politics were the economy; Considering the following statements, the matter becomes clear:

It is easier to build a World Trade Organization than to fight in Afghanistan. We said that we are fighting in Afghanistan and Iraq, why are we not fighting in Venezuela? We are already paying for NATO. Trump's economic policies led him to end his war in Afghanistan. But ending the war like this without stopping caused the republic to fall.

In short, according to Trump's point of view, politics, keeping the Afghan government away from negotiations, releasing 50,000 Taliban prisoners by force on the government, withdrawing American forces without any conditions or conditions based on the agreement, the Afghan government No support from; And giving the Taliban a high political privilege was what brought the republic to the brink of collapse [1].

Although the peace process of Afghanistan was an internal issue of Afghanistan, the involvement of some powerful countries such as America, Russia, China, Iran, Pakistan and India in this issue turned this process into

competition between them and an international color. The main parties of this process were the United States, the Republic of Afghanistan and the Taliban, but Pakistan was considered important because it has influence over the Taliban, which is why Pakistan wants to get more privileges from this process. Russia also wanted to use the Afghanistan peace process to its own advantage because Russia strengthened relations with the Taliban under the pretext of playing a constructive role in this process and used this opportunity to suppress the Daesh group from the Taliban. He took many risks for himself, that is why the US accused Russia of wanting to give legitimacy to the Taliban under the pretext of ISIS influence in Afghanistan, but Russia denied these accusations and said that the purpose of its relations with the Taliban was Helping Afghanistan's peace process Both America and Russia intend to bring peace to Afghanistan, but they decided to reach this goal by considering their own interests.

Also, India, Pakistan and Iran wanted to play a role in the peace process in order to neutralize their interests and rival influence. But Afghanistan's future and peace were not important to any country [2].

The Doha Agreement was an agreement between the United States and the Taliban to bring peace to Afghanistan, which was signed in Qatar by the US special representative for Afghanistan, Zalmay Khalilzad, and Mullah Abdul Ghani Baradar, a senior member of the Taliban. The former president of the country, Mohammad Ashraf Ghani, and Afghans as a whole have not been informed of the contents of this agreement and have no information. On the other hand, American officials have repeatedly said that there are articles in the agreement that are hidden and no one knows about them except the signatories of the agreement!

Former President Mohammad Ashraf Ghani is a disaster of the Doha agreement. Mr. Ghani said in his recent interview with CNN on August 14, "The Doha agreement between the Taliban and the United States was a disaster and it stopped the peace process in Afghanistan." He also adds, «This agreement stopped the peace process that the Afghans had started. The international community left the Afghans alone» [2].

In February 2020, the United States and the Taliban signed an agreement to bring peace to Afghanistan. Japi will negotiate with the Islamic Republic and try to reduce the violence in the country. The Taliban also promised that they will not attack the American and NATO forces that are about to leave. But they can continue to attack Afghan forces. Most of the articles were secret, and the Islamic Republic was not a party to the agreement [3].

The United States originally announced the end of the Republic and Ghani's government in Afghanistan by signing the Doha Agreement with the Taliban. This was said by the top military officials of the United States,

Defense Minister Lloyd Austin, Chief of Staff General Mark Miley, General Kenneth McKenzie, Commander of the Central Forces of the United States Armed Forces, at a meeting of the Armed Forces Committee of the United States Senate on the 6th of this year. He has presented the questions and called it a strategic weakness for America.

Mark Milley said: America's "strategic defeat" in Afghanistan is the result of the decisions that have been made in the last 20 years. General Kent Mackenzie explained: "The downfall of the Afghan government is rooted in the Doha Agreement. The Doha Agreement really had a bad effect on the Afghan government and its forces."

US Defense Secretary Lloyd Austin said in this meeting that he agrees with Mackenzie's analysis. He added that in the Doha agreement, it was promised to stop US airstrikes on the Taliban. «Because of this, the Taliban became active, they forced operations against the Afghan forces and many Afghans lost their lives» [4].

The discussions and decisions that took place in Washington, Kabul and Doha before the fall of the Islamic Republic were mostly done privately. Hundreds of pages of meeting notes, transcripts, emails and documents, as well as extensive interviews with Afghan and US officials, provide a chilling record of misunderstanding, ambiguity and deception from the start. This agreement was signed in order to destroy the republican system that was on the verge of standing for 20 years due to the efforts of Afghans. As a result of this agreement, the army was destroyed, hundreds of thousands of educated Afghans and national cadres from different parts of the government were forced to emigrate. The doors of schools and work were closed to Afghans, especially girls and women. Afghans became unemployed, economic and social development came to a standstill. People's civil and personal freedoms have been restricted, the world sees Afghanistan as a threat and does not maintain relations with it. Afghans became marginalized and statusless in the region and the world.

The role of Pakistan in the downfall of the Republic of Afghanistan is very strong after America. Because everyone knows that all the possibilities of war against the American troops, NATO and Afghan soldiers in Afghanistan were provided in Pakistan, and there were centers there. In 2011, the Italian authorities arrested a North African man who previously served as an executive of the al-Qaeda group. I will give you information and reports. An American diplomat, James Dobbins, who worked as an organizer in the Bonn conference, says: Our opinion was proved to be grossly wrong, because this thought ignored the possibility that Pakistan would replace the Mujahideen with the Taliban. Therefore, to continue their assistance and interventions and will eventually revive

it. I think this thing was not acceptable to anyone at that time. Pakistan's involvement in this war was recognized by Washington seven or eight years later [5].

Pakistan played on both sides, on the one hand, it did not want to make America sad and disgusted with itself, and on the other hand, it did not want to have a special influence in Afghanistan in the long term, and for this purpose, it used some political and racial. Due to considerations, the Taliban is considered superior to all other groups.

Streamike wrote in his report to Ramsfield: Since 2002, the Taliban have had safe havens in Pakistan, where they recruit freely. Training, funding, support and procurement are done. Pakistan is helping the Taliban in the field of action and war, but it is not known to what extent this assistance is. Pakistan's involvement in the war in Afghanistan became very clear when Osama bin Laden was killed by American special forces in Abbottabad on May 1, 2011.

Crocker, who was America's diplomatic chief for Afghanistan for a short time, tried to talk to ISI chief Lt. Gen. Ashfaq Kayani and provide information about the Taliban leader who was said to be in Pakistan. Instead of beating himself with ignorance and uncertainty, Kayani said clearly: Do you know? You may say that this is a kind of betrayal and deception against America, you are right. We are doing this because one day you will go the same way as before and you will leave Afghanistan again like the first time. You may leave it, but we cannot leave it. What we do not want, among other problems, is to turn the Taliban into our bitter enemies. So you are right, we are taking risks with our words.

What can be more clear than this in the war in Afghanistan and the overthrow of the government? The head of ISI admits that we support the Taliban. We cannot accept the enmity of the Taliban [6].

Apart from its existence, Pakistan has created problems for the government and people of Afghanistan through the military rulers and ISI from time to time. The attention of the government has been diverted to the development of the Afghan society and not to the other side. Pakistan has been trying to overthrow and weaken governments in Afghanistan to achieve strategic goals since its inception. Thus, Pakistan has played a major role in the downfall of the republic.

In addition to foreign political factors, there were also some domestic political factors within the country; There is no doubt that some factors are a continuation of external factors. Such as, corruption, the presence of corrupt and corrupt rulers and politicians and the corrupt government, which are undoubtedly the factors of the downfall of the republic.

The internal political factors of the collapse of the Republic of Afghanistan

Afghanistan's political system was facing problems from the beginning. In the government formed by the mediation of the American officials, the president and his chief executive, Abdullah Abdullah, were often involved in political disputes. It should be mentioned that the executive chairman shared power with the president in an administrative structure against the constitution of Afghanistan. Appointment of ministers in the cabinet, election of governors, distribution of electronic ID cards and reforms in the electoral system were some of the important topics on which the arguments of the two leaders reached the media. When the first vice president, Abdul Rashid Dostum, was accused of sexually harassing one of his political rivals, the president also parted ways with Dostum. This decision caused Mr. Dostum to face an undeclared exile and went to Turkey for more than a year.

President Ghani was involved in political disputes with his chief executive and first deputy, and some close friends were also expelled, such as National Security Advisor Hanif Atmar, President Ghani's special advisor Ahmed Zia Masoud, and some cabinet ministers. And some MPs were involved.

But on the other hand, the president destroyed some small islands of power in Afghanistan within a few years and stood firmly against the warlords. During this period, he forced his American friends to take a decisive stand against Pakistan and put this country under pressure. Also, Mr. Ghani supported the Afghan peace process through active diplomacy with the Conference of Islamic Countries and Indonesia and Saudi Arabia [7].

Another major reason for the fall of the nearly 20-year-old Republic of Afghanistan is unprecedented corruption in the government. Regarding the evaluation of the transparency of the Republic of Afghanistan in recent years, Transparency International surveys show that from 2016 to 2018, practical and effective anti-corruption measures were not taken.

According to the evaluation of this international organization, in the last 2021 year of the Republic, the government scored 16 anti-corruption points, while a year before that, it scored 18 points in 2020.

In the past 20 years, the corrupt rulers (politicians) who did not believe in the values of democracy had occupied the political institutions of Afghanistan. In the past 20 years, these rulers only thought about luxury and increasing their wealth. In the last 20 years, the United States forces have been busy building high-rise buildings, destroying buildings, and harassing people.

The internal factors of the fall include the wrong structure of the army, imaginary and false numbers. According to the statements of the last Acting Minister of Finance, Khaled Payandah, Afghanistan may have had an army of 40,000 to 50,000 people, which the top officials of the government had falsely announced to the people as 300,000. Many of the commanders of this small army were busy stealing the food of their soldiers and traveling abroad. A large number of fighting forces also fought for money. The army had no concept of national spirit and territorial integrity of the country. Therefore, the entire country fell to the Taliban within a week [8].

Regarding the number of the National Army of Afghanistan, Khalid Payandah said: “Afghanistan has never had an army of 300,000 men. It did not even have 120,000 men. Even in an optimistic situation, there were 40,000 to 50,000 soldiers. Others had either died or left their jobs, but the commanders took their salaries and privileges.

Latifullah Najafzadeh, who was the head of broadcasts of Tolo News television network, wrote: When Khalid Paysandú’s statements and the true number of the National Army were discussed with the high officials of the army, whose names have not been taken for security reasons. , was asked, they considered Khaled Payandah’s claim to be correct and pointed out these points:

Army only once deliberately sent 350,000 on paper and this number was shown to America and the world, but until the end, the money came to the government account, but this number was never available. In the last five years, the finance minister is right.

The number of martyrs and others who were given jobs reached thousands, in which this issue was hidden.

At the beginning of training in military training centers, the number of clients was high and the same number was recorded and reported. At the end of the training and after reaching the units and then during the job process, 50 percent was reduced, but the same number was shown to the foreigners during the logistics supply and salaries of the ministry and the government.

The young and patriotic employees of the national security and special units and what they saw was that; The police and security forces are currently working for foreigners in the West or are still in the country. It refers to the involvement of the country’s political and military authorities in vacations to Dubai and... and the downing of 21 helicopters in the last one and a half years, which are related to the above claims and related to terrorism in the presence of coalition forces. The struggle also complains about misuse of resources [9].

In addition, the Afghan National Army and all security and defense forces have faced a widespread weakness of motivation and morale in the past twenty years. This weakness and pain that was never controlled had various causes:

Extensive corruption in the government and security and defense forces, from the minister to the commanders of the units, had destroyed the motive of war in these forces.

Instead of creating a motive for war and national responsibility, people joined the national army and police for work and salary, which was a force to get rid of unemployment and poverty in exchange for salary.

The mute and unstable policy of the first level government officials regarding the war of the Afghan security and defense forces as the heads of state and the supreme commanders of the armed forces, the motives of these forces in all the years of their governments And the spirit added to the problem.

Ashraf Ghani's change in the leadership of the army and defense and security institutions and various commanders and the ability to change and appoint security and defense forces under his control, in defense of the army and security institutions. And it hurt the confidence and morale of the war for the state.

The political differences between the ruling political system and the government in the two periods of the presidential elections, after which a political agreement was reached between Ashraf Ghani and Abdullah, had a bad effect on the morale of the national army and the defense and security forces. The results of these differences and controversies, which did not end even after reaching an agreement, weakened the military and security institutions, and they acted with indifference, indolence and defeat in their duties.

The lack of air support from the Afghan defense and security forces in the war, especially after the Doha agreement, was the final blow to the disintegration and moral defeat of the army and salarymen and the forces without national, religious and national motives [10].

Another domestic factor was the differences between the polities, the triple powers of the state were divided between the same polities. They used to criticize each other and there was competition between them. These affairs have also caused a shock to Afghanistan's status in the international arena [10].

Politicians have expressed different opinions about the fall of the republic: like former President Mohammad Ashraf Ghani told General Carter in an interview that the first reason for my departure was to prevent the destruction of Kabul. Kabul was once destroyed and turned into a

battlefield during the Mujahedeen's power struggle. Two different groups of the Taliban were approaching Kabul from two different directions, there was a strong possibility of a large-scale war between them, as a result of which the five-million-strong city of Kabul would be destroyed and people would suffer. My father was clear about this, I did not want to be the second Assad [Bashar al-Assad].

Second; By staying, I was legitimizing a bloody coup. It was a coup, not a political coup. The Taliban violated all their agreements and statements [and entered Kabul by force].

third; I did not want to legitimize a coup, but I wanted to pave the way for a basic political settlement in the future. Taliban domination over Afghanistan did not bring peace and national unity. What we need is real peace and national unity.

And the last argument; I did not want the ESE of Pakistan to fulfill its ambition and humiliate the republic and force me to give a statement. Or even worse, he would start an investigation of an Afghan president. All this became true with my stay.

But the main reason I left the country was that our security forces had collapsed. All the [security] ministers and the national security adviser came and informed me that their forces were dispersed and could not defend Kabul. I can answer your question about why we reached such a situation and what caused it.

United States Secretary of State Anthony Blanken said in his last interview to the American "CBS" television that according to the plan, it was decided that President Ghani would hand over power to the government led by the Taliban. He said that a day before the departure of former President Ashraf Ghani from Afghanistan, he spoke to him on the phone and pressured him to "make sure that I agree with the plan to transfer power to the new government led by the Taliban. «We were trying to implement it. Mr. Blanken said that the arrival of the Taliban was not sudden and was planned in advance. Get out» [11].

Zalmay Khalilzad, the former US Special Envoy for Afghanistan Reconciliation, says that the Doha Agreement provided an opportunity for intra-Afghan talks, but both the Emirates and the Republic should be blamed for the failure of these talks. Mr. Khalilzad said in a special interview with Voice of America that the distance between the two sides has failed the intra-Afghan talks. He said about the departure of Mr. Mohammad Ashraf Ghani from Kabul that the Taliban and the United States had agreed that Taliban militants would not enter Kabul and that the Afghan government would send a competent delegation to discuss the establishment of an inclusive government. It is known that Mr. Mohammad Ashraf Ghani has

gone to Uzbekistan and then to the Emirates. At that time, President Ghani had repeatedly said that he would complete his term and asked the Taliban to gain power through elections. Mr. Khalilzad called the Doha agreement an excellent opportunity considering the situation. He said that there are many reasons for the downfall of Afghanistan's system. He said that the war in Afghanistan was not going well compared to the previous years and the second thing is that according to him America was facing difficult conditions and wanted to reduce its presence there because the costs were high. Another reason for the downfall of Afghanistan's system was the possible dependence of Afghan forces on America. He said: "Did we create an army that was psychologically and operationally very dependent on America? «Did the [Afghanistan] army not believe in the cause they were fighting for? They fought as long as America was there, you fought for America» [11].

However, Mr. Mohib said in an interview with the Voice of America in mid-December 2021 that all groups, including Afghanistan's international partners, civil society activists, and the media, are responsible for the collapse of the republic. Mr. Mohib also said in this interview that he had reached a final decision with the former Afghan president that if the war reaches Kabul, then Mr. Ghani and his government should consider the war «lost» and according to him, when the Taliban in Kabul On reaching the doors, it was decided that Mr. Ghani should leave Kabul. Mr. Mohib told American Voice in this interview that Mr. Ghani's decision to leave Kabul is not just about a few days or the last period, but was the result of the events and trends of the past three years. He said that Mr. Ghani's decision to withdraw from Afghanistan was 100 percent in favor of Afghanistan. In addition to the opponents of the departure of President Ghani and his colleagues from Afghanistan, some supporters of the former President of Afghanistan also supported the decision of Mr. Ghani and his close friends through social media. They argued that if Ghani had not done this, Afghanistan would have been more destroyed than Ukraine today [12].

The last Minister of Defense of the ousted government of Afghanistan Bismillah Khan Mohammadi says: The situation has been bad for months. It seems that Mr. Mohammadi made these statements in response to the claim of the ousted President Mohammad Ashraf Ghani, which he said in a conversation with the BBC, that the fall of the government was an accidental event.

But the last Minister of National Defense in Mr. Ghani's cabinet, Bismillah Mohammadi, claimed in a special article to the Kabul 8 Sobh newspaper that when he was last selected for this job, the lines of the Afghan army had already been defeated. He also said in this article that

the Taliban had subdued more than 100 districts and the most courageous commanders of the security forces had lost their energy to fight. The army also challenged the command.

The war in Afghanistan has become a business, a big scandal and the people do not want peace and tranquility in Afghanistan for their personal interests. Because in peace they lose and in war they gain. Some are politicians. Some of them were inside the government and some of them were fighting against the government. In the last 18 years, 2.1 trillion dollars (10,200 billion dollars) have been spent on the current Afghan war. And the annual expenditure of this war is 6.66 billion dollars. Of this 6.66 billion dollars, about 4 billion dollars go to Afghanistan's security and defense sector. From 5.3 to 4 billion dollars, this is the gratuitous contributions that are being made to Afghanistan. The rest of the money is spent on logistics and transportation companies, and other areas such as technical and consulting by domestic and international companies. So, if the war had ended, these people could not earn this income, that's why they wanted the war to continue in the country [12].

Apart from this, bigotry was another phenomenon that is the main factor in creating a gap between the government and the people. As a result of prejudice, the government loses its legitimacy among the people. Bias reached its peak during the era of President Ashraf Ghani and took a kind of official form. Ethnic bias was clearly present in the government apparatus and political institutions. The officials of all government institutions, ministries and even academic places were appointed on the basis of race and language. Ministries were divided among the chiefs of the tribe.

Another domestic factor in the fall of the low level of education is that education is being stopped in Afghanistan, schools are being closed and burned, this is not a coincidence. It reaches the highest levels of humanity and when someone is equipped with humane values, the spirit of patience, tolerance and good life is strengthened in him and such people are not easily ready to fight unconsciously against someone. Therefore, before the physical enemies of Afghanistan start a basic war in a region, they should prepare a mental environment for the war and take into account the vast human power for the war [13].

President Ashraf Ghani's carelessness also played a role in the downfall of the republic. Because he did not implement any program for Afghanistan's self-determination politically and militarily until the end. And there were many incidents that happened inside, Ashraf Ghani was not aware of them or he did not inform himself. Ashraf Ghani was not aware of this attack until two days, and also when the republic fell and Ashraf Ghani left the country. After the fall, Ashraf Ghani in his first interview

with the BBC said: I instructed Hamdullah Mohib and PPS chief Mr. Koche to prepare to go to Khost, but Mohib told me that Khost and Jalalabad has also fallen. All this means that President Ashraf Ghani was indifferent to the affairs, even he was not aware of the important events at the level of the collapse of the province.

Instead of system-centeredness, individual-centeredness was another reason for the downfall of the republic. During the 17-year period of the republic, no system was created to strengthen the foundations and pillars of the government. And to end the dependence on foreigners, and within the framework of this system, the affairs of the government can move forward. In other worlds, that is, in the developed world, there is a system and all the affairs are carried out within the framework of this system. If anyone comes to the top of this system; It only implements what the system tells it to do [14].

The last factor can be considered the inability of the central government, which could not take effective measures against all illegalities, corruption, tyranny, etc. Weak security, failure to fight internal corruption, and drug trafficking led to the Taliban regaining power.

Discussion

As a result of this research, it was found that there were domestic and foreign political factors for the fall of the 20-year republican system. Instead of leaving the internal political rivalry to the Shah and cooperating with each other for the political stability and development of the country in the framework of duty, they were also competing with each other for the government possibilities and worse, they were weakening each other. He was trying. The political classes saw the conflict as a business because most of the rulers and ethnic minorities thought that if the war continues, then they get privileges, but if the war stops and the political system is strengthened, they will lose their benefits. Most of the politicians in power were biased, their activities and services were focused on their own people or group, they had no commitment to the development of the country and the provisions of the laws. The low level of people's knowledge, Afghanistan was engaged in war for almost five decades, so the education level of the people is very low and the majority of the population is illiterate. Fight it forward. Giving priority to personal interests instead of national interests on the part of the rulers, the rulers did not pay any attention to the protection of national interests and the performance of national responsibility, they only thought about how they could stay in power, what How to accumulate a lot of wealth, how to transfer his wealth outside the country and do business there. In spite of the fact that President Muhammad Ashraf Ghani was

mostly trying for the political stability and development of the country, but he was also very careless, he did not pay serious attention to the elimination of the country's political crises and its factors. Many great events had taken place in the country, which shook the legs of the political system, but the president was not aware of it, and the president did not take any action on the alternative of the West until the end, when he did not even think about it. Q: If the interests of the United States in the region are obtained through the support of Afghanistan, will they still support Afghanistan politically, economically, and militarily? How long will Afghanistan depend on Western aid? What are the political alternatives for Afghanistan in the region at what cost? In addition, President Muhammad Ashraf Ghani had given power to an ineligible group that had extensive involvement in corruption, but the president did not take measures against this group until recently. The government system was based on the individual. It was necessary to try to make the political system stand on the system instead of the individual. Or transferring from one organization to another regardless of career or expertise. There was tyranny at the regional and central levels, the tyranny was higher than the rule of law, they did not pay attention to the central government and the leadership of the country, until some governors considered themselves emperors of a zone rather than a province. The central government did not respect its orders. 99% of the parliamentarians were exempted from the law in the name of immunity, they were involved in all illegalities, kidnapping, smuggling and others. The inability of the central government against all these factors is included in the domestic political factors of the collapse. The role of America and Pakistan in the external political factors of the collapse of the Republic of Afghanistan is of key importance.

Conclusion

The United States of America had two faces in Afghanistan; On the one hand, he supported the ruling system politically, economically and militarily, but on the other hand, he did not allow the political system to strengthen and self-establish itself due to its illegal interference. He placed corrupt, violent and incompetent people in high positions on the basis of ethnic balance and various other pretexts. He created grounds for corruption within the system, and he had invented various circles within the government to seriously support the corrupt. From this side, he practically provided the conditions for the downfall of this political system, he opened a political office for the Taliban in Qatar, negotiated with the Taliban separately from the ruling system of Afghanistan, and signed an agreement with them that the power would be transferred to the Taliban. is transferred to The provisions

of this agreement were not shared with the ruling system and some of the annexes of this agreement are still unknown. As a result of this agreement, the United States of America withdrew its support for the republican system in such circumstances that the republic did not have financial and military support for the conflict, nor did it fill the void created by the absence of the United States. The republic collapsed in less than two weeks and the Taliban took power. Throughout its history, Pakistan has pursued a policy of interference and chaos in Afghanistan, and in this 20-year period, it had provided all the facilities to the Taliban in its territory, so that the ruling political system in Afghanistan It may not be stable or it may be thrown away. They finally succeeded in their goal again and the Islamic Republic of Afghanistan, which started its journey in 2001, collapsed in 2021 and the political power went to the hands of the Taliban.

REFERENCES

- [1] Whitelock, Greek. The Secret History of the Afghan War, Pashto translator: Rafiq Mohammad Khaureen. – Kabul, 2021.
- [2] Kefaytullah Nafi. What was the secret of the fall of the previous government and the success of the Taliban? 2021/oct/16. .
- [3] Nazar Mohammad Mutmaean, US-Taliban peace agreement (11 rounds of face-to-face talks). – Kabul, 2020.
- [4] Bolton J. Memories of the White House - The Happening Room / Persian translator: Saeed Kalati. – Tehran, 2020.
- [5] Zia Shahyar. The competition between Russia and the United States in peace talks with the Taliban, BBC, 2018/jun/17. Available at:
- [6] The first conversation of Ashraf Ghani, the former president of Afghanistan, after the fall of Kabul // BBC. – 2012. – December 30. <https://web.facebook.com/watch/?v=1439873303074083>
- [7] Shah Mahmoud Miakhil. The fall of the government is the fall of the system. - Kabul: Pajhwok, 2021.
- [8] Shahsawar Sangarwal. Afghanistan in the light of history. - Kabul: Mustaqbal University.
- [9] Zalmay Khalilzad. Both the Republic and the Emirate are to blame for the failure of negotiations, 2021. Available at:
- [10] Anatomy of the US Defeat in Afghanistan, Lar Ao Bar. Available at: <https://larawbar.net/15635.html>
- [11] Mohammad Ikram Andeshmand. Meeting of US and Taliban representatives. Available at: <https://jawedan.com/author/ikramudin-andishmand/>
- [12] Latifullah Najafizadeh. The last breaths of the republic, 2022 Available at: <https://amu.tv/13770/>

[13] The first conversation of Ashraf Ghani, the former president of Afghanistan, after the fall of Kabul // BBC. – 2012. – Dec.30. Available at: <https://www.facebook.com/10159722383552713>

[14] Blanken: Ghani assured that he will hand over power to the government led by Taliban // Radio Deva, 2021. Available at: <https://www.pashtovoa.com/a/ghani-has-left-the-country>

2021 ЖЫЛЫ АУҒАНСТАН ИСЛАМ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЫДЫРАУЫНЫҢ САЯСИ ФАКТОРЛАРЫ

*Бадлон Б.¹, Тастемирова Г.А.², Ғабитова В.А.³

¹Нангархар университетінің аға оқытушысы, Нангархар, Ауғанстан,
e-mail: V.Badloon@gmail.com,

²эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ауған студенттеріне қатысты
жұмыстары бойынша үйлестіруші, Алматы, Қазақстан,
e-mail: gulshar.t@mail.ru,

³эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, жоғары оқу орнына дейінгі білім беру
факультетінің оқытушысы, Алматы, Қазақстан,
e-mail: venera_gabitova@mail.ru

Андатпа. Бұл зерттеудің мақсаты Ауғанстандағы 20 жылдық жүйенің күйреуіне себеп болған саяси факторларды анықтау. Осы зерттеулер аясында 2001-2021 жылдар аралығында Ауғанстанда билікте болған Ауғанстан Республикасының жүйесі бірқатар ішкі және сыртқы саяси факторлардың негізінде күйреді. Саясаткерлер арасындағы келіспеушілік, қақтығысты бизнес ретінде қарастыру, теріс пікір, халықтың білім деңгейінің төмендігі, билеушілердің ұлттық мүдденің орнына жеке мүддені бірінші орынға қоюы, президенттің немқұрайлылығы мен Батыстың баламасы. Оларға күш салмау, қабілетсіз сайлау округіне билік беру, мемлекеттік жүйені нығайтуға жұмыс жасамау, орталық биліктің озбырлығы мен дәрменсіздігі жатады. Күйреудің сыртқы саяси факторларына Пәкістан мен Америка Құрама Штаттарының рөлі жатады. Америка Құрама Штаттарының Ауғанстанда екі жағы болды; Ол бір жағынан билеуші жүйені саяси, экономикалық және әскери жағынан қолдаса, екінші жағынан, оның заңсыз араласуынан саяси жүйенің күшеюіне, өзін-өзі құруына мүмкіндік бермеді. Екінші жағынан, ол осы саяси жүйенің күйреуі үшін жағдайларды іс жүзінде қамтамасыз етті, ол Ауғанстан Республикасының қорғауындағы Талибан қозғалысымен келіссөздер жүргізіп, олармен келісімге қол қойды, нәтижесінде ол республикалық партияны қолдаудан бас тартты. жүйе бұзылып, Республика ыдырап, тәліптер билеп алды. Пәкістан өзінің бүкіл тарихында Ауғанстанға

араласу және хаос саясатын жүргізді және осы 20 жыл ішінде Ауғанстандағы саяси жүйенің қалпына келуі үшін өз аумағындағы Талибанға барлық мүмкіндіктерді берді. Ол тұрақты болмауы мүмкін немесе лақтырылуы мүмкін. Бұл зерттеуде 2021 жылы Ауғанстан Республикасының ыдырауына қандай саяси факторлар себеп болды деген сұраққа жауап берілді. Сипаттамалық және аналитикалық әдісті қолдана отырып, осы факторлардың күйреуіне қалай себеп болды деген гипотезаны зерттеуге әрекет жасалды.

Тірек сөздер: Ауғанстан, 20 жылдық жүйе, саяси факторлар, мемлекеттің күйреуі, сыртқы күштер, Америка, Пәкістан, Талибан

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАСПАДА ИСЛАМСКОЙ РЕСПУБЛИКИ АФГАНИСТАН 2021 ГОДА

*Бадлон Б.¹, Тастемирова Г.А.², Габитова В.А.³

^{*1}Ст. преподаватель Нангархарского университета,
Нангархар, Афганистан,
e-mail: V.Badloon@gmail.com

²Координатор по работе с афганскими студентами КазНУ
им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: gulshar.t@mail.ru,

³Преподаватель, Казахский национальный университет им.
аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: venera_gabitova@mail.ru

Аннотация. Целью данного исследования является выявление политических факторов, стоящих за крушением существовавшей 20 лет республиканской системы в Афганистане.

В рамках данного исследования будет установлено, что афганская республиканская система, находившаяся у власти в Афганистане с 2001 по 2021 год, рухнула на основании ряда внутривнутриполитических и внешнеполитических факторов. Разногласия между политиками, отношение к конфликту как к бизнесу, предрассудки, низкий уровень информированности населения, приоритет личных интересов правителей над национальными, равнодушие президента и альтернативность Запада. К ним относятся: отсутствие усилий, передача власти некомпетентному избирателю, отсутствие работы по укреплению государственной системы, тирания и некомпетентность центральной власти. К внешнеполитическим факторам коллапса можно отнести роль Пакистана и США. У Соединенных Штатов в Афганистане было два лица, с одной стороны, он поддерживал правящую систему в политическом, экономическом и военном

отношении, но с другой стороны, не позволял политической системе укрепиться и самоутвердиться за счет ее незаконного вмешательства. США практически обеспечили условия для крушения этой политической системы, вели переговоры с талибами под защитой Республики Афганистан и подписали с ними соглашение, в результате чего Республика Афганистан отказалась от поддержки республиканской системы, республика рухнула, и талибы захватили власть. На протяжении всей своей истории Пакистан проводил политику вмешательства и хаоса в Афганистане, и за этот 20-летний период он предоставил талибам все возможности на своей территории для восстановления политической системы в Афганистане. Он может быть нестабильным или может быть выброшен. В данном исследовании дается ответ на вопрос, какие политические факторы стали причиной распада Республики Афганистан в 2021 году. С помощью описательно-аналитического метода предпринята попытка рассмотреть гипотезу о том, каким образом эти факторы вызвали распад Республики Афганистан.

Ключевые слова: Афганистан, 20-годная система, политические факторы, распад государство, внешние силы, Америка, Пакистан, Талибан

Статья поступила 17.01.2023

III БӨЛІМ.
ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ III.
ГЕОПОЛИТИКА И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
III PART.
GEOPOLITICS AND REGIONAL STUDIES

UDC 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.007>

IRSTI 11.25.00

ASTANA AS AN ACTOR IN WORLD POLITICS

*Chukubayev Yermek¹, Ismagulov Nurzhan²

*¹Associate professor of Al-Farabi Kazakh National University,
Candidate of Historical Sciences, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: Ermek.Chukubayev@kaznu.kz

²PhD. student of Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: nurzhan.isma@gmail.com

*“Astana is a symbol of Kazakhstan’s renewal, a symbol of inexhaustible
the creative energy of his multinational people.”*

N.A. Nazarbayev

Annotation: This article analyzes the role of the capital of the Republic of Kazakhstan, Astana, in the world political system. For a long period, international relations had a connection and related only to interstate interaction. In the twentieth century, new actors began to appear in the political arena – TNCs, mass media, International organizations and associations, non-governmental organizations, and Foundations. In the modern system of international relations, the expanding diplomacy of the world’s leading cities is of great importance. Intercity cooperation allows us to implement mutually beneficial projects and unites the interests of cities and megacities. Today, as in the Middle Ages, the city is at the forefront of the new political structure of the world. The role of the metropolis, where there is a direct interaction of different social, ethnic, and political groups, is very high.

In the history of Kazakhstan, cities played a decisive role in developing political and economic ties and national culture and were educational centers

of the ancient state. Astana is the capital of the Republic of Kazakhstan, the main geopolitical base of the state. The article deals with the issues of the socio-economic development of the city. An overview of the political action was given, and the role of Astana in the system of civilization of international relations was described. The city of Astana was characterized as the center of Eurasian diplomacy. Within the framework of this article, the importance of “urban diplomacy” as an instrument of the system of international relations was also considered.

Key words: city diplomacy, the capital of the Republic of Kazakhstan, twin cities, interconnections, globalization, actors of international relations, regionalization, economy, sustainable development

Basic provisions

Public diplomacy of the Republic of Kazakhstan relies on the historical traditions of Kazakh diplomacy, presenting in our time an original model that is being formed including the values and meanings of traditional culture, which are formulated and popularized with the help of innovative technologies of the information society era.

Introduction

In recent decades, individual cities have become increasingly important in world politics and international relations. At the same time, it should be emphasized that these are not always cities in Europe or North America representing capitalist states. The increased international political subjectivity of large towns and their experience settling local conflicts allow us to consider the megacities as reasonably independent actors in the global political arena.

Thanks to the development of modern technologies and digitalization, borders between nation-states are being erased, and the processes of globalization are intensifying. The transformation of the world’s political organization is taking place [1]. It is worth noting that today, not all states and countries are more actively involved in globalization, but megacities, regions, and TNCs are. Thus, cities and megacities act as gates to the global political map of the world. Globalization is a non-linear process and alternates with deglobalization. At such moments, crises are formed. Nevertheless, the general trend of global development towards globalization remains.

New regions, continents, megacities, and cities are actively entering world politics. Many researchers, scientists, and specialists are attracted to Eurasia, and in particular, the countries of Central Asia. The well-known scientist Moritz Piper rejects the paradigm adopted in many Western works, namely, the perception of the countries of the region as the periphery, the space “between,» on which Russia and China play their combinations:

“To think of Central Asia solely as a chessboard for which giants compete means ignoring the role that regional actors can play in shaping the outcome of new geopolitical projects”[2]. These factors are not accidental. Eurasia is becoming one of the modern world’s global political and economic priorities.

This conclusion can be reached on the development of bilateral relations between the countries of Central Asia, in particular, the Republic of Kazakhstan, with the Western European and American communities. The trade turnover between the parties increases yearly and today amounts to \$26 billion with the European Union and more than \$2 billion with the United States for 2022 [3]. In October 2022, the first official visit of the President of the European Union, Charles Michel, to Kazakhstan took place. 2023 marks the 30th anniversary of establishing diplomatic relations between Kazakhstan and the EU. An agreement was reached between the parties on the further continuation of active political cooperation and the development of collaboration within the “Agreement on Expanded Partnership and Cooperation” framework. President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev visited the United States in September 2022, where he attended a meeting at the UN General Assembly and held discussions with the leadership of large American multinational corporations. It is becoming evident that Western European business people and politicians are considering Central Asia as a potentially significant business partner and long-term political ally.

With the development of globalization, new actors in international relations are strengthening their positions. Large cities and megacities play a unique role. Urban diplomacy is a part of public diplomacy, where official government representatives and residents of different cities are involved. The diplomacy of cities is developing, taking into account the agreements and agreements reached at the state level with the active participation of local executive city bodies and foreign embassies and representative offices. According to Rodrigo Tavares, the first formal attempts to develop urban diplomacy between different countries began in the XIX century[4]. At that time, only small towns and settlements took an active part. However, this type of international relations has become more widespread after millennia. Cities embody the spirit and mentality of the inhabitants, architecture, traditional occupations, and leading industries of their region.

Inter-city cooperation’s main task is to improve residents’ lives, identify common approaches to specific problems between cities, and develop cultural and humanitarian cooperation. Cities also conclude a twinning agreement to solve common problems, such as climate change and many others.

The term “urban diplomacy” is used in the activities of such

international organizations as United Cities and Local Authorities and C40 Urban Climate Management Groups. This term is also recognized by the USC Center for Public Diplomacy. The British House of Lords confirmed the importance of this term for international politics, particularly in tourism, trade, culture, and post-conflict reconciliation. It is worth noting that the issues of intercity diplomacy were also raised at the World Economic Forum. Cities that can conduct foreign economic and political activities occupy a unique role in the political system. The main direction of foreign economic cooperation between megacities is foreign investment, trade, and tourism. International forums contribute to the development of intercity diplomacy and business between the leadership of local executive authorities. In particular, the position of the First Head of the city (akim) plays a special role in the development of issues of intercity cooperation. Well-known scientists believe that the diplomacy of towns, in the form of a network of large megacities of the world, could function as a subsection of official diplomacy (Track | Diplomacy) [5]. This approach would provide a local approach to developing, adopting, and implementing decisions. The cooperation of large cities could contribute to resolving local problems of the world community and global issues. The motto of a well-known TNC could become an expression of the strategy of diplomacy of cities: “Think Globally, Act Locally” (“Think globally, act locally”). The World Institute of Glocal and Cities’ Diplomacy operates under the auspices of the UN. This institute develops intercity diplomacy at different levels. There is an example in history of the successful signing of the founding document by the First Persons of the municipalities of the cities despite the confrontation of their governments. We are talking about the cities of Belgrade and Sarajevo in 1995. That year, the First Regular Conference of Mayors of the capitals of Central and South-eastern Europe was held in Athens[6].

The Republic of Kazakhstan is one of the critical actors in political processes in the Eurasian space. The capital and major cities of Kazakhstan also take part in the activities of intercity diplomacy. Ties between cities, as a rule, are documented in partnership agreements and special consolidated programs. exchange plans for the agreed dates. Exchanges of delegations and trips of special groups accompanying program events from among the representatives of the public are expected.

Astana is the capital of the Republic of Kazakhstan, the main geopolitical base of the state. The population of the city is about 1.2 million people (2022). The city occupies a special place in the Eurasian space. Astana is significant both for the variety and number of events that took place directly in it and for the role that the city has played in relations between the countries of the east and the west. The capital of the Republic

of Kazakhstan is attractive not only for unofficial guests and tourists but also for political figures who participate in summits, forums, conferences, and meetings of various levels.

Description of materials and methods

Primary sources (official documents) and secondary sources (reports of international organizations and scientific publications) were used in this study. These materials were taken from open sources.

When writing the study, the fundamental approach was an interdisciplinary approach to studying the role of non-traditional actors in international relations and the status of large cities of the Republic of Kazakhstan in the world political system.

The theoretical and methodological basis of the research work is the approaches generally recognized in the theory of international relations, particularly the fundamental provisions of political realism and neorealism.

Literary review

When writing a scientific study, the works of Kazakh, Russian and foreign authors were used. The degree of scientific development of the problem can be considered according to the problem-country principle.

The foundations of the conceptual vision of cities as actors of international relations were devoted to the works of famous Russian scientists Prokopenko A.E. (2009) [6] and Savkin D.A. (2010) [7].

The famous Italian scientist R. Marchetti's "The Diplomacy of Cities" monograph stands out among foreign authors. This monograph was published under the editorship of M.M. Lebedeva. This scientific work describes the structural factors of intercity diplomacy (2022) [8].

The well-known scientists were engaged in the issues of urbanization, the development of its philosophical and sociological foundations, and the study of the international activities of cities and megacities: Braudel (1986) [9], M. Weber (1994) [10], A. Toynbee (2002) [11], O. Spengler (1999) [5].

The foreign policy of cities is insufficiently studied in Kazakh science. The role of public diplomacy in promoting the foreign policy interests of the Republic of Kazakhstan at the present stage is explored in a scientific study by A.T. Urazayeva (2022) [12].

Results

Socio-economic development of the city

The capital of the Republic of Kazakhstan, the city of Astana, plays an important and special role in the modern economic development of the country. The total area of the city is 797.33 km². The city's gross regional product (GRP) volume for 2022 amounted to 3,600.0 billion tenges, with an increase of 3.1% compared to the corresponding period of 2021. The region's share in GDP is 9.0% [3].

The economic development potential of the capital is relatively high. Modernization of the economy and innovative development of the state cannot occur separately from the development of regions and large cities. Forming a spatial model of a modern large city includes aspects of increasing its competitiveness, agglomeration development, and the use of the territorial capital of the city. The process of globalization contributes to the development of regionalization, the growth of the global economic market, increased mobility of labor and financial resources, the development of labor migration, and many other processes that significantly impact the development of large cities and megacities. Developing cities are becoming the primary tool for the sustainable development of post-industrial society. The city is a catalyst for the sustainable development of the state. At the same time, innovations are created in the towns, and the primary demand for innovative technologies and solutions is formed. States are no longer the only actors in world politics. The state pays great attention to the modernization of the city's infrastructure. At the end of the twentieth century, a course was taken to improve the service sector. Therefore, the main focus was on developing modern infrastructure, communication in the city, and innovative solutions. This approach has contributed to the improvement of effective urban planning. A favorable investment climate was formed in the town, which helped attract world-famous brands, hotels, and large TNCs.

The XXI century is a time of digitalization and new, advanced technologies. There is a concept of a "Smart City" for cities, thanks to which it will be possible to use information and communication technologies and innovative solutions to develop the city. The development of this concept contributes to attracting the necessary specialists and innovative technologies. Cities are becoming more economically, environmentally, and socially sustainable. This concept has become most widespread in the industrialized countries of the West and the Far East. The leaders in the number of "Smart cities" are the USA, Europe, Japan, and South Korea. Due to the different forms of "internetwork nodes," urban centers appear worldwide that perform global functions of other orders [8].

Astana is the youngest capital in the world. The direction of the city's development is focused on digitalization, on the use of new technologies. The city has some advantages over large megacities and world cities. The town is undergoing development and expansion, contributing to an increase in the territory. The population and life expectancy growth also refer to this city's advantages.

For sustainable development, it is necessary to consider and use the city's strengths. Astana is the political and administrative center of the state. The offices of large foreign companies, public administration institutions,

and banking sector enterprises are based in the city. Geographical location also favors the development of the business environment, with the following areas: logistics, financial sector, and small business.

The next advantage is the innovative component of the city's development. Kazakhstan's Ministry of Digital Development, Innovation, and Aerospace Industry are in Astana. This Ministry is responsible for the digitalization of the whole country. Astana Hub, the largest technology park in Central Asia, is also located in the capital. The mission of the technology park is to become a center for developing innovative projects, releasing breakthrough IT companies, and becoming a hotbed for attracting a critical mass of young and talented IT specialists from around the world. The city undoubtedly needs to develop in this direction, contributing to the concentration of educational, research, and production potential and strengthening cooperative ties. Holding the international specialized exhibition EXPO – 2017 allowed us to declare the potential of the city to the whole world. The use of green technologies and the Smart-City concept will allow the introduction of modern world best practices into the city's management, improving the population's quality of life. It is worth noting that a cluster of educational services is being formed based on Nazarbayev University JSC. The University promotes the development of innovative technologies and their introduction into production.

The development of the hotel business will improve the city's investment attractiveness. This area has excellent growth potential. World-class hotels such as St.Regis, Rixos, Hilton, Marriott, etc., operate in the capital. This direction will also contribute to the development of Astana as an international cultural center. The city has many unique cultural objects such as Opera and Ballet Theater, modern cinemas, museums, and folk art.

The sphere of trade is of great importance in the capital's economy. The annual turnover growth is 10-15%. The trade sector accounts for 30% of the GRP. The conceptual vision of the long-term development of modern cities presupposes the latter's positioning as centers of attraction of capital, talent, and innovation. In this aspect, the fundamental condition for the successful long-term development of Astana is to ensure an appropriate level of competitiveness of the capital's economy [13].

To create a favorable investment climate and attract new companies to be based in Astana, it is necessary to form a more friendly environment for business development and create conditions and funds for entrepreneurship. As the experience of the development of many modern cities has shown, direct state intervention in the economy through the creation of city-forming enterprises or ensuring their cost-effective functioning through the public procurement system brings a positive socio-economic effect exclusively

on a regional scale and for a certain period. In this regard, a completely different strategy for developing entrepreneurship is needed for Astana to compete with other developed cities. The city's leadership needs to build transport infrastructure, implement a set of business support programs, and engage in the attraction and development of new and high-tech industries that contribute to the growth of the economy's competitiveness. We need positive feedback from international rating agencies like MOODY's, along with cities such as Milan, Istanbul, Madrid, and the introduction of innovations in the methods of urban self-government. According to the MOODY's report, Kazakhstan received a Baa2 Stable rating in 2022. This indicator is positive for the investment attractiveness of both the city and the country.

Discussions

Astana as the center of Eurasian Diplomacy

The proclamation of state sovereignty in 1991 set the Government of the Republic of Kazakhstan to form the country's foreign policy. This course had to correspond to the state's strategic interests and allow the country to find a place in the system of international relations. The foundation for this was the general principles of world politics, geopolitics, and geostrategy that had developed in the international community by the end of the twentieth century and regulating relations between states.

The main principles of foreign policy have always been multi-vector and balanced. The Republic of Kazakhstan, adhering to this course, has become a member of reputable international organizations, cooperates with the UN and its specialized agencies, and interacts with international financial institutions [12].

Astana takes an active part in promoting the country's foreign policy. For twenty years, Astana has become the political, economic, and cultural center of independent Kazakhstan and a significant center of diplomacy, peacemaking, and international development.

Since 2000, the capital of Kazakhstan, Astana, has been a member of the International Assembly of Capitals and Major Cities (IAG), an authoritative organization in the social and business partnership field, whose members are Moscow, Minsk, Bishkek, and other major cities of Eurasia.

It is worth noting that several world-scale diplomatic events were held in the capital of Kazakhstan.

On December 1-2, 2010, **the OSCE Summit** was held, at which Astana hosted the heads of the participating states of the Organization for Security and Co-operation in Europe. The Summit was attended by

heads of State and Government, politicians from 56 countries, about 600 representatives of international organizations, and 1,500 journalists covered the forum's work.

In February and April 2013, Astana became a venue for negotiations to discuss the **Iranian nuclear program**. The result was the signing on July 14, 2015, of the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA — also known as the “Iran Agreement”), which ended the standoff over Tehran's nuclear program.

From January to October 2017, seven international meetings on **the Syrian settlement** were held in Astana. The United Nations recognizes Astana's contribution to resolving the conflict through diplomatic dialogue. The Astana process complements the Geneva process, and both are designed to ensure a peaceful and stable resolution of the Syrian conflict. As a platform for the stage of the peaceful settlement of the Syrian conflict, Astana has fixed its role as an alternative mechanism for negotiations on the most critical and sensitive international issues.

The Shanghai Cooperation Organization Summit was held under the chairmanship of Kazakhstan in Astana on June 8 and 9, 2017. This forum has become very special in many ways, as the SCO has been replenished with two more member countries. India and Pakistan then officially joined the six SCO states. Today, the organization also includes Iran. It is worth noting that the SCO Summit was held in Astana earlier in 2011 and 2005.

On September 10-11, 2017, Astana hosted the **Summit of the Organization of Islamic Cooperation (OIC)**, which brought together the leaders of 14 countries, about 80 delegations of participating states, observer countries, as well as international and regional organizations. The summit's theme is “Science, technology, innovation, and modernization in the Islamic World.» The final document of the Summit was the Astana Declaration on Ensuring political Support for Scientific and Technological Modernization in the Islamic Ummah.

On September 13-15, 2022, the **VII Congress of Leaders of World and Traditional Religions** was held in the capital. Pope Francis paid an official visit to Kazakhstan, participated in this event, and had a prayer service (Holy Mass) for tens of thousands of Catholic believers, including pilgrims who visited Kazakhstan.

In October 2022, three major international diplomatic forums were held in the capital of Kazakhstan at once. On October 13, the **VI Forum of the Conference on Interaction and Confidence-building Measures in Asia (CICA)** was held under the chairmanship of Kassym-Jomart Tokayev. The main news of the meeting was the decision of the participating countries to transform the CICA into an international organization.

On October 14, a **meeting of the leaders of the CIS countries** was held. Opening the Commonwealth Forum, Kassym-Jomart Tokayev noted that the event's agenda "presents important issues related to humanitarian partnership, security and other aspects of cooperation."

Central Asia + Russia Summit was also held on October 14. At this forum, Kassym-Jomart Tokayev proposed several projects to develop cooperation between the six states. The President of Kazakhstan paid great attention to security problems in the region and noted that the Central Asian states need to create new mechanisms to prevent modern threats.

The phenomenon of Astana is of interest to many experts and scientists in the field of international relations. Astana is the world's youngest capital, and the city's transformation affects Kazakhstan's development and the Central Asian region and the whole of Eurasia.

The capital of Kazakhstan is already one of the largest logistics and financial centers of the macroregion, with a market of 200 million people. The Astana International Financial Center has become the first platform in the Eurasian region to offer businesses a comprehensive legal regime for attracting, implementing, and protecting investments based on the norms and precedents of English law. By creating legislative and infrastructural exchange conditions for attracting investments with the help of Islamic financing instruments, the Kazakh capital is also becoming the center of Islamic banking throughout the region.

Since 2013, when Kazakhstan joined China's "One Belt, One Road" initiative, Astana has been regarded as a vital hub of the Eurasian Transcontinental Corridor. The rapidly developing Kazakh capital is gradually becoming a global link connecting the poles of economic growth in Asia and Europe. In this commercial center, working, creating a business, and interacting with partners is convenient[2].

Astana is active in the system of international relations. In 1998, Astana was awarded the title of "City of Peace" by UNESCO. Since 1997, the capital has established diplomatic relations with more than 43 cities worldwide. Among the twin cities of Astana are Ankara (Turkey), Pittsburgh (USA), Amman (Jordan), Warsaw (Poland), Seoul (South Korea), Dubai (UAE), Beijing (China), Moscow (Russia), St. Petersburg (Russia) Manila (Philippines), Hanoi (Vietnam), Nice (France), etc. On October 12, 2022, an agreement was signed on the twinning of Astana and the city of Doha.

Conclusion

These examples fully demonstrate the ever-increasing role of Kazakhstan and especially its capital, Astana, in solving global contradictions, on which global political security largely depends.

Thus, we can say with good reason that not only the cities of Europe

and North America, the famous megacities of South America and Asia, but also Eurasian cities, and first of all Astana, are becoming more dynamic and influential actors in the world political processes of the XXI century.

Considering this issue on the example of several conferences, forums, and summits is quite indicative since it is precisely such meetings that strengthen the foreign policy potential of any modern large city and contribute to the expansion of its political capabilities and the “accumulation” of diplomatic weight.

An environment of fierce competition, where only understanding and using its unique qualities leads the city to prosperity. In the relations of countries, this is less relevant since the range of unique features of nations is much broader (from geographical size, saturation of mineral resources, and climatic conditions to national characteristics of the population).

The city - in this case, Astana should, therefore, form an export package. Proposals for national governments and administrations of other cities, business structures, political and public organizations, and residents of other cities will be interested in receiving and for which they will be willing to pay. To win this competition, it is necessary to imagine what competitive advantages Astana has compared to other cities and which ones, and in which direction to use so that they are unique. In this case, the city can take a dominant position - monopolizing the advantages offered.

Competition with the cities of the Eurasian region is a reality in which the administration of Astana should also act. Today, the only city that can be equal to Astana in Kazakhstan is the southern capital of Kazakhstan, Almaty.

Urbanization is seen as the most important, if not the only effective driving force of global economic growth. Today, the urban population on the planet is 3.5 billion people, or almost 50% of the Earth’s total population. It is expected that shortly, the number of citizens will increase to 60%.

UN experts predict a further increase in the number of cities. Still, their growth will be limited, and the principles of their development differ significantly from the models of the late XX century. On the other hand, traditional global leaders from today’s 27 megacities with a population of 10 million people or more and extensive agglomerations face obvious problems of lack of available space, deterioration of environmental and sanitary hygienic conditions, traffic congestion, and costly public utilities operating according to outdated and inefficient schemes and technologies. Due to the growth of suburban areas with cheaper land for housing and production facilities, they are transformed into a network of mega-regions (according to UN forecasts, by 2030, their number will reach 40), making them even more sluggish and immune to operational reformatting and progress [14].

Old megaregions with steadily increasing technological and structural ballast are subjected to the most potent pressure from new, progressive megacities demonstrating mobility, innovation, and creativity in their development. By increasing prosperity and economic power, new cities will become an alternative point of attraction for people, capital, business, and technology. The McKinsey Global Institute has estimated that by 2025, cities in emerging economies will have more middle-income households than developed countries. The strength and power of some of these future world megacities are due to their design and construction being carried out virtually from scratch on the principle of *tabula rasa*. With this method, these cities become a symbolic door to the future. In such cities, opportunities are opening up for bold architectural, infrastructural, and technological projects, and the promotion of experimental, innovative production technologies and the previous labor models are radically changing. By attracting investments in the infrastructure of “smart” cities, the development of human capital, stimulating the creation of new sectors of the economy, and achievements in the development of artificial intelligence, such megacities create a robust champion reserve in the competition, which determines, among other things, the evolution of the whole country for years to come. Firm determination, skillful state policy, free economic zones, preferences attractive to global capital, and a special tax regime allowed several of yesterday’s provincials, including Shenzhen, Dubai, Doha, Singapore, and Astana, to advance to the world stage.

The leadership of Astana needs to improve its work on developing the city’s foreign policy. To conclude, twinning agreements with the outstanding diplomatic centers of the world, Geneva, Brussels, and other cities. Learn from the experience of the development of these cities. Invite many international organizations and financial institutions to open their regional offices in Astana. In the future, it is possible to open a large International University to study diplomacy and International Relations in Astana. Holding regional economic forums, business consultations, and diplomatic events will improve the city’s credibility and investment attractiveness.

Cosmopolitanism, integration into regional and global processes, providing comfortable conditions for doing business, and staying guests of the city are mandatory requirements for a modern town striving for success.

The transfer by the state of part of its political and foreign policy powers to the most significant cities with sufficient resources and experience for subsidiary work with the central authorities is an alternative prospect in a globalizing world.

The resolution of local and international conflicts at the present stage could become the first area for implementing successful joint efforts of

traditional interstate and urban diplomacy.

Urban diplomacy, therefore, is a hard-honed tool for achieving success in a competitive environment, which city administrations will have to learn how to use.

REFERENCES

- [1] Andersson O.E. Gates to the global economy / ed. by and D.E. Andersson. Transl. from English. M.: Phasis, 2001.
- [2] Pieper M. The Making of Eurasia Competition and Cooperation Between China's Belt and Road Initiative and Russia, I.B. Tauris, Bloomsbury Publishing 2021 p 135-142
- [3] Economic research institute. Qazaqstan, Astana 2022. Available: https://economy.kz/documents/Journals/OECD/2022/National_Economy_OECD_6.pdf
- [4] Tavares R. (2016). Paradiplomacy: cities and states as global players. Oxford University Pres. Available: <https://cris.unu.edu/paradiplomacy-cities-and-states-global-players>
- [5] Spengler O. The Decline of Europe: Essays on the morphology of World History. Vol. 2. World-historical perspectives. — Minsk, 1999.
- [6] Prokopenko A.E. Politicheskie aspekty uchastiya gorodov v mezhdunarodnom sotrudnichestve: avtoref. diss. cand. pol. n. M., 2009. [in Rus.].
- [7] Savkin D.A. Globalnyi gorod kak subject mirovoi politici: avtoref. diss. cand. pol. n., St. Petersburg, 2010 [in Rus.].
- [8] Marchetti R. City Diplomacy: a monograph / R. Marchetti; M.M. Lebedeva; transl.by IO.A. Karaulova. Moscow: SNORUS, 2022. 154 p.
- [9] Braudel F. Material civilization, economics and capitalism, XV-XVIII centuries, vol. 1. Structures of everyday life: possible and impossible. M., 2007.
- [10] Weber M. City / Favorites. The image of society. M., 1994.
- [11] Toynbee A. J. Comprehension of History: Collection. M., 2002.
- [12] Urazayeva, Assemgul T.. The Role of Public Diplomacy in Dialogue with Foreign Public // Journal of Advanced Research in Law and Economics, 2020, V. 11, N. 4, p. 1433 – 1438.
- [13] Concepts of the capital's entry into the ranking of the ten best cities in the world until 2050 / Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2014, No. 1394. Available: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1400001394>
- [14] UN. Cities in a Global World. Global Report on Settlements. 2001. Available: <https://unhabitat.org/cities-in-a-globalizing-world-global-report-on-human-settlements-2001>

АСТАНА ӘЛЕМДІК САЯСАТТЫҢ АКТОРЫ РЕТІНДЕ

*Чукубаев Ермек Самарұлы¹, Исагулов Нуржан Нурланкелдіұлы²

*¹әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық қатынастар және
әлемдік экономика кафедрасының доценты, Алматы, Қазақстан,
e-mail: Ermek.Chukubayev@kaznu.kz

²әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық қатынастар факультетінің
PhD докторанты, Алматы, Қазақстан,
e-mail: nurzhan.isma@gmail.com

*«Астана-Қазақстанның жаңару символы, оның көпұлтты
халқының жасампаз энергиясының сарқылмас символы».*

Назарбаев Н.А.

Андатпа: Бұл мақалада Қазақстан Республикасының астанасы Астана қаласының әлемдік саяси жүйедегі рөлі талданады. Ұзақ уақыт бойы халықаралық қатынастар тек мемлекетаралық өзара әрекеттесумен байланысты болды. XX ғасырда саяси аренаға жаңа субъектілер – ТҰК, БАҚ, халықаралық ұйымдар мен бірлестіктер, үкіметтік емес ұйымдар мен қорлар шыға бастады. Қазіргі халықаралық қатынастар жүйесінде әлемнің жетекші қалаларының дипломатиясының кеңеюінің маңызы зор. Қалааралық ынтымақтастық өзара тиімді жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді және қалалардың өзара мүдделерін біріктіреді. Орта ғасырлардағы сияқты, бүгінгі таңда қала әлемнің жаңа саяси құрылымының алдыңғы қатарында. Түрлі әлеуметтік, этникалық, саяси топтардың тікелей өзара әрекеттесуі орын алатын мегаполистің рөлі өте жоғары.

Қазақстан тарихында қалалар саяси және экономикалық байланыстардың, ұлттық мәдениеттің дамуында шешуші рөл атқарды және ежелгі мемлекеттің білім ошақтары болды. Астана – Қазақстан Республикасының астанасы, мемлекеттің басты геосаяси базасы. Мақалада қаланың әлеуметтік-экономикалық даму мәселелері қарастырылған. Саяси дамуға шолу жасалып, Астананың халықаралық қатынастар өркениет жүйесіндегі рөлі сипатталды. Астана қаласына еуразиялық дипломатияның орталығы ретінде сипаттама берілді. Осы мақала аясында халықаралық қатынастар жүйесінің құралы ретіндегі «қалалар дипломатиясының» маңыздылығы да қарастырылды.

Тірек сөздер: қалалардың дипломатиясы, ҚР астанасы, егіз қалалар, желіаралық тораптар, жаһандану, халықаралық қатынастар акторлары, аймақтандыру, экономика, тұрақты даму

АСТАНА КАК АКТОР МИРОВОЙ ПОЛИТИКИ

*Чукубаев Ермек Самарович¹, Исмагулов Нуржан Нурланкелдиевич²

*¹Доцент кафедры международных отношений и мировой экономики

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан,

e-mail: Ermek.Chukubayev@kaznu.kz

²PhD докторант факультета международных отношений КазНУ им.

аль-Фараби, Алматы, Казахстан,

e-mail: nurzhan.isma@gmail.com

*«Астана - это символ обновления Казахстана, символ неиссякаемой
созидательной энергии его многонационального народа».*

Назарбаев Н.А.

Аннотация: В данной статье анализируется роль столицы РК города Астаны в мировой политической системе. На протяжении длительного периода времени международные отношения имели связь и относились только к межгосударственному взаимодействию. В XX веке на политической арене стали появляться новые акторы – ТНК, СМИ, Международные организации и объединения, Неправительственные организации и Фонды. В современной системе международных отношений, большое значение имеет расширяющиеся дипломатия ведущих городов мира. Межгородское сотрудничество позволяет реализовывать взаимовыгодные проекты и объединяет интересы городов и мегаполисов. Сегодня, как и в Средневековье, город находится в авангарде новой политической структуры мира. Роль мегаполиса, где происходит прямое взаимодействие разных социальных, этнических, политических групп весьма высока.

В истории Казахстана, города играли определяющую роль в развитии политических и экономических связей, национальной культуры и были образовательными центрами древнего государства. Астана - столица Республики Казахстан, главная геополитическая база государства. В статье рассмотрены вопросы социально-экономического развития города. Дан обзор политическому развитию и была описана роль Астаны в системе цивилизации международных отношений. Была дана характеристика городу Астане как центру Евразийской дипломатии. В рамках данной статьи также была рассмотрена важность «дипломатии городов», как инструмента системы международных отношений.

Ключевые слова: дипломатия городов, столица РК, города-побратимы, межсетевые узлы, глобализация, акторы международных отношений, регионализация, экономика, устойчивое развитие

Статья поступила 20.02.2023

UDC 327+32.091

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.008>

IRSTI 11.25

THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF SOFT POWER IN THE WORK OF JOSEPH NYE: ANALYSIS OF THE MAIN STAGES

Russakova O.¹, *Zhakyanova A.²

¹doctor of political science, professor, Institute of philosophy and law UrD
RAS, Ekaterinburg, Russia, e-mail: rusakova_mail@mail.ru

*² PhD student, Kazakh University of International Relations and world
languages named after Abylai Khan, Almaty, Republic of Kazakhstan,
e-mail: zhakyanova.a@inbox.ru

Annotation: The article identifies four main stages in the evolution of the concept of soft power in the work of J. Nye in accordance with the emergence of new processes and relationships of political forces on the world stage. The first stage is connected with the aggravation of the nuclear confrontation between the forces of the USA and the USSR in the era of the Cold War, which gave impetus to Nye's development of the concept of soft power. The second stage falls on the period of the collapse of the USSR and the establishment of US hegemony on the world stage. During this period, Nye formulates the resource concept of soft power and considers it necessary to expand the use of soft power resources in the system of international relations. The third stage is associated with the emergence of the concept of smart power, which is a dialectical combination of soft and hard resources of influence in resolving international conflicts. The beginning of the fourth stage is due to the emergence of the concept of sharp power, which was associated with the processes of strengthening the information war and the widespread use of manipulative technologies in the modern communication space.

In conclusion, a formula is put forward showing the trajectory of the evolution of the concept of soft power in Nye's work, it is concluded that the American researcher is inclined to interpret hard power in the spirit of post-truth theory and practice.

Key words: Joseph Nye, concept, soft power, smart power, sharp power, international relations, post-truth, diplomacy

Basic provisions

In recent decades, international relations have undergone a great transformation and the development of new methods and tools for understanding processes and events in world politics. Today it is quite

obvious that in the context of new realities, many concepts from the field of international relations need to be clarified and specified. Globalization and deglobalization, multipolarity, regionalization, digitalization, new actors have brought with them different ways of interaction, thus replacing the traditional power mechanisms. One of the answers in the modern system of international relations is the concept of soft power by J. Nye. Through the prism of this concept, domestic and foreign policy has reached a new level of interaction. Soft power plays an important component, both in practice and in the theory of the study of the nature of power and force. The concept has aroused great interest in the scientific community, thereby formed a theoretical and methodological basis for its implementation at the regulatory level in the states, for example, such as the U.S., China, Russia, etc. In the concept of soft power resources for influence are the economic success of development, culture, historical heritage, foreign policy and political values.

Introduction

The concept of soft power has become widely popular in the international academic community, primarily due to the works of the American international political scientist Joseph Nye, who first formulated the essence of this concept in the article “Soft power” published in Foreign Policy magazine in 1990: “A state can achieve preferred outcomes in world politics because other states are willing to follow it or agree to certain situations that provide such outcomes. In this sense, in world politics, setting agendas and structuring situations is as important in certain cases as forcing others to change. This second aspect of power - which is manifested when one country gets the other to want what the first wants - may be called participatory, or soft, power as opposed to rigid, or commanding, power of command” [1, p. 166]. A very vague definition of soft power was given in that work; it was reduced to the ability to influence others in order to achieve the desired results, while using one’s own attractiveness. The use of attractiveness tools was the main feature that distinguishes soft power from hard methods of managing political subjects operating on the world stage. However, it was the vagueness in the definition of the concept that became the reason for the subsequent emergence of various interpretations and methodologies for studying the phenomenon of soft power, which ultimately served as the basis for turning this category into an independent concept of the theory of international relations.

Over the past thirty years, many works have appeared in which attempts were made to systematically present the methodological principles for studying the concept of soft power by comparing it with an alternative

concept of hard power [2-5 and others]. A number of studies have been devoted to the problem of adapting the concept of soft power to the national characteristics of different states [6-10 and others]. However, despite the existence of many diverse studies of the concept of soft power, the process of forming its methodological foundations and methods of measurement, studying specific cases of its implementation in international practices is still ongoing.

In this regard, it seems relevant to address the issue of the evolution of the concept of soft power, its methodological foundations. Here we should first turn to the work of Joseph Nye.

Description of materials and methods

The research methods are general theoretical methods, institutional and systemic approaches, and the method of comparative analysis. At the general theoretical level, the works and speeches of Joseph S. Nye were considered, the significance and place of the soft power concept in international relations were identified with the help of institutional approach, a systematic approach allowed us to identify the stages of the formation of the soft power concept, a comparative analysis enables to identify the conceptual peculiarities of the views of the author of the identified features Joseph S. Nye at the first stage and in modern discourse. The method of analysis of secondary literature was also used. Secondary literature, including books, articles, and conference papers that have analyzed, evaluated, and built upon Nye's contributions, can also provide valuable insights into his work. This can include critical evaluations of his contributions, as well as syntheses of his ideas and the ways in which they have influenced the field of international relations.

Research questions: 1. What is soft power? 2. Why is the concept of soft power being actively studied in contemporary international relations? What are the advantages of developing the concept of soft power in foreign policy? 3. How to learn to apply the soft power concept? How do we learn how to use these resources?

Results

In this paper, we single out four stages in the evolutionary development of the concept of soft power in the works of J. Nye. Each stage is characterized by the emergence of new perspectives for the analysis of this concept, associated with certain changes and innovations in the configuration of international relations (Pic. 1).

The first stage (1970-1980)	The second stage (the second half of the 1980s-2000)	The third stage (2001-2017)	The fourth stage 2017- 2020
<ul style="list-style-type: none"> • The concept of "Soft power" is introduced into the scientific discourse • 3 main sources of soft power: 1) cultural attractiveness; 2) attractiveness of ideological values; 3) rules and institutions of international regimes. 	<ul style="list-style-type: none"> • soft power as a system of "soft power resources" or "soft cooperative power. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hard and soft = smart power • Smart power, according to Nye, is pragmatic, its geopolitical basis is rational balance or measured rationality 	<ul style="list-style-type: none"> • "sharp power" • The technologies of information manipulation and cyber-attacks that aim to destroy democratic values and social foundations.

Picture 1 - Stages of the evolutionary development of the concept of soft power

The first stage (1970-1980) is the time when J. Nye, together with R. Keohane, developed the theoretical foundations of the concept of neoliberalism in the system of international relations [11]. During this period, the United States began to lose its position in the nuclear confrontation with the USSR: the test of an intercontinental ballistic missile (ICBM) did not give the expected results for delivering a forceful strike against Soviet missile positions. R. Keohane and J. Nye noted in their works that the nuclear confrontation between the USA and the USSR, the threat of nuclear mutual destruction became the basis for creating the theory of interdependence and non-violent methods of interaction. At that time, J. Nye’s participation in the development of nuclear disarmament programs gave impetus to the development of the concept of soft power. It was in the development of this concept that J. Nye saw the theoretical substantiation of the new US political strategy. During these years, he identified 3 main sources of soft power: 1) cultural attractiveness; 2) attractiveness of ideological values; 3) rules and institutions of international regimes.

The second stage (the second half of the 1980s-2000) can be designated by the term “Americanist”. During this period, the bipolar world ends, characterized by the confrontation between the forces of the USSR and the USA during the Cold War. Because of the radical reforms of M.S. Gorbachev, and then B.N. Yeltsin, the USSR and the entire Eastern European socialist bloc disintegrated. The resource potential of the once main enemy of the United States is significantly reduced. As a result, the U.S. objectively found itself in the position of the only leading force on the world stage, possessing the most powerful resource base. For J. Nye at this stage, the main problem was the question of the effective and correct use of the favorable international situation the USA had found itself in. During this period, Nye viewed soft power mainly as a system of “soft power resources” or “soft cooperative power. He did not consider the widespread use of “hard

power,” which requires a large financial investment, to be advisable at the time. According to Nye, it is “soft power”, which includes in its arsenal universal cultural resources, as well as the ability to establish the necessary balance between domestic and foreign policy, can provide and maintain the influence, power and leadership of the United States on the world stage.

The third stage (2001-2017) of the development of the concept of soft power in the works of J. Nye is connected, first, with the events of September 11, 2001 and the increased threat of international terrorism, and, second, with the use of military force by the United States in resolving the conflicts in Iraq, Yugoslavia and Afghanistan. Nye considered the negligence of soft power in dealing with foreign policy issues a great omission of American foreign policy in those years. In this regard, he published a series of works in which he concluded the importance of a flexible combination of soft and hard power tools in dealing with foreign policy issues. He designates this dialectical combination with the term “smart power” [12; 1].

Smart power, according to Nye, is pragmatic, its geopolitical basis is rational balance or measured rationality. J. Nye notes: “Hard and soft power sometimes reinforce each other, so a reasonable approach, taking into account the specific situation, to the question of their interaction in different circumstances is important” [1, p. 61]. The task of smart power is aimed at the preservation and development of national-state strategic priorities, and it is important to take into account the trends of global development, which have a complex relationship and structure. J. Nye notes that harmoniously combining and transforming hard and soft power into smart power is not an easy task.

It should also be noted the value of Nye’s conclusions regarding what specific tasks and problems of international politics can be solved by the smart practical use of soft power resources. These are, first, the development of international institutions, alliances and partnerships; second, the problems of global development; third, the creation of conditions for economic integration and free trade zones; fourth, the solution of problems of public diplomacy; fifth, ensuring energy security and environmental issues [13, p.84].

The fourth stage in the development of the concept of soft power in the work of J. Nye can be considered the beginning of 2017 - the time when researchers Christopher Walker and Jessica Ludwig in the report of the National Endowment for Democracy introduced the term “sharp power” [14]. They used the term to describe technologies of information manipulation and cyber-attacks that aim to destroy democratic values and social foundations.

J. Nye quickly responded to the emergence of a new term with his article in the journal *Foreign Affairs* for 2018, in which he gave it the following definition: sharp power is “the use of falsified information for hostile purposes” [14]. According to J. Nye, the purpose of sharp power is to destroy Western democratic processes and denigrate the brands of democratic countries. In this work, he singles out the following characteristic features of sharp power, which distinguish it from soft power and smart power: 1) the speed of dissemination of misinformation; 2) low cost of creating and promoting fakes; 3) the reliability and safety of the use of manipulative technologies using bots and paid trolls.

A certain summing up regarding the author’s development of the concept of soft power can be considered Nye’s article, published in 2021, entitled “Soft power: the evolution of the concept”, which provides justifications and explanations for various critical statements heard against this concept [14]. It notes that many researchers often identify power with resources, which is a mistake. The possession of resources is not a guarantee of achieving the desired results; moreover, it is necessary to take into account the context of what is happening, which implies the methodological significance of using a situational approach in analyzing the soft impact of one actor on another. It is important to transform the available resources into a strategy of practical actions and define the final goal. Only then effective implementation of soft influence can be achieved.

In this paper J. Nye clarifies how the mechanism of soft power works, which can be direct, without the inclusion of elements of deliberate influence of the agent, or indirect, associated with the use of manipulative information and communication technologies. In the latter case, soft power turns into sharp force, the task of which is not to establish a regime of truth, because this force stems from the agent’s intention to provide the addressee with initially given semantic content, which can be either true or false [15, p. 9].

Thus, acute power is interpreted by J. Nye in the spirit of the post-truth theory, for which the fundamental importance is not the establishment of truth, but the effectiveness of the produced emotional impact on the public consciousness.

Discussion

Joseph Nye’s concept of «soft power» has made a significant contribution to the theory of international relations. Here are a few key ways in which his work has impacted the field:

–**Expansion of the Concept of Power.** Nye’s concept of soft power expanded the traditional understanding of power in international relations, which was primarily based on hard power (military and economic

capabilities). Nye argued that a state's ability to attract and co-opt other states through its culture, political values, and institutions was an equally important form of power in international politics.

– **Emphasis on Attraction and Persuasion.** Nye's work emphasized the importance of attraction and persuasion in international politics, as opposed to coercion and military force. He argued that soft power was a crucial tool for states to achieve their goals and influence the behavior of other states.

– **Importance of Culture and Ideology.** Nye's concept of soft power put a spotlight on the role of culture and ideology in international relations. He argued that a state's cultural appeal and the attractiveness of its political system and values were important sources of soft power.

– **Recognition of Non-State Actors.** Nye's work also recognized the role of non-state actors, such as international organizations, transnational corporations, and civil society, in shaping international power dynamics. He argued that these actors could wield significant soft power and influence international politics in ways that were not always directly linked to state power.

Overall, Nye's concept of soft power has added a new dimension to the study of international relations and has provided a useful framework for understanding the role of attraction, persuasion, and non-coercive influence in shaping international politics.

Conclusions

In conclusion, let us summarize some results of the analysis of the evolutionary transformation of the concept of soft power into the concept of sharp power in the works of J. Nye.

Firstly, the main impetus for Nye's development of the concept of soft power was the aggravation of the process of nuclear confrontation between the USA and the USSR, when the question arose of the need to transform international relations by developing and strengthening soft mechanisms of interaction and communication on the part of foreign policy actors.

Secondly, the concept of soft power initially meant a system of resources of soft influence, to which Nye referred, first of all, cultural, ideological and institutional resources. At the same time, soft power was considered as an alternative to hard power, which is associated with the use of armed, economic and other violence. Unlike hard power, soft power uses the mechanisms of attractiveness, and cooperation in its arsenal.

Thirdly, Nye's critical attitude to the processes of unleashing foreign policy armed conflicts by the US authorities eventually led to the development of the concept of smart power, which is understood as the

ability of international actors to skillfully and effectively apply various tools of soft and hard power in specific circumstances. At the same time, it is important to take into account all the factors of the current situation, the legitimacy of actions, as well as perceptions of threats from another state.

Fourthly, the emergence of the concept of sharp power in Nye's work is largely associated with the process of aggravation of the information confrontation and the expansion of the zone of information wars on the world stage. Post-truth technologies are increasingly becoming the key tools of informational influence, due to which the priority methods of influencing the minds of the broad masses are not systems of evidence, arguments and proven facts, but vivid pictures that make a strong impression on users.

Thus, the process of evolution of the concept of soft power in the works of Joseph Nye can be represented as the following development trajectory: from the resource interpretation of soft power, associated with the mobilization of mechanisms of influence through voluntariness, attractiveness and cooperation, to the concept of smart power, considered in the form of a successful combination of tools soft and hard impact, and then to the concept of sharp power, embodying the wide spread of ideas and methods for constructing post-truth in the conditions of modern information warfare.

REFERENCES

- [1] Най Дж. (младший). Будущее власти / пер. с англ. В.Н.Верченко. – М.: АСТ, 2014. – 444 с.
- [2] Паршин П.Б. Проблематика «мягкой силы» во внешней политике России. https://www.perspektivy.info/book/problematika_magkoj_sily_vo_vneshnej_politike_rossii_2014-03-03.htm
- [3] Аналитические доклады ИМИ МГИМО (У) МИД России. – 2013. – Вып. 1 (63). – 38 с.
- [4] Русакова О.Ф. Soft power: теория, ресурсы, дискурс. – Екатеринбург: Издательский Дом «Дискурс-Пи», 2015. – 376 с.
- [5] Русакова О.Ф., Русаков В.М. Дискурс постправды как медиатехнология политики постпамяти //Дискурс-Пи. – 2019. - № 2. – С. 10-27.
- [6] Шаймарданова З.Д. Трансформация подходов к обеспечению безопасности // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Международные отношения и регионоведение”. - 2018. - № 4.- С.7-13.
- [7] Colin, S. Gray. Hard power and soft power: the utility of military force as an instrument of policy in the 21st century: Monograph. – London: Strategic studies institute, 2011.

[8] Cooper R. Hard power, Soft power and the goals of diplomacy // American Power in the 21st Century. – Cambridge: Polity, 2004. –299 p.

[9] Jacques E. C. Hymans. India`s Soft Power and Vulnerability// India Review, 2009, vol. 8, № 3, July-September, pp. 234-265.

[10] Holik Gregory G. Paper Tiger? Chinese Soft power in East Asia // Political Science Quarterly. – 2011. - Volume 126. – Number 2. – P. 223-254.

[11] Todd, Holl. An Unclear Attraction: A Critical Examination of Soft Power as an Analytical Category // The Chinese Journal of International Politics. 2010. - Vol. 3. – P. 208-211.

[12] Kern, David W. The hard truths about soft power //Journal of Political Power. – 2011. – № 1. – Vol. 4, April. – P. 65-85.

[13] Keohane R.O., Nye J.S. Power and Interdependence: World Politics in Transition. Boston: Little, Brown and Co., 1977 – 268 p.

[14] Lee Geun. A theory of soft power and Korea`s soft power strategy //Korean Journal of Defence Analysis. – 2009. - Vol. 2 June. – P.207-208.

[15] Nye J. S.Jr. Soft Power // Foreign Policy. – 1990. – No. 80. – P.153-171.

REFERENCES

[1] Nay J. (mladshii). Budushchee vlasti [The Future of Power] / per. s angl. V.N.Verchenko. – M.: AST, 2014. p. 444.

[2] Parshin P.B. Problematika «myagkoi sily» vo vneshnei politike Rossii [The problem of “soft power” in Russia`s foreign policy]. Analytical reports of IMI MGIMO (U) MFA of Russia, 2013, N 1 (63), p.38.

[3] Analiticheskie doklady IMI MGIMO (U) MID Rossii [Analytical reports of IMI MGIMO (U) MFA of Russia]. – 2013, Vyp. 1 (63), p.38.

[4] Rusakova O.F. Soft power: teoriya, resursy, diskurs [Soft power: theory, resources, discourse]. Ekaterinburg: Izdatel`skii Dom «Diskurs-Pi», 2015, p. 376.

[5] Rusakova O.F., Rusakov V.M. Diskurs postpravdy kak mediatekhnologiya politiki postpamyati [Post-truth discourse as a media technology of post-memory politics] // Diskurs-Pi. 2019, No. 2., p. 10-27.

[6] Shaimardanova Z.D. Transformatsiya podkhodov k obespecheniyu bezopasnosti [Transformation of security approaches] // Izvestiya KazUMOiMYa imeni Abylai khana”, seriya “Mezhdunarodnye otnosheniya i regionovedenie”, 2018, No.4, pp.7-13.

[7] Colin, S. Gray. Hard power and soft power: the utility of military force as an instrument of policy in the 21st century: Monograph. – London: Strategic studies institute, 2011.

[8] Cooper R. Hard power, Soft power and the goals of diplomacy

//American Power in the 21st Century. / Held D., Koenig-Archibugi M. – Cambridge: Polity, 2004. –299 p.

[9] Jacques E. C. Hymans. India's Soft Power and Vulnerability// India Review, 2009vol. 8, № 3, pp. 234-265.

[10] Holik Gregory G. Paper Tiger? Chinese Soft power in East Asia // Political Science Quarterly, 201, Volume 126. Number 2. P. 223-254.

[11] Todd, Holl. An Unclear Attraction: A Critical Examination of Soft Power as an Analytical Category // The Chinese Journal of International Politics – Vol. 3. – 2010, pp.208-211.

[12] Kearn, David W. The hard truths about soft power //Journal of Political Power. – 2011, No. 1., Vol. 4, April, pp. 65-85.

[13] Keohane R.O., Nye J.S. Power and Interdependence: World Politics in Transition. Boston: Little, Brown and Co., 1977, p. 268.

[14] Lee Geun. A theory of soft power and Korea's soft power strategy //Korean Journal of Defence Analysis. – 2009. – Vol. 2, June, No. 2, June, p.207-208.

[15] Nye J.S.Jr. Soft Power. – Foreign Policy. – 1990, No. 80, p.153-171.

ДЖОЗЕФ НАЙ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ЖҰМСАҚ КҮШ КОНЦЕПЦИЯСЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРДІ ТАЛДАУ

*Русакова О.Ф.¹, Жакьянова А.М.²,

^{*1}Саясат ғылымдарының докторы, Ресей ғылым академиясының Орал филиалының Философия және құқық институтының профессоры, Екатеринбург, Ресей, e-mail: Russakova_o@inbox.ru,

²Абылай хан ат.Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан, e-mail: zhakiyanova.a.@ablaikhan.kz

Аңдатпа. Мақалада әлемдік аренада саяси күштердің жаңа процестері мен қарым-қатынастарының пайда болуына сәйкес Дж.Нье еңбегінде жұмсақ күш концепциясы эволюциясының төрт негізгі кезеңі анықталған.

Бірінші кезең «қырғи-қабак соғыс» дәуіріндегі АҚШ пен КСРО күштері арасындағы ядролық қарама-қайшылықтың шиеленісуімен байланысты, бұл Найддың «жұмсақ күш» тұжырымдамасын дамытуға серпін берді. Екінші кезең КСРО-ның ыдырауы және әлемдік аренада АҚШ гегемониясының орнығу кезеңіне келеді. Осы кезеңде Най жұмсақ күштің ресурстық тұжырымдамасын тұжырымдайды және халықаралық қатынастар жүйесінде жұмсақ қуат ресурстарын пайдалануды кеңейту қажет деп санайды.

Үшінші кезең халықаралық шиеленістерді шешуде ықпал етудің жұмсақ және қатты ресурстарының диалектикалық үйлесімі болып табылатын ақылды билік концепциясының пайда болуымен байланысты. Төртінші кезеңнің басталуы ақпараттық соғысты күшейту процестерімен және қазіргі коммуникациялық кеңістікте манипуляциялық технологияларды кеңінен қолданумен байланысты өткір күш ұғымының пайда болуымен байланысты.

Қорытындылай келе, Найдың жұмысындағы жұмсақ күш концепциясының эволюциясының траекториясын көрсететін формула алға тартылды, американдық зерттеушінің қатал күшті посттравмтық теория мен практика рухында түсіндіруге бейімділігі туралы қорытынды жасалады.

Тірек сөздер: Джозеф Най, концепция, жұмсақ күш, ақылды қуат, өткір қуат, халықаралық қатынастар, ақиқаттан кейінгі, Қырғи-қабақ соғыс

ЭВОЛЮЦИЯ КОНЦЕПЦИИ МЯГКОЙ СИЛЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ДЖОЗЕФА НАЯ: АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ЭТАПОВ

*Русакова О.Ф.¹, Жакьянова А.М.²,

¹доктор политических наук, профессор, Институт философии и права УрО РАН, Екатеринбург, Россия, e-mail: Russakova_o@inbox.ru

²докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: zhakiyanova.a.@ablaikhan.kz

Аннотация. В статье выделяются четыре основных этапа эволюции концепции мягкой силы в творчестве Дж. Ная в соответствии с появлением новых процессов и взаимоотношений политических сил на мировой арене.

Первый этап связан с обострением ядерного противостояния сил США и СССР в эпоху «холодной войны», что дало толчок к разработке Наем концепции «мягкой силы». Вторым этапом является период распада СССР и установления гегемонии США на мировой арене. В этот период Най формулирует ресурсную концепцию мягкой силы и считает необходимым расширить использование ресурсов мягкой силы в системе международных отношений.

Третий этап связан с появлением концепции умной силы, которая представляет собой диалектическое сочетание мягких и жестких ресурсов влияния при разрешении международных конфликтов. Начало четвертого этапа связано с появлением концепции резкой силы, что было связано с процессами усиления информационной войны и

широкого использования манипулятивных технологий в современном коммуникативном пространстве.

В заключении выдвигается формула, показывающая траекторию эволюции концепции мягкой силы в творчестве Ная, делается вывод о склонности американского исследователя к трактовке жесткой силы в духе теории и практики постправды.

Ключевые слова: Джозеф Най, концепция, мягкая сила, умная сила, острая сила, международные отношения, постправда, Холодная война

Статья поступила 22.02.2023

УДК 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.009>

МРНТИ 11.09.91

ТЕРРОРИЗМ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН

*Хусаинова Гульжан Давлеткалиевна¹,
Нуралина Ботакоз Амангелдиевна²

*¹кандидат философских наук, доцент Кафедры ассоциации народа

Казахстана и социально-политических дисциплин АРГУ
им. К.Жубанова, г.Актобе, Казахстан, e-mail: kuluv@mail.ru

²PhD, ассис.профессора кафедры «Социально-политических
дисциплин» МОК г.Алматы, Казахстан, e-mail: botanur@mail.ru

Аннотация. В статье исследуется терроризм как специфический социальный феномен. Критическому анализу подвергаются различные точки зрения на данный феномен. Отмечается, что имеющие место в литературе разногласия по данному вопросу во многом обусловлены тем, что каждая дисциплина при определении сущности терроризма исходит исключительно из своего предмета и потому акцентирует в данном феномене лишь те его элементы, которые значимы в свете её предмета. В статье предлагается авторское понимание феномена терроризма. Отмечаются особенности современного терроризма. Показано, что он фактически сводится к двум видам – к политическому и религиозному. В то же время и религиозный (в особенности так называемый «исламский») терроризм лишь со стороны своей внешней формы является религиозным, в то время как по сути своей он преследует поставленную теми, кто его субсидирует, вооружает

и курирует вполне конкретную геополитическую цель. Почти все исследователи отмечают, что ядром террористической активности является угроза насилия. Однако насилие практикуется не только терроризмом. В чём тогда специфика терроризма в данном случае? Нетрудно заметить, что некоторые из деструктивных актов похожи на действия криминальных структур. Что касается покушения на убийства, то они равно характерны как для террористов, так и для диверсантов, а также и для криминальных элементов. А вот захват заложников характерен лишь для деятельности террористов и криминальных элементов. Что касается массовых убийств в людных местах - это занятие исключительно террористов.

Ключевые слова: террор, терроризм, террористический акт, политический, религиозный, фундаментализм, радикализм, экстремизм

Основные положения

В наступившем XXI веке терроризм принял глобальные масштабы: он стал международным. Но чем по своей сущности является терроризм как таковой? Как ни странно, но всё ещё продолжают вестись дискуссии по данному вопросу. Между тем отсутствие строгого определения понятия терроризма оказывает отрицательное влияние не только на теорию, но также и на практику, прежде всего на практику реальной борьбы с терроризмом, способы его предотвращения и профилактики.

Введение

Сегодня на мировой арене наиболее проявляют себя политический и религиозный терроризм, особенно так называемый «исламский». Встаёт задача проанализировать их действительное соотношение. Отчасти на решение данной задачи и ориентирована настоящая статья.

Описание материалов и методов

В статье применён ряд известных методов, позволивших раскрыть её тему. Так, принцип конкретного историзма позволил проследить исторические изменения смысла, вкладываемого в термин «терроризм» от Великой французской революции до нынешней современности. Категории тождества и различия позволили установить сходство и различие таких понятий (и стоящих за ними феноменов), как «фундаментализм», «радикализм», «экстремизм» и «терроризм», а категория снятия позволила выяснить преемственность между

данными феноменами и показать, что именно терроризм содержит их в себе в снятом виде.

Дискуссии по поводу дефиниции терроризма

В литературе накопилось множество определений терроризма. По одним данным, свыше ста, по другим – свыше двухсот. «Тем не менее, – пишут В. А. Соснин и Т. А. Нестик [1, с. 38], – проблема дефиниции и классификации видов терроризма в мировой исследовательской практике остаётся не до конца решённой, и перспектив её решения в обозримом будущем (по крайней мере, на концептуально-теоретическом уровне) трудно ожидать». Надо сказать, что и сами эти авторы вообще обходятся без определения терроризма.

Отсутствие строгого определения сущности терроризма обусловлено целым рядом факторов. Назовём основные. Во-первых, сам по себе терроризм, особенно современный, является сложно структурированным и многоаспектным феноменом. В этой связи исследователи могут вычленять некоторые из его аспектов, а то и всего лишь один, и принимать это за терроризм в целом. То есть идут по пути редукционизма. Такое представление части вместо целого нередко не только в исследовании терроризма, но и вообще в науке. Во-вторых, сегодня терроризм исследуется самыми разными дисциплинами – социальной философией, социологией, политологией, общей и социальной психологией, юридическими дисциплинами и т. д. Получается, что разные науки, исследующие его, исходят из специфики своих предметов и акцентируют в данном феномене значимые в свете этих предметов особенности и тем самым редуцируют сущность терроризма как целостного феномена к этим особенностям. Но терроризм в настоящее время является предметом не только тех или иных наук. Он является также предметом внимания со стороны властных структур, спецслужб и т. д. Каждое из таких ведомств может определять терроризм, исходя из целей и задач этих ведомств. Б. Хоффман отмечает, что три разных ведомств США – Госдепартамент, Федеральное бюро расследований (ФБР) и Министерство обороны – по-разному определяют терроризм. И получается [2, с. 39]: «Каждое из этих определений отражает приоритеты и интересы каждого из этих органов власти». Более того [2, с. 40 – 41]. «Не только отдельные учреждения внутри одного и того же правительственного аппарата не могут выработать единого определения терроризма. Эксперты по данному вопросу и признанные всеми ученые и филологи также не способны прийти к единому решению». Кроме того, определения терроризма, исходящие от практических сфер, как правило, ценностно

нагружены, что препятствует объективному истолкованию феномена. К этому добавляются разнообразные мнения журналистов, свободно циркулирующие в СМИ.

Результаты

В этой связи практические сферы должны ориентироваться на науку, а в области последней конкретные науки должны ориентироваться на философию, в данном случае на социальную философию. Ведь она, в отличие от частных наук, берёт данный феномен на уровне всеобщности и тем самым даёт мировоззренческие и методологические ориентиры этим наукам. Но среди социальных философов также пока не выработано единого мнения относительно сущности терроризма. В современной социальной философии существует немало школ, направлений, в которых предпочтение отдаётся той или иной методологии, тому или иному исследовательскому подходу. Это и вызывает разногласия в истолковании сущности терроризма. Мы придерживаемся того направления в социальной философии, которое кладёт в своё основание принцип общественно-исторической, деятельностной сущности человека. Исходя из этого принципа, мы и попытаемся ответить на вопрос о том, что такое терроризм.

В. В. Кафтан, ратующий за создание специальной дисциплины «терро-логия», пишет [3 с. 77]: «Разные авторы, пользуясь одним и тем же термином, часто понимают под ним несколько разные вещи. Сложность языка как раз и состоит не только во множестве значений каждого отдельно взятого слова, но и в возможности смешения этих значений, в неясности, какое значение в данный момент подразумевается» Не случайно поэтому многие исследователи обращаются к этимологии. Термин «терроризм» происходит от латинского слова «terror», которое имеет два значения: 1) страх, ужас и 2) предмет страха, устрашающее обстоятельство (4, с.1007)]. Сам по себе этот термин для понимания сути дела мало что даёт. Как понятие «террор» получило распространение во время Великой французской революции и затем прочно закрепилось в общественном сознании и перешло в науку и философию. С современной точки зрения это выглядит странным, но слово «террор» в то время имело *положительный* смысл. Как пишет Б. Хоффман [2, с. 8 – 9]: «По иронии судьбы терроризм в своём первоначальном значении был тесно связан с идеями добродетели и демократическими взглядами»

В последующие десятилетия смысл слова «террор» несколько раз менялся. После того, как М. Робеспьер, введший режим «Большого террора», был отправлен на гильотину (1794 г.), термин

«терроризм» стал обозначать всякое злоупотребление официальной власти, содержащее криминальный подтекст. Б. Хоффман называет итальянского революционного демократа К. Пизакане, который выдвинул идею «пропаганды действием». Он заявлял (цит. по: [2, с. 12]): «Пропаганда идеи – недостижимая цель. Идеи рождаются из деяний, а не наоборот. Знание не даёт людям свободы, но свобода способна дать познания». Применение насилия, согласно ему, обогащает нужными знаниями, сплачивает народ во имя революции. Одной из первых революционных организаций, которая приняла теорию «пропаганды действием», была «Народная воля» в России. В последующие годы значение терминов «террор» и «терроризм» менялись.

Конечно, террор и терроризм, не одно и то же. Разные авторы толкуют это различие по-разному. Так, например, Е. Н. Малышевой [5, с. 11] «понятие “террор” трактуется как насилие, применяемое государством, насилие со стороны “сильной”, а “терроризм” – насилие со стороны оппозиции, со стороны «слабого». Такое чисто количественное различие вряд ли может быть принято. Автора данного определения не смущает окончание «-изм» в слове «терроризм». Ведь такое окончание применяется к характеристикам тех или иных доктрин, учений (например, «марксизм», «протестантизм»), умонастроений («расизм», «шовинизм»), практики, основанной на доктринах («социализм», «фашизм»). Но террор – это не «-изм». В «Википедии» он определяется [Терроризм] как «применение силы или угроза её применения сильнейшей стороной по отношению к слабейшей». Данное определение лишь внешне сходно с определением Е. Н. Малышевой.

Но и определение, содержащееся в «Википедии», также не может быть безоговорочно принято. Это определение в наибольшей мере применимо к тем ситуациям, когда, например, государство всей своей мощью применяет силу или угрожает её применением какой-то части своего населения, в частности оппозиции. В этом случае говорят, что оно *терроризирует* её. Но под такое определение не подпадают многие террористические акты. Так, неудачная попытка русского революционера Д. В. Каракозова покушения на российского императора Александра II считается террористическим актом, хотя, по сути, таковым оно считается лишь потому, что объект покушения – политический деятель. А вот убийство в 1911 г. П. А. Столыпина, также совершённое одиночкой, почему-то считается просто убийством. Или вот многочисленные попытки покушения народовольцев на того же царя, действительно являвшимися террористическими акциями, нельзя считать акциями «сильнейшей стороны по отношению к слабейшей».

Члены «Народной воли» представляли собой отнюдь не сильнейшую часть Российской империи.

Приведём несколько определений терроризма. В книге «Борьба с терроризмом и защита прав человека» говорится [6, с. 25]: «Сложность в определении понятия “терроризм” вызвана тем, что существует представление, что при определённых обстоятельствах применение силы может быть оправдано». Такое мнение будет правильным в том случае, если насилие считается основным или даже единственным атрибутом терроризма. В этой работе также предпринята попытка определить терроризм. Здесь сказано [6, с. 26]: «Терроризм имеет место в самых различных ситуациях и принимает различные формы. Не стараясь дать здесь определение терроризма, мы можем рассмотреть некоторые из его постоянных характерных черт, в том числе следующие: организованный характер (независимо от размера организации);

– опасность (для жизни, здоровья и имущества);

– направленность, в частности, против правительства (стремление к оказанию влияния на лиц, ответственных за разработку политики и законов);

– его бессистемный характер, приводящий к распространению и нагнетанию страха среди населения.

Преобладающей характеристикой терактов является их преступный характер – даже если они имеют дополнительные признаки, ввиду которых их необходимо рассматривать как террористические по своей природе». Собственно говоря, в этом определении терроризм просто сводится к криминальному феномену. Последний в нём, бесспорно, присутствует, но ведь это не указывает на специфику терроризма.

Согласно Л. С. Изилиевой [7, с. 9], *«терроризм можно определить как политико-организационную форму экстремизма, порожденному определёнными социально-политическими противоречиями и проблемами и представляющую собой, как правило, вооружённое и идеологически обоснованное насилие или угрозу его применения, предполагающие деятельность против личности и общества (его институтов) с целью социально-психологического устрашения и влияния на органы государственной власти (мировое сообщество) для изменения государственной политики в интересах определённых сил»*. Можно ли полностью принять данное определение? На наш взгляд, нет. Во-первых, терроризм определяется как форма экстремизма. Это значит, что экстремизм понимается как нечто общее, а терроризм – как частное. Во-вторых, терроризм определяется как

«политико-организационная форма». А разве не существовало и не существует иных «организационных форм», к примеру, религиозно-организационных?

Приведём ещё одно определение. Оно принадлежит Ю. М. Антоняну. «Под терроризмом, – пишет он [8, с. 11], – можно понимать относительно массовое, исторически изменчивое, уголовно наказуемое явление, характеризующееся совершением умышленных преступных действий с целью вызвать страх и панику, с выдвиганием различных требований.

Сущность терроризма сводится к активному использованию устрашения для принуждения людей (группы людей, государства, государственных учреждений, коммерческих организаций и т. д.) к действиям, выгодным террористам. Устрашение – главный их инструмент, прямо используя который они понуждают других, некую третью сторону действовать не в интересах общества, государства или своих собственных, а террористов».

Во всех приведённых определениях наряду со спорными моментами высказаны и, на наш взгляд, правильные. Они будут учтены при нашей попытке дать приемлемое определение терроризма. Точнее даже не столько определение (дефиницию), сколько дать развёрнутую характеристику данного феномена.

Общая сущность терроризма

Мы предлагаем проводить следующее различие террора и терроризма. Террор есть исключительно *практический* феномен, состоящий ли в реальном применении насилия и других деструктивных действий или же только в угрозе их применения. Терроризм же не сводится к практическому аспекту. Терроризм есть целостный сложно организованный *деструктивный* по своей сущности и по своим функциям феномен, включающий в себя, как минимум, 1) специфически террористическую идеологию, постулирующую конкретные идеи и цели, 2) террористическую организацию, руководствующуюся данной идеологией и ориентированную на достижение этих целей, и 3) практику террора. Что собой представляет террористическая идеология и каковы она ставит цели? Данная идеология является продуктом более или менее длительной разработки. Существует преимущественно *политическая* террористическая идеология, а существует (особенно в нынешнее время) и преимущественно *религиозная* террористическая идеология.

Данные формы идеологии первоначально зарождаются в форме недовольства наличной политической или религиозной ситуацией.

Данное недовольство перерастает в *фундаментализм*, который состоит в убеждении в том, что политика в своей стране или религия в ареале своего распространения должны строго следовать первоначальным формам правления (в политике) или догматам, не подлежащим никаким новшествам, никаким изменениям. Фундаментализм, таким образом, является формой консерватизма, абсолютизированной ортодоксии в политике или в религии. Но, как правило, понятие фундаментализма применяется к религиозной сфере. В каждой мировой религии имеются свои собственные формы фундаментализма – христианский, исламский, иудейский. Само возникновение всевозможных форм сектантства, особенно в христианстве, говорит о том, что те или иные секты сформировались на почве той или иной разновидности фундаментализма.

Далее фундаментализм может перерасти в *радикализм*. Последний является крайне обострённой формой фундаментализма и как таковой равно присущ как религии, так и политике, политической идеологии. Бескомпромиссность, присущая фундаментализму в радикализме усиливается (существует выражение «радикализация»). И фундаментализм, и радикализм может исповедоваться как одним человеком, так и группами людей. Они и объединяются на почве фундаменталистских или радикалистских убеждений. Со временем они перерастают в *течения*. И в современном мире в таких формах они и существуют. Радикалисты вырабатывают радикальные идеи по *коренному* преобразованию наличного государственно-общественного устройства и его институтов (в политике) и идеи по «очищению» наличных форм религии от всего привнесённого и возвращению их к их «исконным» формам. Фундаменталисты и радикалисты преимущественно заняты пропагандой и распространением своих идей, и стремлением склонить на свою сторону как можно больше сторонников.

Радикализм перерастает в *экстремизм*. Он также бывает, как политическим, так и религиозным. В среде экстремистов вырабатывается отчасти на основании радикалистских идей относительно целостная экстремистская идеология. Данная идеология выражает конкретные экстремистские ценности и требования к политическому режиму, к конкретной религии и т. д., а также призывы к благонадёжным гражданам или к верующим отречься от всего, что с точки зрения этой идеологии ложно, неправомерно или несправедливо (по отношению к верующим). Экстремизм предполагает наличие специальной организации со сравнительно чётким распределением занятий, конкретных функций, которые должны исполнять члены экстремистской организации.

Экстремизм является единством идеологии и практики, которая заключается не только в агитации и пропаганде своей идеологии, но и в проведении разного рода митингов, протестных шествий и т. д. От экстремизма до терроризма – один шаг. Собственно говоря, терроризм – это доведённый до предела экстремизм, или экстремизм, ставший практическим феноменом. Он вбирает в себя по логике снятия (*Aufheben*) наиболее крайние элементы фундаментализма, радикализма и экстремизма. Терроризм, как и экстремизм, способен существовать лишь при наличии тесно сплочённой, буквально по принципу круговой поруки, террористической организации, в которой выделяются лидер и его приближённые, а остальные составляют практически действующую часть – боевиков, реально осуществляющих террористические акции. Ж. Бодрийяр пишет [9, с. 136]: «Терроризм ничего не изобретает и ничего не открывает. Он просто доводит всё до крайности, до пароксизма. Он обостряет определённый порядок вещей, определённую логику насилия и неуверенности».

В литературе обсуждается вопрос типологизации и (или) классификации форм терроризма. Классификации осуществляются по самым разным основаниям. К примеру, по гендерному основанию. Так, особо выделяется *женский* терроризм [10-12]. Существует классификация видов террористической деятельности. Выделяется несколько основных видов террористических актов. Одним из них является *диверсия*. Она осуществляется посредством взрывов, пожаров, распыления отравляющих веществ, минирования автомобилей и самолётов и т. д. Следующим видом терактов являются *похищения* людей. Как правило, похищаются общественно и государственно значимые личности – известные политики, дипломаты, видные журналисты, крупные чиновники и др. Следующим видом является *убийство* и *покушение* на убийство. За ним следует *хайджекинг* (*hijacking*), то есть захват транспортных средств (автомобилей, поездов, самолётов и т. д.). Далее идёт *захват заложников*. Ими могут оказаться даже случайные люди.

Мы выделим два вида терроризма – *политический* и *религиозный*. Это не значит, что мы отвергаем другие классификации. Просто мы считаем, эти два являются основными, особенно в нынешнее время. А теперь отметим основные характеристики терроризма. Мы согласны с характеристикой терроризма как антиобщественного и антигосударственного феномена, подлежащего моральному осуждению и юридическому наказанию. Терроризм, кроме того, является феноменом, нарушающим права человека как личности и как гражданина. Терроризм является по своей сути *деструктивным*

феноменом. Почти все исследователи отмечают, что ядром террористической – агрессивной по своей сути – активности является *насилие* или (и) *угроза насилия*.

Однако насилие практикуется не только терроризмом. В чём тогда специфика терроризма в данном случае? Нетрудно заметить, что некоторые из деструктивных актов внешне неотличимы от действий, к примеру, диверсантов в тылу врага во время военных действий, а некоторые похожи на действия криминальных структур. Так, взрывы общественно и государственно значимых объектов (вокзалов, заводов и т. д.) характерно и для террористических актов, и для военных диверсий. Что касается убийств и покушения на убийства, то они равно характерны как для террористов, так и для диверсантов (оставим в стороне прилагательное «военных»), а также и для криминальных элементов. А вот захват заложников характерен лишь для деятельности террористов и криминальных элементов. Что касается массовых убийств в людных местах, в храмах и т. п., то это – занятие исключительно террористов. Б. Хоффман сравнивает терроризм и террористическую деятельность с партизанской войной [2, с. 43]). Внешне они сходны. Партизанский отряд, как и террористическая организация, – организованная группа с командиром во главе. Представители как того, так и другой не носят специальной формы и знаков различия, отличающих их от гражданских лиц. Но делают они, по сути, одно и то же: взрывают поезда, уничтожают скопление личного состава противника, берут заложников и т. д. Конечно, партизаны, в отличие от террористов, не уничтожают мирное население.

Таким образом, некоторые виды террористической деятельности внешне неотличимы от других видов деструктивной деятельности – от военно-диверсионной, партизанской или от сугубо криминальной. В чём же тогда состоит их отличие от них? Наш ответ – и он совпадает с мнением многих исследователей терроризма – таков: различие проходит по линии *целей* и *средств*. Всё дело не в действиях и их характере, а в той *цели*, которая преследуется и достигается посредством этих действий. Возьмём, например, взрыв аэровокзала. Такая акция возможна и для армейской диверсии, и для террористического акта. Для первой *цель* и *средство совпадают*: диверсантам дано задание взорвать аэропорт, поскольку он представляет собой серьёзную преграду на пути осуществления военных действий. Для террористического акта взрыв аэропорта, наполненного улетающих и прилетевших пассажиров, обслуживающего персонала и т. д. – всего лишь *средство*. Целью же является вызов *паники* у выживших и *страха* и даже *ужаса* (напомним, что «террор» по-латыни значит «ужас») у населения города, к которому

прикреплён аэропорт. Посредством совершения террористических актов террористические организации, во-первых, стремятся повлиять на правительства тех стран, в которых совершаются эти акты, чтобы правительства выполнили их требования, устроить атмосферу нестабильности в обществе, а у граждан этих стран вызвать панику, страх за свою жизнь и жизнь своих родных и близких.

С. Г. Кара-Мурза отмечает [13, с. 171], что «терроризм – средство психологического воздействия. Его главный объект – не те, кто стал жертвой, а те, кто остался жив. Его цель – не убийство, а устрашение и деморализация живых. Жертвы – инструмент, убийство – метод». Для партизанской же акции главный объект её – именно те, кто погиб. Разные цели и у террориста, если сравнить его с преступником. Как отмечает Б. Хоффман [2, с. 44 – 45], «в отличие от обычного преступника или убийцы-фанатика террорист не преследует чисто личные цели, его действия не продиктованы желанием набить карман, или удовлетворить какую-либо личную потребность, или выразить своё недовольство.

Обсуждение

Террорист – это всегда альтруист: он верит, что служит “благодару” делу, которое задумано с целью обретения лучшей доли для широкого круга сторонников, будь то вымышленные лица или реальные, интересы которых представляет террорист или террористическая организация. Преступник же не служит никакому делу, а лишь увеличению собственного благосостояния и материальному насыщению». Такова общая характеристика терроризма. Современный же терроризм, то есть терроризм последних десятилетий XX – первых десятилетий наступившего XXI века обладает некоторыми особенностями.

Особенности современного терроризма

Во второй половине XX и особенно в наступившем XXI веке терроризм стал *международным*. В этом состоит главная особенность современного терроризма. Б. Хоффман отмечает [2, с. 78]: «Возникновение явления, которое мы обозначаем словосочетанием «международный терроризм», произошло 22 июля 1968 года. В тот день три вооруженных палестинских террориста, принадлежащих к Народному фронту освобождения Палестины, одной из шести групп, входивших тогда в Организацию освобождения Палестины, захватили пассажирский лайнер израильской авиакомпании “Эль-Аль”, следовавший из Рима в Тель-Авив». Возможно, что это так. Не станем возражать. Но в данном случае это несущественно. В.В. Кафтан

пишет [14, с. 12]: «Современный терроризм – это особым образом организованное насилие, вид социального противодействия, которое по военно-политическим целям, средствам, способам и результатам воздействия является одной из форм ведения войны и представляет собой антиобщественную деятельность крайне агрессивных организационных, идеологически подготовленных субъектов. Терроризм сегодня есть целостная система, где представлены экстремистские идеи и действия людей и соответствующие данной деятельности организации». В целом с данной характеристикой можно согласиться, но к этому следует добавить несколько положений.

Во-первых, в наступившем XXI веке появились некоторые новые виды терроризма. Во-первых, выделяется такой вид терроризма, как терроризм, осуществляемый *смертниками* [15]. Конечно, использование в террористических акциях смертников само по себе не новый феномен. Новым является его масштабность и массовость. В XXI в. в исламистской террористической деятельности широко используются террористы-смертники (шахиды). Во-вторых, террористы не отстают от технического и технологического прогресса. Они используют современные информационно-коммуникационные и родственные им технологии. В этой связи новым видом террористических актов в последнее время получили распространение *кибернетические* террористические акты, объединённые общим понятием «*кибертерроризм*». Они заключаются в атаке на компьютерные сети, взламывание их (так называемое *хакерство*), внедрение в них вредоносных вирусов, похищение важной информации и т. д. Современные технологии позволяют хакерам внедряться, например, в бортовые компьютеры летящих авиалайнеров и перепрограммировать их на выполнение нужных им рейсов, а также и выводить лайнеры из строя, приводя их к крушению. Наконец, особенностью современного терроризма стало то, что ячейки террористической организации связаны между собой по *сетевому* принципу.

Выше мы выделили в качестве основных видов терроризма политический и религиозный. Последний сегодня связан с исламом. Его даже именуют «исламским терроризмом». Однако, сколько бы видов (подчёркнём: современного!) терроризма мы бы не выделили, все они непосредственно или опосредствованно *сводятся к политическому* терроризму. Взять, к примеру, террористическое движение ИГИЛ (ДАИШ). Целью его действий, согласно его лидерам, является установление на месте Афганистана, Ирака, Сирии и других государств (а в пределе – на территории всего земного шара) Халифата. Но что такое Халифат? Это не что иное, как *идеократическое* государство, в

котором безраздельно господствуют законы Шариата. Следовательно, цель деструктивной деятельности ИГИЛ – в конечном счёте – *политическая*. ИГИЛ был не просто террористической организацией, он был хорошо вооружённой и всячески оснащённой боевой армией, ведшей, особенно на территории Сирии, реальные боевые действия. Другое дело, что в тех или иных террористических организациях и в их деструктивной деятельности внешне может превалировать либо политический, либо религиозный момент.

В том случае, когда доминирует последний, действия «светского» и «религиозного» террориста различаются. Как отмечает Б. Хоффман [2, с. 114], «религиозные и светские террористы имеют значительные различия в представлении о себе и творимом ими насилии. В то время как светские террористы рассматривают насилие либо как способ подстегнуть изменения к лучшему в существующей системе, либо как путь к созданию новой государственной системы, религиозные террористы видят себя не составными частями этой системы, которую стоит сохранить, а “аутсайдерами”, стремящимися изменить существующий порядок. Это чувство отчуждения позволяет религиозным террористам использовать куда более разрушительные и гибельные виды террористических операций, чем светским террористам, и таким образом расширять список приемлемых целей».

Со второй половины XX и в наступившем XXI веке у терроризма находятся спонсоры. Ведь действовать таким террористическим организациям, как Аль-Каида, Исламский джихад, Джебхат ан-Нусра или, особенно, ИГИЛ не только осуществлять свою деструктивную деятельность, но и просто существовать без мощной финансовой помощи в принципе невозможно. Более того, хорошо известно, что такие террористические организации, как «Аль Каида» и ИГИЛ были выращены спецслужбами США, поддерживались и продолжают поддерживаться ими финансами, вооружением и специальными инструкторами и даже ориентирует и направляет их деятельность. Иначе говоря, сами эти организации и их деятельность суть всего лишь *средства* для осуществления геополитических планов мировой сверхдержавы.

Заключение

Анализ показал, что сами представления о том, что такое терроризм исторически менялись. С конца XX в. он стал трактоваться как исключительно деструктивный феномен. В XXI в. выделяются политический и религиозный виды терроризма. Однако и религиозный терроризм в виде «Аль Каиды» и особенно ИГИЛ (ДАИШ) являются

по своей сути политическими. Возможно, что для лидеров этих террористических организаций ведущая ими террористическая деятельность подчинена достижению исключительно религиозных целей, но для тех, кто за ними стоит, вся их деятельность подчинена внешней по отношению к ним геополитической цели.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Соснин В.А., Нестик Т.А. Современный терроризм. Социально-психологический анализ. - М., 2008, - 287 с.
- [2] Хоффман Б. Терроризм – взгляд изнутри. - М., 2003. - 264 с.
- [3] Кафтан В.В. Терроризм как общественное явление современности (социально-философский анализ): автореф. дисс. ... канд филос. наук. - М., 2009. - 20 с.
- [4] Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь / изд. 2-е, переработ. и дополн. - М.: Русский язык, 1976. - 1096 с.
- [5] Малышева Е. Н. Феномен современного терроризма: социально-философский анализ: автореф. дисс. ...канд филос. наук. - Красноярск, 2011. - 21 с.
- [6] Борьба .. . Борьба с терроризмом и защита прав человека. Руководство. - Warsaw, 2009. - 312 с.
- [7] Изиялева Л. С. Терроризм как социально-политическое явление: автореф. дисс. ...кандю пол.. наук. - Уфа, 2004. - 22 с.
- [8] Антонян Ю.М. Понятие этнорелигиозного терроризма, Этнорелигиозный терроризм. - М.: Аспект Пресс, 2011. - С. 11 – 20.
- [9] Бодрийяр Ж. Дух терроризма. Войны в заливе не было . - М., 2016. – С. 95 – 188.
- [10] Адамова М. А. Женский терроризм в современном политическом процессе: автореф. дисс. ...канд филос. наук. - Ставрополь, 2002. - 21 с.
- [11] Лактионова М. А. Особенности феномена женского терроризма: региональный аспект // Вестник АГУ. - 2014. - № 4 (148). - С. 108 – 116.
- [12] Фёдорова К. В. Феномен женского терроризма и проблема его интерпретации в обществе // Казанский педагогический журнал. – 2016. - № 3. - С. 172 – 176.
- [13] Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. - М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. - 831 с.
- [14] Кафтан В. Терминологическое противоборство вокруг концепта «терроризм» // Власть, 2004. - № 4. - С. 77 – 80.
- [15] Чудинов С. И. Терроризм смертников. Проблема научно-философского осмысления. - М.: ФЛИНТА, 2016.- 312 с.

REFERENCES

- [1] Sosnin V.A. Nestik, T.A. Sovremennyj terrorizm. Social'no-psihologicheskij analiz [Modern terrorism. Socio-psychological analysis], M., 2008, p. 287.
- [2] Hoffman B. Terrorizm – vzglyad iznutri [Terrorism - a view from the inside]. M., 2003, p. 264.
- [3] Kaftan V.V. Terrorizm kak obshchestvennoe yavlenie sovremennosti (social'no-filosofskij analiz) [Terrorism as a social phenomenon of our time (a socio-philosophical analysis): avtoref. diss. kand filos. nauk', M., 2009, p. 20.
- [4] Dvoreckij I.H. Latinsko-russkij slovar' / izd. 2-e, pererabot. i dopoln. [Latin-Russian Dictionary], ed. 2nd, revised. and add.), M., 1976, p.1096.
- [5] Malysheva E. N. Fenomen sovremennogo terrorizma: social'no-filosofskij analiz [The phenomenon of modern terrorism: a socio-philosophical analysis: avtoref. diss. kand filos. nauk', Krasnoyarsk, 2011, p.21.
- [6] Bor'ba .. . Bor'ba s terrorizmom i zashchita prav cheloveka [Wrestling ...Combating terrorism and protecting human rights]. Rukovodstvo', Warsaw, 2009, p.312.
- [7] Izilyaeva L. S. Terrorizm kak social'no-politicheskoe yavlenie [Terrorism as a socio-political phenomenon]: avtoref. diss. kand pol. nauk', Ufa, 2004, p. 22.
- [8] Antonyan Yu.M. Ponyatie etnoreligioznogo terrorizma, Etnoreligioznyj terrorizm [The concept of ethno-religious terrorism, Ethno-religious terrorism]. M., 2011, p. 11 – 20.
- [9] Bodrijar Zh. Duh terrorizma. Vojny v zalive ne bylo [Spirit of terrorism. There was no Gulf War]. M., 2016, p. 95 – 188.
- [10] Adamova M. A. Zhenskij terrorizm v sovremennom politicheskom processe [Women's terrorism in the modern political process]: avtoref. diss. kand pok. nauk, Stavroaol', 2002, - p.21.
- [11] Laktionova M. A. Osobennosti fenomena zhenskogo terrorizma: regional'nyj aspekt [Features of the phenomenon of female terrorism: regional aspect] // Vestnik AGU, 2014. No. 4 (148). pp.108 – 116.
- [12] Fyodorova K. V. Fenomen zhenskogo terrorizma i problema ego interpretacii v obshchestve [The phenomenon of female terrorism and the problem of its interpretation in society], Kazanskij pedagogicheskij zhurnal, 2016, No. 3, p. 172 – 176.
- [13] Kara-Murza S.G. Manipulyaciya soznaniem [Mind manipulation], M., 2001, p. 831.

[14] Kaftan V. Terminologicheskoe protivoborstvo vokrug koncepta «terrorizm» [Terminological confrontation around the concept of “terrorism”], *Vlast*, 2004. No. 4, p. 77 – 80.

[15] Chudinov S. I. ‘Terrorizm smertnikov. Problema nauchno-filosofskogo osmysleniya [Suicide terrorism. The problem of scientific and philosophical understanding], М., 2016, p. 312.

ТЕРРОРИЗМ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ

*Хусаинова Гулжан Даулетқалиқызы¹,

Нұралина Ботакөз Амангелдіқызы²

¹Философия ғылымд. кандидаты, Қазақстан халқы қауымдастығы және қоғамдық-саяси пәндер кафедрасының доценті, Қ.Жұбанова, Ақтөбе, Қазақстан, e-mail: kuluv@mail.ru

²PhD, Қоғамдық-саяси пәндер кафедрасының қауымд.профессоры, ХБК, Алматы, Қазақстан, e-mail: botanur@mail.ru

Андатпа. Мақалада терроризм белгілі бір әлеуметтік құбылыс ретінде қарастырылады. Бұл құбылысқа қатысты әртүрлі көзқарастар сыни талдауға ұшырайды. Осы мәселе бойынша әдебиеттердегі айырмашылықтар, негізінен, терроризмнің мәнін анықтаудағы әр пән тек оның тақырыбынан туындайтындығына байланысты, сондықтан бұл құбылыста тек оның мәні тұрғысынан маңызды элементтерді атап көрсетеді. Мақала автордың терроризм құбылысы туралы түсінігін ұсынады. Қазіргі терроризмнің ерекшеліктері атап өтілді. Бұл іс жүзінде екі түрге – саяси және діни бағыттарға келетіндігі көрсетілген. Сонымен бірге, діни (әсіресе «исламдық» деп аталатын) терроризм өзінің сыртқы формасы бойынша ғана діни болып табылады, ал оның мәні бойынша оны субсидиялайтын, қаруланған және бақылайтын адамдар белгілеген нақты геосаяси мақсатты көздейді. Барлық дерлік зерттеушілер террористік әрекеттің өзегі зорлық-зомбылық қаупі екенін атап өтті. Алайда зорлық-зомбылық тек терроризммен ғана айналыспайды. Бұл жағдайда терроризмнің ерекшелігі неде? Кейбір деструктивті актілер қылмыстық құрылымдардың әрекеттеріне ұқсас екенін байқау қиын емес. Кісі өлтіруге оқталуға келетін болсақ, олар террористерге де, диверсанттарға да, қылмыстық элементтерге де тән. Бірақ кепілге алу тек террористер мен қылмыстық элементтердің қызметіне ғана тән. Адамдар көп жиналатын жерлерде жаппай кісі өлтіруге келетін болсақ, бұл тек террористердің кәсібі.

Тірек сөздер: террор, терроризм, террористік акт, саяси, діни, фундаментализм, радикализм, экстремизм

TERRORISM AS A SOCIAL PHENOMENON

*Khusainova Gulzhan Dauletkaievna¹, Nuralina Botakuz Amangeldievna²

*¹candidate of philos. science, Departments of the Association of the
people of Kazakhstan and socio-political disciplines K. Zhubanova,
Aktobe, Kazakhstan, e-mail: kuluv@mail.ru

²PhD, assistant professor of the Department of Socio-Political Disciplines,
IEC, Almaty, Kazakhstan, e-mail: botanur@mail.ru

Annotation. The article explores terrorism as a specific social phenomenon. Various points of view on this phenomenon are subjected to critical analysis. It is noted that the differences in literature on this issue are largely due to the fact that each discipline in determining the essence of terrorism proceeds exclusively from its subject and therefore emphasizes in this phenomenon only those elements that are significant in the light of its subject. The article offers an author's understanding of the phenomenon of terrorism. The features of modern terrorism are noted. It is shown that it actually comes down to two types – political and religious. At the same time, religious (especially the so-called “Islamic”) terrorism is religious only in terms of its external form, while in essence it pursues the very specific geopolitical goal set by those who subsidize it, arm and supervise. Almost all researchers note that the core of terrorist activity is the threat of violence. However, violence is practiced not only by terrorism. What then is the specificity of terrorism in this case? It is easy to see that some of the destructive acts are similar to the actions of criminal structures. As for attempted murders, they are equally characteristic of both terrorists and saboteurs, as well as criminal elements. But hostage-taking is typical only for the activities of terrorists and criminal elements. As for the massacres in crowded places, this is an occupation exclusively of terrorists. Almost all researchers note that the core of terrorist activity is the threat of violence. However, violence is practiced not only by terrorism. Then what is the specifics of terrorism in this case? It is easy to see that some of the destructive acts are similar to the actions of criminal structures. As for attempted murders, they are equally characteristic of both terrorists and saboteurs, as well as criminal elements. But hostage-taking is typical only for the activities of terrorists and criminal elements. As for mass killings in crowded places, this is an occupation exclusively for terrorists.

Keywords: terror, terrorism, terrorist act, political, religious, fundamentalism, radicalism, extremism

Статья поступила 18.02.2023

УДК 314.7

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.010>

МРНТИ 05.11.27

ТЕНЕВАЯ ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ МИГРАЦИЯ В ПРИАРАЛЬЕ КАК НОВЫЙ АРЕАЛ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

*Рахматулина Д.М.¹, Исова Л.Т.², Самай А.Д.³

*¹докторант 2 курса, Казахский национальный университет
им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: dilararahmatulina2@gmail.com

²кандидат исторических наук, доцент, Казахский национальный
университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: tanirbergenlaura@gmail.com

³кандидат политических наук, ассоциированный профессор,
университет «Туран», Алматы, Казахстан,
e-mail: alina_samay@mail.ru

Аннотация. В современном мире экологическая миграция является одним из самых актуальных исследовательских направлений в области миграции. Вопросы, связанные с перемещением населения, обостряются ввиду негативных прогрессирующих и нововыявленных изменений окружающей среды. Вместе с видоизменениями природного характера исключительным является пертурбация экологического состояния природного объекта в результате антропогенного воздействия, что имеет крайне отрицательный эффект на население расположенное вблизи и в отдалении от него.

Целью исследования является обоснование выявления значительного числа перемещающихся лиц с территории Приаралья как зоны экологического бедствия, экологических мигрантов, имеющих, в силу ряда особенностей, латентный «теневого» характер.

Работа несет в себе междисциплинарную научную значимость для исследователей в области регионоведения, международных отношений, миграции, экологии и демографии, а также вносит значительный вклад в разработку инструментария по выявлению экологической миграции на изучаемой территории. Научное исследование может быть использовано для усовершенствования законодательства по экологической миграции, а также будет способствовать предотвращению подобных социально-экономических последствий в результате экологических катастроф.

Результаты исследования могут быть применены в качестве учебного материала дисциплин, читаемых для студентов и магистрантов

образовательных программ «Регионоведение» и «Международные отношения».

В качестве основных методов в научной работе были использованы сравнительный, исторический, логический, метод системного подхода и корреляционный анализ.

В результате проведенной работы авторами было выявлено такое явление как «теневая экологическая миграция», как феномен, сформировавшийся причинными факторами: в следствии политики иррациональной ирригации, приведшей к катастрофическому высыханию Аральского моря, происходит практически полное обрушение промышленно-сельскохозяйственного комплекса данного района, что неизбежно ведет к обеднению человеческого ресурса.

Представлена цепь событий, запустивших экологическую миграцию, центром которого является экологическая катастрофа Аральского моря. Исследование будет способствовать предупреждению возникновения схожих экологических бедствий антропогенного характера и повышению уровня защищенности экологических беженцев.

Итоги исследования могут быть применены для внесения корректировок в правовые документы, увеличению программ по оказанию социальной поддержки пострадавшему населению, а также в научной литературе по исследованию миграционных процессов.

Ключевые слова: экологическая миграция, катастрофа Аральского моря, Казахстан, миграция населения, демография, окружающая среда, незаконная миграция, государственная граница

Основные положения. Факторы окружающей среды имеют существенное влияние на развитие и уровень жизни всего человечества и являются одними из самых древних причин, способствующих активизации миграционных процессов на различных территориях. Пренебрежение данными экологическими стрессорами и акцентирование внимания на очевидных изменениях в социально-экономической среде, в качестве первопричины, способствует замедленному оказанию помощи вынужденным экологическим мигрантам, ввиду непроработанного правового законодательства в миграционной среде.

Высыхание Аральского моря является крупнейшей экологической катастрофой антропогенного характера нашего времени. Инструментарий для выявления воздействия последствий деградации окружающей среды на динамику миграционного процесса в зоне экологического бедствия не проработан в полной мере. Данное

обстоятельство занимает особое место в исследовании «экологической миграции» на территории Казахстана, ввиду активного процесса передвижения среди населения по причине таких экологических катастроф, как высыхание Аральского моря, опустынивание, нехватка водных ресурсов, а также воздействие Семипалатинского полигона.

Введение. Миграция, наблюдаемая по всему миру, остается одним из наиболее актуальных вопросов для исследования как в глобальном, так и в региональном контексте. Определение данному термину представлено во множестве научных областей, однако авторы представляют наиболее верным указанием трактовки термина МОМ (Международной Организации Миграции).

Миграция, согласно «Глоссарию по миграции», подразумевает перемещение лиц за пределы государственных границ, либо в ее пределах [1]. Процесс перемещения имеет множество классификаций в зависимости от цели, времени, причин и масштабов.

Среди наиболее распространенных выделяют следующие виды миграции:

1. Законная и незаконная миграция;
2. Добровольная и вынужденная;
3. Постоянная и временная;
4. В зависимости от цели (трудовая, образовательная, получение статуса «беженца» и др.) [2].

Особое внимание в контексте изучаемого вопроса необходимо уделить причинам, побуждающих людей к миграции. Так, выделяются следующие распространенные причины миграции:

1. Социально-экономические (поиск работы, пути самореализации, индивидуальные причины как вступление в брак);
2. Политические (преследование со стороны власти, распространение своих политических взглядов);
3. Этнические (этнические распри, преследование по этническому признаку);
4. Религиозные (нетерпимость в отношении той или иной религии, религиозное паломничество);
5. Военные (активные военные действия на той или иной территории);
6. Экологические (критические условия окружающей среды в месте проживания, катастрофы экологического характера) [3].

Таким образом, мотивация лиц, готовых мигрировать, трактуется множеством потребностей среди которых выделяются как и сравнительно небольшие, на примере необходимости поиска более

перспективного рабочего места или повышения своего социального статуса, так и рядом более крупных – экономических, социальных и иных [4].

Одними из исторических причин для передвижения, преследовавших человека с момента его появления, являются экологические факторы. Влияние экологических стрессоров, а также природных или антропогенных катастроф, последствия которых все еще ощущаются на протяжении многих лет, является бесспорным. Однако, необходимо учитывать и прямую взаимосвязь между экологией и множеством других факторов, побуждающих к перемещению. Миграцию ввиду экологических причин подразумевает термин «экологическая миграция».

Стоит подчеркнуть, что на уровне международного права пока не разработано общего принятого определения данного типа, однако, вышеуказанный словарь дает своё объяснение, согласно которому в данном случае передвижение лиц или групп лиц наблюдается преимущественно по причинам внезапных или прогрессирующих изменений окружающей среды, отрицательно влияющих на их жизнь или условия жизни [1]. В результате перемещенные лица приобретают статус вынужденных мигрантов, покидающих место своего проживания на неопределенный срок. Масштаб передвижения также может варьироваться [5].

Экологическая миграция наблюдается по всей планете повсеместно. Перемещение людей преимущественно по причине изменений в окружающей среде в результате антропогенного или природного воздействия также имеет место быть и в Казахстане. Одним из таких примеров служит экологическая катастрофа Аральского моря и ее влияние на жителей городов и сел на близлежащих территориях.

Экологические бедствия Аральского моря является примером резко-отрицательного влияния антропогенного фактора. Арал расположен на территории Казахстана и Узбекистана. Бассейн Аральского моря включает в себя две крупные трансграничные реки региона Центральной Азии – Амударью и Сырдарью. Море обладало климаторегулирующими характеристиками, таким образом, оно смягчало достаточно резкие колебания температурных показателей во всем регионе Центральной Азии. Это способствовало улучшению условий жизни населения Приаралья, имело благоприятное влияние на сельскохозяйственное производство, а также на экологию в комплексе.

Описание материалов и методов. В ходе исследования были проанализированы данные Бюро национальной статистики, научные статьи, опубликованные в сборниках международных конференций,

данные МФСА, отчеты международных организаций, законодательные документы, а также Атлас экологической миграции. В частности для исследования процесса деградации Аральского моря был применен исторический метод. С целью установления отрицательной динамики и изменения показателей сальдо миграции на территории Аральского района к статистическим данным был применен метод сравнительного и корреляционного анализа. Для установления воздействия экологической катастрофы Аральского моря на социально-экономические факторы миграции был использован метод системного подхода, в результате которого авторами был разработан новый термин «теневой экологической миграции».

Результаты. В ходе проведенного исследования мы пришли к следующему результату. На территории Аральского района и Кызылординской области в целом наблюдаются стабильные показатели отрицательного сальдо миграции, что демонстрирует наличие активного миграционного процесса. Несмотря на то, что в большинстве случаев эмиграция экология, в качестве основной причины указывается достаточно редко, за исключением мгновенных крупных экологических или природных катастроф, исследованный нами случай позволяет предполагать о существовании «теневой экологической миграции».

Обсуждение. Условно катастрофу Аральского моря подразделяют на два периода: с 1960 по 1987 (интенсивное снижение горизонта моря) и с 1987 по 2010 гг. (период после разделения на две части – Малое и Большое море) [6]. Мы выделяем, третий, современный этап с 2010 до 2022 г., в течение которого страны продолжают реализацию программ по восстановлению и сохранению некоторой части Аральского моря.

Практически полное исчезновение Аральского моря имело свои последствия по множеству направлений. В результате нерационального использования водных ресурсов Арала в ирригационных целях его объем сократился почти в десять раз, и как следствие море, которое занимало четвертое место в мире и второе место по площади после Каспийского моря (до 1960 г.) [7] в регионе Центральной Азии разделилось в 1980-х гг. на Большой и Малый Арал, а в 2001 г. Большой Арал разделился на Восточный и Западный Арал [8].

Падение уровня моря, а затем последующий процесс опустынивания повлек за собой снижение на 50% генофонда флоры и фауны Приаралья. Ущерб был нанесен в том числе и пастбищным землям, что крайне негативно отразилось на животноводстве. Осушенная

полоса Арала привела к появлению пыльных бурь, опасность которых заключается в составе самой пыли, так как она содержит сульфатные и хлоридные соли [7], которые привели к увеличению частоты случаев заболеваемости глаз, дыхательной, кровеносной, пищеварительной систем и общего повышения уровня смертности. Более того пыль, в составе которой обнаружены сульфатные и хлоридные соли, достигает высокогорных ледников, которые в последствии формируют множества рек, и могут оказать токсичное воздействие на качество водной системы.

В результате проведенных исследований экспертами было выявлено наличие порядка 107 - 114 млрд. тонн соли на поверхности осушенного дна Аральского моря. Данный факт в совокупности с исчезновением нерестилищ составили резкое сокращение рыбного поголовья, которое охватило около 200 видов рыб. В итоге был нанесен большой ущерб по местной рыбной промышленности, с занятостью в количестве 60 тысяч человек [9]. Необходимо отметить, что почти все трудовые ресурсы Приаралья были напрямую связаны с рыболовством и составляли крупнейший центр рыбной промышленности в регионе Центральной Азии [10]. Таким образом пострадали территории и проживающее на них население, в том числе и Казахстана.

Наиболее пострадавшими участками в результате высыхания Аральского моря стало Приаралье, подразделяющееся на две составные части, которые охватывают как территории Казахстана, так и Узбекистана. В свою очередь согласно Закону Республики Казахстан от 30 июня 1992 года № 1468-ХІІ «О социальной защите граждан, пострадавших вследствие экологического бедствия в Приаралье» территория экологического бедствия в Приаралье подразделяются на следующие зоны:

1. Экологической катастрофы;
2. Экологического кризиса;
3. Экологического предкризисного состояния [11].

Особый научный интерес для исследователей представляют зоны, которые вошли в категорию экологической катастрофы ввиду наличия такого критерия как вынужденная миграция по экологическим причинам. Следует подчеркнуть, что данное обстоятельство доказывает существование фактора экологического кризиса, позволяющее в последующем внесение корректировок и включения термина «экологической миграции» в миграционную политику республики Казахстан. Однако, на сегодняшний день, в данном документе гражданам, которые покинули рассматриваемую зону, не присваивается статус мигранта или беженца.

К зонам экологической катастрофы относят Аральский и Казалинский районы Кызылординской области, Челкарский район Актюбинской области [11]. Объектом нашего исследования из перечисленных зон экологической катастрофы является Кызылординская область, в частности Аральский район. Необходимо подчеркнуть, что на территории Кызылординской области климат характеризуется как континентальный и крайне засушливый. Таким образом, экологическое бедствие усугубило существующие климатические показатели данной территории, что непосредственно отразилось и на входящих в ее состав районах. Из перечисленных зон экологической катастрофы предметом нашего исследования является экологическая миграция на территории Аральского района.

Для выявления процесса миграции на территории Аральского района, нами были проанализированы данные Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан по основным социально-экономическим показателям с 1991 по 2021 гг., числовые показатели которых размещены в таблице 1.

Таблица 1. Социально-экономические показатели Аральского района с 1991 по 2021 гг.

Социально-экономические показатели Год	Прибыло, человек	Выбыло, человек	Естественный прирост населения	Сальдо миграции по всем потокам, человек	Численность населения на конец периода (года)
1991	1 756	2 546	1861,0	-790	70,9
1992	964	1 851	1 835	-887	72,7
1993	846	1 929	1 544	-1 083	74,1
1994	405	2 439	1 584	-2 034	75,0
1995	1 360	2 386	1 369	-1 026	75,0
1996	333	1 109	1 239	-776	73,6
1997	266	934	1 002	-668	73,9
1998	403	953	1 130	-550	71,4
1999	453	713	1 024	-260	68,4
2000	326	989	886	-663	69,0
2001	280	1 036	930	-756	69,2
2002	444	1210	1 040	-766	69,8
2003	438	1 204	1 078	-766	69,4
2004	523	1 111	1 260	-588	70,0
2005	556	965	1 135	-409	70,8
2006	631	1 048	1 163	-417	71,5

2007	600	1 165	1 256	-565	72,6
2008	838	1 286	1 394	-448	72,2
2009	1 057	1 272	1 376	-215	73,2
2010	1 067	1 881	1 574	-814	72,3
2011	1 172	1 283	1 395	-111	73,6
2012	837	1 156	1 378	-319	74,7
2013	620	1 137	1 296	-517	75,5
2014	942	1 565	1 407	-623	76,2
2015	1 154	1 611	1 255	-457	77,0
2016	1 627	2 209	1 337	-582	77,8
2017	2 068	2 889	1 294	-821	78,3
2018	2 288	2 802	1 391	-514	79,1
2019	2 350	3 195	1 388	-845	79,7
2020	1 725	2 253	1 418	-528	80,6
2021	1 197	1 753	1 707	-556	81,7

Исходя из статистических данных в период с 1991 по 2021 гг. наблюдается отрицательное сальдо миграции, что указывает на превышение числа эмигрантов над иммигрантами. Стоит отметить, что несмотря на положительное значение сальдо миграции по всему Казахстану, Аральский район по-прежнему предоставляет отрицательные показатели, что подчеркивает активные миграционные процессы на данной территории. Не менее важным представляется и численность населения, которая также учитывает число прибывающих и покидающих лиц. По данным Агентства, в рассматриваемый период, численность населения в районе указывает на стабильное увеличение, в то время как значение сальдо миграции остается отрицательным. Предположительно, значительное влияние на последнее обстоятельство оказывает растущий уровень рождаемости среди населения. Показатели рождаемости в каждом году данного периода превышают индекс смертности, что указывает на положительные тенденции естественного прироста. Необходимо подчеркнуть, что показатели сальдо не постоянны и изменяются ежегодно, таким образом наибольшее число выехавших за пределы Аральского района приходится на 1994 г., а наименьшее приходится на 2011 г.

В данном контексте мы предполагаем, что именно экологическая катастрофа Аральского моря оказала сильное воздействие на социально-экономическое развитие района.

Стоит подчеркнуть, что воздействие неуклонного ухудшения окружающей среды, выражающейся в прогрессирующей детериорации земель, береговой эрозии или засоления почв, вызывает большее количество мигрантов, чем при стихийных бедствиях, носящих чрезвычайный характер [5].

Таким образом, высыхание Аральского моря проходило на протяжении длительного времени и продолжительный период не фиксировалось в качестве экологической катастрофы. По данной причине выявление точных показателей численности экологических мигрантов из данного общего потока переместившихся лиц представляется достаточно сложным. Нами была предпринята попытка найти решение данной задачи и с этой целью мы проанализировали статистические данные итогов Всесоюзной переписи населения 1989 года КазССР и статистические данные с 1991 по 2021 гг. в таких сферах как занятость, уровень безработицы и здоровье среди населения.

Количество человек по данным Всесоюзной переписи населения 1989 года КазССР в разрезе занятости населения в сельском хозяйстве, рыболовстве и рыбоводстве в общей совокупности составило почти 1 млн. человек. Из всех направлений экономики особое внимание уделено именно этим отраслям ввиду достаточно большой доли занимаемого сектора в экономике изучаемой территории, после сферы услуг.

По причине недостаточности информации в указанные года в разрезе районов внутри каждой области в отдельности, мы обратились к показателям по Кызылординской области. Так, на 1989 г. численность занятых преимущественно физическим трудом с наличием высшего и среднего образования на 1000 занятых составила более чем 900 человек. По нашему мнению, такое количество работников обусловлено увеличением посевных площадей, что требовало наличия большего числа специалистов в данной сфере. Данное количественное значение позволяет нам предполагать о достаточно высокой занятости среди населения в таких отраслях экономики как сельское хозяйство и рыболовство в Кызылординской области. Таким образом, по прошествии двух лет после завершения интенсивного снижения горизонта Аральского моря, числовые показатели оставались в указанных пределах, что доказывает дальнейшее усиленное использование водных ресурсов моря. Следующая перепись прошла в 1999 г.

На начало 1990 г. площадь под посев хлопчатника в районе Приаралья составила 8 млн. га. [12]. Следовательно, в связи с расширением площади для разведения данной технической культуры происходило увеличение числа рабочих мест. По итогам проведения первой национальной переписи 1999 г. наблюдалось повышение среднемесячной заработной платы работников сельского хозяйства, так с 1995 г. по 2000 г. оплата труда увеличилась с 1768 тг. до 5623 тг., однако, несмотря на рост заработной платы среднесписочное

количество работников сельского хозяйства в тот же указанный период продолжало уменьшаться, так, если на 1995 г. численность составляла 32,2 тыс. человек, то в 2000 г. составила 11,8 тыс. человек [13].

Сфера рыболовства также испытала сокращение добываемых объемов среди рыбного поголовья. С 1990 г. по 1999 г. наблюдался регресс по количеству улова рыбы и добычи других морепродуктов, например в 1990 г. показатели объема морского рыболовства составили более 5 тыс. тонн, а в 1999 г. всего 297 тонн. Вместе с понижением ранее достигнутого уровня в указанных экономических сферах увеличивалось и число безработных. Согласно официальной статистике численность граждан, обратившихся по вопросу трудоустройства в Кызылординской области составило более 40 тыс. человек, из них только 2,5 тыс. человек в последующем были трудоустроены [13].

Следовательно, работники сферы рыболовства и рыбоводства испытывали сильное давление, ввиду процесса деградации Аральского моря, которое в свою очередь привели к исчезновению множества видов рыб, которое обитало в этих водах.

Выявленные экспертами около 107-114 млрд. тонн соли на поверхности осушенного дна Аральского моря и исчезновение нерестилищ привели к резкому сокращению рыбного поголовья, которое охватывало около 200 видов рыб. Вследствие данных обстоятельств был нанесен большой ущерб по местной рыбной промышленности, с занятостью в количестве 60 тыс. человек [9]. В результате население было вынуждено либо адаптироваться к таким условиям или искать заработок в других сферах и, в том числе, за пределами Кызылординской области.

По итогам второй национальной переписи 2009 г. по Аральскому району численность работников в сельскохозяйственном секторе в 2006 г. составляла 6,4 тыс. человек. В 2009 г. численность рабочих в данном секторе выросла в два раза и составила 12 тыс. человек [13].

В секторе рыболовства и рыбоводства наблюдалось явное снижение числа работников, так в 2006 их число составило 1,7 тыс. человек, а в 2009 г. 0,4 тыс. человек. Среднемесячная заработная плата по Аральскому району среди трудящихся в сфере сельского хозяйства выросла с 8 076 тг. в 2005 г. до 13 791 тг. в 2009 г. Для работников сектора рыболовства и рыбоводства также было характерно увеличение заработной платы с 17 154 тг. в 2005 г. и до 25 901 тг. Однако, уровень безработицы также продолжал увеличиваться 3,8 % в 2005 г. до 6,9% в 2009 г. [13].

В данном периоде позитивную роль сыграло завершение строительства Кокаральской плотины в 2005 г., что улучшило ситуацию

с Малым Аральским морем на территории Кызылординской области. Однако плотина усугубила процесс высыхания Большого Аральского моря на территории Узбекистана. Необходимо подчеркнуть, также и то, что уровень заработной платы по данным секторам экономики в разрезе районов внутри области находился на среднем уровне, однако уровень безработицы продолжал увеличиваться, что также могло подталкивать людей покинуть данную территорию, с учетом катастрофических показателей обнажившегося дна моря, в том числе и в казахстанской части.

По итогам третьей национальной переписи 2021 г. среднемесячная номинальная заработная плата работников в сельском лесном и рыбном хозяйстве на 2010 г. по Аральскому району составила 30 830 тг. и на 2021 г. 98 513 тг. Численность безработных в 2010 г. составила более 18 тыс. человек и в 2021 г. 17 тыс. человек. В данном периоде заметно повышение заработной платы, однако число безработных осталось на практически том же уровне, принимая во внимание промежуток в 11 лет между данными показателями [13].

Не менее важной причиной для переезда граждан является состояние здоровья. К наиболее распространенным заболеваниям, вызванных пыльными бурями, содержащие в себе сульфатные и хлоридные соли, относятся болезни системы кровообращения, органов дыхания, туберкулез и новообразования.

Не менее важной причиной для переезда людей является состояние здоровья. К наиболее распространенным заболеваниям, вызванных пыльными бурями, содержащие в себе сульфатные и хлоридные соли, относятся болезни системы кровообращения, органов дыхания, туберкулез и новообразования.

Таблица 2. Данные по заболеваемости в срезе болезней системы кровообращения, органов дыхания, туберкулеза и злокачественных новообразований

Год Вид Заболевания	1999	2009	2021
Число выявленных случаев/смертность на 100 тыс. населения по Кызылординской области			
Болезни системы кровообращения	2 248,5 / 315,1	2 563,2 / 315,05	2 875,3 / 138,32
Болезни органов дыхания	19 446,1 / 86,8	21 356,3 / 40,1	16 130,6 / 58,33
Туберкулез	172,1 / 46,1	0,8 / 14,6	46,2 / 1,83
Злокачественные новообразования	87,6 / 93,1	166,6 / 88,4	604,8 / 56,01

Одним из главных факторов, который мог вызвать вышеуказанные заболевания, является экологический стрессор. Так, явления природного и антропогенного характера, ведущие к резко негативным изменениям в окружающей среде способствуют или запускают процесс заболевания болезнями широкого спектра. В зависимости от масштабности и интенсивности экологической деградации здоровью населения, не только настоящего времени, но и в некоторых случаях, целым будущим поколениям, может быть нанесен не поправимый ущерб.

Так, исходя из статистики по Кызылординской области, число выявленных случаев заболевания болезнями системы кровообращения и злокачественных новообразований имеет тенденцию к росту, в то время как количество смертельных случаев наоборот снижается. Количество заболевших туберкулезом и болезнями органов дыхания изменяется волнообразно, так предельные показатели приходятся на 1999 г. и 2009 г. соответственно. Мы предполагаем, что на увеличение числа случаев заболевания туберкулезом и болезнями органов дыхания в 1999 г., повлияла частоты пыльных бурь, что отражено в исследовании Л.Ю. Шардакова, Л.В. Усманова данных метеостанций по количеству дней с пыльными бурями с 1990 по 2002 г. [14]. Причиной выявления увеличенного числа заболевших в 2009 г. вероятно связано с высыханием восточной части Большого Аральского моря.

По нашему мнению, прогрессивные методики лечения, привлечение медицинских специалистов высокого уровня, проведение активной модернизации технического медицинского обеспечения и вовлеченность государства в спасение своих граждан, способствуют сохранению жизни населения, что отражается в статистических данных. Так, акиматом Кызылординской области, реализуются различные программы социальной поддержки, как проведение социальной помощи лицам из категорий заболевших апластической анемией и туберкулезом [15]. Таким образом, число летальных исходов сокращается. Однако, количество выявленных случаев заболеваний продолжает расти или оставаться в пределах одинаковых значений.

Ввиду данных обстоятельств мы предполагаем, что существенную роль в данных показателях сыграли последствия высыхания Аральского моря. Если представить в виде рисунка процесс миграции на данной территории, отправной точкой в котором выступает экологическая катастрофа Аральского моря, повлекшая за собой события отразившиеся на социально-экономических сферах жизни населения, то в результате мы получаем два выхода – миграция или адаптация, в качестве ответа на крайне отрицательные изменения окружающей среды. Схематично представлено на рис 1:

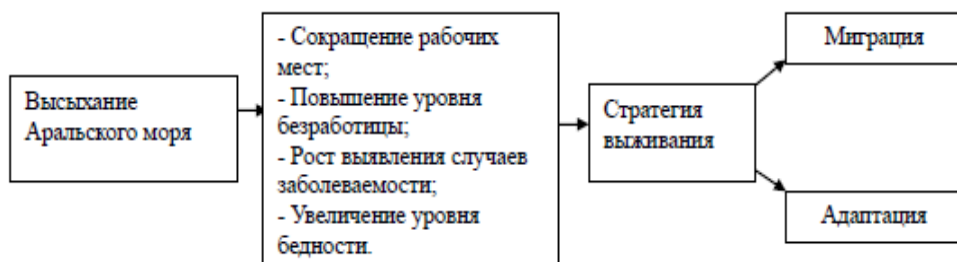

Рисунок 1. Влияние экологической катастрофы Аральского моря на миграцию населения

Заключение. Таким образом, при перемещениях с одной территории на другую, вне зависимости от озвученных мигрантами распространённых причин, именно ухудшение окружающей среды может стать спусковым механизмом, который запустит весь миграционный процесс. В следствие чего выявляется новый вид передвижения людей как «теневая экологическая миграция». В результате население, оказавшееся под влиянием социально-экономических факторов, причиной возникновения которых является крайне негативное экологическое состояние места проживания, вынуждено в качестве стратегии выживания мигрировать или адаптироваться, что тоже является ответом на данные изменения.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Glossary on Migration. - International Organization for Migration, 2019. – 248 p.

[2] Похлебаева А.В. Понятие миграции и ее классификация // Журнал международного права и международных отношений. - 2005. - № 3. - С. 3-6.

[3] Тарлецкая Л. Международная миграция и социально-экономическое развитие // Мировая экономика и международные отношения. - 1998. - № 7. - С. 44 – 53.

[4] Абдрахметов А.Т. Основные направления миграционной политики Республики Казахстан // Мир Закона. – 2020. - № 03 (106). - С.18-19.

[5] Ionesco D., Mokhnacheva D., Gemenne F. The Atlas of environmental migration. - Routledge, 2017. - 169 p.

[6] Курбанбаев Е., Артыков О., Курбанбаев С. Аральское море и водохозяйственная политика в республиках Центральной Азии. – 2010 г. - 140 с.

[7] Аширбеков У., Зонн И. Арал: история исчезающего моря. – Душанбе, 2003. – 88 с.

[8] Плотников И.С., Аладин Н.В. Современное состояние остаточных водоёмов возникших на месте бывшего Аральского моря // Материалы XI научного семинара «Чтения памяти К.М. Дерюгина». - С. 44-64.

[9] Исполнительная Дирекция Международного фонда спасения Арала в Республике Казахстан. Общие сведения // <https://kazaral.org/aralskoe-more/obshhie-svedeniya/> Accessed 10.01.2023.

[10] Таиров М. Аральское море и XXI век: обзор экологической и экономической ситуации // Мысль. - 2005. - №4. - С. 66-72.

[11] ЮРИСТ. Закон Республики Казахстан от 30 июня 1992 года № 1468-ХІІ О социальной защите граждан, пострадавших вследствие экологического бедствия в Приаралье (с изменениями и дополнениями по состоянию на 27.06.2022 г.). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1001259.

[12] Гланц Майкл Х., Зонн И.С. Аральские моря: последствие экологической деградации в Центральной Азии // Проблемы постсоветского пространства. - 2014. - №2. - С. 141-156.

[13] Byuro nacional'noj statistiki agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazahstan // <https://new.stat.gov.kz/ru/> Accessed 17.01.2023.

[14] Шардакова Л.Ю., Усманова Л.В. Анализ пыльных бурь в Приаралье // Проблемы освоения пустынь. -2006. - № 3. - С. 30-34.

[15] Акимат Казалинского района. Справка (за 2022 год) // <https://www.gov.kz/memleket/entities/kyzylorda-kazaly/press/article/details/16053?lang=ru> Accessed 20.01.2023.

REFERENCES

[1] Glossary on Migration. International Organization for Migration, 2019. 248 p.

[2] Pohlebaeva A.V. Ponjatje migracii i ee klassifikacija [Conception of migration and its classification], Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnyh otnoshenij. 2005. № 3. S. 3-6.

[3] Tarleckaja L. Mezhdunarodnaja migracija i social'no-jekonomicheskoe razvitie [International migration and socio-economic development], Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. 1998.- № 7. S. 44 – 53.

[4] Abdrahmetov A.T. Osnovnye napravlenija migracionnoj politiki Respubliki Kazahstan // Juridicheskij nauchno-prakticheskij zhurnal Mir Zakona [The main directions of the migration policy of the Republic of Kazakhstan. World of Law, 2020, № 03 (106). S.18-19.

[5] Ionesco D., Mokhnacheva D., Gemenne F. The Atlas of environmental migration. Routledge, 2017. - 169 p.

[6] Kurbanbaev E., Artykov O., Kurbanbaev S. Aral'skoe more i vodohozjajstvennaja politika v respublikah Central'noj Azii [The Aral Sea and Water Policy in the Republics of Central Asia, 2010, 140 s.

[7] Ashirbekov U., Zonn I. Aral: istorija ischezajushhego morja [Aral: the history of the disappearing sea], Dushanbe, 2003, 88 s.

[8] Plotnikov I.S, Aladin N.V. Sovremennoe sostojanie ostatochnyh vodojmovoznikshih na meste byvshego Aral'skogo morja [The current state of the residual reservoirs that arose on the site of the former Aral Sea: Materials of the XI scientific seminar "Readings in memory of K.M. Deryugin], Materialy XI nauchnogo seminarara «Chtenija pamjati K.M. Derjugina», S. 44-64.

[9] Ispolnitel'naja Direkcija Mezhdunarodnogo fonda spasenija Arala v Respublike Kazahstan. Obshhie svedeniya [Executive Directorate of the International Fund for Saving the Aral Sea in the Republic of Kazakhstan. General information. <https://kazaral.org/aralskoe-more/obshhie-svedeniya/> Accessed 10.01.2023.

[10] Tairov M. Aral'skoe more v XXI vek: obzor jekologicheskoj i jekonomicheskoj situacii, zhurnal Mysl', 2005, № 4, S. 66-72 [The Aral Sea and the 21st century: a review of the ecological and economic situation // Republican Public Political Journal Thought].

[11] Jurist. Zakon Respubliki Kazahstan ot 30 ijunja 1992 goda № 1468-XII O social'noj zashhite grazhdan, postradavshih vsledstvie jekologicheskogo bedstvija v Priaral'e (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 27.06.2022 g.) [Law of the Republic of Kazakhstan dated June 30, 1992 No. 1468-XII On the social protection of citizens affected by an environmental disaster in the Aral Sea region (as amended and supplemented as of June 27, 2022)], https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1001259 Accessed 15.01.2023.

[12] Glanc Majkl H., Zonn I.S. Aral'skie morja: posledstvie jekologicheskoj degradacii v Central'noj Azii [The Aral Seas: a Consequence of Ecological Degradation in Central Asia, Problems of the Post-Soviet Space], Problemy postsovetskogo prostranstva, 2014, №2, S. 141-156.

[13] Byuro nacional'noj statistiki agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazahstan [Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan] <https://new.stat.gov.kz/ru/> Accessed 17.01.2023.

[14] Shardakova L.Ju., Usmanova L.V. Analiz pyl'nyh bur' v Priaral'e [Analysis of dust storms in the Aral Sea], Problemy osvoenija pustyn' [Problems of desert development], 2006, No. 3, p. 30-34.

[15] Akimat Kazalinskogo rajona [Akimat of Kazalinsky district. Information, 2022,] Spravka (za 2022 god), <https://www.gov.kz/memleket/entities/kyzylordakazaly/press/article/details/16053?lang=ru> Accessed 20.01.2023.

**АРАЛ ӨНІРІНДЕГІ КӨЛЕҢКЕЛІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ КӨШІ-ҚОН
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРДЫҢ ЖАҢА
АУҚЫМЫ РЕТІНДЕ**

*Рахматулина Д.М.¹, Исова Л.Т.², Самай А.Д.³

¹2 курс докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: dilararahmatulina2@gmail.com

² тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан,
e-mail: tanirbergenlaura@gmail.com

³ саяси ғылымдар кандидаты, қауымдастырылған профессор,
«Туран» университеті, Алматы, Қазақстан,
e-mail: alina_samay@mail.ru

Аңдатпа. Бүгінгі таңда көші-қон саласындағы ең өзекті зерттеу бағыттарының бірі экологиялық көші-қон болып табылады. Халықтың қоныс аударуына байланысты мәселелер қоршаған ортаның теріс үдемелі және жаңадан анықталған өзгерістеріне байланысты шиеленісе түседі. Табиғи сипаттағы өзгерістермен бірге антропогендік әсер ету нәтижесінде табиғи объектінің экологиялық жағдайын пертурбациялау ерекше болып табылады, бұл оған жақын және одан алыс орналасқан халыққа өте теріс әсер етеді.

Зерттеудің мақсаты экологиялық апат аймағы ретінде Арал аумағынан қоныс аударатын адамдардың едәуір санын, бірқатар ерекшеліктеріне байланысты жасырын «көлеңкелі» сипаты бар экологиялық мигранттарды анықтау болып табылады.

Жұмыс өңіртану, халықаралық қатынастар, көші-қон, экология және демография саласындағы зерттеушілер үшін пәнаралық ғылыми маңыздылыққа ие, сондай-ақ зерттелетін аумақта экологиялық көші-қонды анықтау жөніндегі құралдарды әзірлеуге елеулі үлес қосады. Ғылыми зерттеу экологиялық көші-қон туралы заңнаманы жетілдіру үшін пайдаланылуы мүмкін, сонымен қатар экологиялық апаттардың салдарынан осындай әлеуметтік-экономикалық салдардың алдын алуға ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері «Аймақтану» және «халықаралық қатынастар» білім беру бағдарламаларының студенттері мен магистранттары үшін оқылатын пәндердің оқу материалы ретінде қолданылуы мүмкін.

Ғылыми жұмыста негізгі әдістер ретінде салыстырмалы, тарихи, логикалық, жүйелік тәсіл әдісі және корреляциялық талдау қолданылды.

Жүргізілген жұмыстың нәтижесінде авторлар «көлеңкелі экологиялық көші-қон» сияқты құбылысты себеп факторларымен

қалыптасқан құбылыс ретінде анықтады: Арал теңізінің апатты кебуіне әкелген ирригациялық суару саясатының нәтижесінде осы аймақтың (ауданның) өнеркәсіптік-ауылшаруашылық кешенінің толық құлдырады, бұл сөзсіз адами ресурстардың сарқылуына әкеледі.

Авторлар «көлеңкелі экологиялық көші-қон» ұғымын әзірледі; басында Арал теңізінің экологиялық апаты болған экологиялық көші-қонды бастаған оқиғалар тізбегі ұсынылған. Зерттеу антропогендік сипаттағы ұқсас экологиялық апаттардың алдын алуға және экологиялық босқындардың қорғалу деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Зерттеу қорытындылары құқықтық құжаттарға түзетулер енгізу, зардап шеккен халыққа әлеуметтік қолдау көрсету жөніндегі бағдарламаларды ұлғайту, сондай-ақ көші-қон процестерін зерттеу жөніндегі ғылыми әдебиеттерде қолданылуы мүмкін.

Тірек сөздер: экологиялық көші-қон, Арал теңізінің апаты, Қазақстан, халықтың көші-қоны, демография, қоршаған орта, заңсыз миграция, мемлекеттік шекара

SHADOW ENVIRONMENTAL MIGRATION IN THE ARAL REGION AS A NEW AREAS OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS

*Rahmatulina D.M.¹, Isova L.T.², Samay A.D.³

¹PhD student, Al-Farabi Kazakh National University,

Almaty, Kazakhstan, e-mail: dilararahmatulina2@gmail.com

²Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: tanirbergenlaura@gmail.com

³Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
«Turan» University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: alina_samay@mail.ru

Annotation. In the modern world, environmental migration is one of the most relevant research areas in the field of migration. Issues related to the displacement of the population are exacerbated due to the negative progressive and newly revealed changes in the environment. Along with modifications of a natural nature, the perturbation of the ecological state of a natural object as a result of anthropogenic impact is exceptional, which has an extremely negative effect on the population located near and far from it.

The purpose of the study is to substantiate the identification of a significant number of people moving from the territory of the Aral Sea region as a zone of ecological disaster, environmental migrants, who, due to a number of features, have a latent “shadow” character.

The work carries an interdisciplinary scientific significance for

researchers in the field of regional studies, international relations, migration, ecology and demography, and also makes a significant contribution to the development of tools for identifying environmental migration in the study area. Scientific research can be used to improve legislation on environmental migration, and will also help prevent such socio-economic consequences as a result of environmental disasters.

The results of the study can be used as a teaching material for disciplines read for students and undergraduates of the educational programs “Regional Studies” and “International Relations”.

Comparative, historical, logical, systematic approach and correlation analysis were used as the main methods in scientific work.

As a result of the work carried out, the authors identified such a phenomenon as “shadow ecological migration”, as a phenomenon formed by causal factors: as a result of the policy of irrational irrigation, which led to the catastrophic drying of the Aral Sea, there is an almost complete collapse of the industrial and agricultural complex of this region (district), which inevitably leads to the impoverishment of the human resource.

The authors have developed the concept of “shadow ecological migration”; a chain of events that triggered ecological migration is presented, at the beginning of which there is an ecological catastrophe of the Aral Sea. The study will help prevent the occurrence of similar environmental disasters of an anthropogenic nature and increase the level of protection of environmental refugees.

The results of the study can be used to make adjustments to legal documents, increase programs to provide social support to the affected population, as well as in the scientific literature on the study of migration processes.

Key words: environmental migration, Aral Sea catastrophe, Kazakhstan, population migration, demography, environment, illegal migration, state border

Статья поступила 17.02.2023

UDC 32.328

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.011>

IRSTI 10.11

CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS

*Jekebayeva Makpal¹, Nassyrova Madina², Manapbayev Nurbolat³

*¹C.philos.sc., ass.professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: 81makpal@mail.ru

²C.philos.sc., ass.professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: madina_76@inbox.ru

³Abay KazNPU, PhD student of 1st course of Culural studies, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: Nur.ak.80@mail.ru

Annotation. In the article, in accordance with the modern point of view, other values of civil society, democratic laws, separation of powers, legal opposition, multi-party system, political and social freedoms of people and their associations, groups, etc.

The authors of the article scientifically correctly described the civil society as a legally registered, structurally approved and psychologically supported socio-political activity in inseparable unity with material and ideological pluralism.

In the methodological section, the authors described the institutions of civil society based on historical data, starting with the emergence of the concept of civil society among the great thinkers of antiquity and the Middle Ages, from the point of view of modern postmodernity, as a product of bourgeois society and on the basis of data linking them to market relations. The article also studied this concept in the works of European and American sociologists.

The article contains various conflicting opinions about the idea of civil society. Especially in the works of Adam Smith, David Ricardo, Hegel, Habermas, T. Hobbes, Marx, Gramsci, S. Montesquieu, J. J. Rousseau, T. Payne, I. Bentham, Wilhelm Humboldt, A. Michnik, N. Bobbio, J. Habermas made his own critical political analyzes based on studies that studied the concept of civil society from a new angle.

In the article, the authors describe civil society as associations created by the people themselves, as a family, cooperatives, associations, public organizations, professional, creative, sports, ethnic and other associations, industrial and personal life of citizens

Also historically scientifically studied the concept of civil society since the XVII-XVIII centuries as self-governing non-governmental organizations. In this article, the authors consider civil society as an

association protecting human rights, radiating social harmony, as people's sovereignty, realizing and controlling the interests of citizens.

Key words: civil society, bourgeois society, market relations, democratic laws, separation of powers, legal opposition, multi-party system, pluralism

Basic provisions

In the process of formation of civil society, it is one of the most important issues to carry out a scientific study of its main factors and values, and to determine the development trends. The concept of "civil society" describes the state of public relations and relations, determines the rate of civic participation of residents of a certain state, and the level of division of functions of the state or society in the social sphere. In other words, civil society creates conditions for self-regulation of social relations, which is very necessary for democratic construction: state encroachment on relations that citizens can regulate themselves without relying on the help of political institutions is prevented.

That is why civil society has a special place in the development of a legal state with a democratic political system.

The exact definition of civil society in our understanding is as follows: it is a society with developed economic, cultural, legal and political relations between its members, independent of the state, but interacting with it, creating developed legal relations in cooperation with the state, high-level social, economic, political, cultural and a society of morally dignified citizens. The reality of the civil society is determined by the achievements of the ideal and the ideal project and the real achievements of the society implementing such a project.

Introduction

According to today's point of view, civil society includes, in addition to these, other values of civil life, such as democratic laws, separation of powers, legal opposition, multi-party system, political and social freedoms of people and their association, group, party. Civil society is a legally registered, structurally approved and psychologically supported socio-political activity in inseparable unity with material and ideological pluralism. And no encroachment on a person's personal life is allowed, as long as it does not violate the law and does not contradict it. Human rights are the main issue.

Based on historical data, there are two different views on the emergence of the concept of civil society among great thinkers of the ancient and middle ages. Some call it a product of bourgeois society and connect it with market

relations. Others say that such a society did not exist to a certain extent.

If we look at it in the form of references to labor works, the idea of civil society appeared very early. Even in the works of the great Greek philosopher Aristotle, we can find opinions about the role of property in a civil society, information related to the individual.

He seems to have written in his original works as a testament that whoever owns property will be the owner of virtue and morality.

Description of materials and methods

Thus, T. Hobbs, S. Montesquieu, J.J. Rousseau, T. Payne and others made a significant contribution to the study of civil society institutions.

Hegel is a famous German philosopher who worked especially hard to create the platform of civil society. According to him, civil society includes market economy, social groups, classes, corporations, institutions independent of the state. Their goal is to ensure the vitality of society and the implementation of civil rights.

There were given works as references, various conflicting opinions on the idea of civil society. Articles considering the problem of civil society are works, research and studies of Adam Smith, David Ricardo, Hegel, Habermas T. Hobbes, Marx, Gramsci, S. Montesquieu, J.J. Rousseau, T. Payne, I. Bentham, Wilhelm Humboldt, A. Michnik, N. Bobbio, Y. Habermas In his works, he made his own critical political analysis based on researches that studied the concept of civil society from a new angle [1].

There is no conclusive opinion about how human society was formed, what are its reasons. But Adam Smith, David Ricardo, and Hegel, who gave it a political description, were the first to introduce this concept into science. According to world scientists, political figures and thinkers, society is voluntary coexistence of intelligent people. The main reason for this unification is people's common interest and desire. There are two types of interest: the interest of an individual and the interest of society. The society combines and develops these two interests and goals. In this process of objective development, mutual cooperation of people was formed. Through that, it became possible to do things that were not possible for an individual.

Public interest-goal, public desire should be formed in a final, real, objective sense, not temporary. Only then will society have a chance to develop and strengthen. Because society is a voluntary association of intelligent people. If this union, this unity was organized involuntarily and arbitrarily, such a society would quickly disintegrate without results. Man is the main structure of society. Society is a complex social association of people. This union, this society created the need to regulate and manage relations within it for proper and good development.

Civil society is a set of socio-economic, cultural and spiritual social

relations formed outside the state structure. The natural and civil rights, freedom and duties of the participants in this relationship are ensured by the way of autonomous development. In civil society, there is no interruption, it is not limited in time, it is not divided into territorial regions, it unites all the territory of the state and its people [2].

Civil society means a set of socio-economic and cultural-spiritual social relations formed outside the state structure. It makes it possible to ensure the free development of an individual. In this society, there is a limit to the intervention of the state in private life. Citizens voluntarily gave them their tasks and they check their fulfillment. Civil society includes associations created by people themselves (family, cooperatives, associations, public organizations, professional, creative, sports, ethnic and other associations), industrial and personal life of citizens, their customs and traditions.

The concept of civil society in the XVII-XVIII centuries included self-governing non-governmental organizations, associations, human rights, social harmony, popular sovereignty, and the main elements that implement and control the interests of citizens.

At the end of the 18th century and the first half of the 19th century, European and American sociologists began to be interested in the topic of «civil society against the state».

In civil society, people's free choice and implementation of their economic, political and spiritual life is legally guaranteed. They are reliably protected from strict discipline by the state. General human rights are preserved and not violated. The basis of the economy of civil society is multi-modal economy with different ownership. Each member of this society will have real property and can take it at will. Therefore, there is a wide path for active business, ingenuity, and fruitful work. In political life, civil society provides the following civil rights to all citizens of the state and public person in accordance with the internationally recognized rules:

- any kind of prejudice based on national-ethnic, political, religious, age, sexual characteristics is not allowed;
- housing and property, which are considered the honor of an individual and citizen, the freedom to choose a profession, to determine the place of residence, to come and go to the country, the confidentiality of speech written in a letter and spoken on the phone, freedom of speech, press and communication are reliably protected by law;
 - a person decides his own views and spiritual interests;
 - civil rights are fully protected by judicial bodies and public organizations. The legal status of an individual in civil society is determined by legal status.

Its elements: right, freedom, legal guarantees, duties and responsibilities of a person. The right of an individual is the right to a certain value, benefit. These values are different - material, spiritual, cultural. Freedom is also a right, a kind of right. The type of freedom specified in the Constitution is the right of an individual at that time. For example, freedom of speech is the right of a citizen to freely express his thoughts and views, freedom of assembly, freedom of rallies is the right of citizens to gather to solve problems in their lives and activities.

Thus, the relationship between the state and the citizen is formed due to mutual equal rights and obligations. This is the main sign of civil society.

Our research methodology is empirical, it is based on qualitative research. We did a sociological survey: «Needs and desires of young people in modern conditions for civil society institutions».

Our article is devoted to a qualitative study of students ideas about civil society institutions and democratic freedom. Data collection is focus group interview. Sixty volunteer participants were selected for the focus group interview. The interview were conducted in three groups of students on specialties: Training of foreign language teachers, Translation studies. One focus group interview lasting approximately 40 minutes was conducted offline by the research team on the same day for one week to obtain information on the prevailing, expected and approved views of the group of students.

The sample size of the result of our research was shown in this diagram, 50% of our participants are 18 years and 50% of them are 19 years and 20% male and 80% female at all students.

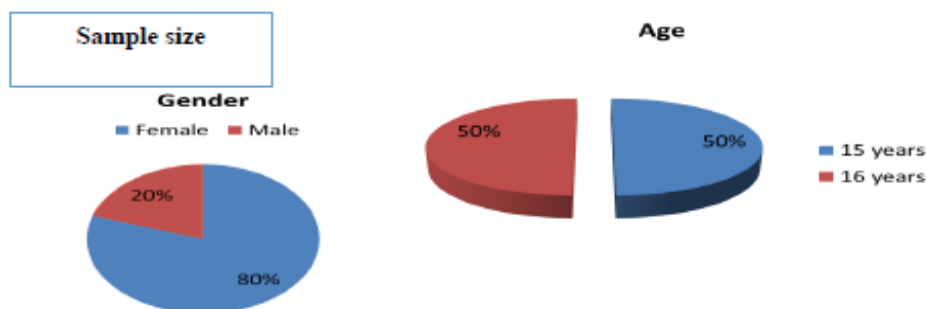
Findings and analysis

As the result of our research, we put different type of questions, we get such kind of classification of answers, negative and positive answers too, and according to that answers we create neutral position.

For example in our question: - «*What, in your opinion, is the lack of young people in our Republic. How you describe a civil society?*»? Most of them answered: «Protection of rights and freedoms», «Social support from the state (scholarships, allowances, etc.)», «Quality education».

-«*What area of youth policy should be given special attention at the state level?*» - «Patriotic education of youth, popularization of culture and creativity among youth», «Support for rural youth, youth from small towns», «Social assistance to young people from poor families», «Support for youth entrepreneurship».»

Table No.1. «A sociological survey: «Needs and desires of young people in modern conditions for civil society institutions».

Results

The classical model of civil society began to take shape in the advanced countries of Western Europe and the USA at the beginning of the 18th and 19th centuries. As a result of the bourgeois revolution, the social tyranny will be destroyed, the branches of power will be separated, the legal guarantee of the freedom of speech, conscience, and organizations will be established, and the equality of citizens before the law will be ensured. In Western countries, the guarantee of non-interference of the state in the private life of citizens, respect for their dignity, economic freedom and others is established by the constitution.

The classical model of civil society began to take shape in the advanced countries of Western Europe and the USA at the beginning of the 18th-19th centuries. As a result of the bourgeois revolution, the social tyranny will be destroyed, the branches of power will be separated, the legal guarantee of the freedom of speech, conscience, and organizations will be established, and the equality of citizens before the law will be ensured. In Western countries, the guarantee of non-interference of the state in the private life of citizens, respect for their dignity, economic freedom and others is established by the constitution.

Social contract theory has a normative necessity character and it focuses on the task of everyday political action. American political scientist T. Pein says that “people agree with each other to establish a government according to their individual, independent rights, and this is the only right way to form a government and the only basis on which they can live”[3]. At the same time, it should be noted that social agreements are made not between managers and subordinates, but between citizens. That is, the state is not an equal partner in the agreement and does not have legal rights as a partner.

Hegel did a lot of work in creating, supplementing the concept of civil society and showing its connection with the state. According to Hegel, civil society is a system of associations based on the interaction of individual interests and goals, while the state-public system is a system that realizes public goals. Based on the systematization of all the works of French, Anglo-Saxon, and German socio-political thinkers, G. Hegel defined civil society from the Middle Ages to the new period. It represents a special development stage of the dialectical movement from the family to the state in the long and complex historical transformation process.

State and civil society are two opposite but equally necessary parts and each constitutes a separate world of human relations. At the heart of the state is power, at the heart of civil society is freedom. If the state strives for unity, civil society strives for diversity, because freedom means the absence of any external pressure and shows free will.

Civil society is a complex of individuals, classes, groups and institutions that are regulated by civil rights and are not directly dependent on the political state.

Thus, Hegel came to the conclusion that there are not only “general” and political interests, but also the sphere of private, more specific, private interests. He defined this sphere as a part of “civil society”.

It outlines the following three components of civil society:

- 1) providing and satisfying the individual’s needs and his work;
- 2) there is general freedom and protection of property by law;
- 3) to take care of one interest as a common interest with the help of police and corporation.

Every member of the civil society has the right to go to court and to be bound before the court, as well as to get the rights granted to him only through the court. For this, every individual needs to know the law, otherwise these rights cannot help him.

According to Hegel, civil society is the world of private interests and, as such, a phenomenon of the modern world that represents a high level of social differentiation and a developed system of social institutions.

Discussions

In the 70s of the 20th century, the concept of civil society, namely socialist authoritarianism, began to be revived in the works of Polish A. Michnik, Italian N. Bobbio, and German Y. Habermas. The works of Hegel, Marx, Gramsci, who considered the civil society in the form of “state-society” dichotomy, had a great contribution.

Antonio Gramsci was one of the strong Marxist theorists who studied the concept of civil society from a new angle. His popular works in the 70s aroused interest in the issue of civil society. Studying the mechanism of the

domination of the bourgeoisie in the capitalist society, Gramsci identified its 3 constituent parts, that is, 3 societies, in particular: “economic society” or “basis” (the domination of the bourgeoisie on the economic basis, which includes assimilation and distribution), “political society” (state domination in the full sense by coercion with the help of the apparatus) and the last “civil society” (these are various unions, mostly in the “individual” sense - party, trade unions, church, etc.)

Political and civil society are closely related to each other because as a result of the union of the two concepts, the power of the ruling classes is realized. The above-mentioned 3 societies jointly create state power at the same level from “below” (formation of various unions) and “above” (transition from economic level to political level). Reconstruction on this basis was shown by Gramsci as “historical union”[4].

According to Gramsci, in order to establish a civil society, it is necessary to analyze the structure of civil society based on the national characteristics of that country. On the contrary, implementation without any research leads to hegemony.

Civil society is also seen as a collective and group tradition. According to the English historian and political scientist E. Black, who is an expert on this topic, civil society in Europe was formed on the basis of various collective structures - free cities, craft guilds, communes and corporations. They gradually formed the natural environment of political democracy “from below”, that is, from the grassroots level.

According to Black, the values and elements of civil society were established in Europe in the 13th century and include the following concepts:

- ♣ demand for personal safety;
- ♣ to be free from the domination of any party;
- ♣ the principle of equality of all before the law;
- ♣ the right to own personal property;
- ♣ having the right to privacy;

institution of coordinated relations between individuals and groups equally;

♣ recognizing different qualities of individuals, treating other people with respect[5]

Jürgen Habermas, a well-known representative of the Frankfurt school, viewed modernization on the one hand as “separation of the market-controlled economic system from the political state order” and on the other hand as “economic independence, which is one of the main factors in the formation of civil society”. The main criterion is the presence of private property. Civil society is a system of socio-political orientations and norms that develop from property relations.

У. Habermas defines modernization as the separation of the management market of the economic system from the order of the political state, and on the other hand, the creation of a useless state apparatus economy. This is one of the main factors in the creation of a civil society, that is, economic independence deprives the state of its controlling mechanism. Having private property is the main condition here. Civil society is a horizontal connection, a social-political direction and a system of norms, which are formed directly from personal relations.

Any form of legal liability is based on the following principles:

- § Legitimacy - responsibility only on the basis of the law, for the actions stipulated by the law and within the law;
- Fairness - a law that defines or reinforces criminal liability for abuse, must not be in force; the gravity of the offense and the degree of guilt, one penalty for one offense;
- Goodwill - banning the use and punishment of torture and other cruel, degrading treatment;
- Grounding - a thorough investigation of the circumstances of the case and the identification of the fact of a particular offense committed by a person as objective;
- Relevance - compliance of the chosen impact measures with the objectives of legal responsibility, their individualization and differentiation, accounting of the circumstances causing aggravating circumstances and mitigating circumstances;
- Responsibility is the fact that there is no legal liability and that it will be absolute [6].

Conclusion.

To sum up, from the views of various thinkers on civil society given above, the following conclusion is drawn on civil society:

- Firstly, civil society is a representative of the early bourgeois construction, based on the introduction of the value of private property, labor and free enterprise, when a person was freed from the oppression of the monarch and became a citizen with equal legal rights like other citizens.
- Second, civil society-family, educational system, scientific and spiritual associations, professional, women's, youth social organizations, representatives of various professions (students, engineers, lawyers, etc.) is the sphere of interests and people's needs.
- Thirdly, civil society is a system of non-political organizations that are constantly in conflict with state institutions. The structure of civil society is not formed by the order of the state, it is created from below due to internal reasons. Subjects included in such a social sphere perform mutual services as independent, free and equal competitors.

➤ Fourth, by the beginning of the 20th century, a specific type of civil society was created in many Western countries as an additional mechanism for involving the people in power.

Today, there are misconceptions that capitalism is closely related to civil society. For example: economic “leopards” of Asia - Singapore; The position of civil society in Taiwan and South Korea is weak.

In addition, as for the opinion that economic growth always develops from civil society, this will also be one of the wrong opinions, because in the countries of India and Bangladesh, where poverty occurs, civil society is firmly established.

However, civil society is weak in high-economy China. According to the American researcher Allan Fowler, we look at civil society from three different perspectives:

1. Triple joint - state, commercial and non-commercial sector;
2. Alternative (or political) point of view-dynamics, i.e. opinions-coercion-opposition-revolution
3. Viewing civil society as an “arena” or an inviolable territory of all three sectors, the fourth sector is the family.

The most famous of them is the first. The mentioned organizations exist in different proportions or in different positions of different societies, closely interacting with each other in the political and social sphere.

REFERENCES

[1] Kant I. The idea of universal history in the world-civil plan / I. Kant. Compositions in German and Russian languages. - M., 1994. - P. 60-95.

[2] Sartaev S.S., Nazarkulova L.T. Formation of the Republic of Kazakhstan: problems and prospects. - Almaty, 2005. - P.464.

[3] Baimakhanov M.T. The supremacy of law as a system-forming feature of the concept of legal state // Scientific works «Justice». – 2001. - No. 1(9). - pp. 36-46.

[4] Busurmanov J.D. Eurasian concept of human rights: Monograph. - Almaty: KazGYUU, 2006, p. 481.

[5] Conception of Civil Society Development in 2006–2011, confirmed by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan of June 25, 2006, No. 154. – Astana, 2006.

[6] Makhmutova M., Akhmetova A., Civil Society Index in Kazakhstan: Strengthening Civil Society. CIVICUS Civil Society Index 2008–2010, Analytical Country Report. Endnote 5- Almaty: Public Policy Research Center, 2008, p. 17.

АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ИНСТИТУТТАРЫ

*Жекебаева Мақпал¹, Насырова Мадиям², Манапбаев Нурболат³

¹Филос.ғ.к., қауымдаст.профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: 81makpal@mail.ru

²Филос.ғ.к., қауымдаст.профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: madina_76@inbox.ru

³Абай атындағы ҚазҰПУ, Мәдениеттану мамандығының 1 курс
докторанты, Алматы, Қазақстан, e-mail: Nur.ak.80@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада заманауи көзқарасқа сай азаматтық қоғамға азаматтық өмірдің басқа да құндылықтары, демократиялық заңдар, биліктің бөлінуі, құқықтық оппозиция, көппартиялық жүйе, адамдардың және олардың бірлестігінің, топтың саяси және әлеуметтік бостандықтары сынды өте құнды да, өзекті мәселелер қозғалып, әлеуметтік, саяси, халықаралық деңгейде қарастырылған.

Мақала авторлары азаматтық қоғамды – материалдық және идеологиялық плюрализммен ажырамас бірлікте заңды түрде тіркелген, құрылымдық мақұлданған және психологиялық тұрғыдан қамтамасыз етілген қоғамдық-саяси қызмет ретінде ғылыми түрде орынды сипаттаған.

Әдістемелік бөлімде авторлар азаматтық қоғам институттарын тарихи деректерге сүйене отырып, антикалық және орта ғасырлардың ұлы ойшылдары арасында азаматтық қоғам концепциясының пайда болуынан бастап, қазіргі постмодернизм тұрғысынан азаматтық қоғам институттарын сипаттады. буржуазиялық қоғамның өнімі және оларды нарықтық қатынастармен байланыстыратын деректер негізінде. Мақалада бұл ұғым еуропалық және американдық әлеуметтанушылар еңбектерінде де зерттелген.

Мақалада азаматтық қоғам идеясы туралы әртүрлі қарама-қайшы пікірлер бар. Әсіресе, Адам Смит, Дэвид Рикардо, Гегель, Хабермас, Т.Гоббс, Маркс, Грамши, Ш.Монтескье, Ж.Ж.Руссо, Т.Пейн, И.Бентам, Вильгельм Гумбольд, А.Мичник, Н.Боббио, Дж. Хабермас азаматтық қоғам түсінігін жаңа қырынан зерттеген зерттеулерге сүйене отырып, өзіндік сыни саяси талдаулар жасады.

Мақалада авторлар азаматтық қоғамды халықтың өзі құрған бірлестіктер, отбасы, кооперативтер, бірлестіктер, қоғамдық ұйымдар, кәсіби, шығармашылық, спорттық, этникалық және басқа да бірлестіктер, азаматтардың өндірістік және жеке өмірі ретінде сипаттайды.

Сондай-ақ XVII-XVIII ғасырлардан бастап өзін-өзі басқаратын үкіметтік емес ұйымдар ретіндегі азаматтық қоғам түсінігі тарихи

ғылыми тұрғыдан зерттелді. Бұл мақалада авторлар азаматтық қоғамды адам құқықтарын қорғайтын, қоғамдық келісімді нұрландыратын бірлестік, азаматтардың мүдделерін жүзеге асыратын және бақылайтын халық егемендігі ретінде қарастырады.

Тірек сөздер: азаматтық қоғам, буржуазиялық қоғам, нарықтық қатынастар, демократиялық заңдар, биліктің бөлінуі, құқықтық оппозиция, көппартиялық жүйе, плюрализм

ИНСТИТУТЫ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

*Джекебаева Макпал¹, Насырова Мадиям², Манапбаев Нурболат³

¹к.филос.н., ассоц.профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: 81makpal@mail.ru

²к.филос.н., ассоц.профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: madina_76@inbox.ru

³докторант PhD 1 курса КазНПУ имени Абая, по специальности
Культурология, Алматы, Казахстан, e-mail: Nur.ak.80@mail.ru

Аннотация. В статье в соответствии с современной точкой зрения рассматриваются иные ценности гражданского общества, демократические законы, разделение властей, правовая оппозиция, многопартийность, политические и социальные свободы людей и их объединений, групп и др.

Авторы статьи научно верно охарактеризовали гражданское общество как юридически оформленную, структурно утвержденную и психологически подкрепленную общественно-политическую деятельность в неразрывном единстве с материальным и идеологическим плюрализмом.

В методологическом разделе авторы описали институты гражданского общества на основе исторических данных, начиная с возникновения концепции гражданского общества у великих мыслителей древности и средневековья, с точки зрения современного постмодерна, как продукта буржуазного общества и на основании данных, связывающих их с рыночными отношениями. В статье также изучена данная концепция в работах европейских и американских социологов.

В статье встречается разные противоречивые мнения об идее гражданского общества. Особенно в работах Адама Смита, Давид Рикардо, Гегель, Хабермаса, Т. Гоббса, Маркса, Грамши, С. Монтестье, Ж. Ж. Руссо, Т. Пейн, И. Бенгтама, Вильгельм Гумбольдта, А. Михника, Н. Боббио, Ю. Хабермаса было сделано собственные критические политические анализы, основанные на исследованиях, изучавших

понятие гражданского общества под новым углом.

В статье авторы описывает гражданское общество как объединения, созданные самими людьми, как семья, кооперативы, объединения, общественные организации, профессиональные, творческие, спортивные, этнические и другие объединения, производственную и личную жизнь граждан.

Также исторически научно изучены понятие гражданского общества начиная с XVII-XVIII веках как самоуправляемые неправительственные организации. В данной статье авторы рассматривают гражданское общество как ассоциации защищающую права человека, излучающую социальную гармонию, как народный суверенитет реализующие и контролирующие интересы граждан.

Ключевые слова: гражданское общество, буржуазное общество, рыночные отношения, демократические законы, разделение властей, правовая оппозиция, многопартийность, плюрализм

Статья поступила 10.02.2023

УДК 327.7:327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.012>

МРНТИ 11.1

СОЦИАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ИНДИИ

*Даркембаев А.Е.¹, Ермакбаев А.А.², Алипкызы Р.³

*¹PhD докторант факультета международных отношений

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан,

e-mail: darkembayev.alisher@gmail.com,

²доктор PhD., зам. заведующий кафедрой МО и МЭ КазНУ им.

аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: adilbekea@gmail.com

³старший преподаватель кафедры МО и МЭ КазНУ им. аль-Фараби,

Алматы, Казахстан, e-mail: alipkyzyr@gmail.com

Аннотация. Переход к устойчивым продовольственным системам – сложная проблема, которая требует координации, согласованности и интеграции национальной продовольственной политики на различных ее уровнях. Правительства стран, которые входят в число крупнейших экономик мира способны преобразовать

существующие продовольственные системы, однако для осуществления этой задачи требуется последовательные и комплексные действия. Сфера обеспечения питания затрагивает многие сферы нашей жизнедеятельности начиная от здоровья до настроения в обществе. Однако все политики мира, которые отвечают за эту область, все еще применяют изолированный метод борьбы с голодом. В данном исследовании рассмотрены существующие методы по борьбе с голодом на примере Индии. Индия является одной из самых крупнейших и развивающихся экономик мира, но при этом показатель имеет один из самых высоких показателей уровня голода по данным приведенные международными организациями. Дана оценка и показан принцип работы Государственной распределительной системы Индии. Данная система представляет из себя крупнейшую в мире универсальную систему распределения зерна для малообеспеченных слоев населения. Она играет решающую роль в снижении уровня продовольственной безопасности, выступая в качестве страховочной сети, распределяя предметы первой необходимости по субсидированным ценам. Это исследование отчасти показало функционирование системы распределения продовольствия, которая не имеет мировых аналогов. Рассмотрены причины отсутствия продовольственной безопасности и голода в Индии. Некоторые исследования показывают, что одним из факторов может выступать высокий темп миграции из сельских районов в городские, о чем свидетельствует концентрация экономических выгод в городских районах и значительные изменения вклада сельскохозяйственного сектора в ВВП страны. Другие сообщают о негативных последствиях изменения климата, которые также вносят вклад в отсутствие продовольственной безопасности, поскольку неравномерный рост и производство продовольственных запасов объясняются неравномерными погодными условиями и усилением засух. В последнем Глобальном индексе голода Индия занимает первое место в категории «серьезные проблемы», поскольку страна до сих пор плохо справляется с проблемой голода и недоедания.

Ключевые слова: Индия, продовольственная безопасность, питание, голод, дети, политика, COVID-19, социум, цели устойчивого развития

Основные положения

За последние пару десятилетия Индия добилась впечатляющего экономического роста и в настоящее время утвердилась в качестве одной из крупнейших экономик мира. Согласно отчету, который был предоставлен Детским фондом Организации Объединённых Наций,

Индия сообщила о более 8 миллионах случаев детских смертей в 2018 году в возрасте до пяти лет из-за голода и недоедания [1]. Данные цифры сбивают с толку и ставят перед мировым сообществом серьезную моральную дилемму. Несмотря на то, что Индия считается одной из быстрорастущих мировых экономик, она также является пристанищем для самого большого числа голодающих людей в мире. Индия является одним из крупнейших производителей зерна в мире, но в стране по-прежнему около 25% населения испытывают голод [2].

Введение

Углубляясь в термины, отсутствие продовольственной безопасности – это ограниченный доступ к безопасной и здоровой пище [3], в то время как продовольственная безопасность относится к ситуации, когда «все люди в любое время имеют доступ к здоровой, разнообразной и питательной пище» [4]. Как правило отсутствие продовольственной безопасности более остро ощущается в сообществах с низким уровнем дохода. Хотя фактор бедности не всегда является определяющей причиной отсутствия продовольственной безопасности. Большую роль играют такие факторы как: распределение продовольствия между населением, нестабильные политические условия, неблагоприятные условия окружающей среды, вызванные изменением климатических условий, включая сильные засухи, нехватку воды, деградацию и эрозию почвы [3].

Так в чем же причины того, что Индия не в силах обеспечить продовольственную безопасность и накормить собственное бедное население являясь одной из крупнейших мировых экономик?

Описание материалов и методов

Материалы, которые использовались в данном исследовании, были взяты исключительно из открытых источников. В ходе исследования использовались как первичные (официальные документы), так и вторичные источники (научные статьи, отчеты международных организаций). В данной статье был использован метод инструментального наблюдения за событиями, которые стали причиной голода и катализатором всех происходящих событий, связанных с продовольственной безопасностью в Индии.

Литературный обзор

Проблемы голода на данный момент носит повсеместный характер. Так, в оксфордском словаре 1999 года, понятие голод указывает на «неприятное и болезненное ощущение, вызванное

недостатком пищи». Это ощущение трудно измерить и дать ему количественную оценку. В данном исследовании были использованы труды Upadhyay, R.P., Palanivel, C., Choithani, C., Burchi, F. Fanzo, J. Frison, E. Исходя из различных отчетов в том числе отчет FAO за 2021 год, серьезные угрозы для продовольственной безопасности Индии будут исходить из таких факторов как: коррупция, неэффективная работа системы распределения продуктов первой необходимости среди бедного населения, отсутствие возможности быстро принимать правильные решения в связи с высоким уровнем бюрократии в стране.

Продовольственная безопасность в Индии

Несмотря на то, что общие глобальные показатели отсутствия продовольственной безопасности снизились, большое количество людей, нуждающихся в здоровой пище все еще сконцентрированы в странах Африки к югу от Сахары и в Южной Азии. Наиболее пострадавшие страны, как правило, характеризуются высокими показателями заболеваемости и смертности, связанными с дефицитом питательных веществ, в сочетании с высоким уровнем бедности [5]. Несмотря на быстрый экономический рост за последние два десятилетия, многие индийцы не получили выгоды от этого и продолжают страдать от отсутствия продовольственной безопасности и голода.

Причины отсутствия продовольственной безопасности и голода в Индии сложны. Некоторые исследования показывают, что одним из факторов может выступать высокий темп миграции из сельских районов в городские [6], о чем свидетельствует концентрация экономических выгод в городских районах и значительные изменения вклада сельскохозяйственного сектора в ВВП страны [7]. Негативные последствия изменения климата также вносят новый вклад в отсутствие продовольственной безопасности, поскольку неравномерный рост и производство продовольственных запасов объясняются неравномерными погодными условиями и усилением засух. В последнем Глобальном индексе голода (GHI) Индия занимает первое место в категории «серьезных проблем», поскольку страна до сих пор плохо справляется с проблемой голода и недоедания. В настоящее время каждый третий ребенок в Индии по-прежнему отстает в росте, что составляет одну треть низкорослого населения мира, а каждый пятый страдает истощением [8]. Многие в Индии также испытывают скрытый голод. Скрытый голод относится к ситуации хронического дефицита микронутриентов, когда человек может иметь доступ к достаточному количеству калорий, но не имеет

доступа к достаточному количеству микроэлементов. Скрытый голод может иметь долгосрочные последствия для здоровья и благополучия человека, особенно он вызывает большие проблемы у детей [9].

За последние 60 лет правительство Индии приняло ряд мер, которые были направлены на укрепление продовольственной безопасности. Одним из ключевых ответов на проблему отсутствия продовольственной безопасности и голода в стране является распределение продовольственного зерна через государственную систему распределения (PDS – Public Distribution System) [10]. Созданная после Второй мировой войны система PDS с целью увеличения внутреннего сельскохозяйственного производства и повышения продовольственной безопасности, она превратилась в крупнейшую в мире универсальную систему распределения субсидируемого государством продовольственного зерна [10]. Благодаря тесной работе между правительством и администрациями отдельных регионов страны данная программа в некоторой степени смогла показать свою эффективность в пополнении запасов базовой продуктовой корзины, которая включает в себя пшеницу, рис, сахар. Для облегчения распределения Продовольственная корпорация Индии (Food Corporation of India – FCI) выступает центральным связующим звеном, ответственным за закупку зерна у фермеров. Затем администрация отдельных регионов закупают данное зерно по субсидируемой цене, далее эти товары распределяются среди населения через магазины, которые отпускают продукты по фиксированной цене.

Результаты

Поправки, внесенные в PDS в июне 1992 года, были направлены на улучшение охвата нуждающегося населения, особенно для тех, кто живет в неблагополучных, отдаленных и труднодоступных районах. В июне 1997 года PDS была снова реструктурирована, чтобы больше ориентироваться на более низкие социально-экономические регионы. Новая целевая система общественного распределения (TPDS – Target Public Distribution System) была направлена на обеспечение более семи миллионов тонн продуктов питания 60 миллионам домохозяйств, которые находятся за чертой бедности. За этим последовали изменения в TPDS в декабре 2000 года и различные поправки в период в 2003–2006 года. Был введен термин *Antyodaya Anna Yojana* (термин на хинди, который означает «зерновая схема для угнетенных»). Это была схема обеспечения бедных слоев населения Индии продуктами питания с высокой степенью субсидирования со стороны государства. Данное расширение включало также обеспечение продовольствием и

товарами первой необходимости пенсионеров, вдов и людей, которые страдают от различных болезней и недугов [10].

Данные меры получили законодательную поддержку благодаря введению Закона о национальной продовольственной безопасности (National Food Security Act – NFSA). В результате вышеперечисленных реформ были охвачены 75% сельского населения и около 50% городского населения, денежная и продовольственная поддержка была предусмотрена для беременных и кормящих женщин. Принятие данного закона стало важным этапом в обеспечении продовольственной безопасности, который давал право малообеспеченным гражданам страны на базовое продовольственное обеспечение. NFSA также в какой-то степени решил проблемы, с которыми столкнулся TPDS то есть за счет уменьшения коррупционной составляющей и повышения прозрачности распределения продуктов питания.

В попытке проанализировать различные области, влияющие на эффективность PDS, и включить вовлечение множества взаимосвязанных факторов в решение проблемы продовольственной безопасности в Индии, была создана концептуальная карта.

Существует множество перекрестных связей между регионами, влияющими на отсутствие продовольственной безопасности; сложный характер проблемы означает, что не существует единого всеобъемлющего решения. Одна из основных мер реагирования на отсутствие продовольственной безопасности в Индии это PDS, которая изобилует проблемами адресной помощи и коррупции. Усиление коррупции снижает доступность продовольствия, что, в свою очередь, влияет на общее функционирование PDS. Несмотря на существование множества проблем, PDS можно сделать более эффективным, если сосредоточить внимание на выявленных здесь факторах коррупции и несправедливой реализации товара. Эффективное и хорошо контролируемая система распределения рассматривалось как окончательный ответ не только на проблемы с голодом, но и как эффективное решение контроля пищевыми отходами. Субсидированные тарифы на товары и эффективная транспортная система также могут быть факторами роста, равно как и эффективная система поставок, которая способствует большей инклюзивности при одновременном снижении операционных издержек и других расходов. Наконец, повышение заработной платы в сельскохозяйственном секторе также было признано фактором, облегчающим функционирование PDS и сельского хозяйства в Индии.

NFSA также играет ключевую роль в реагировании на отсутствие продовольственной безопасности. Являясь хорошим дополнением для

PDS, она способна стимулировать сельское хозяйство и уменьшить голод и недоедание за счет ускорения экономического роста. Однако NFSA не предусматривает экологическую проблемы, которые жизненно важны для экономики и долгосрочного существования сельскохозяйственного сектора. NFSA — это палка о двух концах, которая требует тщательного мониторинга и модификаций, чтобы полностью раскрыть свой потенциал.

Ключевым звеном, влияющим на большинство факторов, является изменение политики. Поправки в законах способны обеспечить продовольственную безопасность в стране за счет регулирования барьеров, влияющих на эффективность работы PDS. Позитивные шаги по искоренению голода, недоедания, детской смертности и экологической устойчивости могут быть достигнуты с помощью эффективной налаженной политической системы. Экономика страны, в том числе стратегии ценообразования, также находятся под влиянием политических реформ и, таким образом, влияют на субсидируемые ставки, которые жизненно важны для эффективного функционирования PDS.

Одним из важных факторов, влияющих на продовольственную безопасность страны является коррупционная составляющая. Продовольственная политика в Индии оказалась разрозненной и фрагментарной, направленной на разные части продовольственной системы и затрагивающей целый ряд государственных министерств и ведомств. Некоторые из этих политик имели непосредственное отношение к цепочке поставок продуктов питания, предоставляя инструменты для воздействия на производство, распределение, потребление или утилизацию продуктов питания. Другие политики были связаны с более широкой продовольственной системой, например, цели продовольственной безопасности, схемы социальной помощи *Annapurna*. Например, недавнее исследование показало, что продовольственная политика в Англии и Южной Африке продолжает разрабатываться и осуществляться отдельными министерствами с различными целями и задачами.

Ряд структур, отвечающих за продовольственную политику, обеспечивает ту отправную точку способную разработать целостный подход к продовольственной политике. Политики должны быть правильно скоординированы, согласованы и интегрированы только после этого будет понятна зона ответственности.

Обсуждение

Проблемы пищевых отходов

Помимо законов, которые направлены на защиту права получения продовольствия малообеспеченными гражданами, существуют ряд серьезных проблем, которые требуют незамедлительного решения. По данным Продовольственной и сельскохозяйственной организации (FAO – Food and Agriculture Organization), ежегодно выбрасывается 1,3 миллиарда тонн продовольственных продуктов. Продовольственные отходы – это проблема глобального масштаба. Согласно отчету Совета по защите национальных ресурсов (NRDC – Natural Resources Defense Council), в США 40% продуктов питания остаются востребованными, тогда как в Азии, Индии и в Китае ежегодно выбрасываются 1,3 миллиарда тонн пищевых отходов. Индия занимает седьмое место в мире по количеству пищевых отходов [11].

Одним из важным факторов, который влияет на ситуацию с продовольственной безопасностью в Индии, является отсутствие современных хранилищ. Например, FCI владеет более чем 60 миллионами тонн зерна. Этого будет достаточно не только для того, чтобы накормить население Индии в этом году, но и хватит на следующий год. Вся проблема заключается в том, что складских помещений не хватает. Зернохранилища переполнены, и многие из них требуют ремонта. Недавнее исследование, проведенное Индийским институтом менеджмента в Калькутте, показало, что только 10% продуктов питания попадают в холодильные камеры в Индии. Этот фактор, сопровождаемый ненадлежащим управлением цепочками поставок, привел к тому, что Индия стала одним из мировых лидеров по количеству пищевых отходов, которые можно было бы направить на борьбу с голодом, если научиться эффективно прогнозировать и управлять продовольственными поставками.

Правительство Индии предприняло много безуспешных попыток, чтобы исправить эту ситуацию, но глубина данной проблемы такова, что результаты этих усилий оказались напрасными. Необходима взять пример с мировых практик, где успешно борются с этим. Например, Франция приняла закон, в котором говорится, чтобы супермаркеты отдавали непроданные продукты на благотворительность. В Канаде аналогичная ситуация. Данные инициативы оказали большое влияние на уровень голода и борьбу с пищевыми отходами. В дополнение к этим мерам правительство может обязать принять некие технологические стандарты розничных продавцов, то есть продавать по сниженной цене продукты, срок годности которых приближается. Это поможет сократить количество пищевых отходов.

Несмотря на то, что в мире производится достаточное количество продовольственных продуктов, которые позволили бы накормить нынешнее население планеты, по иронии судьбы большая часть из этого продовольствия выбрасывается. Необходимо признать этот факт и принять соответствующие меры, которые позволят не только накормить бедных, но и благоприятно повлиять на экологическую обстановку.

Стоит также отметить положительные моменты, на данный момент правительство Индии разрабатывают Фуд парки. Индийские фермеры, как правило бедны и не имеют доступа к холодильным складам и транспортным средствам, поэтому они в итоге продают свою продукцию по более низким ценам посредникам, чтобы избежать порчи продуктов питания. Для того, чтобы исключить ненужных игроков в цепочках поставок, правительство строит 42 мега-продовольственных парка по всей стране, чтобы дать толчок перерабатывающей пищевой промышленности и сократить количество пищевых отходов.

Правительство Индии подписало соглашение о Целях устойчивого развития (ЦУР) в 2015 году, также страна является участником Парижского соглашения по климату. Парижское соглашение обязывает ограничить пагубное воздействие на климат за счет сокращения выбросов парниковых газов и сведения к минимуму темпы глобального потепления. Политическая структура отвечает за координацию страны для достижения ЦУР. Межведомственный орган Национального института преобразования Индии (NITI Aayog) содействует сбору и обмену информацией между отдельными регионами и министерствами с целью согласованности политики и интеграции ЦУР во всей государственной и национальной политике.

Влияние пандемии COVID-19 на продовольственную безопасность Индии. В ответ на пандемию коронавирусной инфекции (COVID-19) правительство Индии ввело крупнейший в истории карантин: 1,3 миллиарда человек были заперты в домах в период с 25 марта по 8 июня 2020 года. Нет сомнений в том, что этот карантин затронул в основном бедное население и тех, кто получал ежедневную заработную плату [12]. Еще до кризиса вызванной коронавирусной инфекцией низкие доходы фермеров были большой проблемой для правительства страны, и правительство поставила цель суть, которой заключалась в том, чтобы удвоить доходы фермеров в два раза до 2022 года. Исследование, проведенное в 2016–2017 годах, показало, что средний доход фермеров домохозяйств составляет 8931 индийских рупий (около 118 долларов США), из которых 35% приходится на выращивание, 34% - на заработную плату и 8% - на животноводство

[13]. Дефицит любого из этих источников дохода может существенно повлиять на фермерские домохозяйства. Однако масштабы воздействия карантина не до конца изучены. Понимание и изучение этого воздействия даст в будущем возможность прогнозировать и быть более устойчивыми к таким форс-мажорным ситуациям.

В период с 7 по 9 апреля в 6915 домохозяйствах, находящихся за чертой бедности, был проведен опрос, посвященный финансовым последствиям карантина и их охвату государственными пособиями. Они сообщили, что 43% мужчин и 48% женщин беспокоились о том, что не смогут получить предметы первой необходимости, такие как продукты, а 43% тех, кто имел право на бесплатные продовольственные корзины в рамках системы общественного распределения PDS не получили их вовсе. Основными причинами были названы отсутствие продовольственных запасов на складах правительства в связи введенными карантинными мерами [14]. Второй опрос, проведенный в период с 27 апреля по 2 мая в котором участвовали 5162 респондента, дал более подробную характеристику. Половина опрошенных домохозяйств сообщили о сокращении количества потребляемой блюд, а две трети сообщили об уменьшении количества продуктов в еде, несмотря на то что большинство, что составило около 84% получали базовые продовольственные корзины через PDS. Третье исследование, проведенное в середине апреля, где были опрошены 3970 респондентов, включая 331 фермеров, дало аналогичные результаты: 70% сельских домохозяйств сообщили, что потребляют «меньше еды, чем раньше» несмотря на то, что 91% получили поддержку PDS, а 53% получили денежные переводы от правительства. Из 331 фермеров 37% сообщили, что не смогут продать свой урожай из-за карантина. [15]. Исследование, проведенное в двух регионах, где участвовало 1694 респондента, показало, что 48% домохозяйств в Бихаре и 32% домохозяйств в Уттар-Прадеше сообщили о нехватке продуктов питания во время карантина. В пятом исследовании сообщались результаты опросов участников программ Всемирного овощного центра в четырех регионах где участвовали 448 респондентов: более 80% фермеров сообщили о снижении продаж, 90% сообщили о снижении доходов фермерских хозяйств, а 62% сообщили о нарушении их привычного режима потребления продуктов питания, включая ограниченный доступ к продуктам с высоким содержанием питательных веществ, к таким как фрукты и продукты животного происхождения. Наконец, исследование 1515 мелких фермеров, проведенное в период с начала апреля по середину мая, показало, что в Харьяне 41% тратят больше денег на сбор пшеницы в этом году и 61% хранят свой урожай, а в

Одише 80% тратят больше на сбор урожая, и 74% хранят свой урожай (Ceballos et al. 2020). Они также сообщили о незначительном влиянии карантина на отсутствие продовольственной безопасности.

Таким образом, эти предыдущие исследования выявили потенциально серьезные последствия для сельскохозяйственного производства и продовольственной безопасности в результате карантина вызванным COVID-19 в Индии. Однако только два из этих исследований были посвящены непосредственно сельскохозяйственным домохозяйствам и были ограничены несколькими регионами и производственными системами, поэтому их нельзя было распространить на всю Индию. Подводя итог по влиянию пандемии на продовольственную безопасность Индии можно сказать, что правительство было не готово к таким последствиям, как и весь мир. На данный момент необходимо разработать механизм четкого планирования производства продовольствия и создать отлаженную цепочку поставок для возможных будущих форс-мажорных ситуации таких как COVID-19.

Заключение

Одним из главных инструментов по борьбе с продовольственной безопасностью в Индии является система PDS. Система PDS представляет из себя крупнейшую в мире универсальную систему распределения зерна для малообеспеченных слоев населения. Одним из главных факторов, который препятствовал эффективному функционированию этой системы, явилось незаконный выпуск карт, то есть один человек или семья могли иметь несколько карт, что противоречило принципу равноправия. Незаконно выпущенные карты были обнаружены во многих регионах страны. По общим подсчетам в стране было выпущено около 230 миллионов лишних карт. Несмотря на ряд существенных изменений за последние годы, высокий уровень коррупции продолжает ставить под сомнение эффективность данной системы. В качестве потенциальных способов решения этих проблем были предложены увеличить прозрачность, улучшить управление данной системой внедрив современные IT технологии, а также использовать глобальную систему по доставке продуктов минуя посредников, которые в итоге завышали цену на базовые продовольственные товары. На самом деле система PDS является краеугольным камнем государственной политики в области обеспечения продовольственной безопасности. PDS как и любой механизм имеет свои недостатки, в первую очередь это неэффективность распределения продовольствия среди нуждающихся в связи с высокой коррупционной составляющей. Система PDS возможно не сможет решить проблемы недоедания среди

нуждающегося населения страны, но существенно сможет снизить уровень голода в Индии.

Другим фактором, который существенно влияет на продовольственную безопасность в стране, является отсутствие четкого планирования и складирования запасов. В Индии отсутствует мощности для хранения скоропортящихся продуктов питания вследствие чего огромное количество продовольствия утилизируются.

ЛИТЕРАТУРА

[1] ЮНИСЕФ. Положение детей в мире, дети, продовольствие и питание. <https://www.unicef.org/media/60806/file/SOWC-2019.pdf>.

[2] Глобальный индекс голода. 2021. [https://www. Globalhungerindex.org/about.html](https://www.Globalhungerindex.org/about.html)

[3] ФАО. Состояние продовольственной безопасности в мире. Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций. 2017 г. <http://www.fao.org/hunger/glossary/en/>

[4] ФАО. Римская декларация о всемирной продовольственной безопасности и план действий Всемирного продовольственного саммита. На Всемирном продовольственном саммите; Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций: Рим, Италия, 1996 г. <https://www.fao.org/3/w3548e/w3548e00.htm>.

[5] Организация Объединенных Наций. Цели устойчивого развития: 17 целей по преобразованию нашего мира. Объединенные Нации. 2017. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/>

[6] Упадхьяй Р.П., Паланивел К. Проблемы в достижении продовольственной безопасности в Индии. Иран // Общественное здравоохранение. - 2011. – N 40. – P. 31–36.

[7] Чойтани К. Понимание связи между миграцией и продовольственной безопасностью домохозяйств в Индии // Геогр. рез.. - 2016. - № 55. – С. 192–205.

[8] Гребмер К., фон; Бернштейн Дж., Хаммонд Л., Паттерсон Ф., Зоннтаг А., Клаус Л., Фальбуш Дж., Тоуи О., Фоли К., Гиттер С. и др. Глобальный индекс голода: вынужденная миграция и голод; Welthungerhilfe and Concern Worldwide . - Дублин, 2018.

[9] Бурчи Ф., Фанцо Дж., Фрисон Э. Роль продовольствия и подходов системы питания в борьбе со скрытым голодом // Окружающая среда. Общественное здравоохранение. - 2011. - № 8. – С.358–373.

[10] ДФПД. Целевая система общественного распространения. 2017, <http://dfpd.nic.in/public-distribution.htm>

[11] ФАО. 2020. Состояние продовольственной безопасности и питания в мире, <http://www.fao.org/3/ca9692en/online/ca9692en.html>.

[12] Мобаракб Ахмед Мушфик, ЗВ-Н. Бедным странам нужно дважды подумать о социальном дистанцировании. Внешняя политика. - Вашингтон, 2020.

[13] НАБАРД. Всеиндийское исследование финансовой доступности сельских районов NABARD за 2016–2017 годы., Мумбаи: Национальный банк сельского хозяйства и развития сельских районов (NABARD), 2018

[14] Тотапалли С., Сондереггер П., Рао П., Гупта Г. Эффективность государственных пособий в оказании помощи семьям VPL в преодолении финансовых последствий COVID-19. Примечание для политиков: предварительные результаты продолжающегося опроса 18 000 домохозяйств VPL. - Нью-Дели, 2020.

[15] Университет Азима Премжи. Опрос средств к существованию в связи с Covid-19: первые результаты телефонных опросов. - Бангалор: Университет Азима Премжи, 2020.

REFERENCES

[1] UNICEF. The State of World's Children, Children, Aood and Tutrition. <https://www.unicef.org/media/60806/file/SOWC-2019.pdf>.

[2] The Global Hunger Index. 2021. <https://www.globalhungerindex.org/about.html>

[3] FAO. 2017. The State of Food Insecurity in the World. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <http://www.fao.org/hunger/glossary/en>

[4] FAO.. Rome declaration on the world food security and world food summit plan of action. In World Food Summit; Food and Agriculture Organization of the United Nations: Rome, Italy, 1996. <https://www.fao.org/3/w3548e/w3548e00.htm>.

[5] United Nations. 2017. Sustainable Development Goals: 17 Goals to Transform our World. United Nations. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/>

[6] Upadhyay R.P., Palanivel C. Chllenges in achieving food security in India. Iran // J. Public Health, 2011, № 40, 31–36.

[7] Choithani C. Understanding the linkages between migration and household food security in India. Geogr. Res., , 2016, № 55, 192–205.

[8] Grebmer K., Von; Bernstein J., Hammond L., Patterson F., Sonntag A., Klaus L., Fahlbusch J. Towey, O. Foley, C. Gitter S., et al. Global Hunger Index: Forced Migration and Hunger; Welthungerhilfe and Concern Worldwide. - Dublin, 2018.

[9] Burchi, F., Fanzo, J., Frison, E. The role of food and nutrition system approaches in tackling hidden hunger. Int. J. Environ. Res. Public Health, 2011, N 8, p.358–373.

[10] DFPD. 2017. Targeted Public Distribution System. <http://dfpd.nic.in/public-distribution.htm>

[11] FAO. 2020. The State of Food Security and Nutrition in the World, <http://www.fao.org/3/ca9692en/online/ca9692en.html>

[12] Mobarak, Ahmed Mushfiq. ZB-H. Poor countries need to think twice about social distancing. Foreign Policy, Washington, 2020.

[13] NABARD. NABARD all India rural financial inclusion survey 2016-17. Mumbai: National Bank for Agriculture & Rural Development (NABARD), 2018.

[14] Totapally S., Sonderegger P., Rao P., Gupta G. The efficacy of government entitlements in helping BPL families navigate the financial impacts of COVID-19. Note to policymakers: Early results from an ongoing survey of 18,000 BPL households. New Delhi: Dalberg Asia, 2020.

[15] Azim Premji University. Covid-19 livelihoods survey: Early findings from phone surveys, 2020, Bangalore: Azim Premji University, 2020.

ҚАЗІРГІ ҮНДІСТАНДАҒЫ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ӨЛШЕМІ

*Даркембаев А.Е.¹, Еремекбаев А.А.², Алипқызы Р.³

*¹әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық қатынастар факультетінің
PhD докторанты, Алматы, Қазақстан,
e-mail: darkembayev.alisher@gmail.com

²PhD докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық қатынастар
және әлемдік экономика кафедрасының орынбасары, Алматы,
Қазақстан, e-mail: adilbekea@gmail.com

³әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық қатынастар және әлемдік
экономика кафедрасының аға оқытушы, Алматы, Қазақстан,
e-mail: alipkyzyr@gmail.com

Аңдатпа. Тұрақты азық-түлік жүйелеріне көшу – әртүрлі деңгейдегі ұлттық азық-түлік саясатын үйлестіруді, келісуді және біріктіруді талап ететін күрделі мәселе. Әлемнің кейбір ірі экономикаларының үкіметтерінің азық-түлік жүйесін өзгертуге әлеуеті бар, бірақ бұл міндет дәйекті және кешенді шараларды талап етеді. Тамақтану саласы денсаулықтан бастап әлеуметтік көңіл-күйге дейін өміріміздің көптеген салаларына әсер етеді. Дегенмен, осы салаға жауапты әлемдегі барлық саясаткерлер әлі күнге дейін аштықпен күресудің оқшауланған әдісін қолдануда. Бұл зерттеу Үндістан мысалында аштықпен күресудің қолданыстағы әдістерін зерттейді. Үндістан әлемдегі ең ірі және дамушы экономикалардың бірі болып табылады, бірақ сонымен бірге халықаралық ұйымдардың

мәліметтері бойынша аштық деңгейі ең жоғары елдердің біріне ие. Баға беріледі және Үндістанның мемлекеттік тарату жүйесінің жұмыс істеу принципі көрсетіледі. Бұл жүйе аз қамтылған халықтар үшін әлемдегі ең ірі әмбебап астық тарату жүйесі болып табылады. Ол негізгі қажеттіліктерді субсидияланған бағамен таратып, қауіпсіздік желісі ретінде әрекет ете отырып, азық-түлік қауіпсіздігін азайтуда маңызды рөл атқарады. Бұл зерттеу әлемде теңдесі жоқ азық-түлік тарату жүйесінің жұмысын ішінара көрсетті. Үндістандағы азық-түлік қауіпсіздігі мен аштықтың себептері қарастырылады. Кейбір зерттеулер ауылдан қалаға көші-қонның жоғары қарқыны фактор болуы мүмкін деп болжайды, мұны қалалық жерлерде экономикалық пайданың шоғырлануы және ауыл шаруашылығы секторының елдің ЖІӨ-ге қосқан үлесіндегі елеулі өзгерістер дәлелдейді. Басқалары азық-түлік қорларының біркелкі емес өсуі мен өндірісі ауа райының біркелкі еместігі мен құрғақшылықтың артуына байланысты болғандықтан, азық-түлік қауіпсіздігіне де ықпал ететін климаттың өзгеруінің жағымсыз әсерлері туралы хабарлайды. Соңғы жаһандық аштық индексінде Үндістан «ауыр проблемалар» санатында бірінші орында тұр, өйткені ел әлі де аштық пен дұрыс тамақтанбаумен жақсы күреспейді.

Тірек сөздер: Үндістан, азық-түлік қауіпсіздігі, тамақтану, аштық, балалар, саясат, COVID-19, қоғам, тұрақты даму мақсаттары

SOCIAL DIMENSION OF FOOD SECURITY IN MODERN INDIA

*Darkembayev A.¹, Yermekbayev A.², Alipkyzy R.³

¹Ph.D. student of Al-Farabi Kazakh National University,

Almaty, Kazakhstan, e-mail: darkembayev.alisher@gmail.com

²Ph. D, Deputy head of the Department of International Relations and

World Economy of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty,

Kazakhstan, e-mail: adilbekea@gmail.com

³Senior Lecturer of the Department of International Relations and World

Economy of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan,

e-mail: alipkyzyr@gmail.com

Annotation. The transition to sustainable food systems is a complex issue that requires coordination, coherence and integration of national food policies at various levels. The governments of some of the world's largest economies have the potential to transform existing food systems, but this task requires consistent and comprehensive action. All the politicians in the world who are in charge of this area are still using the isolated method of fighting hunger. This study examines existing methods to combat hunger on the example of India. India is one of the largest and developing economies

in the world, but at the same time it has one of the highest rates of hunger according to data provided by international organizations. An assessment is given and the principle of operation of the State Distribution System of India is shown. This system is the world's largest universal grain distribution system for low-income populations. It plays a critical role in reducing food insecurity by acting as a safety net, distributing basic necessities at subsidized prices. This study partly showed the functioning of the food distribution system, which has no analogues in the world. The causes of food insecurity and hunger in India are considered. Some studies suggest that a high rate of rural-to-urban migration may be a factor, as evidenced by the concentration of economic benefits in urban areas and significant changes in the contribution of the agricultural sector to a country's GDP. Others report negative impacts of climate change that also contribute to food insecurity, as uneven growth and production of food stocks are attributed to uneven weather patterns and increased droughts. In the latest Global Hunger Index, India ranks first in the "serious problems" category, as the country is still not coping well with hunger and malnutrition.

Key words: India, food security, nutrition, hunger, children, politics, COVID-19, society, sustainable development goals

Статья поступила 23.02.2023

ӘОК 748

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.013>

FTAMP 05.01.11

ЖАПОНИЯДАҒЫ ДЕПОПУЛЯЦИЯНЫ ШЕШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯНЫҢ РӨЛІ

*Ахапов Е.А.¹, Ашинова Ж.Е.², Қуатова Х.Р.³

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті Шығыстану факультеті Қиыр Шығыс кафедрасының аға оқытушысы, Ph.D.

Алматы, Қазақстан, e-mail: aharov.erlan@kaznu.kz

²Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті Шығыстану факультеті Қиыр Шығыс кафедрасының аға оқытушысы,

тарих ғылымдарының кандидаты.

Алматы, Қазақстан, e-mail: zhanar.ashinova@gmail.com

³Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті 1 курс докторанты
Алматы, Қазақстан, e-mail: khani.hime@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада қазіргі таңда күрделі мәселелердің бірі ретінде қалыптасқан Жапониядағы депопуляция жайлы баяндалады.

Оны шешу жолында әртүрлі реформалар қалыптасқанымен де, экономикасы кең етек жайған, жоғары технологиялы Жапония үшін қандай шешім ұтымды болғандығы қарастырылады. Шешу жолында мигранттардың келуі, яғни шетелдік жұмысшыларды көбейту, қарттар үшін зейнетақы жүйесін қалпына келтіру және медицинаны дамыту арқылы қарттарға қамқорлық жасау реформалар мен әдіс тәсілдер жүргізілу үстінде. Соның ішінде инновацияның рөлі Жапониядағы депопуляцияны шешудің негізгі факторы ретінде көрсету мақаланың өзектілігі ретінде қарастырылады. Мақаланың негізгі мақсаты депопуляцияның саяси және әлеуметтік тұрғыдан әсерін анықтау арқылы белгілі шешу нысанын ұсыну болып табылады. Осы күнге дейін әртүрлі шешуші реформалар болғанымен де, экономиканың депопуляцияны шешу тұрғысынан тигізген әсерін көрсете отырамыз. Әсіресе, Жапониядағы қазіргі таңдағы даму үдерісіне ерекше мән бере отырып, жаңа бағыттар суреттеледі. Мақалада жалпы инновацияның депопуляцияны шешу жолындағы ерекшеліктері айтылады. Жастарға мүмкіндік беру, яғни болашағын жарқын етуге жағдай жасау, қарттардың жағдайын толыққанды жүйеде шешу жапондықтар үшін басты міндет болып есептеледі. Сонымен қатар әр салаға сәйкес экономикалық жолдардың жасалынуы қарттар үшін ғана емес, жастарға да толыққанды жұмыс атқарып дамуы үшін үлкен қызмет атқарады.

Тірек сөздер: Жапония, депопуляция, инновация, экономика, әлеуметтік мәселелер, жастар, технология, шетелдік жұмысшылар

Негізгі ережелер

Жапония тез қартаю үстіндегі ел. Оның қарттар қоғамы әлемдегі ең көне, халықтың 28,7%-ы 65 жастан асқан, олардың көпшілігі әйелдер қауымы болып есептеледі. Сондай - ақ, елде жүз жасқа келген қарттардың рекордтық саны-80 000 адам тұрады. 2036 жылға қарай 65 жастан асқан адамдар халықтың үштен бірін құрайды деп күтілуде. 2011 жылдан бастап Жапония халқы да азайып келеді: бұл елде сирек кездесетін жағдай болып есептеледі, оның жалпы халқы гүлденген және бейбіт уақытта азаяды. Жапония халқы 2015 жылғы 127 миллионнан 2065 жылға қарай 88 миллионға дейін төмендейді деген де болжам бар.

Кіріспе

Жапониядағы демографиялық дағдарыс екі фактордың бірігуінің нәтижесінде қалыптасқан болатын: өмір сүру ұзақтығы мен туудың төмен деңгейі. 2018 жылы Жапония өмір сүру ұзақтығы бойынша әлемде екінші орынға ие болды. Еңбек мәдениеті, жас ерлердің

жұмысқа орналасу мүмкіндіктерінің нашарлауы және дәстүрлі гендерлік еңбек бөлінісі осы үрдістің мүмкін түсіндірмелері болып табылады. Қартаю мен ел халқының азаюының салдары экономикалық дағдарыс, бюджеттік мәселелер, еңбек нарықтарындағы қысым және ауылдық жерлердің депопуляциясы болып табылады. Сонымен қатар Жапония жұмыс күшінің төмендеуіне қарсы тұру және қарт адамдарға қамқорлық жасау үшін роботтарды дамытудың алдыңғы қатарында. Алайда Үкіметтің демографиялық дағдарысты жеңуге бағытталған әрекеттері әлі сәтсіз аяқталуда және иммиграция шектеулі болды [1].

Зерттеудің негізгі мақсаты – әлемде орын алған депопуляция мәселесін шешу жолындағы инновацияның негізгі рөлін анықтау, соның ішінде Жапонияның шешу реформаларын көрсету. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- демографиялық үдерістерді зерттеу (туу, өлім-жітім, неке, ажырасу, көші-қон);
- болашақта қоғамның демографиялық ахуалға әсер ететін факторларды зерттеу;
- демографиялық болжамдарды әзірлеу;
- демографиялық саясаттың тиімді шараларын әзірлеу.
- депопуляцияның таралу аймағы, инновация мен даму технологиясының алатын орнын анықтау;

Бұл міндеттердің орын алғандығы туралы көрсете өтсек, демографиялық үрдістерді зерттеу жүзеге асырылды. Себебі, бұл көрсеткіштерсіз халықтың жағдайын анықтау, көрсету мүмкін емес. Демек бұл миссия толыққанды орындалды.

Екіншіден, демографиялық ахуалға әсер етуші бірнеше жайттарды атап көрсетуге болады. Ең алдымен, кеш үйлену, карьераға бет бұру, туу көрсеткіштерінің төмендеуі және т.б.

Үшіншіден, мақала барысында демографиялық болжамдар ашық көрсетіледі.

Төртіншіден, демографиялық саясаттың тиімді шараларын қолдану немесе оны жүзеге асыру процесс үстінде. Өйткені, бұл жағдайды шешу оңай емес, ол тек қарапайым халық үшін ғана емес, мемлекет тарапына да негізделген.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Ғылыми зерттеу әдіснамасы Зерттеу барысындағы қойылған міндеттерді орындау үшін келесі әдістер қолданылады: сипаттау әдісі, әдебиет көздерін жинау және талдау, салыстырмалы-сипаттамалы, контент-анализ, құрылымдық-функционалды.

Зерттеуде негізгі қолданылған материал ретінде Жапонияның халқы мен жағдайын айқындап көрсетіп, адам санының өсу төмендеуін

анықтайтын stat.go.jp статистикалық мәліметтері қолданылады. Сонымен қатар депопуляцияны шешу барысында инновация яғни технологияның алатын рөлі жөнінде айтылатын Ryuzaburo Sato мен Ryuichi Kaneko-нің Entering the post-demographic transition phase in Japan еңбегі болып есептелінеді.

Нәтижелері

Жапониядағы депопуляцияның орын алуы қоғамға үлкен әсерін тигізді. Жалпы көрсеткішпен атап өтетін болсақ: 1960 жыл мен 2080 жыл аралығын көрейік. Яғни XX ғасырдың бастауымен демографиялық ахуалды бастан кешірсесе де, XXI ғасырда өзгеріске ұшырағандығын байқаймыз.

1960 жылы – 93.7 млн адам саны
1980 жылы – 117.8 млн адам саны
2000 жылы – 127.5 млн адам саны
2020 жылы – 126.5 млн адам саны
2040 жылы – 113.4 млн адам саны
2060 жылы – 98.3 млн адам саны
2080 жылы – 84.5 млн адам саны болды.

Бұл көрсеткішке мән беретін болсақ, халық саны жылдар өте азайғандығын байқауға болады. Ең алдымен, негізгі себеп ретінде үйленудің аз тіркелуі, балалардың көптеп туылмауы, әйелдердің карьераға бет бұруы болып есептелінеді. Саясат, экономика, қоршаған орта, жұмыс күшіне, адамдардың өмір сүру салтына және т.б да әсер етті. Соның ішінде қысқаша айтатын болсақ, дамыған Жапония, Еуропа, АҚШ елдерінде жұмыс күші қарқынды жүруі тиіс. Қартаю мәселесі және туу көрсеткішінің төмендеуі алғашқы орында тұрған мәселе болғандықтан, бұл мәселені шешуге деген керемет мысал болды. Сонымен қатар оған үкіметте атсалысып жоспарлауға көшті, себебі халықтың пікірімен санаса отыра жұмыс жасаудың қаншалықты маңызы бар екендігін алға тартып отыр. Одан бөлек, Жапонияны перспективті түрде зерттеген, яғни демографиялық ахуалдардың шешу жолын қарастырған Канеко Рюичидің зерттеуіне сүйенсек, әртүрлі жолдарын көрсетті. Ең алдымен, зейнетақы қорын біркелкі ету. Яғни баланы дүниеге әкелген әйелдер қауымын ақшамен қамтамасыз ету [2]. Екіншіден, асырап алу жұмыстарын қолға алу, біреулер бала тууға қарсылық танытып арнайы медициналық көмектерге жүгінсе, енді біреулері бала сүюге құштар. Үшіншіден миграциялау. Жапония ең тұйық, жабық мемлекеттердің бірі болғандықтан, жұмыс жасау, қоныс аудару шетелдіктер үшін өте қиын жағдай болатын. Төртіншіден, әйелдер мен қарттар қоғамына атсалысу. Жапонияда әйелдердің қоғамы

жоғары деңгейде болғанымен де, саясат, корпоративті басқармаларда, менеджмент мекемелерінде, басқа да жауапты жерлерде әлі күнге дейін төменгі деңгейде екендігі дамыған мемлекеттерде айдан анық жайт. Сонымен қатар, технологиялық инновацияны дамыту. Жоғары деңгейде дамыған экономикасын, саяси органдарын, әлеуметтік жағдайын жолға қоятын адамдар. Сондықтан да, адам саны – ең негізгі тіршілік көзі. Ең алдымен депопуляцияның экономикаға әсеріне тоқтала кетсек, экономика ол адам. Адам болмаса экономиканың да қажеттілігі жоқ, адам болған жағдайда ғана экономикаға деген қажеттілік туындайды [3]. Экономиканы қалыптастыратын да, өзгертетін де, технологияны жасайтын адам, роботтарды ойлап табатын да адам, егер де оны ойлап табатын адамдар саны да азайса, ол дегредацияның болуы деген сөз. Оған мысал ретінде мына жағдайды қарастыруға болады.

- экономикалық (бала туылғаннан бастап қамту, ақшалай физикалық әлеуметтік көмектер, әртүрлі жәрдемақылар, несие беру, жалға алу және т.б.);

- әкімшілік-құқықтық (заңнамалық актілер, реттелетін некелер, ажырасқан отбасындағы балалардың жағдайы, алименттік төлем міндеттері, ана мен бала денсаулығын сақтау, жасанды түсік және бала көтеруден сақтану құралдарын қолдану, жұмысқа жарамсыздарды әлеуметтік қамтамасыз ету, жұмыссыздық жағдайлары, ішкі және сыртқы көші-қон және т.б.);

- қоғамдағы нақтылы демографиялық климатты қалыптастыруға, демографиялық мінез-құлықтың қоғамдық пікірді, ережелерді, стандарттарды қалыптастыруға бағытталған тәрбиелік және насихаттық шараларын өткізу.

Талқылау

Робототехника демографиялық құлдыраумен күресуде өте пайдалы болып табылады; және одан да көп роботтардың құны төмендеп, олардың жетілдірілуі жақсарады. Жапониядағы туу көрсеткіші 1974 жылдан бері бір әйелге шаққанда 2,1 баланың «алмасу коэффициентінен» әлдеқайда төмен болды және қазіргі уақытта бар болғаны 1,4-ті құрайды. Нәтижесінде оның еңбекке жарамды халық саны 1995 жылдан бері азайып келеді және Біріккен Ұлттар Ұйымының болжамы бойынша қазір мен 2050 жылға дейін 24 миллион адамға азаяды, бұл Жапонияның иммиграциясының дәстүрлі өте төмен деңгейінен әлдеқайда жоғары. Бұл жерде озық робототехника көмекке келеді. Робототехника Жапонияның соғыстан кейінгі экономикалық экспансиясында, әсіресе автомобиль және электроника өнеркәсібінде маңызды рөл атқарды. Жақында робототехника Жапонияның азайып

бара жатқан еңбекке жарамды халқының, әсіресе елдің жоғары тиімді өндіріс секторындағы олқылықтың бір бөлігін толтырды. Ал робототехника тіпті ЖІӨ мен жалақыны да көтере алады. Шынында да, ЭЫДҰ деректері бойынша Жапония өндірістің қосылған құнымен салыстырғанда өнеркәсіптік роботтар бойынша экономиканың робот қарқындылығы бойынша әлемде екінші орында. Ол Еуропадан, АҚШ пен ҚХРдан біршама озып, Оңтүстік Кореядан кейінгі екінші орында тұр. Ал Халықаралық робототехника федерациясының мәліметі бойынша, Жапония өнеркәсіптік роботтардың әлемдегі жетекші өндірушісі болып табылады, ол әлемде 55 пайызын өндіреді, бұл ретте FANUC, Kawasaki Heavy Industries, Sony және Yaskawa Electric Corporation сияқты компаниялар жетекшілік етеді. Жапонияда және бүкіл әлемде мұндай инновация қоғам алдында тұрған көптеген мәселелерді шешуге көмектесе алады деді Акайши Коичи, Жапония Министрлер кабинетінің инновациялық саясат жөніндегі вице-министрі. Акайши Жапонияны «Society 5.0» бағытына қарай жылдам қадам басып келе жатқанын сипаттайды, өйткені әлем адам дамуының бұрынғы төрт кезеңіне «ультра интеллектуалды» тарауды қосады: ауыл шаруашылығы, өнеркәсіптік және ақпараттық. Акайшидің айтуынша, барлығы технология арқылы біріктірілген «Society 5.0» бағытында Жапония компанияларға, соның ішінде стартаптарға жаңа және инновациялық идеяларды ұсынуға көмектесуге бағытталған әлемге шешімдерді ұсынады. Әлемдегі үшінші ірі экономика бола отырып, Жапония бір кездері технологиялық инновациялар бойынша алға шықты: Think қалта калькуляторлары, Sony Walkmans және жарықдиодты шамдар. Силикон алқабы мен қытайлық әзірлеушілер IoT, үлкен деректер мен жасанды интеллектті зерттей бастағанда, Жапония артта қалды. Акайшидің айтуынша, қазір Жапония көптеген қиындықтармен бетпе-бет келіп тұрғандықтан, ел AI-ны қабылдауға және оның шешімдерін қолдануға дайын [4].

Робототехниканың негізгі рөлін әртүрлі салада бөліп қарастыратын болсақ, ең алдымен қарттарға мейірбикелік күтім жасаудың негізгі аспектіні көрсетеміз. Қарт адамдар қазір мейірбикелік жүйенің жоқтығынан өз отбасыларынан бөлек тұрып, жалғыз өмір сүруге бейім болғандықтан, бұл дамудың жалғыздық сезімін жеңілдететін серіктес ретінде роботтардың пайда болуына сөзсіз әкелетіні туралы дәлелді растайды. Күтімге мұқтаж болу ықтималдығы жасына қарай артады, бірақ басқа әсер ететін факторларға да байланысты. Осылайша, егде жастағы адамдар роботты құрылғылардың қолдауы мен көмегін көретін жалғыз жас тобы емес. Мысалы, жүрек ауруы Жапонияда 2013 жылы өлімнің

екінші негізгі себебі болды және кейіннен емдеуді қажет етуі мүмкін. Сонымен қатар, Жапонияда инсульттің ең үлкен қауіп факторларының бірі болып саналатын жоғары қан қысымы және қант диабеті сияқты созылмалы жағдайлар жасына қоса, медициналық көмекке мұқтаж болу ықтималдығын арттырады. Созылмалы аурулар, сондай-ақ жазатайым оқиғалар кейіннен мүгедектікке әкелуі мүмкін болғандықтан, мейірбике күтіміне мұқтаж болу қаупі одан да жоғары. Ауыр аурудан немесе созылмалы аурудан кейінгі күтім көбінесе дәрігерге ұзақ және жиі баруды талап етеді, ал кейбір жағдайларда тіпті бір аймақта болуы міндетті емес бірнеше мамандардың қатысуы қажет. Телемедицина роботтары сияқты роботтық шешімдер қашықтағы дәрігерлерді медициналық бақылаумен қамтамасыз ету арқылы аз еңбекті қажет ететін емдеу қажеттілігін қанағаттандыра алады. Мұндай робот-көмекші платформаларды ауруханаға жатқызылған науқас бар медициналық мекемелерде де, науқастың үйінде де қолдануға болады, бұл оның және оның отбасының дәрігерлермен және медбикелермен байланыста болуына мүмкіндік береді [5].

2014 жылы шамамен 3,94 миллион жапондық зардап шеккен физикалық мүгедектік жағдайында (Жапониядағы 32 адамның біреуі) робот көмекшілері оң әсер етуі мүмкін әртүрлі қажеттіліктер бар. Мысалы, жаяу жүруге көмектесетін мұндай робот пациенттерді әлдеқайда ыңғайлы және бақылауда сезінеді. Бірнеше күтім көрсетушілердің қолдауы мен нұсқауының орнына олар қалпына келтіру процесіне көбірек қатыса алады, бұл тек тәуелсіздікті ғана емес, сонымен қатар пациенттер үшін де, күтім жасаушылар үшін де аз стрессті білдіреді.

Жеке күтімге арналған робот көмекшілері мен роботтық көмекшілермен (жуыну, дәретхананы пайдалану, тамақтану және т.б.) қарт адамға күтім жасау қиын, өйткені ол күшті эмоционалдық жүктеме болуы мүмкін. Робот көмекшілері бұл мәселенің толық шешімі бола алмайды, бірақ олар белгілі бір дәрежеде көмектесе алады. Деменция және ұмытшақтық жағдайында қарым-қатынас пен бақылауға арналған роботтар тек қарт адамдарға ғана емес, олардың отбасыларына да көмектеседі. Олар тиімді екендігі дәлелденген бірнеше тұжырымдамаларды біріктіреді (мысалы, жақсарту, еске салу арқылы емдеуді ұстану) немесе құнды (мысалы, отбасылар мен мамандар арасында ақпаратты енгізу және алмасу жүйесі) және егде жастағы адамдардың әлеуметтік қатысуын, автономиясын және тәуелсіздігін жақсарту әлеуетін көрсетеді. Сүйкімді немесе жануар дизайны пациент пен роботтың өзара әрекеттесуіне ықпал ете алады. Бұл егде жастағы адамдардың физикалық және психикалық әл-

ауқатына оң әсер етеді. Ресми және бейресми күтім берушілер үшін роботты көмекшілерді пайдалану ең алдымен стресстің азаюын білдіреді. Демек, күйіп қалу қаупін азайтады немесе олардың ашуын науқастарға немесе туыстарына бағыттайды.

Жапониядағы қарт адамдар өз үйінде қартаюды қатты қалайды. Өйткені бұл оларға мейірбикелік жағдайлардан гөрі тәуелсіз өмірді таңдауға ғана емес, сонымен қатар өз ортасында лайықты өмір сүруге мүмкіндік береді. Көптеген зерттеулер қартаюдың бұл жолы өмір сүру сапасын жақсартатынын көрсетті. Жапон үкіметі ұзақ мерзімді үйде күтім жасауды өте қолдайды және дәл солай жасайтын сақтандыру жүйесін құрғандықтан, Жапония адамдарға мекемедегіден гөрі үйде кәсіби түрде күтім жасайтын санаулы елдердің бірі болып табылады. Робот көмекшілері үйде күтім көрсету қызметкерлеріне жұмыс кезінде жақсырақ қолдау көрсету немесе тіпті оларды ішінара ауыстыру үшін пайдалы болуы мүмкін, бұл отбасы мүшелеріне туыстарына қамқорлық жасауға мүмкіндік береді. Мейірбике персоналы мен бейресми күтім көрсетушілер үшін пациенттерді, мысалы, төсектен мүгедектер арбасына ауыстыру және көтеру олар төзе алатын ең ауыр физикалық жүктеме болып табылады. Нәтижесінде күтім жасаушылардың 70% арқадағы ауырсынуға шағымданады. Сонымен қатар, Жапониядағы қамқоршылардың 50% -дан астамы кем дегенде 60 жаста. Көтеру және жылжыту құралдары сияқты роботтық құрылғылар физикалық жүктемені азайтып қана қоймайды, жұмыс орнындағы жарақаттардың алдын алады және медицина қызметкерлерінің ұзақ жұмыс істеуіне мүмкіндік береді деп саналады. Олар сондай-ақ қамқоршылардың кейінгі өмірінде қаншалықты ұзақ жұмыс істей алатынына айтарлықтай әсер етуі мүмкін [6].

Жалпы алғанда, бұл шаралар демографиялық жағдайлардан шығу жолдарын көрсете отырып, негізгі себептерді де анықтайды. Жапония демографиялық ахуалды шешу барысында әртүрлі реформаларды жүзеге асыруда. Технологияның дамуы, қарттарға күтім көрсету, медицинаның даму көрсеткіші, жоғарыда көрсетілгендей шешімдері де бар. Дәстүр бойынша, Жапон ақсақалдары ересек балаларының қамқорлығы мен қаржылық қолдауына сүйенеді. Олардың көпшілігі әлі де кеңейтілген отбасыларда тұрады және балаларынан күтім алады, бірақ олардың саны тез азайып келеді. Стратегиялық және халықаралық зерттеулер орталығының (CSIS) есебіне сәйкес, 1980 жылы қарттардың 81% - ы ересек балаларымен бірге өмір сүрді, бірақ 1995 жылға қарай олардың саны 57% - ға, 2004 жылға қарай 44% - ға дейін төмендеді және әрі қарай да азаю қаупі бар. Отбасының «модернизациясы» мен азаюының әсерінен бейресми отбасылық

желілер жүйесі енді Кореядағы отбасының негізгі құрылымы болып табылмайды. Қарт адамдар ересек балаларға қиын болатынын біледі. CSIS есебінде 2006 жылы 50 жастағы ересектер арасында жүргізілген сауалнамада келтірілген: тек 28%-ы балалары зейнетке шыққан кезде оларды қолдайды деп санайды. Егде жастағы адамдарға дәстүрлі бейресми қолдаудың тоқтатылуына байланысты.

2016 жылдың қыркүйегінде Абэ «Жапонияның демографиясы туралы ешқандай алаңдаушылық жоқ» деп мәлімдеді. Оның айтуынша, Жапония халқының азаюы мен қартаюуы ауыртпалық емес, роботтар, жасанды интеллект және сымсыз сенсорлар сияқты құралдар арқылы өнімділікті арттыруға ықпал етеді деген болатын. Соған орай, инновацияның айтарлықтай рөлін айқындау маңызды болып есептелінеді. Жасқа байланысты жұқпалы емес аурулар, деменция/ Альцгеймер сияқты аурулармен күресу үшін қажетті денсаулық сақтау саласында заманауи зерттеулер жүргізу және қаржыландыруды көбейту:

1. 2014 жылы Жапониядағы барлық өлім-жітімнің 79%-ы NCD (жұқпалы емес аурулар)-мен байланысты болды. Оның ішінде 30% қатерлі ісік, 29% жүрек-қан тамырлары аурулары және 12% басқа ЖҚА-дан қайтыс болған [7].

2. Мүгедектікке байланысты жоғалған DALY (мүгедектікке бейімделген өмір жылдары) негізгі себептері қатерлі ісік, жүрек-қан тамырлары аурулары, қант диабеті, жүйке-психикалық бұзылулар, басқа да ЖҚА, тірек-қимыл аппаратының бұзылуы, жарақаттар, тыныс алу органдарының аурулары және инфекциялар болып табылады.

3. Халықтың қартаюуы жапондық ересектер арасында қант диабетінің таралу тенденцияларына әсер ететін негізгі фактор болып табылады, жалпы таралу 2010 жылғы 7,9%-дан (8,3 миллион) 2030 жылы 9,8%-ға (9,7 миллион) дейін өседі деп күтілуде.

4. 2005 жылы жапондық жүрек трансплантациясын қажет ететін науқастардың саны 979 000 болды және халықтың қартаюуына қарай 2030 жылға қарай 1,3 миллионға дейін өседі деп болжамдануда [8].

5. 2012 жылы өкпе ісігімен ауырғандардың 65%-ы 70 және одан жоғары жастағы қарт адамдарда болды. Трахеяның, бронхтың және өкпенің қатерлі ісігіне арналған жылдық ұлттық шығындардың шамамен жартысы (52%, 222 миллиард иен) 70 және одан жоғары жастағы адамдарға арналған. Жапонияда деменциямен ауыратын 4,62 миллион адам бар (2012 жыл бойынша), бұл 65 және одан жоғары жастағы жалпы жапон халқының 15% құрайды.

6. 2025 жылға қарай деменциямен өмір сүретін адамдардың саны 7 миллионға дейін өседі (Жапонияның 65 және одан жоғары жастағы жалпы халқының 20%).

Денсаулықты нығайту үшін қажетті денсаулық күтім инновациясы айтарлықтай орын алды, яғни қаржы бөлу арқылы қарттарға күтім аспектілерін нығайтты:

1. Жапония ЖІӨ-нің 10,9%-ын денсаулыққа жұмсайды, бұл ЭЫДҰ (Экономикалық ынтымақтастық пен даму ұйымы) орташа көрсеткішінен жоғары және әлемде бірінші орында. 2035 жылға қарай Жапонияның ЖІӨ-дегі денсаулық сақтау үлесі шамамен екі есеге артады [9].

2. Жапония халқына қатысты дамыған елдердегі орташа дәрігерлерден 1/3-ке аз.

3. Жапонияда 2015 жылы 40 000 күтушілер жетіспеді. Бұл тапшылық 2035 жылға қарай 790 мыңға жетеді деп күтілуде.

4. Жапонияда ұзақ мерзімді күтімді сақтандыру шығындары 2012 және 2025 жылдар арасында екі есе артады деп болжануда [10].

Қартайған және зейнетке шыққан адамдар үшін жұмыс жасауға жағдай жасау (қарт адамдардың мүмкіндігінің аздығына байланысты жоғары технологияларды пайдалана отырып жұмыс күшіне атсалысуына жағдай жасау):

1. Жапонияның жұмыс күші 1990 жылдардың аяғынан бері шамамен 2 миллионға қысқарды және үкіметтің мәліметінше, 2050 жылға қарай 42 миллионға дейін төмендеуі мүмкін.

2. ХВҚ (Халықаралық валюта қоры) халықтың қартаюы мен жұмыс күшінің қысқаруы Жапонияның ЖІӨ орташа жылдық өсімін алдағы үш онжылдықта 1 пайыздық тармаққа төмендетуі мүмкін деп есептеді.

Инновацияның мүмкіндіктері

Пациентке бағытталған және құндылықтарға негізделген денсаулық сақтау жүйесінің саясаты

1. 2014 жылы егде адамдарға өздері қалаған өмір сүруге көмектесетін қоғамдық қызметтер желісін ұсынатын Бірыңғай қоғамдастық күтімі жоспары енгізілді. Жоспар реттеле отырып, үйде күтім жасау және дәрігерлер мен медбикелердің тапшылығын жою шаралары қарастырылды [11].

2. 2018 жылы күшіне енген 2015 жылғы «Денсаулық сақтау саласын реформалау туралы» Заң денсаулық сақтау және қаржыландыру саясатын жақсарту мақсатында ҰМЖ (Ұзақ мерзімді жоспарлау) бақылауын муниципалды деңгейден префектура деңгейіне ауыстырады [12].

3. 2015 жылдың маусым айында жас жапондық денсаулық сақтау көшбасшылары реформаның үш негізгі бағытын ұсынатын Жапонияның көзқарасы: Денсаулық сақтау 2035 бағдарламасын ұсынды: Lean Health Care (тұрақты және құндылыққа негізделген

денсаулық сақтауды енгізу), Life Design (қоғамның мүмкіндіктерін кеңейту және жеке таңдауды қолдау) және жаһандық денсаулық сақтау көшбасшысы (жаһандық денсаулық пен медициналық инновацияға жетекшілік ету және үлес қосу) [13].

Ұзақ өмір сүру кезеңі

1. Жапонияда 2016 жылы 65 және одан жоғары жастағы шамамен 6,1 миллион адам жұмыс істеді, бұл 22,8%, G7 елдері арасындағы жұмыс күшіндегі 65 және одан жоғары жастағы адамдардың ең жоғары үлесі.

2. Жапонияның Ішкі істер және коммуникациялар министрлігі жүргізген сауалнамада 60 жастан асқан респонденттердің 66%-ы 65 жастан кейін жұмысын жалғастыруға қызығушылық танытқан (осы топтың 11%-ы медбикелік қызметте жұмыс істегісі келетінін айтқан).

3. 2017 жылдың шілде айындағы жағдай бойынша жапондық компаниялардың жартысынан көбі зейнет жасын көтеруді жоспарлады.

Мейірбике ісіндегі технология және робототехника желісі

1. Қазір Жапониядағы 5 мыңға жуық медициналық мекеме роботтарды сынақтан өткізуде.

2. Экономика, сауда және өнеркәсіп министрлігінің мәліметі бойынша, Жапонияда мейірбикелік роботтар нарығы 2015-2025 жылдар аралығында 20 есе өседі [14].

Болашаққа бағытталған қала құрылысы және дизайн

1. 2006 жылдан бастап Жапонияның Денсаулық сақтау, әл-ауқат және еңбек министрлігі қала құрылысының құрамдас бөліктерін өзінің ұзақ мерзімді күтім саясатына, әсіресе деменцияны емдеуге енгізді. 2025 жылға қарай ол егде жастағы адамдар күнделікті іс-әрекеттерімен айналысатын Күнделікті белсенділік аймақтарын (DAA) және Жапонияның 20 ірі қаласындағы Қауымдастықты қолдау орталықтарын (CCSC) қамтыды.

2. Тояма қаласы 2006 жылдан 2014 жылға дейін қарт адамдардың қолжетімділігі мен ұтқырлығын жақсарту үшін көліктік байланыстары бар тығыз қалалық орталықтарды салуға мемлекеттік инвестицияларды бағыттай отырып, әлеуметтік инфрақұрылымды қайта құрудың «ықшам қала» стратегиясын әзірлеп, жүзеге асырды.

3. Халықаралық ұзақ өмір сүру орталығының 2011 жылғы есебінде Кашивадағы Тоёошикидай тұрғын үй кешеніндегі Токио университетінің «қартаю» жағдайында қауымдастықты және ғимаратты қайта жобалау, соның ішінде тұрғын үйді ғана емес, сонымен қатар жұмыс орындарын орналастыру үшін жұмыс орындарын қайта жоспарлау жобасын атап көрсетеді. Егде жастағы адамдардың қажеттіліктері, сонымен қатар баламалы көлік түрлері

мен ICT (Ақпараттық коммуникативтік технология)-ны пайдалану (онлайн сатып алу, жедел қоңырау шалу жүйелері) [15].

Яғни, депопуляцияны шешу барысында инновация айтарлық орын алатынын осы мысалдар арқылы көрсетуге болады.

Қорытынды және тұжырымдама Қорытындылай келе, Жапонияда орын алған мәселелердің бірі депопуляция жайлы қарастырылды. Депопуляцияны шешу жолында мемлекет тарапынан, қарапайым халықтың негіздемесімен орын алған бірнеше нысандар қалыптасты. Соның ішінде экономикасы қарқынды дамыған мемлекетте ең бастысы инновация екенін алға тарттық:

- қарттарға толыққанды зейнетақы қорын беру арқылы жағдайды реттеу;

- қарттарға күтім жасау үшін жоғары технологияның рөлін көрсету;

- жастарға жұмыс күшін реттеу үшін роботтардың пайдасын көрсету;

- әйелдер мен қарттардың қоғамына атсалысу арқылы белгілі мәселелерді шешу жолын қарастыру.

- технологиялы инновацияны алға тарту.

Демографиялық ахуалды шешу реформаларын негіз ете отырып, жалпы технологияға негізделген жапондық депопуляция мәселесін қарастыру бұл елдің қазіргі таңдағы бейнесін көрсетеді. Жапонияда болашақтағы көрсеткіш те айтарлықтай жақсы емес, себебі депопуляция әлі де жалғасады деп көрсетілуде. Депопуляцияның орын алуы екі фактордың үйлесімінің салдары болып табылады: қарттар санының көбеюі және туудың төмен деңгейі. 2018 жылы Жапония өмір сүру ұзақтығы бойынша әлемде екінші орынға ие болды. Ел халқының қартаюы мен азаюының салдары экономикалық дағдарыс, бюджеттік мәселелер, еңбек нарықтарындағы қысым және ауылдық жерлердің депопуляциясы болып табылады. Жапония жұмыс күшінің төмендеуіне қарсы тұру және қарт адамдарға қамқорлық жасау үшін инновациялық жолдарды дамытудың алдыңғы қатарында. Алайда биліктің депопуляциялық дағдарысты жеңуге жасалған жолдары әлі сәтсіз аяқталды және иммиграция шектеулі болды. Инновациялық жолдарды қолдана отырып керекті қарт жандарға көмек көрсету арқылы белгілі бір тұрақтылықты сақтай алады, жұмыс күшінде де шетелдіктер орнына роботтарды қолдану жапондықтар үшін тиімді шарт болып есептелінді. Қазіргі таңда әр салаға сәйкес экономикалық бағыттың негізгі рөлдері анықталған. Қоғамға инновацияның да кем тұстарын көрсетіп жатқан белгілері де кездеседі. Яғни, қорытынды ретінде соңғы деректерге сүйенсек технологияның қарқынды дамуы

тек экономиканың байыған көрінісі емес, осындай әлеуметтік мәселелерді шешудің бір стимулы болып табылады.

REFERENCES

[1] D’Ambrogio, Enrico EPRS / European Parliamentary Research Service. Members’ Research Service // PE 659.419. - 2020. – December.

[2] Ryuzaburo Sato, Ryuichi Kaneko. Entering the post-demographic transition phase in Japan . – Tokyo: National Institute of Population and Social Security Research, 2016. –17 p.

[3] 北村行伸-坂本和靖, 2004, 「優雅な『パラサイトシングル』像が変容」, 『女性ちの平成不況』(樋口 美雄-太田清-家計経済研究所編), 日本経済新聞社, p.87-115.

[4] World Health Organization. Noncommunicable diseases country profiles 2014. http://www.who.int/nmh/countries/jpn_en.pdf?ua=1

[5] World Health Organization. 2015. Japan. <http://who.int/gho/countries/jpn.pdf?ua=1>.

[6] How Japan Uses AI and Robotics to Solve Social Issues and Achieve Economic Growth, 2020, February 04, <https://hbr.org/sponsored/2020/02/how-japan-uses-ai-and-robotics-to-solve-social-issues-and-achieve-economic-growth>

[7] Cutting-edge tech that’s also good for a chat // Nikkei Asian Review. 2015. - 03 September. [http://asia.nikkei.com/magazine/20150903-LIVING-TOGETHER/On-the-Cover/Cuttin g-edge-tech-that-s-also-good-for-a-chat?page=2](http://asia.nikkei.com/magazine/20150903-LIVING-TOGETHER/On-the-Cover/Cuttin-g-edge-tech-that-s-also-good-for-a-chat?page=2)

[8] Health IT Outcomes: Robots Invade Telemedicine. 3 February 2012. <http://www.healthitoutcomes.com/doc/robots-invade-telemedicine-0001>

[9] JETRO. Attractive Sectors: Healthcare, 2012. https://www.jetro.go.jp/en/invest/attract/healthcare/healthcare_1203.pdf MHLW: The Long-term care Insurance System URL: <http://www.mhlw.go.jp/english/topics/elderly/care/2.html> (Last access: 27 March 2016)

[10] Hadrien Charvat et al. Impact of population aging on trends in diabetes prevalence // Journal of Diabetes Investigation, 2015. “<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4578492/>

[11] Yamamoto E. Kyoto Congestive Heart Failure study // ESC Heart Failure, 2017, V.4, N 3, February, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/ehf2.12138>

[12] Tateaki Naito, al. Unfavorable impact of cancer cachexia on activity of daily living and need for inpatient care in elderly patients with advanced non-small-cell cancer in Japan // BMC Cancer, 2017. <https://bmccancer.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12885-017-37952?site=bmccancer.biomedcentral.com>

[13] Toward the Launch of an Asian Platform for Alzheimer Disease // Health and Global Policy Institute. – 2017. – November.

[14] Toshiharu Ninomiya. Research on Dementia Trends in the Elderly Population in Japan. – 2017. - November: As cited in Health and Global Policy Institute (Toward the Launch of an Asian Platform for Alzheimer Disease. Kyushu University).

[15] Kiyoyuki Tomita. Japanese Healthcare at a Crossroads. Tokyo Foundation for Policy Research. 2017. - October. <http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2017/japanese-healthcare-at-crossroads>.

РОЛЬ ИННОВАЦИИ В РЕШЕНИИ ДЕПОПУЛЯЦИИ В ЯПОНИИ

*Ахапов Е.А.¹, Ашинова Ж.Е.², Куатова Х.Р.³

¹*Ph.D, старший преподаватель Казахского национального университета им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: ahapov.erlan@kaznu.kz

²Кандидат исторических наук, старший преподаватель Казахского национального университета им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: zhanar.ashinova@gmail.com

³Докторант 1 курса Казахского национального университета им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: khani.hime@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается проблема депопуляции населения, которая на сегодняшний день является одной из самых сложных проблем в Японии. Несмотря на то, что для решения этой проблемы были проведены различные реформы, важно рассмотреть, какое решение является лучшим для высокотехнологичной Японии с крупной экономикой. Реализуются реформы и подходы для решения проблемы притока мигрантов, т.е. увеличения числа иностранных работников, восстановления пенсионной системы для пожилых людей и ухода за пожилыми людьми за счет развития медицины. В частности, актуальностью статьи считается роль инноваций как ключевого фактора решения проблемы депопуляции в Японии. Основная цель статьи является предложение определенной формы решения путем определения политических и социальных последствий депопуляции. На сегодняшний день, несмотря на различные ключевые реформы, мы показали влияние экономики на депопуляцию. Описаны новые направления, с особым акцентом на текущий процесс развития в Японии. В статье описаны особенности общего новаторства в решении проблемы депопуляции. Основная задача для японцев - предоставить возможности для молодежи, комплексно решить положение пожилых

людей. При этом создание экономических путей в каждом районе будет играть важную роль не только для пожилых людей, но и для молодежи, для работы и развития.

Ключевые слова: Япония, депопуляция, инновация, экономика, социальные проблемы, молодежь, технология, иностранные рабочие

THE ROLE OF INNOVATION IN RESOLVING THE DEPOPULATION IN JAPAN

*Ye.A.Akhapov¹, Zh.Ye.Ashinova², Kh.R.Kuatova³

¹Ph.D, Senior Lecturer, Al- Farabi Kazakh National University, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: ahapov.erlan@kaznu.kz

²Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer, Al - Farabi Kazakh
National University, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: zhanar.ashinova@gmail.com

³1st year PhD student, Al- Farabi Kazakh National University, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: khani.hime@gmail.com

Abstract. The article deals with depopulation, which today is one of the most difficult problems. While various reforms have been undertaken to address this problem, it is important to consider which solution is best for high-tech Japan with a large economy. Solutions include reforms and methods of attracting migrants, i.e. increasing the number of foreign workers, rebuilding the pension system for the elderly and caring for the elderly through the development of medicine. In particular, the relevance of the article is considered the role of innovation as a key factor in solving the problem of depopulation in Japan. To date, despite various key reforms, we have shown the impact of the economy on depopulation. New directions are described, with particular emphasis on the current development process in Japan. The article contains many features of general innovation in solving the problem of depopulation. The main purpose of the article is to offer a certain form of solution by determining the political and social consequences of depopulation. The main task for the Japanese is to provide opportunities for young people, to comprehensively solve the situation of the elderly. At the same time, the creation of economic routes in accordance with each industry will play an important role not only for the elderly, but also for young people for work and development.

Key words: Japan, depopulation, innovation, economy, social problems, youth, technology, foreign workers

Статья поступила 17.02.2023

ӘОЖ 339.94

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.014>

FTAMP 11.25.67

ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙ ШЕКАРАСЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Әбдірахманов Қ.А.¹, *Мұқашева А.Д.²

¹«Астана» халықаралық ғылыми кешенінің директоры, Астана,
Қазақстан, e-mail: abdrakhmanov@isca.kz

*²«Астана» халықаралық ғылыми кешенінің қызметкері, Астана,
Қазақстан, e-mail: mukasheva.ad@gmail.com

Андатпа. Мақалада Қазақстан мен Ресей арасындағы өңіраралық шекаралық байланысының экономикалық жағы зерттелген. КСРО-ның ыдырауы және 1990 жылдардағы трансформациялық процестер Қазақстан мен Ресей арасындағы өндірістік байланыстардың үзілуіне, өндірістен білікті кадрлардың кетуіне және соның салдарынан екі мемлекеттің шекаралас аймақтарының барлық өңірлері экономикасының өндірістік құрылымдарының азаюына әкелді. Біртұтас шаруашылық механизмінің ыдырауына қарамастан, өнеркәсіптік-өндірістік қатынастар Қазақстан-Ресей шекарасының трансшекаралық өзара әрекеттесуінің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі болып қала береді.

Мақалада Қазақстан мен Ресейдің экономикалық ынтымақтастығының статистикалық мәліметтері талданған, ресми құжаттар мен материалдар, сонымен қатар баспа және электронды БАҚ-тағы жарияланымдар пайдаланған. Бірнеше саладағы бағыттар жеке қарастырылып, шекаралас аймақтағы посткеңестік экономикалық ынтымақтастық экономикалық дамудың кеңестік моделінің дәстүрін жалғастыруда екені анықталады. Бұның бас себебі институттардың жетіспеушілігінде. ЕАЭО жетістіктеріне қарамастан, шекаралық кедергілер қала береді, ал ынтымақтастық институттары осы уақытқа дейін шекара маңындағы өмірге аз әсер етті.

Тірек сөздер: Қазақстан, Ресей, посткеңестік экономикалық ынтымақтастық, шекаралық ынтымақтастық, өңіраралық байланыс, өндірістік байланыстар, экономикалық дамудың моделі, ЕАЭО

Негізгі ережелер

Қазақстан мен Ресей арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың маңызды бағыты өңіраралық байланысты дамыту болып табылады. Қазақстан мен Ресей арасындағы мемлекеттік шекара

7,5 мың шақырым қашықтықты құрып, әлемдегі ең ұзын үздіксіз құрлық шекара болып табылады. Оның бойында Қазақстанның 7 және Ресейдің 12 облысы бар.

КСРО-ның ыдырауы және 1990 жылдардағы трансформациялық процестер Қазақстан мен Ресей арасындағы өндірістік байланыстардың үзілуіне, өндірістен білікті кадрлардың кетуіне және соның салдарынан екі мемлекеттің шекаралас аймақтарының барлық өңірлері экономикасының өндірістік құрылымдарының азаюына әкелді. Қазақстан тарапынан бұл үдеріс айқынырақ байқалды.

Дегенмен, индустриясыздандыру және алдыңғы қатарлы салалардың құлдырауы өнеркәсіптің негізгі салаларының, әсіресе энергетикалық сектордың қарқынды дамуымен жалғасты. Біртұтас шаруашылық механизмінің ыдырауына қарамастан, өнеркәсіптік-өндірістік қатынастар Қазақстан-Ресей шекарасының трансшекаралық өзара әрекеттесуінің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі болып қала береді. Жаңадан құрылған орасан зор қазақ-ресей шекаралас аумағы бірқатар әлеуметтік-экономикалық артықшылықтарды пайдалану мүмкіндігін ашты.

Кіріспе

Қазіргі саясаттану ғылымында шекаралық ынтымақтастық мәселесі басымдырақ зерттеле басталды. Дегенмен мәселені зерттеу үрдісінің бастапқы кезеңі ғана өтті десек те болады. Осы уақытқа дейін шекаралық ынтымақтастық ұйымдық нысандарының, әдістері мен тиімділігін қамтамасыз ету критерийлерінің жалпы қабылданған жіктелуі жоқ. Трансшекаралық ынтымақтастықтың оған тартылған субъектілер үшін оң және теріс аспектілерін бағалауда сарапшылар әртүрлі пікірлер білдіруде [1].

Жаһандық және жергілікті ауқымдағы аймақтардың әлеуметтік-экономикалық өзара іс-қимылының ауқымды мәселелерін А.Гранберг, А.Макарычев, В.Рыбалкин, А.Либман, Б.Кейфец, Ю.Щербанин, Е.Анимица, С.Николаев, т.б. зерттеді. XX–XXI ғасырлар тоғысындағы қазақстан-ресей шекаралық ынтымақтастығы туралы А.Мендіғалиева, И.Коцюбинский, А.Андреев, Л.Божко, А.Кныш, А. Рыбак пен А.Огнева секілді бірқатар саясаттанушы, тарихшы, экономистермен жан-жақты талданған. Олардың еңбектері негізінен Еуразиялық шекаралық аймақ құбылысына мен болашақтағы даму траекториясын зерттеуге арналған.

Мақала Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының арасындағы шекаралық ынтымақтастықты, оның жай-күйін, даму тенденцияларын және болашағын анықтауға бағытталған.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Қазақстан-Ресей шекаралық ынтымақтастығының қалыптасқан тәжірибесін зерделеу кезінде сандық және сапалық әдістер қолданылып, Қазақстан мен Ресейдің экономикалық ынтымақтастығы туралы ресми статистикалық мәліметтер талданған. Үрдіс барысында келесі құжаттар зерттелген:

- Қазақстан мен Ресей мемлекеттік органдарының және шекаралық ынтымақтастық жөніндегі бірлескен құрылымдардың ресми құжаттары мен материалдары: келісім-шарттар, келісімдер, есептер (комиссия отырыстарының, Іскерлік кеңес отырыстарының, Қазақстан-Ресей форумдарының жұмысы туралы есептер), Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы өңірлерінің трансшекаралық ынтымақтастық бағдарламалары;

- Екі ел мемлекет пен үкімет басшыларының, депутаттарының, өкілді органдар, министрліктер мен ведомстволар басшыларының, Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы өңіраралық және шекаралық ынтымақтастық мәселелері жөніндегі арнайы комиссиялардың төрағалары мен мүшелерінің сөздері;

- Қазақстандық-ресейлік мемлекетаралық ынтымақтастығы мәселелеріне және ең алдымен оның шекаралық құрамдас бөлігіне қатысты баспа және электронды БАҚ-тағы жарияланымдар.

Нәтижелері

Кеңес жылдарында Қазақстан-Ресей шекарасы біртұтас ұлттық-экономикалық кешенаясында дамыды. 1989 ж. Одақ республикаларында (РКФСР – ден басқа) өндірілетін өнімнің республикааралық тауар айналымының үлесі экспорт бойынша 84-тен 98%-ға дейін, импорт бойынша 73-85% аралығында өзгеріп тұрды [2].

2019 ж. жалпы өңірлік өнім (ЖӨӨ) көрсеткіштерімен өлшенетін Қазақстан-Ресей шекарасының экономикалық әлеуеті (сатып алу қабілетінің паритеті бойынша, СКП) 630 млрд. АҚШ долл. асты. Бұл көрсеткішті Бельгия немесе Швейцария сияқты Еуропа елдерінің жалпы ішкі өнімімен (ЖІӨ) салыстыруға болады және Қазақстанның ЖІӨ-нен 20% жоғары. Бұл ретте экономикалық әлеуеттің шамамен 70% Ресей өңірлеріне және 30% жуығы Қазақстанға тиесілі. Қазақстан мен Ресейдің шекара маңы аумақтары екі мемлекеттің экономикасы үшін өте маңызды. Алайда, егер қазақстандық бөлікте елдің ЖӨӨ 37% қалыптасатын болса, Ресей экономикасындағы РФ үлес көрсеткіші (Тюмень облысының автономды округтерін қоспағанда) әлдеқайда қарапайым – 12 % құрайды [3].

Отын-энергетика секторындағы байланыстар Қазақстан мен

Ресейдің шекаралас аймақтарындағы заманауи трансшекаралық экономикалық ынтымақтастықтың негізгі бағыттарының бірі. Олар ең жоғарғы тұрақтылық және инвестициялық тартымдылыққа ие. Орынбор газ өңдеу зауытында (ОГӨЗ) Қарашығанақ кен орнынан алынатын газды өңдеу соның жарқын мысалы бола алады. Қазақстан билігі Қарашығанақ кен орнында жеке газ өңдеу зауытын салу мәселесін бірнеше рет көтерді, бірақ бұл жобадан экономикалық себептерге байланысты бас тарту туралы шешім қабылданды, себебі Орынбор газ өңдеу зауытында өндірісті жаңғырту біраз арзанырақ. 2002 ж. «ҚазРосГаз» бірлескен кәсіпорынын (БК) құру туралы келісімге қол қойылды, бірақ аталмыш кәсіпорын жұмысын тек 2007 ж. бастады [4].

Бірлескен кәсіпорын Қарашығанақ кен орнының шикі газын сатып алады және оны жылына шамамен 15 млрд. м³ көлемінде ОГӨЗ қуаттарында өңдейді. Бұл ретте құрғақ газ қажетті көлемде Қазақстанның ішкі нарығына жіберіледі, ал қалған бөлігі экспорттық келісімшарттар бойынша өткізіледі. 2014-2015 жылдары ОГӨЗ-де Қазақстан мен Ресейдің химия өнеркәсібінде сұранысқа ие түйіршіктелген күкірт өндірісі іске қосылды. Қазақстандық газды ОГӨЗ-ге жеткізуді қамтамасыз ету экономикалық тұрғыдан өзара тиімділігін көрсетті. Мұндай кооперация газ бағасына әртүрлі көзқарастарға қарамастан, тараптардың ымыраға келуге және өзара әрекеттесуді кеңейтуге дайын екендігінің мысалы болып табылады.

Қазақстан мен Ресейдің осы саладағы трансшекаралық экономикалық ынтымақтастығының тағы бір мысалы ретінде Атырау және Астрахань облыстарының шекарасында орналасқан Имашев кен орнын бірлесіп игеру жобасын айтсақ болды. Кен орнын бірлесіп барлау туралы келісімге 2010 жылы қол қойылды [5], ал оператор болып «ҚазРосГаз» кәсіпорыны таңдалды. Жалпы, екі елдің газ саласындағы ынтымақтастығы тек қана паритетті негізде құрылған кәсіпорындардың қызметімен шектелмейді. Мысалы, Шығыс Қазақстанның шекара маңындағы аумақтарын ресейлік табиғи газбен газдандыру жобасы жүзеге асырылды. Павлодарға тармақталатын Барнаул (РФ) – Рубцовск (РФ) – Семей (ҚР) – Өскемен (ҚР) газ құбырын салу жоспарланып отыр [6]. Оны іске асыру өнеркәсіптік Шығыс Қазақстан облысын газдандырумен қатар Алтай өлкесінің оңтүстігіндегі өндірістерді, әсіресе Қазақстанмен белсенді өзара іс-қимыл жасайтын кәсіпорындарды дамытуға мүмкіндік бермек.

Мұнай өнеркәсібіндегі Қазақстан-Ресей ынтымақтастығы көпсалалы және екі елдің экономикасындағы бұл саланың маңыздылығымен анықталады. Шартты түрде бірлескен жобалардың екі негізгі түрін бөліп көрсетуге болады – мұнайды өңдеу және оны

тасымалдау. Бірінші жағдайда біз Батыс Сібір мұнай сорттарына арналған Омбы-Павлодар мұнай құбыры арқылы Ресей мұнайын Павлодар мұнай-химия зауытына жеткізу. КСРО-ның ыдырауы және шикізатты жеткізудегі байланысты үзілістер өндірістің бірнеше рет тоқтауына әкелді, бірақ 2000-шы жылдардың екінші жартысында ауыстыру схемасы бойынша Ресейден мұнайдың үздіксіз жеткізілуіне келісу мүмкін болды. Бұл тәсіл Ресей мұнайының орнына Қазақстан Ресейге өз құбырларындағы (оның ішінде Атасу – Алашанькоу Қытайға экспорттық мұнай құбыры) баламалы көлемдерге құқық береді деп болжайды. Осылайша, мемлекетаралық уағдаластықтар шекара маңындағы проблемаларды шешуде қолайлы және өзара тиімді тәсілді қамтамасыз етті [7].

Мұнай тасымалдау жөніндегі жобалар Астрахань (Каспий құбыр консорциумының мұнай құбыры), Самара (Өзен – Атырау – Самара мұнай құбыры) және Омбы облысы (Омбы – Павлодар – Шымкент – Чарджоу) арқылы ресейлік құбыр жүйесі мен көлік инфрақұрылымын пайдалана отырып, қазақстандық шикізатты сыртқы нарықтарға экспорттаудан тұрады. Мұнай саласындағы ынтымақтастық көбінесе энергетикалық қауіпсіздік пен бәсекелестіктің элементі болып табылады. Кейбір жағдайларда Тараптар ең алдымен ұлттық мүдделерден шығады. Мәселен, 2010 жылдары қазақстандық МӨЗ-дерді жаңғырту ішкі нарық үшін ашық түсті мұнай өнімдерін өндірудің өсуіне және кейіннен Ресейден бұрын келген жанар-жағармай материалдарын әкелуге тыйым салуға әкелді [8].

Қазақстан-Ресей шекарасындағы бұрыннан бар тағы бір мәселе – Қазақстанда Ресейге қарағанда әрдайым төмен болған бензин мен дизель отыны бағаларының айырмашылығы шиеленісе түсті [9]. Бұл жағдай 2021 жылдан бастап Ресейдің шекаралас аймақтарының тұрғындары мен қазақстандықтар үшін Қазақстаннан ЖЖМ-нің жекелеген түрлерін әкетуге ішінара тыйым салуға алып келді. Шығаруға рұқсат етілген отын көлемі автомобиль бағымен шектеле бастады [10].

Траншекаралық экономикалық ынтымақтастықта металлургия кәсіпорындарының байланысы маңызды рөл атқарады. Бірқатар шекаралас өңірлердің – Челябинск, Ақтөбе, Қостанай және Орынбор облыстарының осыған ұқсас өндірістік мамандануы металлургия кешені зауыттары арасында тығыз экономикалық қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік берді. Кеңес заманынан бері шикізатты: Қостанай және Ақтөбе облыстарынан темір кенін Ресейдің шекаралас өңірлеріндегі – Челябинск қайта өңдеу кәсіпорындарына жеткізу осы саладағы кооперацияның классикалық мысалы болып саналады. Ресейдегі

шикізат базасының дамуы посткеңестік кезеңде қазақстандық қайта өңдеу қуаттарына қарсы жеткізілімдерді реттеуге мүмкіндіктер берді. Мәселен, 2019 ж. Челябині электрометаллургиялық комбинаты хром рудасының бірінші партиясын Ақтөбе ферроқорытпа зауытына жіберді [11]. Metallургиядағы ынтымақтастықтың соңғы мысалдарының бірі – Ақтөбе және Орынбор облыстарының шекарасындағы Весенне-Аралчинск кен орнын бірлесіп игеру (келісім 2014 ж.). «Весенная» учаскесінде өндірілетін кен Орскіде, ал Аралшық кені – Хромтаудағы Ақтөбе мыс компаниясының кәсіпорындарында байытыла бастады.

Алюминий өнеркәсібіндегі ынтымақтастық бір уақытта экономикалық байланыстардың конвергенциясы мен дивергенциясының белгілерін көрсетеді. Бір жағынан, Павлодар облысында электролиз зауытының құрылысы (2007 ж. бастап жұмыс істейді) Қазақстанда бастапқы алюминий өндірісін жолға қоюға мүмкіндік берді, бұл ретте Ресейге глинозем экспорты тоқтатылды [12]. Екінші жағынан, алюминий кластері негізінде пайда болған «Павлодар» еркін экономикалық аймағы (ЕЭА) шетелдік, соның ішінде ресейлік инвестицияларды тартуға мүмкіндіктер туғызды. Осылайша, өндірістік кооперация шеңберінде ресейлік компания ЕЭА аумағында құйылған автомобиль дискілерін дайындауды жолға қойды.

Шекара маңындағы трансшекаралық экономикалық байланыстарда машина жасау кәсіпорындары ерекше маңызға ие, алайда мұндай байланыстардың көлемі әлі де жоғары емес. Экономикалық байланыстар жүйесін әртараптандыру, шикізаттан қосылған құны жоғары өнімге қайта бағдарлау – мемлекеттік шекараның екі жағындағы өңірлік биліктің өзекті міндеттері болып табылады. Шекараның қазақстандық бөлігінде машина жасау өнеркәсібінің дамуының әлсіз деңгейінің себептері шетелдік өндірушілермен жоғары бәсекелестікке және нарықтық экономикаға көшу кезінде кепілдік берілген сұраныстың жоғалуына байланысты посткеңестік жылдары кәсіпорындардың (Павлодар трактор және басқа да зауыттарының) жабылуы болып табылады. Мұның бәрі білікті кадрлардың кетуіне әкелді, бұл қазіргі уақытта жаңа кәсіпорындар құруды қиындатып отыр.

Дегенмен, машина жасау саласындағы ынтымақтастық – Қазақстан мен Ресейдің трансшекаралық экономикалық байланыстарының жаңа векторына айналды. Жаңа өндірістік кооперацияны дамыту мысалдарының бірі Қазақстан аумағында құрастыру өндірістерін салу болып табылады. Мәселен, Өскеменде «Азия Авто» зауытында түрлі маркалы автомобильдерді, оның ішінде Lada-ны дайын машина жиынтығынан құрастыру жүзеге асырылады [13]. Қостанай және

Көкшетау қалалары көліктік және ауыл шаруашылық машина жасау өнімдерін шығарудың негізгі орталықтарына айналды. Көкшетауда «КАМАЗ-Инжиниринг» және астық жинайтын комбайндар (Kazrost Engineering) кәсіпорнында жүк көліктері мен арнайы техниканы құрастыру жолға қойылған [13].

Қостанайда Қостанай трактор зауытының базасында ресейлік Машина жиынтықтарынан «Кировец» тракторларын дайындау басталды, ал 2024 ж. бастап өндірісті оқшаулауды ұлғайту мақсатында КамАЗ жүк машиналарының бөлшектері үшін шойын құю зауытын іске қосу жоспарлануда [14]. Осылайша, машина жасау саласындағы Қазақстан-Ресей ынтымақтастығы негізінен ірі холдингтердің өзара іс-қимылына негізделеді, олар үшін көрші мемлекеттердің, оның ішінде ЕАЭО бойынша серіктестердің нарықтарын игеру маңызды мәнге ие. Өнеркәсіптің әртүрлі салаларында өндірістік байланыстарды ұлғайтудың мемлекетаралық деңгейде қалыптасқан үрдісі мемлекеттік шекарадан алыс, қуатты өнеркәсіптік-өндірістік әлеуеті бар өңірлерді – Татарстан Республикасын, Ростов және Ленинград облыстарын, Санкт-Петербургті және т. б. ынтымақтастыққа тартуға алып келді, өнеркәсіптік кооперацияның дамуына ЕАЭО құру елеулі серпін берді, шаруашылық жүргізуші субъектілер мен инвесторлар үшін кедергісіз орта қалыптастырылды. Сонымен қатар, 2020 ж. Еуразиялық экономикалық комиссияның – ЕАЭО реттеуші органының күш-жігерімен 2019 ж. енгізілген Қазақстаннан шет елдерге металл сынықтарын экспорттауға тыйым салу мәселесі сәтті шешілді [15]. 2019 ж. Қазақстан – Ресей өндірістік кооперациясы саласындағы бірлескен іс-қимыл Бағдарламасына қол қою тараптар арасында жаңа өндірістік байланыстардың құрылуына алып келді.

Екі елдің трансшекаралық экономикалық байланыстарында шағын бизнес әлсіз деңгейде қалып отыр. Бұл, бір жағынан, ынтымақтастықтың осы саласы экономикаларды нарықтық қағидаттарға қайта құру және экономикалық интеграцияны тереңдету – Кеден және Еуразиялық экономикалық одақты іске қосу шамасына қарай тек посткеңестік жылдары ғана дамығандығына байланысты. Кәсіпкерліктің шағын нысандарының таралуының маңызды факторлары – бәсекеге қабілеттілік және нарықта бос бағыттардың болуы. Соңғы уақытта шағын бизнес кәсіпорындарының өзара іс-қимылы саласындағы жағдай жақсарды. Мысалы, Ресейдің ірі шекара маңындағы қалаларында шектес өңірлерден қазақстандық өнімдері бар дүкендер пайда болды: Омбы мен Тюменьге көршілес Солтүстік Қазақстан облысынан («КазМаркет» ЖШҚ) өнімдер жеткізілуде.

Сонымен бірге, шағын бизнестің ынтымақтастығы шекараның өзімен (өткізу пункттеріндегі үлкен кезектер) және жергілікті нарықтардың сыртқы өнімдерге жабық болуымен байланысты көптеген қиындықтарға тап болады. Шекараның екі жағындағы шағын кәсіпкерлікті қолдаудың аймақтық бағдарламаларында көршілік әлі ескерілмеген. Екі елдің трансшекаралық экономикалық байланыстарында шағын бизнестің нашар көрсетілуі кейбір салалардағы (күзет, заң қызметтері, жеткізу сервистері және т.б.) жоғары бәсекелестікпен түсіндіріледі.

Жаңа коронавирустық инфекцияның (COVID-19) пандемиясы бүкіл экономикалық және әлеуметтік қатынастар жүйесі үшін нағыз сын-тегеурінге айналды. Халықтың трансшекаралық ұтқырлығы айтарлықтай төмендеді. Пандемияның алғашқы кезеңінде туыстарға бару, тұтыну тауарларын сатып алу мақсатында шекарадан өту толығымен тоқтатылды. Бұл шекара маңындағы шағын бизнеске әсер етті: жолаушылар көлігі, шағын көтерме және бөлшек сауда, туристік, қонақ үй және мейрамхана бизнесінде жұмыс істейтін кәсіпорындар шығынға ұшырады. Пандемия кезінде білім миграциясы – стихиялық трансшекаралық байланыстардың маңызды бөлігі және шекара маңындағы ынтымақтастықтың маңызды институты айтарлықтай зардап шекті. 2020/21 оқу жылының басында Ресейде оқитын Қазақстан студенттердің оқу орындарына келу мүмкіндіктері болмады, ал студенттер үшін шекара тек 2021 ж. басында ашылды, 2021/2022 оқу жылында студенттердің келіп-кетуіне шектеулер қойылған жоқ.

Талқылау

Тарихи қалыптасқан тығыз байланыстарды сақтау мен дамытудың барлық күрделілігіне қарамастан, көршілік факторын Қазақстан-Ресей трансшекаралық өзара іс-қимылын шекара маңындағы аумақтар мен тұтастай елдердің игілігі үшін пайдаланудың мысалы ретінде қарастыруға болады. Еуразиялық интеграция Қазақстан мен Ресей арасындағы байланыстарды нығайтуда үлкен рөл атқарды. Өндірістік байланыстар, бірыңғай мәдени-тілдік кеңістік, ортақ көлік жүйелері КСРО ыдырағаннан кейінгі алғашқы жылдардағы дағдарысқа қарамастан экономикалық интеграцияның берік іргетасын қалады. Тараптар ЕАЭО шеңберінде және мемлекетаралық және өңірлік деңгейлерде ынтымақтастықтың институционалдық және нормативтік-құқықтық базасын құрды. Негізгі күш экономикалық ынтымақтастықты оның негізгі бағыты ретінде мемлекеттік қолдауға бағытталған.

Қолайлы бастапқы жағдайлар шекараның екі жағындағы кейбір сарапшылардың негізсіз оптимизмін тудырды: интеграциялық ұмтылыстар мен жалпы өткен кезең өзара іс-қимылдың барлық салаларында жетістікке кепілдік бермейді. Институционалдық саланы талдау саяси және экономикалық интеграция екі елдің шекара маңындағы өңірлері арасындағы жақындасуды («шағын» ықпалдастық) толық көлемде қамтамасыз етпейтінін көрсетеді. ЕАЭО жетістіктеріне қарамастан, шекаралар маңызды кедергі болып қалуда, ал ынтымақтастық институттары әзірше шекара маңындағы өмірге әсері әлі де мардымсыз. Шекаралық ынтымақтастық бағдарламалары әрбір тараптың ұсыныстар жиынтығынан тұрады және көп жағдайда декларативтік сипатқа ие. Олардың тиімділігіне қаржыландыру мен үйлестірудің бірыңғай көздерінің болмауы әсер етеді. Ынтымақтастық субъектілерінің бастамаларын қолдауға негізделген бағдарламалық-жобалық тәсіл қолданылмайды.

Институттар жетіспеген жағдайда шекаралық ынтымақтастықтың қатысушылары кеңестік мұраның сақталып қалған элементтеріне сүйенуге мәжбүр. Осының салдарынан шекара маңындағы экономикалық өзара іс-қимылдың қазіргі заманғы жүйесі осы күнге дейін негізінен өндіруші бейіндегі жекелеген кәсіпорындардың байланыстарын айқындайды. Шекаралас аймақтағы посткеңестік экономикалық ынтымақтастық экономикалық дамудың кеңестік моделінің дәстүрін жалғастыруда: ол шикізатты өндіруге және өңдеуге бағытталған. Қазақстан мен Ресейдің шекарасындағы өндірістік кооперацияның жаңа элементтері машина жасау және өңдеу өнеркәсібі саласында анағұрлым айқын, оларда ынтымақтастық өңіраралық сипатқа ие болады. Шағын бизнес әзірше трансшекаралық өзара іс-қимылға жеткілікті тартылмаған. COVID-19 пандемиясының нәтижесінде ең көп зардап шеккен сала дәстүрлі түрде екі елдің шекара маңы және өңіраралық ынтымақтастық бағдарламаларының негізін құрайтын бұқаралық мәдени және спорттық іс-шаралар болды.

Еуропалық Одақтың тәжірибесі ішкі шекара маңы интеграциялық бірлестіктің ерекше назарын талап ететінін нақты дәлелдеді. Жалпыеуропалық бірігу саясатына (cohesion) жұмыс істейтін шекара маңы ынтымақтастығының көптеген бағдарламалары мен институттарында әлеуметтік-мәдени өлшемге – мәдени алмасуларды ынталандыруға, адамдар арасындағы коммуникацияларды көтермелеуге, трансшекаралық туризмді дамытуға ерекше орын беріледі. Жалпы мұндай шаралар ЕАЭО-ның ішкі шекарасындағы және қазақстандық учаскедегі қарама-қайшылықтар мен ықтимал қақтығыстардың болмауына үлкен септігін тигізетіні анық, ал

сақталып отырған ортақтық пен посткеңестік кезеңде туындаған айырмашылықтар бірігуге ықпал ететін маңызды құндылықтар ретінде қалыптасатын еді.

Қорытынды

Мақалада жасалынған зерттеу мемлекет тарапынан жүргізіліп жатқан саяси және экономикалық интеграция екі елдің шекаралас аймақтарының жақындасуын толық қамтамасыз ете алмайтынын көрсетеді. ЕАЭО жетістіктеріне қарамастан, шекаралық кедергілер қала береді, ал ынтымақтастық институттары осы уақытқа дейін шекара маңындағы өмірге аз әсер етті.

Трансшекаралық ынтымақтастыққа қатысушылар кеңестік мұраның сақталып қалған элементтеріне сүйенуге мәжбүр. Шекара аймағындағы посткеңестік экономикалық ынтымақтастық кеңестік экономикалық даму үлгісінің дәстүрлерін жалғастыруда: ол шикізатты өндіру мен өңдеуге бағытталған. Шағын бизнес шекаралық ынтымақтастыққа әлі жеткілікті түрде тартылмаған.

Ынтымақтастықтың әлеуметтік-мәдени өлшеміне, соның ішінде мәдени байланыстарды мен адамдардың өзара қатынасуын ынталандыруға, трансшекаралық туризмді дамытуға көбірек көңіл бөлген жөн деп көрінеді. Бұл шаралар ЕАЭО-ның ішкі шекараларында, атап айтқанда шекараның қазақстандық және ресейлік учаскелерінде ықтимал қайшылықтардың болмауына, содан соң экономикалық және саяси ынтымақтасудың тереңдеуіне үлкен септігін тигізеді деп күтілуде.

Мақала Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым Министрлігінің BR10965282 «Қазақстан-Ресей шекарасы: тарихи жағдай және жаңа саяси шындық» мақсатты қаржыландыру бағдарламасы аясында дайындалған.

ӘДЕБИЕТ

[1]Жундубаев М.К. Приграничное сотрудничество между Республикой Казахстан и Российской Федерацией на современном этапе: характер развития, проблемы и перспективы. – Москва, 2014.

[2]Карпенко М.С. Приграничное измерение евразийской интеграции России и Казахстана: вызовы для сотрудничества // Институт географии РАН. – 2019. – N 1. – С. 24-36.

[3]Реформы в Казахстане: успехи, задачи и перспективы // OECD: обзор проектов. – 2017. <https://www.oecd.org/eurasia/countries/Eurasia-Reforming-Kazakhstan-Progress-Challenges-Opport.pdf>.

[4] «КазРосГаз»: инвестируя в будущее. Petroleum Kazakhstan. <https://www.petroleumjournal.kz/index.php?p=article&aid1=24&aid2=108&id=240&outlang=1>.

[5] Об утверждении Соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Российской Федерации о совместной деятельности по геологическому изучению и разведке трансграничного газоконденсатного месторождения Имашевское: Постановление Правительства Республики Казахстан от 13 декабря 2010 года № 1346. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001346>.

[6] Конырова К. Газификация Восточного Казахстана: быть ли российскому газу? // Atameken Business. – 2021. – 20.01.

[7] Р.Жанбулатова және басқалар. Қазақстандық-ресейлік қарым-қатынастың энергетикалық векторының әлемдік энергетика нарығындағы жаһандық өзгерулері жағдайында // Central Asia and Caucasus. – 2020. – № 2. 137–147 б.

[8] Жаукин Е. Модернизация НПЗ РК. Ожидания, итоги и реальность // Atameken Business. – 2021.- 08.09.

[9] Степанов А.В., Бурнасоев А.С., Ковалев Ю.Ю., Байсалбекова М.Э., Нюсупова Г.Н. Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы мұнай тасымалдау саласындағы ынтымақтастықтар («Атырау-Самара» мұнай құбыры мысалында) // Шығыс аналитикасы. – 2019. – № 1. – 42-47 б.

[10] Алиева Г., Лаумулин М. Қазақстан мен Ресейдің трансшекаралық экологиялық ынтымақтастығы: мәселелер және перспективалар // Central Asia and Caucasus. – 2021. – № 4. – 155-167 б.

[11] Челябинский электрометаллургический комбинат вышел на рынок хромовых руд. // Коммерсантъ. – 2019. - 07.10.

[12] Попова М. В Павлодарском регионе создается алюминиевый кластер // Капитал. Центр деловой информации. – 2018. - 23.11.2018.

[13] Ишекенова Б. Какие авто собирают в Казахстане // LS. – 2017. - 11.12.

[14] Костанайский тракторный завод выпустил первую партию «Кировцев» // Inform Buro. – 2019. - 24.10.

[15] В РК введут запрет на вывоз лома и отходов черных и цветных металлов // Капитал. Центр деловой информации. – 2022. - 26.04.

REFERENCES

[1] Zhundubaev M.K. Prigranichnoe sotrudnichestvo mezhdru Respublikoj Kazahstan i Rossijskoj Federaciej na sovremennom jetape: harakter razvitija, problemy i perspektivy [Cross-border cooperation between the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation at the present stage:

the nature of development, problems and prospects], Moskva, 2014.

[2] Karpenko M.S. Prigranichnoe izmerenie evrazijskoj integracii Rossii i Kazahstana: vyzovy dlja sotrudnichestva [Cross-Border Dimension of Eurasian Integration of Russia and Kazakhstan: Challenges for Cooperation], Institut geografii RAN, 2019. No 1. pp. 24-36.

[3] Reformy v Kazahstane: uspehi, zadachi i perspektivy [Reforms in Kazakhstan: Achievements, Challenges and Prospects], OECD: obzor proektov. 2017. <https://www.oecd.org/eurasia/countries/Eurasia-Reforming-Kazakhstan-Progress-Challenges-Opport.pdf>.

[4] «KazRosGaz»: investiruj v budushhee [KazRosGas: investing in the future], Petroleum Kazakhstan, <https://www.petroleumjournal.kz/index.php?p=article&aid1=24&aid2=108&id=240&outlang=1>.

[5] Ob utverzhdenii Soglashenija mezhdru Pravitel'stvom Respubliki Kazahstan i Pravitel'stvom Rossijskoj Federacii o sovместnoj dejatel'nosti po geologicheskomu izucheniju i razvedke transgranichnogo gazokondensatnogo mestorozhdenija Imashevskoe, Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 13 dekabrja 2010 goda № 1346 [On approval of the Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Russian Federation on joint activities for geological study and exploration of the Imashevskoye transboundary gas condensate field. Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 13, 2010 No. 1346], <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001346>.

[6] Konyrova K. Gazifikacija Vostochnogo Kazahstana: byt' li rossijskomu gazu? [Gasification of East Kazakhstan: will there be Russian gas?], Atameken Business, 20.01.2021.

[7] R. Janbulatova jāne basqalar. Qazaqstandyq-reseilik qarym-qatynastyñ energetikalyq vektorynyñ älemdik energetika naryğyndağy jahandyq özgeruleri jağdaiynda [The energy vector of Kazakh-Russian relations in the context of global changes in the energy market], Central Asia and Caucasus, 2020, No 2, p. 137–147.

[8] Zhaukin E. Modernizacija NPZ RK. Ozhidaniya, itogi i real'nost' (Modernization of the oil refinery plants. Expectations, results and reality), Atameken Business, 08.09.2021.

[9] Stepanov A.V., Burnasov A.S., Kovalev Ju.Ju., Bajsalbekova M.Je., Njusupova G.N. Qazaqstan Respublikasy men Resei Federasiyasy arasyndağy mūnai tasymaldau salasyndağy yntymaqtastyqtar [«Atyrau-Samara» mūnai qūbyry mysalynda] (Oil transportation between the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation cooperation in the field (in the example of the oil pipeline “Atyrau-Samara”), Şyğys analitikasy (RĜM Şİ), 2019, No 1, p. 42-47.

[10] Alieva G., Laumulin M. Qazaqstan men Reseidiñ transşekaralyq ekologialyq yntymaqtastyğy: мәseleler jāne perspektivalar [Cross-border

environmental cooperation of Kazakhstan and Russia: problems and prospects], Central Asia and Caucasus, 2021, No 4, p. 155-167;

[11] Cheljabinskij jelektrometallurgicheskij kombinat vyshel na rynek hromovyh rud [Chelyabinsk Electrometallurgical Plant entered the market of chrome ores], Kommersant, 07.10.2019.

[12] Popova M. V Pavlodarskom regione sozdaetsja aljuminievyy klaster [An aluminum cluster is being created in the Pavlodar region], Kapital. Centr delovoj informacii, 23.11.2018.

[13] Ishekenova B. Kakie avto sobirajut v Kazahstane [What cars are assembled in Kazakhstan], LS, 11.12.2017.

[14] Kostanajskij traktornyj zavod vypustil pervuju partiju «Kirovcev» [Kostanay Tractor Plant produced the first batch of “Kirovtsev”], Inform Buro, 24.10.2019.

[15] V RK vvedut zapret na vyvoz loma i othodov chernyh i cvetnyh metallov [Kazakhstan will impose a ban on the export of scrap and waste of ferrous and non-ferrous metals], Kapital. Centr delovoj informacii, 26.04.2022.

ПРИГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАЗАХСТАНА И РОССИИ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

Абдрахманов К.А.¹, *Мукашева А.Д.²

¹ Директор Международного научного комплекса «Астана»,
Астана, Казахстан, e-mail: abdrakhmanov@isca.kz

*² Сотрудник Международного научного комплекса «Астана»,
Астана, Казахстан, e-mail: mukasheva.ad@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается экономическая сторона межрегионального приграничного сотрудничества между Казахстаном и Россией. Распад СССР и трансформационные процессы 1990-х годов привели к разрыву производственных отношений между странами, что спровоцировало уход квалифицированных кадров с производства и, как следствие, сокращение производственных структур экономики приграничных районов двух государств. Несмотря на распад единого хозяйственного механизма, производственные отношения остаются одной из основных составляющих трансграничного взаимодействия казахстанско-российской границы.

В статье анализируются статистические данные экономического сотрудничества Казахстана и России, используются официальные документы и материалы выступлений, а также публикаций в печатных и электронных СМИ. Рассмотрены текущие положения развития сотрудничества в нескольких отраслях. По итогам анализа определено, что постсоветское экономическое сотрудничество в приграничье

продолжает традиции советской модели экономического развития. Основной причиной этого является отсутствие институциональной базы сотрудничества. Несмотря на достижения ЕАЭС, пограничные барьеры остаются, а институты сотрудничества пока мало влияют на жизнь вблизи границ.

Ключевые слова: Казахстан, Россия, постсоветское экономическое сотрудничество, приграничное сотрудничество, межрегиональные связи, производственные отношения, модели экономического развития, ЕАЭС

THE ECONOMIC BORDER COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND RUSSIA

Abdrakhmanov K.A.¹, *Mukasheva A.D.²

¹Director of International Science Complex “Astana”, Astana, Kazakhstan,
e-mail: abdrakhmanov@isca.kz

*²Manager of International Science Complex “Astana”, Astana,
Kazakhstan, e-mail: mukasheva.ad@gmail.com

Annotation. The article considers the cross-border economic cooperation between Kazakhstan and Russia. The collapse of the USSR and the transformation processes of the 1990s led to a break in the existing infrastructure between the countries. It provoked the departure of qualified personnel from manufacturing and a decrease in production in the bordering regions of the two states. Nevertheless, industrial relations remain one of the main components of the cross-border interaction between Kazakhstan and Russia at the present.

The article analyzes the statistical data of economic cooperation between Kazakhstan and Russia, and uses official documents and materials, as well as media publications. The current state of cooperation in several sectors is considered. The analysis shows, that the post-Soviet economic cooperation in the border area continues the traditions of the Soviet model of economic development. The main reason is the lack of an institutional framework for cooperation. From this point of view, the authors claim that despite the achievements of the EAEU, border barriers remain, and so far the cooperation institutions have had little impact on cross-border cooperation development.

Key words: Kazakhstan, Russia, post-Soviet economic cooperation, cross-border cooperation, interregional relations, infrastructural connections, economic development, EAEU

Статья поступила 01.02.2023

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES»

1 (51) 2023
ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)
moregion.bulletin@ablaikhan.kz

Отпечатано в издательстве “Полилингва”
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Компьютерная верстка:
Ахметова Р.С.

Подписано в печать 24.03.2023 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 26.5 п.л. Заказ № 3263. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru